Gabo ve Fidel

Gabriel García Márquez ve Fidel Castro: Bir Dostluğun Hikâyesi

Ángel Esteban ve Stéphanie Panichelli

DK DOĞAN KİTAP

GABO VE FİDEL
Gabriel García Márquez ve Fidel Castro: Bir Dostluğun Hikâyesi

Orijinal adı: Gabo y Fidel: El Paisaje de Una Amistad
Orijinal baskı: Espasa Calpe, İspanya, 2004
© Ángel Esteban-Porras del Campo, 2004
© Stéphanie Panichelli-Batalla, 2004
Yazan: Ángel Esteban / Stéphanie Panichelli
İspanyolca aslından çeviren: Süleyman Doğru

Türkçe yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
Bu kitabın Türkçe yayın hakları İstanbul Telif Ofisi aracılığıyla alınmıştır
1. baskı / Mart 2011 / ISBN 978-605-09-0023-1
Sertifika no: 11940

Kapak tasarımı: Yavuz Korkut
Kapak fotoğrafı: Rodrigo Castaño Valencia
Baskı: Görsel Dizayn Ofset Matbaacılık Tic. Ltd. Şti. / Atatürk Bulvarı Deposite İş Merkezi
A5 Blok Kat: 4 No: 405 İkitelli OSB - Başakşehir / İSTANBUL
Tel: (212) 671 91 00

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Gabo ve Fidel

Gabriel García Márquez ve Fidel Castro: Bir Dostluğun Hikâyesi

Ángel Esteban
Stéphanie Panichelli

Çeviren: Süleyman Doğru

DK DOĞAN KİTAP

Annelerimize.
Kübalı dostlarımıza.

İçindekiler

Giriş: Sanat ve Sinekler 11

Birinci bölüm: Bir Aşkın İlkbaharı 17

1. Oyun Çağındaki Tanrılar .. 19
2. Bilmek bir haktır, bazı solcular için 29
   İlk Küba operasyonunun gerçek yüzü: "Gerçek Operasyonu" 31
   İkinci operasyon: Latin Amerika Haber Ajansı, Prensa Latina 34
   Kurdun kulakları 38
3. Başından sonuna *Padilla Davası* 41
   Padilla'ya "Amansız Takip": Latin Amerika *"Entelijansiya"*sının söylemi 42
   Padilla'nın tutuklanması ve ilk açık mektup .. 45
   Padilla'nın "harakiri"si: Özeleştiri 48
   İkinci açık mektup 51
   Boom dönemi "bummm" diye patlar: Kopuşlar 55
   Kolun içindeki as: García Márquez'in kartları 57
   "Davanın sonu": Gabo'ya "amansız takip" 58
   García Márquez'in Castro ve *Padilla Davası* hakkındaki düşünceleri 64

İkinci bölüm: İktidar ve İhtişam 67

4. İktidarın baştan çıkarıcılığı 69
   İktidarın büyüsü 70
   Uç, uç, küçük güvercin 74
   Dar patika 78
5. Başkan babamızın sonbaharı . 81
   Her mevsimin başkan babaları 86
6. Aile fotoğrafında kim eksik? 95
   Küçük düşürmeyen telafi mi? 102
7. "Karayip Kraliçesi": Karaya nihai ayak basış 111
   Gabo'nun Küba turu 114
   Ablukayı abluka altına alırken: Castro'yla ilk buluşma ... 118
8. Angola'daki Kübalılar: "Carlota Operasyonu" 127
   Angola tek başına kalmıyor 128
   Savaşçı coşkusu: Fidel en önde 129

Küba yardımı mı, yoksa Sovyet yardımı mı? 131
Afrika ve Che: Veda etme sanatı ... 133
9. O kadar yüksekten, o kadar yüksekten uçtum ki, artık asfaltı göremiyorum 139
Netice itibarıyla, Felipe başbakan ... 144
Torrijos'la ilgili her şey 147
Yeni bir müttefik: Sandinizm ... 150
Vatanında şair ve peygamber ... 154
10. Frakı sırtına geçirmek ... 157
"And the winner is..." 162
Havana bir bayram yeriydi; Stockholm'ü hiç sormayın ... 165
11. Söz verildi istikamet "cennet" 171
...Ve bir kenara koyarım sevdayı ... 174
Sadece aşk melodilere hayat verir 179
Havana Macondo'sundaki eğlenceler ... 186
Ubi sunt? 189

Üçüncü bölüm: Küba'dan Cennete: Tanrılar Havana'ya Girerken ... 193

12. Castro'yla dostluğun diğer yüzü ... 195
Birleşik Devletler: Madalyonun iki yüzü 197
Madalyonun en parlak yüzü: Siyasi mahkûmlar 203
Gabo üç nişanla yerde 211
13. Ve düşler... sinemadır: San antonio de los baños ... 217
14. Adalet mi yoksa intikam mı? "Ochoa olayı" ... 233
Çılgın krizin dört atlısı 236
Ya García Márquez? 239
15. Çarmıha Gerilmek: Golgota'smdaki Elián 245
"Bumerang" isimli sal ... 245
Hamarat kalem ve Gabo'nun telefonu ... 248
Diaspora ayakta: Kübalı söylemi ve kazazedeler arasında düello 253
Tekeler ve timsahlar arasındaki Mario Vargas Llosa 258
Böğürdeki mızrak: Kavşaktaki Carlos Fuentes ... 260
16. Sonsöz niyetine: Bir yükselişin öyküsü ... 263
17. Ek: Artık şarkı söylemeyen kuğunun çırpınışları ... 269
Kaynakça ... 277

Giriş:

Sanat ve sinekler

Âşığız: Biz Küba'ya ve iyi edebiyata âşığız. Küba XVI. yüzyıldan itibaren "Taşı Toprağı Altın Yer" oldu; XIX. yüzyıldaysa "En Çok Arzulanan". İlk başta şekeri ve tütünü cezbetti, daha sonra da sahilleri ve iklimi. İspanya onu kaybetmek istemiyor, Birleşik Devletler ise onu elde etme niyetinden hiç vazgeçmiyordu. Küba'nın tarihi işte bu; ne bir eksik ne bir fazla. Ve tam ortasında da bir devrim. Ne sana ne de bana ait. Ya bu gerçekten Kübalıların devrimi miydi? Votka yılları ve Lada marka arabalar insanın içine şüphe düşürüyor. Peki ya şimdi?

Bu kitap sadece aşktan doğmadı. Yunanlıların sihirli addettikleri sözcüklerle ifade edecek olursak, aynı zamanda aylaklık ve hayranlıktan da doğdu. Aylaklık çalışmanın tam karşıtıydı. Çalışan kişi sinek avlamaz. Derin düşünce sanat için olmazsa olmaz bir koşul ve o da ancak aylaklık ve hayranlıkla gelişiyor. Aynı şey bilim için de geçerli. Sadece çok zaman kaybetmeye hevesli kişi bir sanat eserini değerlendirmeye ya da onu yaratmaya muktedirdir. İşte bu kitap da iki büyüleyici unsurun neticesinde ortaya çıkıyor: Küba ve edebiyat; bir yer ve Nobel ödüllü bir edebiyatçının sanatı; yaklaşık elli yıldır iktidarda olan karizmatik bir adam ve onun en iyi dostu. Artık kendisine yazacak biri olan bir *Komandante.** Havana'daki Macondo. Eski Havana'da, Malecón'da ya da gece çiçeklerinin Beşinci Cadde'sinde dolaşmak bir deneyimdir, hepsi bu. Bunu bir tasvire sığdırmaya çalışanlar başarısızlığa uğrar. Aynı şekilde, *Yüzyıllık Yalnızlık* ya da *Kolera Günlerinde Aşk*'ı okumak da bir deneyimdir. İçeriğini anlatmak ya da onu okurken ne hissettiğini açıklamak boş bir uğraştır. İyi edebiyat okurken ya da bir Karayip plajında dolaşırken sinek avlamış, za-

* Komandante: Binbaşıya karşılık gelen, gerilla ordusundaki en yüksek rütbe (ç.n.).

man kaybetmiş oluruz ve bu bizi daha mutlu, daha varlıklı, daha insan kılar.

Ancak büyüleyiciliğin bir sınırı vardır ve bu sınır kendiliğinden, rastlantısal olarak ortaya çıkar. Sınırsız büyüleyiciliğin adı Tanrı'dır. İnsani olan hiçbir şey kusursuz değildir. Ama illaki kusurlu olacak diye bir kural da yoktur. Doğanın her eserinin hayranlık uyandıran tarafları olduğu gibi, kırılgan tarafları da vardır; madalyonun iki yüzü; yazı ve tura, artısı ve eksisi. Aylak okur ve sinek avcısı, bu kitapta aydınlık ve karanlık taraflarıyla çelik gibi sağlam bir dostluğun sırlarını bulacaksın. Burada kanlı canlı insanlardan bahsediyoruz, putlardan ya da insanüstü varlıklardan değil. Fidel Castro ve García Márquez'in (dostları için *Gabo*) yaşamlarını, her –Aristoteles'in deyimiyle– *zoon politikon*'un yaşamında var olan yücelik ve sefillikle birlikte anlatıyoruz. Kişisel, politik ve edebi bir dostluk. Kolombiyalı yazarın adadaki inine yaklaşmasına uzun yıllar boyunca müsaade etmeyen Castro, daha sonraları onun komplocu yaklaşımlarını alenen kabullendi. İktidar, liderler ve en üst düzeyde diplomatik arabuluculukla iştigal eden Gabo, Kübalı milli şefte Latin Amerika'nın günün birinde kurabileceği ayrımcılığın ve sınıf farkının olmadığı kendine özgü bir sosyalizm, Marksçıdan çok Rousseaucu olan mutlu bir toplum modelini gördü. Adasında devrimci başarılarını yaymak için işine yarayacak bir aydından yoksun olan Castro, García Márquez'de, bu iş için, kolera günlerinden bu yana Karayip'ten çıkan en ehil insanı buldu. Siyasi partilerin ve Kolombiyalı liderlerin, bakan, büyükelçi ya da devlet başkanı olması için yaptıkları teklifleri sürekli reddetmiş olan Gabo, kampanya kıyafetlerini üzerine geçirdi ve iktidar çevresinden ayrılmayarak, onu kontrol edip yönlendirerek, yumruğunu masaya vurmadan karar vererek, elinde asa olmadan buyurarak, ününü toplumsal uzlaşmanın yakıcı çamurunda heba ederek, sakallı Komandante'nin yegâne ve Siyam ikizi büyükelçisi gibi bir ülkeden diğerine teklifler götürerek kendi bildiği şekilde siyaset yaptı.

Aylak avcı, ilerleyen sayfalarda 1948 yılının zorlu Bogota'sında Fidel'in, o zaman henüz tanımadığı müstakbel dostunun yanından geçerken ve kim bilir, belki de yaşamının ilk büyük tehlikesiyle karşı karşıyayken ona yardım ederek, nasıl ölümle burun buruna geldiğini göreceksin. Kolombiyalı genç bir gazetecinin kendisi kadar genç bir devrimin başlangıcına tanık olmak için Küba'ya yaptığı ilk ziyaretlerden, Che tarafından kurulan ajanstaki işinden, komünistlerle ve Kübalı sürgünlerle ilişkilerinden haberdar

olacaksın. Onun, cennetin zeytin yeşili parmaklıkları arasından, altmışlarda ve yetmişlerin başında sonuçsuz kalıp 1975'ten itibarense başarıya ulaşan sızma teşebbüslerini takip edeceksin. Aynı zamanda Fidel ve Gabo arasındaki ilk görüşte aşkın, yerini kısa sürede zaruri ve kalıcı bir simbiyoza bıraktığı o sohbetlere tanık olacaksın. Karayip'in yüksek politikasının iç dünyasına girecek ve Panama Kanalı'nın nasıl sahip değiştirdiğini, Sandinizmin nasıl doğduğunu, askeri açıdan nasıl gelişip zafere ulaştığını ve enternasyonal sosyalizmin kapitalizmi alt etmek için hangi hamleleri yaptığını izleyeceksin. García Márquez'le birlikte İspanya'dan Fransa'ya, Küba'dan Kolombiya'ya, Panama'dan Venezuela'ya, Nikaragua'dan Avrupa'ya yüksekten uçacak ve aydın ya da yazarların her geçen gün onun daha az ilgisini çekerken, yeni dostlarının neredeyse hepsinin devlet başkanlarından oluştuğunu tespit edeceksin. Tamamen hak ettiği Nobel Ödülü'nü çok genç bir yaşta nasıl aldığını anlayacak ve İsveç mücevherinin verilme ölçütlerinde, siyasi etkenlerin edebi ya da estetik olanlardan aşağı kalmadığını teyit edeceksin. Bu manevraların arkasında kimlerin olduğunu soracak ve ödülün ona verilmesinden neden o denli menfaat sağladıklarını tahmin edeceksin. Bunların ardından, devrimle bağlantılarından ve Castro'yla dostluğundan ötürü Gabo'ya hediye edilen Havana'nın en güzel muhitindeki *malikâneyi* gezebilecek ve oraya girip çıkanlarla sohbet edebileceksin. Eğer arzu edersen, Nobel ödüllü yazarın yanı sıra birçok Kübalı sanatçı ve politikacının Latin Amerika'nın en iyi sinema okulunu kurmak için attıkları imzaya tanıklık edecek, okulun binasında dolaşacak, yöneticileriyle konuşacak ve hatta García Márquez'in verdiği bir derse ya da Spielberg'in bir konferansına katılacaksın. Son olarak, Kolombiyalı'nın Küba ve onun devlet başkanı hakkında basın yoluyla yaptığı bütün açıklamalar ve Castro'nun Gabo'yla ilişkisini açıkça kabul ettiği beyanları keşfedeceksin. Onların kucaklaşırken ya da Devrim Meydanı'nda, Martí'nin ayakları dibinde Papa'nın ayinine katılırken fotoğraflandıklarını göreceksin. Bu bilgi ve belgelerin birçoğunu bize sağlayanlar bizzat onlar: García Márquez'in, Fidel ve çevresi, Küba ve Latin Amerika politikası vb hakkında birçok röportajı ve açıklaması var; Fidel'in de Gabo ve edebiyat hakkında bazı yazıları olduğu gibi. Ayrıca, çok sayıda dostlarıyla, üç dünyadan yazarlarla, gazetecilerle, Avrupalı ve Amerikalı politikacılarla bizzat görüşmeler yaptık. Bunlardan bazıları bize daha önce hiç yayımlanmamış anekdotlardan, sonu olmayan hikâyelerden, dostça ya da sitemkâr ayrıntılardan, on-

ların kişilikleri hakkında keskin gözlemlerden bahsettiler. Birçoğu, gayet anlaşılır kişisel nedenlerden ötürü, söz konusu bilgiyi kullanmamız durumunda adlarının belirtilmemesini istediler. Biz de öyle yaptık ve metnin sonunda yer alan tüm notlarda tutarlı davrandık. Bizimle görüşen herkese, bize destek veren tüm kişi ve kurumlara, araştırmalarımıza yaptıkları karşılıksız katkılardan ve değeri ölçülemez yardımlardan ötürü buradan teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Vázquez Montalbán, *Ve Tanrı Havana'ya Girdi* adlı kitabında, "Onların arasındaki ilişki öylesine 'insancıl' ki 'bir dostluk kuramını gerektirir' " diyordu. Bu sayfalarda, netice itibarıyla, bu kuramın ve tarihçesinin ele alınışını göreceksin. "Karayipler dışındaki her yerde kendisini yabancı" hisseden Gabo, Küba'da dünyanın en mutlu insanıdır; adayı ve liderini "bir dostluk diyarı" olarak tanımlar. Ayrıca, yaşamda kendi varlığını hissettiği yegâne an dostlarıyla birlikte olduğu zamandır. En değer verdiği anın bir dostunun kendisini sadece hatırını sormak için aradığı zaman olduğunu itiraf ediyor ve sevilmek için yazdığını kabul ediyor. Bu duyguya çok ihtiyaç hissettiğinden bir dostuyla sadece birkaç saat geçirmek için uçağa atlayıp dünyanın diğer ucuna gittiğini değişik vesilelerle dile getirdi. Küba, Havana'daki evi, dostlarıyla paylaştıkları, onu ünlü olma halinden kurtaran unsurlar, zira dünyanın hiçbir yerinde tanınmadan dolaşamıyor. Belki de dostunu daha iyi anlamak için, "İktidardaki yalnızlığa ünlü olmanın yalnızlığı kadar benzeyen başka hiçbir şey yoktur" diye düşünüyor. Hak edilmiş bir ünün sıkıntı verdiği olur, özellikle şöyle konuştuğu zamanlarda: "Şu García Márquez'den artık bıkkınlık geldi."

Dostluk ilişkilerinin daimiliğinden ve içtenliğinden şüpheye düşmüş yazarlar her zaman oldu. Üniversiteden ve araştırmalardan mesai arkadaşımız olan iyi bir İspanyol şair, "meslektaş, ama buna rağmen dost" olabildiğimizi vurgulayarak bir kitabını bize ithaf ediyordu. Bu konudaki daha aşırı bir tavır, daha az ironik olmayan başka bir yazarın, Jardiel Poncela'nın, uzun yıllar önce dile getirdiği şu sözlerde görülebilir: "Akşam yemeğini tam anlamıyla tek başına yediğin gün şunu söyleyebileceksin: *Akşam yemeğini bir dostumla yedim.*" İnsan ilişkilerinin tarihine güvensizlik şu Kastilya atasözüne kadar gidiyor: "Babana bile güvenme." Öte yandan Gabo, dostlarıyla ölüme kadar gidileceğini düşünenlerdendir. Ve Fidel'in kadim dostlukları asla sonsuza dek sürmemiş olsa bile, Kolombiyalı arkadaşıyla olan dostluğunun her geçen yıl dev adımlarla ilerlediğini gösterdi. Diğer taraftan García Márquez,

eğer Fidel kendisinden önce ölürse bir daha asla Küba'ya dönmeyeceğini ifade etti. Bu ilişki aklımıza, dostluğa aşktan daha çok değer veren ve dostluğu aşkın en iyi neticesi (yoksa okulu mu?) olarak gören Martí'yi getiriyor. İşte ondan bir dörtlük:

> Nasıl ki kuyumcudan alınır
> diyorlarsa mücevherin hası
> ben de samimi bir arkadaşı alır
> ve bir kenara koyarım sevdayı.

Bu ilk olarak Kübalı'yla birlikte ortaya çıkan bir düşünce değil. Aristoteles'in fikirlerini irdeleyen Ortaçağ filozofları bir dosta karşı duyulan sevgiyi aşkların en saf ve en değerlisi olarak tanımlıyorlardı, zira bu durumda söz konusu olan karşılık beklemeden vermek; minnet ya da hatır sayarlık aramadan, talep edilmeyen veya beklenmeyen, ama yine de karşılıklı ilişkiden emin olmayı beraberinde getiren ortaklıkla teslim olmak. Serrat, şu sözlerle bunu çok güzel ifade ediyordu: "Benim olan senindir, senin olan bizim ve benim olan ikimizinki." Silah arkadaşı, sekreteri ve sevgilisi olan Celia Sánchez'in 1980 yılındaki ölümünden beri gerçek dosttan mahrum olan Fidel, García Márquez'de bir *alter ego*, başka bir hayatta olmak isteyeceği bir kişilik buldu. Gücün büyüsüne kapılan ve kendisinin de kabul ettiği gibi, doğuştan komplocu olan Gabo, Kübalı'da, politik içgüdülerini ortaya koyabileceği ve tutkusunu gerçekleştirebileceği birini buldu. Varlığın uçarılığı, bir dost diğerine, iskambil kâğıdından yapılmış bir şatodaki iskambiller gibi destek olduğunda dayanılır bir şey oluyor. Sinek avlama konusunda kararlı olanlar, buyurunuz ve okuyunuz.

Birinci bölüm

Bir aşkın ilkbaharı

1

Oyun çağındaki tanrılar

"Gabo ve ben, Gaitán'ı öldürdükleri o hüzünlü 9 Nisan 1948 günü Bogota şehrindeydik. Aynı yaştaydık: Yirmi bir; aynı olayların tanığı olduk. İkimiz de aynı alanda tahsil yapıyorduk: Hukuk. En azından böyle olduğunu zannediyorduk. Kimse diğerinden haberdar değildi. Hiç kimse bizi tanımıyordu, kendimiz bile.

Neredeyse yarım asır sonra, 13 Ağustos 1926 gününün sabahına karşı doğduğum –Küba'nın Oriente eyaletindeki– Birán'a yapacağımız yolculuğun hemen öncesinde Gabo'yla sohbet ediyorduk. Gabo'nun bir grup arkadaşı ve Devrim'in ileri gelenleri konumundaki bazı yoldaşlarla konunun dönüp dolaşıp eski anılara ve duygusal çağrışımlara gelip dayandığı samimi bir toplantı yaptık."[1]

Fidel Castro yetmiş altı yaşını iki ay geçtiği günlerde kaleme aldığı, o güne kadar yazdığı en edebi metnine işte bu sözlerle başlıyor. En iyi, belki de tek dostu Gabriel García Márquez'e ithaf ettiği kısa bir makale bu. XX. yüzyılda Latin Amerika tarihinin en önemli kişiliklerinden ikisi, Kolombiya'nın başkentinin kurulduğundan beri yaşadığı en kötü günlerden birinde aynı şehirde bulunuyorlardı. Muhtemelen kargaşanın ortasında, nereye gittiklerini ve ne yaptıklarını bilmeden sokaklarda koşuşurken karşılaştılar. Belki de bir köşe başında bakışları kesişti ya da her ikisi de, bisikletli bir çocuk tarafından itildikten ve yüzüstü yere serildikten sonra kalkmaya çalışan kadına, takılıp tökezlediler. Aracatacalı telgrafçının oğlu, hiç olmazsa önceki hafta yazdığı öykülerin el yazmalarını kurtarmak için, kaldığı pansiyona ulaşmaya çalışıyordu. Kübalı üniversite öğrencisiyse, Latin Amerikalı öğrencilerin durumuyla ilgilenen, Kuzey'in Birleşik Devletleri'yle Güney'in Bir-

1. Fidel Castro, "La novela de sus recuerdos" (Anılarının Romanı) *Cambio.com*, erişim tarihi: 7.10.2002, s.1, http://66.220.28.29/calle22/portada/articulos/79.

leşik Olmayan Devletleri arasında süregelen ihtilaflı ilişkiler karşısında bir duruş sergilemek için onlarla toplanmış olan popüler siyasetçi, Kolombiya'nın umudu, Lider Gaitán'la tekrar buluşmak için vaktin geç olduğunu düşünüyordu.

Gabo, 6 Mart 1927 pazar günü, ülkenin kuzeyindeki küçük bir köy olan Aracataca'da, annesi korkunç bir şekilde kan kaybederken, boynuna dolanan göbek bağıyla doğmuştu. Annesi Doña Luisa Márquez sadece hayatta kalmayı başarmakla kalmadı, dünyaya on tane daha Kolombiyalı getirdi. Evin ikinci erkek çocuğu doğunca, küçük Gabo dedeleriyle birlikte yaşamaya gitti ve bu durum, bütün zamanını dedesinden yüzyılın başlarındaki içsavaşlarda çarpışanların kahramanlıklarını dinleyerek geçirecek olan geleceğin Nobel ödüllü yazarının kişiliği ve liderlerin hikâyelerine düşkünlüğü üzerinde önemli rol oynadı. Bütün gününü şarkı söyleyerek ve sanrılar görerek geçiren ninesi sürekli, savaş hikâyeleriyle son derece ilgili olan torununun sorularına maruz kalıyordu:

"Nine, Mambrú kim ve hangi savaşta çarpıştı?"

Bu konuda en ufak bir fikri bile olmayan, ama hayal gücü gayet sağlam olan kadıncağız, ona cüretkâr cevaplar veriyordu: "Bin Gün Savaşı'nda dedenle birlikte savaşan bir beydi o."

Bilindiği üzere, eski ve popüler şarkının (Küçük Gabo'nun dedesi onu söylemeyi ne çok severdi) Mambrú'su, Marlborough Dükü'nden başkası değil ve García Márquez onu uçarı bir kişilik olarak romanlarına ve öykülerine koyunca, ninesinin versiyonunu gerçeğe yeğlemiş oldu. Marlborough'un bütün Kolombiya iç savaşlarını kaybederken, Albay Aureliano Buendía'nın yanında, kaplan kılığında görünmesinin sebebi bu.[1]

Don Nicolás Márquez torunu yedi yaşına geldiğinde, onu Amerika'nın *Libertador*'u (Kurtarıcı) Bolívar'ın öldüğü yere, Santa Marta'daki San Pedro Alejandrino çiftliğine götürdü. Daha önce dedesi bu yüce kişilikten değişik vesilelerle defalarca bahsetmiş ve Küçük Gabo daha altı yaşındayken, dedesinin bir takviminde ölü Bolívar'ın resmini görmüştü. Oyun çağındaki küçük tanrının ileride romanlarını süsleyecek ve onu güç karşısında büyülenmeye götürecek bu ve diğer Amerikalı liderlere ilgisi böyle ortaya çıktı. Okuma yazmayı sekiz yaşında, Montessori okulunda öğren-

1. Dasso Saldívar, *García Márquez. El viaje a la semilla* (García Márquez. Tohuma Yolculuk), Alfaguara, Madrid, 1997, s.98.

di ve öğretmeni Rosa Elena Fergusson, Gabo'nun ilk ilham perisine dönüştü, zira sınıfta okuduğu ve "aklını sonsuza dek başından alan" dizelerin onun eşsiz güzelliğinin bir tezahürü olduğunu düşünüyordu.[2] Dokuz yaşındayken, dedelerinin evindeki bir bavulu karıştırırken sarımtırak ve kısmen parçalanmış bir kitap buldu ve bu onun hayatının en önemli anlarından biri oldu. O sırada kitabın adının *Binbir Gece* olduğunu bilmiyordu, ama okumaya başladı ve bir dönüşüm geçirdiğini hissetti. Bizzat kendisi anlatıyor:

> Hemen okumaya başladım; orada bir şişenin kapağını açan biri vardı ve ortaya dumandan bir cin çıkıyordu ve şöyle dedim: "Vay canına, bu muhteşem bir şey!" Bu beni hayatımdaki her şeyden daha fazla büyüledi: Oyun oynamaktan, resim yapmaktan, yemek yemekten, her şeyden daha fazla ve bir daha kafamı ondan hiç kaldırmadım.[3]

Daha sonraki yıllarda, sayıları sürekli artan çocuklarının rızkını bulma endişesini yaşayan Márquez ailesi hiç durmadan bir şehirden diğerine taşınacaktı: Aracataca, Baranquilla, Sucre. 1940 yılında, San José Cizvit Okulu'nda bakalorya eğitimini tamamlamak için Baranquilla'ya döner ve *Juventud* (Gençlik) dergisi için ilk dizelerini ve makalelerini orada yazar. Üç yıl sonra, on altı yaşını doldurmak üzereyken, evden ayrılmak ve eğitimini finanse etmenin yollarını aramak zorunda kalır, zira artık sekiz çocukları olan ailesinin onca çocuğu besleyip eğitimlerini sağlayacak gücü yoktur. Bogota'ya gelir ve kimseyi tanımadığı, insanlarının çok farklı alışkanlıklara sahip olduğu bu uzak, soğuk, büyük şehirde kendisini son derece yalnız hisseder. Bir burs edinir ve Zipaquirá Ulusal Erkek Lisesi'nde eğitim görmeye başlar. *Binbir Gece*'yi okuduğunda içine yerleşen virüs, kronik ve frenlenemez bir hale dönüşene dek, hızla üreyip çoğalacağı ortamı orada bulacaktır. Büyük bir titizlikle okur ve yazar, İspanyol klasiklerini derinlemesine öğrenir, öğretmenlerinden birçoğunun bilgeliğinden yararlanır ve onu kitapların ya da herhangi bir şiiri yazmaya çalışırken beyaz bir sayfanın karşısında uzun saatler geçirmek zorunda bırakan, neredeyse keşişlere özgü bir yatılı okul hayatı yaşar... Buradaki edebiyat ortamına katılır ve 1944 yılında ilk öyküsünü yazar. Gabo, üç yıl sonra, Kastilya platolarını andıran ve şehir merkezindeki kahvelerin etrafında dönen bir kültürel yaşamın hüküm sürdüğü, yedi yüz bin nüfuslu ve deniz seviyesinden iki bin met-

2. a.g.e., s.119-120.

3. a.g.e., s. 121.

re yüksekteki Bogota'da hukuk tahsiline başlar. Geleceğin Nobel ödüllü yazarı amfilerden ziyade o kahvelere takılacak ve dönemin en ünlü yazarlarını tanıyacaktır. Bu arada bazı edebi cevherleri de keşfeder: Kafka'nın *Dönüşüm*'ü içindeki edebiyat virüsünün daha da çoğalmasına sebep olacak ve hiç durmadan öykü yazması için onu teşvik edecektir; Garcilaso, Quevedo, Góngora, Lope de Vega, San Juan de la Cruz gibi klasikler ve 27 Kuşağı mensupları ya da Neruda gibi çağdaşlar o dönemde etkilendiği diğer edebiyatçılardır. Kısa bir süre sonra, ilgisi neredeyse kendiliğinden romana odaklanacak ve edebi yeteneğinin hukuk tahsilini bırakmasını gerektirecek denli güçlü olduğunu düşünmeye başlayacaktır...

Fidel Castro çok tipik bir taşralı ailede ve ortamda büyüdü. Adanın güneydoğusunun en ucunda yer alan Santiago de Cuba şehri yakınlarındaki Birán köyünde geçen çocukluğunda, oyun arkadaşları Mañacas şeker çiftliğinin gündelikçileriydi. Doğa ve hayvanlarla çevrili bir yaşamda, at sırtında ormanları keşfe çıkmış, ırmakta yıkanmış ve beş yaşından itibaren de köy okuluna devam etmişti. Altı buçuk yaşında, kiliseye bağlı bir yatılı okulda eğitim alması için eyaletin başkenti Santiago de Cuba'ya gönderildi. Devrimci ruhu daha o dönemde kendini belli etmeye başladı, zira çiftliğe geri döndüğünde, sömürücü olarak nitelediği babasına karşı, çalışanlarla birlikte bir grev örgütledi. Lisenin son yıllarında, derslerindeki başarısını göz önünde bulunduran ailesi onu, Küba aristokrasisinin ve burjuvazisinin öğrenim gördüğü ve ülkenin en iyi ortaöğretim kurumu olan Belén Cizvit Koleji'ne yerleştirdi. Geleceğin muhafazakâr eğilimli Kübalı siyasi kadroları orada oluşuyordu.

Ekim 1945'te hukuk okumak için Havana Üniversitesi'ne girdi. Oradaki ortam hayatını tamamen değiştirdi. Sadece Hıristiyanlığa uygun eğitim ve öğretimin önemli olduğu sakin bir yerden, tek gerekli olanın hayatta kalmak için mücadele olduğu bambaşka bir yere gelmişti. Yerleşke, birbirlerine rakip iki politik grubun, etkileri şiddet ve para yoluyla Havana toplumuna da yansıyan didişmesine sahne oluyordu: Başında eski komünist Rolando Masferrer'in bulunduğu Movimiento Socialista Revolucionario (MSR) (Devrimci Sosyalist Hareket) ile eski anarşist Emilio Tro'nun liderliğindeki Unión Insurreccional Revolucionaria (UIR) (Devrimci Başkaldırı Birliği). Fidel Castro kısa sürede politik hırsa kapıldı ve hedefi her iki politik grubun da göz koyduğu bir konuma, Federación Estudiantil Universitaria'nın (FEU) (Üniversi-

te Öğrencileri Federasyonu), yani üniversitedeki tüm öğrencilerin temsil organının başına geçmek oldu. Güçlü bir grubun desteği olmadan amacına ulaşamayacağının bilincinde olduğundan MSR ya da UIR liderlerinin dikkatini çekmeyi denedi, ama üniversitedeki üçüncü yılına geldiğinde henüz hukuk fakültesindeki öğrenci grubunun başkan yardımcılığından öteye gitmeyi başaramamıştı. Bir sonraki seçimde hiçbir partiden medet ummadan aday olmaya karar verdi. Çok sıkı hazırlandı. Martí'nin oldukça hacimli eserlerinin büyük bölümünü okudu ve oradan sadece derinlikli ve çekici bir düşünce biçimi edinmekle kalmayıp söylevlerini uygun biçimde süslemek için yeterince zengin bir alıntı repertuvarına da sahip oldu. Bu arada, Ramón Grau San Martín Hükümeti'ne karşı gösteriler düzenleyerek, üniversite dışında eylemler yapmaya başladı. Biyografisini yazan Volker Skierka, "Gazeteler ondan bahsediyorlardı, bazen oldukça büyük başlıklarla. Kruvaze ceketli şık takımlar giyip kravat takan, siyah saçlarını geriye doğru tarayan, klasik Yunan yüz hatlarına sahip genç, uzun boylu, sportmen, cezbedici ve becerikli hatip; yirmi bir yaşında, evlilik çağındaki birçok genç kız annesini hayallere sevk eden türden düzgün ve etkileyici bir figürdü"[4] diyor.

Ancak her şey laftan ibaret değildi. Başkanla yapılan bir toplantının ardından, Castro arkadaşlarına, onu yakalamayı, öldürmek amacıyla balkondan aşağı atmayı ve ardından da öğrenci devrimini ilan etmeyi önerdi. Elde çok kesin kanıtlar olmasa da, o dönemde üç tane suikast olayına karıştığı düşünülüyor. Bunlardan ilki, Aralık 1946'da bir UIR üyesinin akciğerine sıkılan kurşunla vurulması; ikincisi, Şubat 1948'de, bir sinemanın önünde silahlı saldırı sonucu öldürülen Ulusal Spor Direktörü Manolo Castro olayı; üçüncüsüyse, bundan kısa bir süre sonra, evinin önünde silahlı saldırıya uğrayan Óscar Fernández adındaki polisti. Fernandez son nefesini vermeden önce öğrenci liderini tetiği çeken kişi olarak teşhis etti.[5]

Castro'nun Latin Amerika politikasına duyduğu ilgi her geçen gün artıyordu. Porto Riko'nun kurtuluşunu hedefleyen bir hareketin içinde yer aldı, Diktatör Trujillo'yu devirmek için Dominik Cumhuriyeti'ne düzenlenen ama başarısızlıkla sonuçlanan bir sefere katıldı ve ülkelerindeki sömürgeciliğin sona ermesi için mücadele eden ve Birleşik Devletler emperyalizmini sona erdir-

4. Volker Skierka, *Fidel. La biografía definitiva del líder cubano* (Fidel. Küba Liderinin Nihai Biyografisi), Martínez Roca, Barselona, 2002, s. 46.

5. a.g.e., s. 47-48.

mek için çalışan Arjantin, Venezuela, Kolombiya ve Panama'daki öğrenci hareketleriyle dayanışma içinde oldu. 1948 başlarında, aynı yılın nisan ayında Kolombiya'nın başkentinde toplanacak olan bir Latin Amerika öğrenci birlikleri kongresi düzenledi. Bogota aynı günlerde, Amerikan Devletler Örgütü'nün (OEA) kurulmasının kararlaştırılacağı ve Washington'un, General Marshall'ın dikkatli bakışları altında "komünizm tehlikesi"nin önüne geçme arzularını dile getireceği, IX. Amerikalararası Dışişleri Bakanları Buluşması'na da ev sahipliği yapacaktı.

Oyun zamanı bitmişti. Özel iki tanrımızın kaderleri o kanlı 9 Nisan 1948 günü Bogota'da kesişti. "Bogotazo" isyanları olarak anılagelen olayların kurbanlarının sayısı ilerleyen günlerde üç bin beş yüze, daha sonrasında yaşanan savaş sürecindeyse üç yüz binin üstüne yükseldi.[6] Castro, 7 Nisan günü Kolombiyalı liberallerin popüler lideri ve muhalefetin başını çeken Jorge Eliécer Gaitán'la buluşur. Gaitán, şiddet ve oligarşi ortamını sona erdirecek birisine ihtiyaç duyulduğu bir anda, genç yaşına rağmen, partiyi güçlendirmeyi başarmıştı ve bir sonraki seçimlerde devlet başkanı olacağından hiç kimsenin şüphesi yoktu. Kübalı öğrencilerin temsilcisiyle, Gaitán'ın Yedinci Cadde'deki ofisinde yapılan görüşmede, her ikisinin de birbirlerine karşı kanı ısındı. Jorge Eliécer, Castro ve arkadaşlarına, antiemperyalist bir kongre düzenlemeleri için yer bulma ve kongreyi büyük bir mitingle sonlandırma konusunda yardım edeceğine söz verdi. Ayrıntıları kararlaştırmak üzere iki gün sonra öğlen ikide buluşmaları gerekiyordu. Randevudan kısa bir süre önce, Fidel ve arkadaşlarının görüşme saatini beklerken civarda dolaştıkları sırada, Juan Roa Sierra adında, yarım akıllı, işsiz güçsüz bir adam silahıyla Gaitán'ı çok yakın mesafeden vurdu. Jiménez de Quesada Bulvarı'yla Ondördüncü Cadde arasındaki Yedinci Cadde 14-55 numarada bulunan bürosundan çıkmakta olan başkan adayında üç yara açıldı: beyninde, akciğerinde ve karaciğerinde. Kolombiyalıların umut kaynağı olan adamın yaşamını sona erdiren ve ülke tarihinin en kederli dönemlerinden birinden onlarca yıl sürecek bir iç savaşa geçişi başlatan ölümün yarasıyla dört yara.

Tam o sırada, olay mahallinin çok yakınındaki Sekizinci Cadde'de bulunan yoksul öğrencilerin kaldığı pansiyonda, hukuk fakültesi ikinci sınıf öğrencisi Gabriel García Márquez öğle yemeğini yemeğe hazırlanıyordu. Saat biri beş geçiyordu. Haber

6. Dasso Saldívar, a.g.e. s.195.

anında duyuldu. Gabo ve arkadaşları hemen Gaitán'ın kan kaybetmekte olduğu yere koştular. Oraya vardıklarında, Gaitán çoktan sokaktan kaldırılmış ve birkaç dakika içinde son nefesini vereceği Central Kliniği'ne götürülmüştü. Kargaşa yüzünden kafaları karışan öğrenciler, sokaklarda kümelenen kalabalıklar ve giderek artan umutsuz çığlıklara anlam vermeye çalışarak bir süre o civarda dolaştılar. Şehir yanıyordu. Pansiyona dönmeye karar verdiler. Köşeyi dönüp yaşadıkları sokak ileride belirince en kötüsüyle karşılaştılar: Kaldıkları evi de alevler sarmıştı. Kişisel eşyalarını kurtarmak için içeri giremediler. Kıyafetler, eşyalar, kitaplar, her şey yanıp kül oluyordu. Gabo o cehennemin içine dalmaya kalkıştı, ama arkadaşları onu bu fikrinden caydırdılar. Onun bu umutsuz çabaları en değer verdiği şeylerinin kaybıyla ilişkiliydi: Yazmakta olduğu öykülerin orijinalleri, özellikle de "Tramvaydaki Tanrı Pan'ın Öyküsü" ve *El Espectador*'da daha önce yayımlanmış olan diğerleri.[7] Edebiyat toplantılarından arkadaşı Luis Villar Borda, öğleden sonra dörde doğru Gabo'yla, Jiménez de Quesada Bulvarı'yla Sekizinci Cadde'nin kesiştiği kavşakta buluştu. Dasso Saldívar o anla ilgili bazı ayrıntıları anlatıyor:

> Onu böylesine beti benzi atmış, böylesine dağılmış ve ağladı ağlayacak bir halde görmek Villar Borda'yı çok şaşırtmıştı, zira üniversite ortamında ve ortak okumalarda birlikte geçirilen bir yılın ardından biliyordu ki, Gabriel siyasete, özellikle de iki partili ulusal siyasete herhangi bir ilgi sergilememişti [...]. Bu yüzden, onu bu kadar çökmüş görmenin şaşkınlığıyla konuştu:
>
> "Vay Gabriel, senin bu kadar Gaitán'cı olduğunu bilmiyordum!"
>
> Bunun üzerine allak bullak durumdaki Gabriel, ağlamaklı bir halde ona şöyle dedi:
>
> "Ne alakası var, benim üzüldüğüm öykülerimin yanması!"[8]

Gabo son bir ümitsiz teşebbüste bulundu: Muhtemelen hâlâ rehinci dükkânının vitrininde durmakta olan daktiloyu kurtarmak. Bazı borçlarını ödemek ve acil gereksinimlerini karşılamak için nakit paraya ihtiyaç duyunca onu rehin bırakmak zorunda kalmıştı. Yedinci Cadde'nin ve onu kesen sokakların nasıl yandığını gördüklerinde, kardeşi Luis Enrique ve onun içine ayrı önsezi doğar. Gabo anılarında bunu şöyle anlatır:

7. a.g.e. s.193.

8. a.g.e.

Palalarla ve hırdavatçılardan çaldıkları her türlü alet edevatla silahlanan gözü dönmüş çapulcular, başkaldıran polislerin de yardımıyla Yedinci Cadde ve yan sokaklardaki dükkânlara saldırıyor ve onları ateşe veriyorlardı. Çevreye şöyle bir bakmak, durumun tümüyle kontrolden çıktığını anlamamız için yeterli olmuştu. Kardeşim aklımdan geçenleri benden önce haykırdı:

"Kahretsin! Daktilo!"

İyice kapalı demir parmaklıklarıyla henüz yağmadan nasibini almamış rehinci dükkânına koştuk, ama daktilo önceden durduğu yerde değildi. Sonraki günlerde gelip onu alabileceğimizi düşünerek hiç endişelenmedik, o korkunç felaketin sonraki günlerde bitmeyeceğinin o sırada henüz farkında değildik.[9]

Fidel Castro, Alfredo Guevara ve liberal liderle toplantıya katılmak için otellerinden çıkmış diğer delegeler, insanların koşarak ve "Gaitán'ı öldürdüler!" diye bağırarak önlerinden geçtiklerini görüyorlardı. Fidel, tam otuz üç yıl sonra Arturo Alape'yle yaptığı bir röportajda o günlerin ayrıntılarını anlattı: Deliye dönmüş, öfkeli kalabalıklar oradan oraya koşuşuyor ve hiç merhamet göstermeden şiddet eylemleri gerçekleştiriyorlardı. Vitrin camlarını kırıyor, dükkânları yağmalıyor, özel eşyaları ve kamu mallarını kırıp döküyorlardı. Parlamento Meydanı'nda toplanan yüzlerce insanın hep birlikte kapıya yüklendikleri sırada, hiç kimsenin dinlemediği bir adam sarayın balkonundan konuşuyordu. Polis, hükümet sarayına dalan ve masaları, sandalyeleri vb şeyleri pencerelerden fırlatarak önüne çıkan her şeyi parçalamaya başlayan güruhu durduramadı. Sonraki sahnede, Fidel tam bir devrimci gibi, sokaklarda koşturan isyancı grupların arasına içgüdüsel bir biçimde karıştı ve polisin Üçüncü Tümeni'ne girerek bir tüfeğin yanı sıra on dört mermi, bir çift bot, bir şapka, bir polis yağmurluğu aldı ve savaşa daldı.[10] En sonunda bunun bir devrim değil, kaos olduğunu anlayıp arkadaşlarının yanına döndüğünde, polisin kendilerini aradığını öğrendi, zira polise göre Gaitán'ın ölümünü ve ayaklanmaları provoke eden Kübalı *komünist* öğrencilerdi.[11] Olaylar bu şekle bürününce, böylesine çalkantılı bir ortamda daha büyük tehlikelere maruz kalmamak

9. Gabriel García Márquez, *Vivir para contarlo* (Anlatmak İçin Yaşamak), Mondadori, Barselona, 2002, s. 342.

10. Arturo Alape, *De los recuerdos de Fidel Castro: El Bogotazo y Hemingway* (Fidel Castro'nun Anılarından: El Bogotazo ve Hemingway), Editora Política, Havana, 1984, s. 32-40.

11. a.g.e., s. 60.

için Küba Büyükelçiliği'ne sığınmaya karar verdiler.

Kübalı lider birkaç yıl önce, artık samimi bir dostu olan Gabriel García Márquez'le birlikte, o unutulmaz ve tüyler ürpertici günlerde yaşananları anlatacaktı. Dostluklarının edebi temellere dayandığını her ikisi de defalarca ifade ettiler. Bir daktilonun; metal ve plastik aksamdan oluşan bir makinenin; ilham perilerinden esinlenen yazılar aracılığıyla göğe ulaşmayı sağlayacak bir aletin, birbirlerini hiç tanımadan, ortak noktaları olması için rastlantı 9 Nisan günü de devreye girdi. Bu gerçekten yaşanmadıysa bile, en azından hayali, olağanüstü ve sihirli bir biçimde yaşandı; tıpkı *gerçek* şeylerin Karayipler'de yaşandığı gibi. Fidel, Gabo'yla yaptığı o konuşmayı aktarıyor:

Ben şaşkın ve hareketsiz bir halde olanları seyrederken, halk katili sokaklarda sürüklüyor, büyük bir kalabalık dükkânları, büroları, sinemaları ve konutları ateşe veriyordu. Kimileri bir yerden başka bir yere piyanoları, dolapları sırtlarında götürüyordu. Birisi aynaları kırıyordu. Diğerleri siyasi afişlere ve otobüs duraklarına saldırıyorlardı. Daha ötedekiler hınçlarını ve acılarını sokak başlarından, çiçekli teraslardan ya da dumanı tüten duvarlardan çıkarıyorlardı. Adamın biri bir daktiloyu tekmeleyerek öfkesini boşaltıyordu ki, muazzam ve alışılmadık gayretinden tasarruf etmek için onu havaya fırlattı; daktilo beton zemine çarptığında paramparça oldu.

Ben konuşurken Gabo dinliyor ve muhtemelen Latin Amerika'da ve Karayipler'de yazarların çok az şeyi uydurmak zorunda olduklarına yönelik mevcut inancını teyit ediyordu, zira gerçeklik burada her türlü hayali hikâyenin ötesine geçer ve yazarın sorunu belki de gerçekliğini inanılır kılmaktır. Netice itibarıyla, anlatımın neredeyse sonuna geldiğimde, Gabo'nun da o gün orada olduğunu anladım ve tesadüfün anlamını kavradım; belki de aynı sokakları arşınlamış ve beni, bir anda yatağından taşan o nehirde bütünün bir parçası olmaya götüren irkilmeleri, şaşkınlıkları ve coşkunlukları birlikte yaşamıştık. Her zamanki alışıldık merakla soruyu patlattım:

"Ya sen, 'bogotazo' sırasında ne yapıyordun?"

Ve o, hiç istifini bozmadan, şaşırtıcı, keskin, kabına sığmaz ve olağanüstü hayal gücüne sığınarak, alışılagelmiş metaforlarıyla esaslı, esprili ve zekice bir yanıt verdi:

"Fidel, o daktilolu adam bendim."[12]

12. Fidel Castro, "La novela de sus recuerdos", a.g.m, s. 1-2. Gabo'nun sondaki yanıtı elbette ki salt fantezi ürünü, onun espri yeteneğinin bir örneği. Bu olay ne Kolombiyalı'nın anılarında yer alıyor ne de onun yazar olarak gelişimiyle örtüşüyor.

2

Bilmek bir haktır, bazı solcular için

Macondo Büyücüsü bir seferinde, politik tercihlerinin kesin ve değişmez olduğunu ama edebi tercihlerinin sürekli değiştiğini söylemişti. Edebiyatın ne reçeteleri ne de dogmaları vardır, ama politikada ilkeler vardır ve Gabo çok genç yaşından itibaren bunları beyninin en mahrem kıvrımlarına kazıdı. García Márquez, liberal bir albay olan dedesinin Kolombiya İçsavaşı, 1928'deki grevci muz işçileri katliamının acımasızlığı ve Kolombiya tarihinin diğer politik ve bazen de korkunç olayları hakkındaki hikâyelerinin onu daha çocukluğundan itibaren etkilemiş olabileceğini kabul ediyor.[1] Diğer yandan bu ilginin başlangıcı daha ziyade, solcu devlet başkanı Alfonso López'in iktidarı döneminde Escuela Normal'de Marksist bir formasyon alan bazı öğretmenlerin derslerine girdiği Zipaquirá Lisesi'ne dayanır: "O lisede, cebir öğretmeni teneffüslerde bize tarihsel materyalizmi öğretir, kimya öğretmeni bize Lenin'in kitaplarını tanıtır, tarih öğretmeniyse sınıf mücadelesinden bahsederdi. O buz gibi zindandan çıktığımda, kuzeyle güneyi birbirinden ayırt edemezdim, ama iki şeyden kesinlikle emin olmuştum: İyi bir romanın olmazsa olmazı gerçeğin şiirsel aktarımıdır ve insanlığın yakın gelecekteki istikameti sosyalizmdir."[2] Ve Plinio Mendoza'yla yaptığı sohbetinde ekler: "İstiyorum ki dünya sosyalist olsun ve inanıyorum ki er ya da geç olacak."[3]

Onun komünizmle olan bağlantısı hep yüzeysel oldu. Yirmi iki yaşındayken bir komünist hücresinin bazı toplantılarına katıldı ama hiçbir zaman partinin sempatizanına dönüşmedi. Komünist-

1. Plinio Apuleyo Mendoza, *El olor de la guayaba* (Guavanın Kokusu) Mondadori, Barselona, 1994, s. 123.

2. a.g.e., s.124.

3. a.g.e., s.76.

lerle ilişkileri çok değişken, bazen ihtilaflı olsa da, asla onların aleyhine açıklama ya da aleni bir eleştiri yapmadı. 1983 yılındaki bir röportajda, Birleşik Devletler hakkındaki bazı yorumların ardından Gabo görüşmeciyi kışkırtır:

"Röportajların hemen başında bana hep sorulan soruyu siz sormadınız."

"Hangi soruyu?"

"Bana komünist olup olmadığımı sormadınız."

"Pekâlâ, komünist misiniz?"

"Elbette ki hayır. Değilim ve hiç de olmadım. Ayrıca herhangi bir siyasi partinin içinde asla yer almadım."[4]

Bundan daha önce gerçekleşen bir başka sohbette, özellikle Küba ve Latin Amerika'nın içinde bulunduğu durum söz konusu olduğunda, komünizm karşısındaki tutumu apaçık ortadadır. "Eski komünist partiler, bugün artık devrimi desteklemekten çok daha kârlı ticaret yapma derdindeki Aziz Sovyet Ana tarafından uyuşturulmuş, dogmacılığa hapsolmuş, dürüst ve erdemli insanlardan oluşuyor. Bu Latin Amerika'da çok aşikârdır. Küba'ya yaptığı, miktarı çok büyük olan ekonomik yardımı bir kenara koyarsak, Sovyetler Birliği kıtanın en gerici rejimleriyle ticaret yapma konusunda en küçük bir tereddüt bile yaşamadı ve siyasi düzenle ilgili hiçbir çekince ileri sürmedi."[5]

Márquez ellili yılların sonunda komünist ülkelere (1955'te Polonya ve Çekoslovakya, sonra da Doğu Almanya, Sovyetler Birliği ve Macaristan) yaptığı seyahatin ardından, "Demir Perde" başlığını taşıyan ve "oralarda olup bitenleri onaylamadığını" ifade eden bir dizi makale kaleme aldı.[6] Bu seyahati Apuleyo Mendoza ve onun kız kardeşi Soledad'la birlikte yaptı. Her üçü de tamamen hayal kırıklığına uğramış olarak döndüler. Orada buldukları sosyalizmin onların amaçladıkları sosyalizmle hiçbir alakası yoktu. Marksist fikirlerin neredeyse bir antiteziydi orada karşılaştıkları. Sovyetlerin ihraç ettiği o "gerçek sosyalizm"in işlemediği, kaba kuvvetle yerleştiği ülkeleri boğduğu sonucuna varmak zorunda kaldılar. Yazılarını kastederek, şu yorumda bulunur: "O makalele-

4. *Playboy*, Mart 1983, s. 16.

5. Plinio Apuleyo Mendoza ile *Libre* dergisindeki söyleşi, Eylül-Kasım 1971, s. 14.

6. Juan Luis Cebrián'da Gabriel García Márquez monologu, *Retrato de Gabriel García Márquez* (Gabriel García Márquez'in Portresi), Galaxia Gutenberg, Barselona, 1997, s. 81.

rin merkezindeki düşünce, halk demokrasileri denilen o yerlerde otantik bir sosyalizmin olmadığı, aynı yolda gidildiği sürece de asla olmayacağı, çünkü egemen sistemin her ülkenin kendi özel şartlarına göre kurulmadığı yönündeydi. Tek yaptıkları kendi gerçeklikleriyle hiç örtüşmeyen Sovyet şablonunu güç kullanarak uygulamak olan dogmatik ve hayal gücünden yoksun yerel komünist partiler aracılığıyla Sovyetler Birliği tarafından dışarıdan dayatılmış bir sistemdi oralardaki.[7]

Gabo'nun sosyalizmden anladığı, Silvio'nun "Escaramujo"[8] adlı parçada dile getirdiği gibi, *bilmenin* haktan öte bir şey olduğu, bir "ilerleme, özgürlük ve görece eşitlik"[9] sistemidir. "Ben sorarak yaşıyorum, öğrenmek lüks olamaz", diyor şarkı. Kolombiyalı yazar da, bilge sosyalizmin, SSCB'nin tarihsel dogmalarıyla hiçbir alakası olmayan bu şeffaflık özelliğiyle, Amerika kıtasının geleceği için geçerli bir sistem oluşturacağından çok emin görünüyor. 1971'de, Sovyet sosyalizmine hissettiği hoşnutsuzluğu ve kıtası için ideal bir sosyalizmin başarılı olacağına yönelik inancını teyit eder: "Mideler hiç bulanmadan yapılan bütün o değiş tokuşlar, sosyalizme her geçen gün daha az benzeyen bir sistemin belirtilerinden başka bir şey değil. Ama buna rağmen ben sosyalizmin gerçek bir olasılık olduğuna, Latin Amerika için iyi bir çözüm teşkil ettiğine ve bu yolda daha etkin bir biçimde çalışmak gerektiğine inanmaya devam ediyorum."[10] Sol dünyayla ilk yakınlaşma deneyimlerinden biri 1959 yılında Küba'ya yaptığı ziyaret olacaktır. Bu ziyaret öncesinde kaleme aldığı bazı makalelerde, genç avukat Fidel Castro'nun Batista rejimini devirmek için yürüttüğü faaliyetleri olumlu bir bakış açısıyla değerlendirir. Sonbahara dek tükenmeyecek bir aşkın ilkbaharı.

İlk Küba operasyonunun gerçek yüzü: "Gerçek operasyonu"

Devrimin ilk yıllarından itibaren bu Kübalı asinin ismi bütün dünyaya yayılmaya başlıyordu. García Márquez de, Fidel Castro'dan bahsedildiğini işitmişti. 1955'te Kübalı şair Nicolás Guillén, Gabo ve Mendoza'yla Paris'te karşılaştı ve onlara, "yarı

7. Plinio Apuleyo Mendoza, *El olor de la guayaba*, s. 125.

8. Silvio Rodríguez, "Escaramujo", *Rodríguez*, EGREM, Havana, 1994, birinci şarkı.

9. Dasso Saldívar, *García Márquez. El viaje a la semilla*, s. 359.

10. Plinio Apuleyo Mendoza'yla söyleşi, a.g.e. s. 14.

kaçık bir delikanlının"[11] Batista Hükümeti'ni devirmeye çalıştığını ve doğduğu ülkede, daha iyi bir yaşama kavuşma yolunda yegâne ümidin o olduğunu söyledi.

Mendoza ve García Márquez, Karayip adasındaki olaylarla sürekli ilgileniyor, her gün Küba muhalefetinin sesi *Radio Rebelde*'yi dinliyor ve "Karayip Kraliçesi" hakkında bulabildikleri her şeyi okuyorlardı. García Márquez, 1957'de yazdığı *Cuando era feliz e indocumentado* (Mutlu ve Kimlik Belgesizken) adlı eserinde, o avukata ve onun gerilla grubuna gönderme yapar ve Şubat 1958'de "Pedro Infante gidiyor. Batista kalıyor" başlığını taşıyan ve *barbudos*'un (sakallılar) gerilla mücadelesini, Batista'nın uykularını kaçırmaya başlayan "Oriente eyaletinin kamu düzeni sorunları"[12] olarak gören bir makale kaleme alır. Plinio Apuleyo Mendoza kısa bir süre sonra, müstakbel devrimci hükümetin geçici başkanı olarak zikredilen Manuel Urritia'yla söyleşi yaparken, García Márquez de, Kübalı liderin kız kardeşi Emma'yla, Castro hakkında bir röportaj yapar. Emma bu röportajda, kan bağından bağımsız, bir Kübalı olarak kardeşini yüceltir ve Kolombiyalı da, liderin propagandayla kirlenmemiş insani bir portresini çizerek sakallılara ve genel olarak Küba'ya karşı dayanışma ve sempati sergiler. Castro'nun aşçılık becerilerini, özellikle hapishane arkadaşları için pişirdiği spagettilerle gösterir ve onun hoşsohbetliğini, karşısındakini dinleme becerisini, üniversitedeki lider kimliğini ve sınav zamanları geldiğinde ders çalışma arzusunu vurgular: "Bir kitabın her sayfasını derinlemesine kavradıktan sonra koparıyor ve yırtıp atıyordu. Gemileri yakıyordu: Böylece geriye dönme ihtimalini ortadan kaldırarak öğrendiklerini kesinlikle unutmayacağını biliyordu."[13] Röportajın devamında, Emma ailenin öyküsünü kısaca anlatıyor ve Fidel'in çok sportif olmasının yanı sıra, sürekli kitaplarını kaybeden, (Martí'nin yazdıkları hariç hepsini) dalgın biri olduğunu gözler önüne serer. Kardeşinin ateşli silahlardaki ustalığından, av tutkusundan, asiliğinden ve Batista'ya karşı öğrenci devriminin içinde yer aldığını kendilerine söylemesinden çok önce anne babasının bundan kuşkulandığından bahseder.

11. Plinio Apuleyo Mendoza, *El caso perdido. La llama y el hielo*, (Kaybedilmiş Dava. Alev ve Buz) Planeta/Seix Barral, Bogota, 1984, s. 59.

12. Gabriel García Márquez, "Pedro Infante se va. Batista se queda", *Obra periodística 3: De Europa y América (1955-1960)*, (Gazetecilik Eserleri 3: Avrupa'dan ve Amerika'dan [1955-1960]) adlı kitaptan, Mondadori, Madrid, 1992, s. 395-396.

13. Gabriel García Márquez, "Mi hermano Fidel" (Kardeşim Fidel), *Obra periodística 3: De Europa y América (1955-1960)*, a.g.e. s. 455.

Gabo, 1948'deki "bogotazo"nun Fidel için ne anlam ifade ettiğini özetledikten sonra ve devrimcinin silahlı isyana kalkışmasının ardından her aile bireyinin başına neler geldiğini açıklamadan önce, Kübalı'nın misyonunu desteklediğini beyan eder:

> Fidel'in büyük başarılarından biri Birleşik Devletler'de hükümeti devirmek için çalışan 150 000 Kübalıyı birleştirmek oldu. Onları, Küba halkına gönderdiği mesajla heyecanlandırdı: "Bu yıl bitmeden adaya çıkacağım." Bir aydan kısa bir zamanda 160 000 dolar topladıktan sonra, önce Cayo Hueso'ya, ardından da kardeşi Raúl'un kendisini, hareketin başını çeken Kübalı sürgünlerden oluşan hücrelerle temasa geçireceği Meksika'ya gitti.[13]

Çok olumlu bir hava taşıyan bu makale, Fidel'e göre sadece bilgi verici özelliktedir. Zaman içinde, Gabo'nun Küba ve devrimle ilgili ilk yazılarının o sırada henüz bağlaşık bir duruş yansıtmadıklarını ve gazetecinin boğaları parmaklıkların ardından seyrettiğini, dostuna da ifade edecektir. Birkaç ay zarfında Batista kaçmak zorunda kaldı ve yakalanan Batista Hükümeti mensuplarının yargılamaları başladı. Fidel Castro onların yaptıklarının, Birleşik Devletler basınının iddia ettiği gibi, sadece diktatörün peşinden gitmek değil, savaş suçu olduğunu kanıtlamak için, "Gerçek Operasyonu" düzenledi ve bütün dünyadan gazetecileri Havana Stadyumu'ndaki halk mahkemelerine davet etti.

19 Ocak 1959'da, García Márquez ve Plinio Apuleyo Mendoza Küba'ya gittiler. Fidel Castro'ya ilk kez temasa geçmeleri de bu ziyaret esnasında oldu. Plinio bize, Fidel bunu hatırlamasa da, o günlerde Komandante'yle ilk kez konuştuklarını söyledi. Camagüey Havaalanı'na, her ikisi de yorgun argın, daha yeni indikleri sırada Fidel ortaya çıkmış. Gabo'ya bir bakıp ona, "Bir şey yedin mi?" diye sormuş ve adada rahat etmeleri için onlarla ilgilenmiş. Bunun hemen ardından, isyancı orduyu destekleyen birçok köylüyü öldürmekle suçlanan, Jesús Sosa Blanco adındaki bir Batista Ordusu albayının, El Oro de Guisa denen küçük bir yerleşim yerindeki yargılamasına katıldılar. Sanık ölüm cezasına çarptırıldı. Karısı ve kızları, yargılamanın yeniden yapılmasını talep eden bir belgeyi imzalamalarını birçok gazeteciden istediler. Plinio ve Gabo bunu yaptılar, ama yakarışı dinleyen olmadı. Yeni Küba hükümetinin kararı bozabilecek ya da en azından tartışılabilir olarak değerlendirebilecekken bunu yapmamasını siyasi hamlık

14. a.g.e., s. 458.

olarak görseler de, yargılamanın doğruluğuna ve verilen cezaya her ikisi de ikna olmuşlardı. Birkaç gün sonra Kolombiya'ya döndüklerinde, iki arkadaş Küba Devrimi'yle dayanışma içindeki aydınlar grubuna çoktan katılmışlardı. Halkın zafere ulaşma azminden, liderlerinin karizmasından, siyahların, beyazların, melezlerin, köylülerin, Havanalıların, yaşlıların ve çocukların yüzlerinden fışkıran mutluluktan büyülenmişlerdi. 31 Aralık 1958'de bindiği uçak yerden havalanıp gökyüzünde kaybolana dek ülkenin efendisi olan Batista hariç Küba'daki herkes mutluydu. Ana Belén'in, şu şarkısını otuz yıl sonra değil, o bayram günlerinde söylemesi gerekirdi:

Bir ülke vardır Tropiklerde
Güneşi gerçek bir güneş olan,
Ve egzotik ormanların gölgesinde
Düşünsene ne keyif alır insan.

Gece olunca toplanırız aramızda
Dünyanın dışladığı biz deliler
Evirip çevirerek kafamızda,
Olası bir düşü ve hiç yaşanmamış aşkı.

Ve döndükçe dünya
Aynı yolu izleyerek,
Buradayız biz, yaşarız güya
Melankoliyi püskürterek.

Gözyaşlarını havada yakalarız,
İçeriz şarap ve balla,
Palçayo gibi gülmeyi biliriz
Yırtarız böylece bu âlemde.[15]

İkinci operasyon: Latin Amerika Haber Ajansı, Prensa Latina

Devrimin coşkulu kutlamalarından kısa bir süre sonra, Küba konusunda uzmanlaşmış bir basın ajansı kuruldu: Prensa Latina. Arjantinli bir gazeteci olan Jorge Ricardo Masetti, televizyondaki bir söyleşi sırasında Birleşik Devletler basınının yaydığı söy-

15. Ana Belén, "Banana Republic", *Con las manos llenas* (Dolu Ellerle) CBS-Sony, Madrid, 1981, albümün üçüncü şarkısı. Besteciler, Steve Goodman, Steve Birgh y J. Rothermel.

lentiler hakkında bir yorum yaptı: "Evet, bu durum, haberin Kuzey Amerikalı ajansların tekelinde olduğunu kanıtlıyor ve Latin Amerikalı bir haber ajansı olmadığından Latin Amerika tekzip olanağına sahip olmuyor."[16] Bu yorum Prensa Latina'nın (mensupları daha sonraları ona Prela diyeceklerdi) başlangıcını tetikleyen bir etken oldu. Masetti'nin çok yakın dostu olan Che, onu televizyonda dinledikten sonra bir iş teklifi için davet etti. İkisi Sierra Maestra'da tanışmışlardı; Masetti onunla röportaj yapmış bir gazeteciydi ve daha ilk sohbetten itibaren aralarında oldukça samimi bir ilişki başlamıştı. Che ona ajansı kurmayı teklif etti ve bu konuda gereken yardımları sağladı. Öncelikli amaçlardan birinin uluslararası büyük ajansların, özellikle de Birleşik Devletler ajanslarının emperyalist propagandasını etkisiz hale getirmek olduğunu ona söylediğinde, bundan büyük mutluluk duyan Masetti teklifi hemen kabul etti.

Apuyelo Mendoza bir gün, Prela'nın bir bürosunu Bogota'da açmak için, Kolombiya'da bu sektörde deneyim sahibi birini arayan bir Meksikalıyla tesadüfen tanıştı. Mendoza kabul etti ama bir şartı vardı: Başka bir Kolombiyalı meslektaşı redaktör unvanıyla ama kendisine verilecek müdür maaşının aynısıyla işe alabilmek. García Márquez'in, arkadaşıyla bu heyecan verici işe başlamak üzere, bütün ailesiyle birlikte Bogota'ya taşınması işte bu şekilde oldu. İki işleri vardı: Kolombiya'da olan bitenler hakkında nesnel haberler yapmak ve aynı zamanda Küba hakkındaki haberleri bildirmek. Onun görevi haberleri yazıp Havana'ya göndermekti. García Márquez ilk kez olarak gerçek anlamda siyasi gazetecilik yapıyordu. Ocak 1960'ta, iki arkadaş, *Acción Liberal* (Özgürlükçü Eylem) adında birlikte yönettikleri bir başka dergi kurdular. Küba'yla dayanışma içinde olan ve üç ayda bir çıkan dergi "resmi gerçekler"le mücadele etmeyi hedefliyordu. Prensa Latina'dakine paralel, çok büyük şevkle yürüttükleri bir faaliyetti bu, ama derginin çok fazla sayısı yayımlanmadı.

Masetti, yurtdışındaki iş arkadaşlarını bizzat tanımak ve onlara talimatlarını iletmek için sürekli seyahat ediyordu. Bir gün Bogota'ya geldi ve iki arkadaşla tanıştı. Bu ikisi, Kolombiya başkentindeki Prela Ajansı için yaklaşık bir yıldır çalışmaktaydılar. Masetti onlara ikisinden birinin Bogota'daki ajansı bırakması gerektiğini bildirdi, çünkü başka yerlerde gazetecilere ihtiyaçları vardı. Böylece, García Márquez, daha sonra, bir başka yerde, bir baş-

16. Orlando Castellaños, "García Márquez en dos partes" (García Márquez iki parça), *Prisma del Meridiano* 80(34): 15 (1976).

ka ajans açabilecek seviyeye gelmesi için yoğun bir formasyondan geçmek üzere, 1960 ortalarında Havana'daki büroya taşındı. Böylece Fidel Castro'yla ikinci kez karşılaştı. 1959'daki ilk karşılaşma çok ani olmuş ve ne olup bittiğini anlamaya fırsat olmadan bitmişti. Bu seferki Havana ziyareti daha uzun olsa da, Küba başkentini derinlemesine tanımasına olanak vermedi. Bunu kendi ağzından dinleyelim: "Biliyor musun? Devrimin zafere ulaşmasından on beş gün sonra Küba'ya geldim. 'Gerçek Operasyonu' sırasında orada bulundum. Daha sonra Bogota'ya, Prensa Latina'nın bürosunda çalışmaya gittim. 1960'ın ortalarında Havana'ya döndüm; altı ay boyunca orada çalıştım ve Küba'nın neresini tanıdığımı şimdi sana söyleyeceğim: Retiro Médico binasının, Prensa Latina'nın bürolarının bulunduğu beşinci katını tanıdım; Retiro Médico binasının asansörünü, Rampa'nın kısmi bir görüntüsünü, köşedeki Indochina mağazasını tanıdım; başka bir sokaktan beni Aroldo Wall ile birlikte yaşadığım yirminci kata çıkaran bir başka asansörü tanıdım. Ah! Buradan bir buçuk sokak ötede bulunan, yemeklerimizi yediğimiz Maracas restoranını tanıdım. Gündüzün ve gecenin her dakikası çalışıyorduk. Masetti'ye şöyle diyordum: 'Eğer bir şey bu devrimi batıracaksa, bu elektrik faturası olacak.'"[17]

Kübalı şair ve gazeteci Ángel Augier, 2002 Kasım'ında bize, Gabo'nun 1960 yılında Havana'da geçirdiği aylar boyunca onunla olağanüstü bir ilişki kurduğunu, zira o sırada kendisinin de Prela'nın Kübalı mensuplarından biri olduğunu anlatmıştı. Özetle, adalı şair sürekli olarak Gabo'nun yazılarını düzeltiyordu, çünkü Kolombiyalı için imla kuralları her zaman sorun yaratmıştı ve bugün de yaratmaya devam ediyor. O derece ki, 1997'de Meksika'da toplanan akademisyenlere hitaben yaptığı konuşmada Nobelli yazar imla kurallarını *emekliye ayırmayı* bile teklif etmişti.[18] Augier düzeltmelerde çok sertti, özellikle bazı dilbilgisi unsurları söz konusu olduğunda. Gabo, doksanlık arkadaşının Havana'daki evine 2001 yazında yaptığı bir ziyarette ona şunu hatırlattı: "Kaleminle kırıp geçiriyordun. Özellikle, biz Latin Amerikalıların çok fazla kullandığı ulaçları yazılarımdan sürekli atıyordun."[19]

Orada, her zaman hayranlık duymuş olduğu bir yazar olan Arjantinli Rodolfo Walsh'ı tanıdı; Walsh ajansın Özel Servisler so-

17. Çeşitli yazarlar, *Gabriel García Márquez*, Taurus, Madrid, 1981, s. 239.

18. Tamamı *La Jornada* gazetesinde yayımlanan konuşma, 8-IV-1997.

19. Ángel Augier, "Gabo en la octava planta de la amistad" (Gabo dostluğun sekizinci katında), *Granma Internacional*, 28-8-2001, s. 1, <http://www.granma.co.cu/frances/agosto4/35gabo-f.html>.

rumlusuydu. Masetti, García Márquez ve Walsh kısa sürede çok iyi dost oldular. Hayatlarının en mutlu anlarından birini birlikte yaşadılar. Masetti, olağanüstü bir tesadüfün neticesinde CIA'nın şifreli bir mesajını bulmuştu. Mesajı Walsh'a verdi ve o da deşifre etmeyi başardı. Domuzlar Körfezi'ni (Kübalıların verdiği isimle, Playa Girón) işgal etme hazırlıklarından bahsediliyordu. Birleşik Devletler'i gafil avlamak için bir plan hazırlamışlardı, ancak hükümet onlara halihazırda kendi planlarının olduğunu söyledi. Buna rağmen, bu, üç gazetecinin hayatında unutulmaz bir olay oldu ve Gabo'nun 16 Aralık 1981 tarihli "Gazetecilik anıları" başlıklı makalesiyle ölümsüzleşti.[20]

Masetti, altı aylık bir formasyonun ardından García Márquez'i yeni bir büro açması için Kanada'ya gönderdi. 1961 yılı başlarında önce New York'a gitti ve ailesiyle birlikte Kanada'ya yerleşmek için vize başvurusunu yaptı, ama vizeleri alamadı. Kolombiyalı gazeteci için New York'ta geçirdiği aylar oldukça sıkıntılıydı: "Kanada'ya vize almayı beklerken New York'ta kaldım. Ama Kanada'ya gidemedim. Ve o sırada... Domuzlar Körfezi ne zamandı? 60 mı, 61 mi? Nisan 61. 61 Nisan'ında ben olunabilecek en kötü yerdeydim; zira burada ya da Domuzlar Körfezi'nde olsam, savaşsam ya da savaşmasam, etrafımızın tam anlamıyla solucanlarla (*gusanos*), bu işi hallettiklerinden oldukça emin solucanlarla kuşatıldığı Prensa Latina'nın New York'taki bürosunda olduğumdan çok daha güvende olurdum herhalde. Silahlanamıyorduk, çünkü polis hemen silah bulundurmaktan üzerimize çullanıyordu. Öte yandan silahsız olduğumuzda da solucanlar hemen üzerimize çullanıyor ve bizi hep tetikte olmak zorunda bırakıyorlardı. Kendimizi savunmak için demir çubuklar ve boru parçaları bulunduruyorduk. Netice itibarıyla o anda olunabilecek en kötü yerdi."[21]

Birleşik Devletler'de, Castro karşıtlığı ve Kübalı sürgünlerin sayısı durmadan artıyordu. Prela'nın gazetecilerini her gün tehdit ediyorlardı. Bir gün García Márquez'in kulağına birisi, tıpkı otuzlu yılların (Al Capone) Chicago'sunda geçen filmlerdeki gibi, eğer yakınlarının başına bir şey gelmesini istemiyorsa oradan gitmesinin daha iyi olacağını fısıldadı. Ancak bütün bu tehditlere rağmen çalışmaya devam etti. Ne acıdır ki, onun istifasını tetikleyen süreç diğer taraftan, daha somut bir ifadeyle, Sovyetler Birliği'nin etkisinin her geçen gün daha çok önem kazandığı Küba'daki komünist-

20. Gabriel García Márquez, *Notas de Prensa: 1980-1984* (Basın Notları: 1980-1984), Mondadori, Madrid, 1991, s. 195-198.

21. Orlando Castellanos, a.g.m., s. 15.

lerden kaynaklandı. Bir grup bağnaz komünist ve onların lideri Aníbal Escalante, Küba siyasi çevrelerinde ağırlıklarını hissettirmeye başlamakta ve yavaş yavaş her yeri ele geçirmekteydiler. Çok iyi biliyorlardı ki, Masetti, Walsh, García Márquez ve Mendoza ne kadar solcu olurlarsa olsunlar, asla onların bağnaz gruplarının mensubu olmayacaklardı. Böylece, Prela'nın gazetecileriyle ajansı yavaş yavaş ele geçirmekte olan bu komünistler arasında ortaya çıkan birbirlerini çekememezlik ve sert çatışma giderek büyüdü. Masetti, bu durumu düzeltmek için Che'den ya da Fidel Castro'dan bir destek bulmayı umuyordu, ama öyle olmadı. Bu durum onu istifaya sürükledi. Diğerleri de müdürlerinin izinden gittiler. Bu Che için çok ağır bir darbe oldu, zira Prela bir anlamda onun kendi eseriydi ve ayrıca Küba devrimci solunun içinde de bölünmeler olduğu, Sierra Maestra projesinin birliğinin parçalanabileceği böylece teyit edilmişti.

O New York aylarının ardından, García Márquez tüm ailesiyle birlikte Kanada'ya adımını bile atmadan Meksika'ya taşındı. Prela'dan ayrılmalarından birkaç yıl sonra, Masetti ve Walsh kendi ülkeleri Arjantin'in askeri hükümeti tarafından katledildiler. Prela için çalıştığı dönem boyunca García Márquez, Fidel Castro'yla birçok kez görüştü, ama gerçek dostlukları o zaman başlamadı.

Günümüzde Prela'dan geriye hiçbir şey kalmadı. Komünistler, bilmek bir hak olabilir ama bu hak solcular için geçerli değildir, sloganını izleyerek Masetti'nin gazetesiyle alakalı ne varsa hepsini yaktılar ve böylece García Márquez'in gazetecilik eserlerinin önemli bir bölümünün yanı sıra devrimin başlangıcının tarihi de maalesef yok oldu.

Kurdun kulakları

Yeniden bir mali istikrarsızlık dönemine giren Gabo, sadece işini kaybetmekle kalmadı, aynı zamanda –ve daha da önemlisi– devrimle bütün ilişkisini kaybetmiş oldu. Küba'nın kapıları, ya da daha iyisi limanları, kapanıp mühürlendi ve Kolombiyalı 1975 yılına kadar bir daha Küba topraklarına ayak basmadı. Prela olayı onun aleyhine gelişmekle kalmadı, tanınmak ama sevilmemek için bir neden teşkil etti. O yıllarda ağırlıklı olarak Meksika'da yaşayacak ve *Şer Saati* (1962) adlı romanı yayımlayacaktır. Sinema ve reklam filmi senaryolarında çalışmaya başlayacak ve hepsinden önemlisi 1967 yılında gün yüzüne çıkacak olan *Yüzyıllık Yalnızlık*'ı yazmak için on sekiz ay boyunca inzivaya çekilecektir. Metni yazdığı sırada, ar-

kadaşı Plinio A.Mendoza'ya şunu söylemişti: "Bu kitapla ya büyük ses getireceğim ya da kafayı yiyeceğim."[22]

Bu arada, sosyalizmin şemasının içine yerleşmeye başlayan Castro Küba'sında, aydınlarla iktidar arasında ilk fikir ayrılıkları ortaya çıkar. *Kurt kulaklarını göstermektedir.* Önceki diktatörlük dönemindekinden farklı, temel kişilik haklarına saygı gösterecek, demokrasiyi ve özgürlüğü teşvik edecek yeni bir hayat vaat eden rejim, kısa bir süre sonra despotizme dönüşmeye başlar. 1961 Haziran'ında, birçok yazar ve sanatçı *Lunes* dergisinin eki hakkındaki görüşlerine başvurulmak üzere Havana Mahkemesi'ne çağrılır. Bu dergide, görüntü yönetmeni Néstor Almendros, Guillermo Cabrera Infante'nin kardeşi Sabá Cabrera'nın yönettiği ve Domuzlar Körfezi'nin en öncelikli sorun olduğu bir dönemde, devrimci değerleri yüceltmek yerine[23] Küba gece hayatının gerçekliğini gösterdiği için yasaklanmış olan *P.M.* adlı filmi savunmuştur.

Mahkemeye çağrılan aydınların çoğu dergiyi ve ifade özürlüğünü savundular. Fidel Castro bu polemiğe aydınlara yönelik uzun bir konuşma yaparak son verdi. Biçim ve içerik arasındaki ayrımı ortaya koydu. Biçimsel olarak tam bir özgürlük sunuyordu; hiçbir kısıtlama olmayacaktı. Ama *içerik söz konusu* olduğunda durum farklıydı: "Devrimin içinde kalmak koşuluyla *her şey* serbestti; devrime karşı olan *hiçbir şeye* izin yoktu." Nutkun, orada bulunan aydınların hiçbirinin unutamayacağı, anahtar cümlesi işte buydu. Peki, neyin devrimin içinde neyin ona karşı olduğuna kim karar verecekti? O andan itibaren, sürgün, hapis ya da başka sorunlar yaşamak istemeyen Kübalı aydınlar otosansür uygulamaya başladılar. Aksi takdirde sürgüne gönderildiler, hapse atıldılar ya da başka sorunlar yaşadılar. Fidel Castro, 1987'deki başka bir konuşmasında, devrimin bundan böyle içerik özgürlüğü de vereceğini dile getirdi. Bugün, daha esnek bir tutum söz konusu olsa da, bu kitap yazıldığı sıralarda tam bir ifade özgürlüğünden bahsetmek ne yazık ki mümkün değildi.

1968'de, diktatörlüğe gidiş yolunda ciddi bir uyarı teşkil edecek olay başlar: *Padilla Davası.* Bundan bir sonraki bölümde bahsedeceğiz. Yine aynı yıl, Sovyetler'in, Fidel Castro tarafından onaylanan, desteklenen ve kışkırtılan Çekoslovakya istilası gerçekleşir.

22. Raúl Cremades ve Ángel Esteban, *Cuando llegan las musas. Cómo trabajan los grandes maestros de la literatura* (İlham Perileri Geldiğinde. Edebiyatın Büyük Ustaları Nasıl Çalışıyorlar?), Espasa Calpe, Madrid, 2002, s. 262.

23. Lourdes Casal, *El caso Padilla. Literatura y revolución en Cuba. Documentos* (Padilla Davası. Küba'da Edebiyat ve Devrim. Belgeler), Nueva Atlántida, New York, 1971.

Artık kurdun kulakları tamamen ortadadır. Çekoslovakya'da Prag ilkbaharı. Kübalıların birçoğu Fidel Castro'nun Varşova Paktı tanklarıyla yapılan bu Sovyet istilasını kınayacağını düşünüyordu, ama o istilayı onaylarak herkesi şaşırttı ki, bu kişilerin arasında García Márquez de vardı: "O gün dünya başıma yıkılmış gibi oldu, ama şimdi hepimizin aynı şekilde davrandığını düşünüyorum: Çok fazla irdelemeden, aynı derecede zalim ve hırslı iki emperyalizmin arasında kaldığımıza inanmak, vicdanı kesinlike rahatlatıyor."[24] Plinio Apuleyo Mendoza'yla yaptığı söyleşide, kendi duruşunu anlatıyor ve düşüncelerini paylaşmasa da anlamaya çalıştığı Fidel'in fikirleriyle karşılaştırıyor: "[Benim tutumum] aleni karşı çıkma biçiminde oldu ve aynı şeyler bir kez daha vuku bulsaydı, benim tutumum yine aynısı olurdu. Benim duruşumla Fidel'inkinin arasındaki fark (her zaman ve her konuda aynı olmak zorunda değiller zaten) onun en nihayetinde Sovyet müdahalesini haklı bulma noktasına gelmesi ve benim bunu asla yapmayacak olmam. Öte yandan, halk demokrasilerinin iç durumları hakkındaki konuşmasında yaptığı analiz, benim, biraz önce üzerinde konuştuğumuz, yolculuk makalelerinde yaptığımdan çok daha eleştirel ve çok daha çarpıcıydı. Her halükârda, Latin Amerika'nın kaderi Macaristan'da, Polonya'da ya da Çekoslovakya'da belirlenmedi ve belirlenmeyecek, bu kaderin belirleneceği yer yine Latin Amerika olacak. Gerisi Avrupalı saplantısıdır ve senin siyasi sorularının bazıları da aynen öyle."[25]

Kuşku yok ki, bu ve başka nedenler o yıllarda Kübalı liderin Kolombiyalı'ya karşı belli bir güvensizlik hissetmesine sebep olacaktır. Kurtlar birbirlerinin kulaklarını ölçer biçerler, alanlarını belirlerler, duruşlarını düzeltirler, fişleri ortaya sürerler. Şimdilik, Gabo sıradan bir gazeteciden, Latin Amerika'da İspanyolca yazılan edebiyatın büyüleyici örneğini ve yazıları büyülü gerçekçiliğin simgesini teşkil etmeye doğru bir geçiş yapar. Ama Küba için biraz daha beklemesi gerekir. Eğer bir şeyi istiyorsan, bedelini ödemelisin. Fidel hiçbir şeyi karşılıksız vermez. Bilmek bir hak olabilir, ama bilgiden istifade etmek sadece bir solcu içindir; güvenilir bir solcu.

24. Plinio Apuleyo Mendoza, *El caso perdido. La llama y el hielo*, a.g.e., s. 112.

25. a.g.e., s. 127.

3

Başından sonuna *Padilla Davası*

1968'de, Gabo için hayat artık eskisi gibi değildi. Bir yıl önce *Yüzyıllık Yalnızlık* adlı romanının birçok dilde dünyayı dolaştığını gördü. O, fahişeler otelinin her gün farklı bir odasında, bir müşteri tarafından tutulmamış bir köşesinde, parası olmadığında teminat olarak herhangi bir öykünün elyazması karşılığında uyumak zorunda kaldığı, ergenliğinin o zorlu günleri artık gerilerde kalmıştır. Ellilerin ortalarında Paris metrosunda istemek zorunda kaldığı bozuk paralar ya da onu sürekli Cezayirli zanneden polisten saklanarak kış gecelerini geçirdiği metronun bankları ve istasyonları da artık mazide kalmıştır. Ve yapıtının basılmasından önce, yoksulluk içinde geçen son iki yılın anıları Kolombiyalı için çok uzak değildir. Altmışların başından 1965'e kadar edebi tek bir satır bile yazmamıştı. O yıl, karısıyla birlikte Mexico'dan Acapulco'ya giderken birden arabayı durdurur ve ona şöyle der: "Mercedes, anlatım tarzını buldum! Hikâyeyi, çocuğun babası tarafından buz görmeye götürüldüğü o akşamdan başlayarak, babaannemin bana fantastik hikâyelerini anlattığı şekilde anlatacağım!"[1]

O yıl zorlukla tatile çıkar. Mexico'ya dönüşünde beş bin dolar denkleştirir (ailenin tasarrufları, arabanın satışından gelen para, Álvaro Mutis başta olmak üzere dostlarının yardımları) ve Buendía ailesiyle Macondo'nun hikâyesini yazmak üzere on dört aylık bir inzivaya çekilir. Mercedes, kasap et, fırıncı ekmek versin, ev sahibi de dokuz aylık birikmiş kirayı beklesin diye resmen deveye hendek atlatmak zorunda kalır. O dönemin sonunda, ailenin borcu on bin doları bulmuştu. Ama romanın yayımlanmasıyla birlikte bu durum sona erdi. O andan itibaren sadece ekonomik anlamda rahat etmekle kalmayacak, aynı zamanda Latin Ameri-

1. Raúl Cremades ve Ángel Esteban, a.g.e., s. 262.

ka politikasının sarp yollarında daha çeviklikle hareket etmeyi de deneyebilecekti. Bunun parçası olarak, Küba Devrimi'ne kendini daha çok adamaya karar verdi. Onu harekete geçiren sebepler açıktı: Gabo, Kübalı liderin, XIX. yüzyıldan beri Latin Amerika tarihinin çıkardığı reislerden, kahramanlardan, diktatörlerden ya da alçaklardan farklı olduğuna inanıyor ve henüz çok genç olan bu devrimin bir tek onun vasıtasıyla geri kalan Latin Amerika ülkelerinde yeşerebileceğini seziyordu. Onun politik bağlaşıklığının temelinde, kapitalist sektörün Batı Avrupa ve Birleşik Devletler'de sergilediği gelişmeye rağmen, zaman içinde dünyanın sosyalizmde buluşacağına yönelik güveni yatıyordu.

1968 yılı aynı şekilde Küba tarihinde de bir dönüm noktası oldu. O yıl Varşova Paktı'nın Çekoslovakya müdahalesi gerçekleşti ve *Padilla Davası* patladı. Batı toplumu açısından da çalkantılı bir dönemdir bu, zira genel bir üniversite krizine dönüşecek olan öğrenci hareketleri başlar. Vietnam Savaşı (1975'e kadar sürer) yoğunlaştıkça protest müzik zirve noktasına ulaşır ve bunları anlatmak için Che artık hayatta değildir. Bu çerçevede, Küba'nın *kültürel politikası* kapsamında ilk bakışta *normal* ve *olağan* gözüken bir olay, Castrocu blokun sağlamlığını zedeleyecek ve García Márquez'i devrimle ilgili politik bir tutum takınmak zorunda bırakacaktır.

Padilla'ya "amansız takip": Latin Amerika "entelijansiya"sının söylemi

O yılların bütün bu olayları, Latin Amerikalı ve Avrupalı aydınların birçoğunun, Küba Devrimi ve onun lideri hakkındaki düşüncelerini neden değiştirdiklerini anlamak için belirleyicidir. 1968'de, Heberto Padilla'nın eleştirel şiir kitabı, *Fuera del juego*, Julián del Casal Şiir Ödülü'nü kazandı. Jüri üç Kübalıdan: José Lezama Lima, José Z. Tallet, Manuel Díaz Martínez'den ve iki yabancıdan: İngiliz J.M.Cohen ve Perulu César Calvo'dan oluşuyordu. *Fuera del juego*'nun yazarı, kısa bir süre önce, Kübalı Lisandro Otero'nun *Pasión de Urbino* adlı kitabını *El Caimán Barbudo* (Sakallı Timsah) dergisinde çok sert biçimde eleştirmişti. 1964'te, Otero bu kitabıyla Seix Barral yayınevinin verdiği Biblioteca Breve Ödülü'nü kazanmayı arzulamış, ama ödülü kazanan *Tres Tristes Tigres*'le (Kapanda Üç Kaplan) Guillermo Cabrera Infante olmuştu. Padilla makalesinde, o sırada Ulusal Kültür Konseyi'nin başkan yardımcılığını yürüten Otero'nun son derece sıradan ese-

rinin üzerinde bu denli durulurken, Cabrera'nınki gibi edebi seviyesi son derece yüksek bir kitap hakkında, politik sebeplerden ötürü, adada konuşulamamasının çok üzücü bir durum olduğunu ifade ediyordu. Yazısını şu şekilde bitiriyordu: "Basit bir yazarın, başkan yardımcısı bir romancıyı, genel olarak *editörler* adı altında parmaklığın arkasına saklanmış öykücü-yönetici ve şair-editörlerin saldırılarına maruz kalmadan eleştirmesi Küba'da olacak şey değildir."[2]

Bu makale ona işini kaybettirdi, zira daha o dönemde "devrime ihanet eden" Kübalı yazarlardan biri olan Cabrera Infante'nin eserine kamuoyu önünde övgüler düzmüştü. Juan Goytisolo, şu suçlamaları duyunca ne kadar şaşırdığını anlatıyor: "8 Kasım 1968 günü saat ikiyi biraz geçerken, her zaman olduğu gibi biraz bacaklarımı açmak ve bir *Le Monde* satın almak için Bonne Nouvelle Bulvarı'na inmiştim; gazetenin Küba muhabirinin köşe yazısı hemen dikkatimi çekti: 'Silahlı Kuvvetler'in organı, şair Padilla'nın karşıdevrimci faaliyetini ifşa ediyor.'" Saverino Tutino'nun (aynı zamanda *Paese Sera*'nın özel muhabiri) adının başharfleriyle imzalanan makale, şairi sadece birtakım edebi-siyasi provokasyonlarla değil, aynı zamanda –bundan çok daha vahimi– Cubartimpex'i yönettiği dönemde kamu kaynaklarını "sorumsuzca israf etmiş olmakla" itham eden *Verde Olivo*'nun sert suçlamalarından bazı alıntılar yapıyordu. Başyazının yazarına göre Padilla, "zayıflık, pornografi ve karşıdevrim karışımı eserler yaratarak" kendilerini sansasyonalizm ve dış kaynaklı modaların çekimine kaptıran bir grup Kübalı yazarın başını çekiyordu.[3]

Raúl Castro, UNEAC (Unión de Escritores y Artistas de Cuba [Küba Yazarlar ve Sanatçılar Birliği]) ödülünü kazananın kamuoyuna açıklanmasından kısa bir süre önce, eğer ödül "karşıdevrimci" Padilla'ya verilirse "büyük sorunlar" yaşanacağına yönelik bir söylenti yaymıştı.[4] Ayrıca, *Los siete contra Tebas* adlı eseriyle UNEAC'ın Tiyatro Ödülü'nü kazanan Antón Arrufat gibi o güne dek rejime son derece sadık bir yazar da karşıdevrimcilikle suçlandı. Buna karşın jüri, Padilla'nın kitabını karşıdevrimci olarak değil, eleştirel ve edebi açıdan üstün nitelikli bir eser olarak de-

2. Juan Goytisolo, "El gato negro que atravesó nuestras oficinas de la Rue de Bièvre" (Rue de Bièvre'deki Bürolarımızın İçinden Geçen Kara Kedi), *Quimera* 29: 15 (1983).

3. a.g.e., s.15.

4. Manuel Díaz Martínez, "El caso Padilla: Crimen y castigo (Recuerdos de un condenado)" [Padilla Davası: Suç ve Ceza (Bir Mahkûmun Anıları)], *Encuentro de la Cultura Cubana* 4-5: 90 (1997).

ğerlendirdi. Şunu vurgulamak gerekiyor ki (zira sıklıkla unutuluyor) Padilla bu kitabında, devrimin sanatsal evrenini şekillendiren birçok unsur ve sanatçı için övücü, hatta duygu yüklü ifadeler de kullanıyordu. Aynı şekilde düşünen Manuel Vázquez Montalbán da *Y Dios entró en la Habana* adlı kitabında bunu somutlaştırır: "Padilla sadece eleştirel değil, aynı zamanda birçok devrimci icraatı da övüyor. Fidel için Padilla iki sözcükle özetleniyordu: Yalancı ve sadakatsiz."[5]

Netice itibarıyla, UNEAC jürinin kararını kabul ederek *Fuera del juego* ve *Los siete contra Tebas*'ı yayımladı, ama Padilla'ya da Arrufat'a da, ne Moskova seyahati için vize verdi ne de ödülün bir parçası olan biner pesoyu. Ayrıca, kazanan şiir kitaplarının başına, *tamamen edebi* ölçütler kullanarak, yazarları Kuzey'deki düşmanla işbirlikçilik yapmakla itham eden, onlara ve fikirlerine çok uzak bir önsöz eklediler: "Bizim edebiyat anlayışımız, bu şiir ve bu tiyatro oyununun düşmanlarımıza hizmet ettiğini ve bu eserlerin yazarlarının, emperyalizmin Küba'ya yönelik saldırganlık politikalarını uygulamaya koyacağı an gelene dek, onların Truva atlarını beslemek için ihtiyaç duydukları sanatçılar olduklarını ifade etmemize olanak veriyor."[6] Ardından, bunlar –paradoksal bir biçimde– o denli edebi olmayan başka ölçütlerle birbirlerine karışıyor ve hiçbir şekilde izah edilmeden, öylesine ortaya atılıyorlar: "Yönetim, ödüllerin devrim düşüncesine tamamen zıt ideolojik unsurlar üzerine inşa edilmiş eserlere gittiğini gördü."[7] İşte bu yüzden, şanlı önsöz şu şekilde sona erer: "UNEAC yönetimi ödül kazanan şiir kitabının ve tiyatro eserinin ideolojik içeriğini reddeder."[8]

Padilla, "devrim konusunda isteksizliğinin, eleştirelliğinin, tarih bilmezliğinin, toplumsal gereksinimler karşısında bireyciliği savunmasının"[9] yanı sıra "devrimin inşasında üzerine düşen ahlaki zorunluluklar konusunda bilinçli olmamakla" suçlanıyordu.[10] Kazanan eserler basılsalar da, pek tabii ki bu baskı dolaşıma girmedi, kitapçılara ulaşmadı ve artık kim bilir nasıl olduysa bir nüshasını elde edebilen az sayıdaki kişi arasında ancak gizlice dolaştı.

5. Manuel Vázquez Montalbán, *Y Dios entró en La Habana*, El País/Aguilar, Madrid, 1998, s. 338.

6. Lourdes Casal, a.g.e., s. 62.

7. a.g.e., s. 58.

8. a.g.e., s. 63.

9. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 344.

10. Ottmar Ette, *José Martí. Apóstol, poeta revolucionario: una historia de su recepción* (José Martí. Öncü, Devrimci şair: Mücadelesinin Hikâyesi), UNAM, Mexico, 1995, s. 233.

Bu olaylardan sonra, bazı yazarlar tepki göstermeye karar verdiler: "Franqui'nin tavsiyesiyle Cortázar, Fuentes, Vargas Llosa, Semprún ve García Márquez'le temasa geçtim" diyor Goytisolo, "ve Ugné Karvelis'in Gallimard yayınevindeki bürosundan, Herberto'yla telefonda konuşmayı denedim. Arama çabalarımın bir netice vermemesi üzerine –telefonu hiç cevap vermiyordu–, Haydée Santamaría'ya, altında hepimizin imzası olan ve şaire 'yöneltilen iftiralar karşısında dehşete düştüğümüzü' ifade ettikten sonra, 'entelektüel özgürlüğün korunması için *Casa de las Américas* tarafından başlatılacak her türlü eylemi' destekleyeceğimizi bildiren bir telgraf göndermeye karar verdik. Haydée'nin –iki gün sonra elimize geçen– telgrafı bizi hayrete düşürdü."[11] İlerleyen satırlarda, *Casa de las Américas*'ın müdiresinden gelen telgrafın bir bölümünü aktarır: "O kadar uzaktan, Padilla'ya yapılan suçlamanın bir iftira olup olmadığını bilebilmek imkânsız. *Casa de las Américas*'ın kültürel çizgisi bizim devrimimizin, Küba Devrimi'nin çizgisidir ve bu kurumun müdiresi daima Che'nin istediği gibi olacaktır: Ateşe hazır tüfeklerle, dört bir tarafa top atışı yaparak."[12]

Padilla'nın tutuklanması ve ilk açık mektup

1971'de, Padilla ve kendisi gibi şair olan karısı Belkis Cuza Malé, "o dönemin moda deyişiyle 'ıslah olmaz yazar' olmaktan tutuklandılar."[13] Karısı sadece birkaç gün tutuklu kaldı, ama Heberto haftalar boyunca hapis yattı. Şairin tutuklanması, özellikle o güne dek Castrocu devrimi desteklemiş aydınlar arasında, birçok tepki ve protestonun yükselmesine neden oldu. Hemen Küba'nın Stalinleşmesinin eli kulağında olduğuna dair söylentiler çıktı. Aralarında Mario Vargas Llosa, Juan Goytisolo, Carlos Fuentes, Plinio Apuleyo Mendoza, Octavio Paz, Jean-Paul Sartre, vb'nin yanı sıra devrimci Carlos Franqui'nin de bulunduğu bazı yazarlar devrimle bağlarını ve ona verdikleri desteği sonsuza dek kestiler. Franqui, 1959'da Castro'yu iktidara getiren sürecin başlıca aktörlerinden biri olmuş, ama Camilo Cienfuegos'un şüpheli ölümünün ardından Sierra Maestra'nın radikal kanadının ve Raúl Castro'nun etkisiyle devrimin Marksist bir karakter kazanmaya başlaması

11. Juan Goytisolo, a.g.m., s. 17.

12. a.g.m.

13. Manuel Díaz Martínez, a.g.m., s. 95.

üzerine altmışların başında devrimci safları terk etmişti.

Goytisolo sözlerine devam ediyor: "*Rayuela*'nın (Seksek) yazarı [Cortázar] bana Place du Général Beuret'deki konutunda randevu verdi ve ikimiz birlikte, daha sonraları 'Fidel Castro'ya ilk mektup' olarak bilinecek, yazılışı süresince sürekli irtibat halinde olduğumuz Franqui'nin de onayladığı mektubu kaleme aldık. O sırada aldığımız karara göre, alıcı, kaygılarımızı, ses getiren bir açıklamanın kaçınılmaz ters etkisi olmadan değerlendirsin diye, mektubun özel olması gerekiyordu. Yalnızca, aradan belli bir zaman geçtikten sonra eğer yanıt almazsak, mektubun bir kopyasını gazetelere yollama hakkımızı saklı tutacaktık."[14] Mektubun altına imza koyanlar şu sözcüklerle Padilla'nın tutuklanması hakkında daha çok bilgi talep ediyorlardı: "Küba Devrimi'nin ilke ve amaçlarının destekçileri, aşağıda imzası bulunan bizler, tanınmış şair ve yazar Heberto Padilla'nın tutuklanmasıyla ilgili endişelerimizi ifade etmek ve söz konusu tutuklamanın ortaya çıkardığı durumu bir kez daha incelemenizi istemek için size başvuruyoruz."[15] Böylece, bu ilk mektubun altına imza koyanların sayısı giderek arttı ve sonuçta mektubu elli dört kişi imzaladı. Eksik olan tek kişi García Márquez'di. Bütün bunlar olup biterken o ailesiyle birlikte Baranquilla'daydı. Olay patlak verdiğinde, tesadüfen Plinio Apuleyo Mendoza'nın da yaşadığı Barselona'daydı. Gazetecilerin tacizinden kurtulmak için Mercedes'le birlikte belirsiz bir süreliğine, Karayip'te, "çürümüş guavanın kokusunu arayacağı"[16] posta ya da telefonun olmadığı bir yere gitmeye karar verdi. O sırada yapılacak en mantıklı şey durup beklemekti. Böylece uzun bir süre geçti. Plinio Apuleyo Mendoza birçok kez ona ulaşmaya çalıştı, ama bir türlü temas kuramadı. Birçok mesaj bıraktı, bir telgraf çekti, ama yanıt alamadı. Mesajlarının ona ulaşmadığını düşündü ve Küba hakkında her zaman aynı fikirlere sahip oldukları için, bütün sorumluluğu üzerine alarak, arkadaşının adını mektubun altına koyma cüretini gösterdi. *La llama y el hielo* adlı kitabında bunu şöyle açıklıyor:

> Uzun süreden beri, bu konu üzerinde sıklıkla konuştuğumuz ve tamamen aynı bakış açısını paylaştığımız için onun Padilla'nın

14. Juan Goytisolo, a.g.m., s. 18.

15. Çeşitli yazarlar, "El caso Padilla. Documentos" (Padilla Davası. Belgeler), *Libre* 95 (IX/XI-1971).

16. 2001 Ekim'inde yapılan bir söyleşi metninden alınmış sözcükler. Söyleşi yapılan kişi kitapta adının geçmesini istemiyor.

tutuklanması konusundaki olası tepkisiyle ilgili kafamda herhangi bir kuşku olamazdı. Buna içtenlikle inanıyordum. İşte bu yüzden, ona ulaşmak mümkün olmayınca ve telgraf tam da gönderilmek üzereyken, Juan Goytisolo'ya bütün rahatlığımla, en küçük bir çekincem olmadan şöyle dedim:

"Gabo'nun adını da ekle. Sorumluluk bana ait."

Bana göre tamamen haberleşme koşullarından kaynaklanan bir sorun yüzünden, hepsi arkadaşı olan diğer boom dönemi yazarlarının çoktan imzaladığı bir mektubun altında onun isminin yer almamasının yanlış yorumlara sebep olacağını düşünüyordum.[17]

Öte yandan, görünüşe bakılırsa, García Márquez mesajları *almış* ve yanıtını göndermişti, ancak postada bir gecikme yaşanmıştı. Sözde, "olay hakkında tam bir bilgiye ulaşmadan"[18] hiçbir şeyi imzalamayacağını belirtmişti. Söyleşi yaptığımız kişilerden isimlerinin açıklanmasını istemeyen bazıları, Plinio Mendoza'nın karısı Marbel Moreno'nun kendilerine değişik kereler, Kolombiyalı'nın o mektubu imzaladığını, ancak daha sonra pişman olduğunu ve Plinio'nun, arkadaşının tutum değişikliğinin bütün sonuçlarını isteyerek üstlendiğini söylediğini bize aktardılar.

Goytisolo bu durumu şöyle yorumlar: "Gabo, zeytinyağı gibi üste çıkma konusundaki kusursuz maharetiyle, her şeye rağmen dostlarıyla karşı karşıya gelmeden, onların içinde bulundukları hassas durumla arasına mesafe koymasını bilecekti: Müthiş yeteneğini dâhice kullanan, şöhretin şımarttığı, bu dünyanın ileri gelenleriyle içtiği su ayrı gitmeyen ve gezegen ölçeğindeki hakiki ya da sözde 'öncü' davaların destekçisi yeni García Márquez doğmak üzereydi."[19] *Gerçek asla bilinemeyecek, Gabo o mektubu imzalamadığında ısrar ediyor, Mendoza onu koruyor ve onlara yakın olan başkaları imzaladığını, ama Fidel'in tepkisi karşısında ilk kararını gizlemek istediğini söylüyorlar.* Vázquez Montalbán bize, ne kadar aydınlatılmaya çalışılırsa çalışılsın bu olayın sonsuza dek bir sır perdesinin arkasında kalacağını ifade etmişti.

Nisan başlarında, şair tarafından yazılan ve içinde kendi kendisini suçladığı bir mektup elden ele dolaşmaya başlar, ama yazarın gerçek niyeti kuşkuludur. Aydınların birçoğu bu mektubun Padilla tarafından yazılmadığına inanmaktadırlar. Onlardan biri, Manuel Díaz Martínez, "Şairimiz *İlahi Komedi*'nin ne kadar yazarıysa,

17. Plinio Apuleyo Mendoza, *El caso perdido. La llama y el hielo*, a.g.e., s. 136.

18. a.g.e.

19. Juan Goytisolo, a.g.m., s. 18.

bu mektubun da o kadar yazarıdır" diyor.[20] Mektubu muhtemelen Padilla kaleme aldı, ama tehdit edildiği için, zira bu tür korkutma yöntemleri Küba Devrimi'nin politik baskı sistemi içinde oldukça yaygın bir hale gelmişti. Gerçekte –ve en yakın dostlarının tanıklığına dayanarak–, Padilla bu metinde olmayacak kadar çok politik hata yaptığını itiraf ediyordu ve bu da, mektubu onun yazdığına inanmayı imkânsız hale getiriyordu. 1992'de, Carlos Verdecia'yla yaptığı bir söyleşide, bizzat kendisi de bunu teyit edecekti: "Özeleştiri kısmen polis, kısmen başka kişiler tarafından kaleme alındı. Öyle paragraflar var ki, keşke onları yazan kişinin kimliğini saptayabilseydim. Bazı bölümlere de, içerdikleri ayrıntılardan ötürü, Fidel Castro'nun elinin değdiği açıkça belli oluyor. Keşke metin burada olsaydı da onları sana gösterebilseydim."[21]

Padilla'nın "harakiri"si: Özeleştiri

Kritik ve uyduruk kendi kendini suçlama olayından birkaç gün sonra, şair serbest bırakıldı, ama sonunda büyük bir skandala dönüşecek olan tek şartla: UNEAC'ın organize edeceği bir toplantı sırasında Padilla'nın, bu örgütün üyeleri ve birçok dostunun önünde özeleştirisini okuması gerekiyordu. Eylem, mektubu tamamlayan bir unsur olarak 29 Nisan 1971 tarihinde gerçekleşti. Bu vesileyle, kendi suçunu kabul etmesinin yanı sıra, diğer yazarları, yani dostlarını, eserlerinde "karşıdevrimci faaliyet"te bulunmakla itham etti. Bu kalabalık ve önemli listede karısı Belkis, Norberto Fuentes, Pablo Armando Fernández, César López, Manuel Díaz Martínez, José Yánez, Virgilio Piñera ve Lezama Lima yer alıyordu. Burada adı geçenlerin birçoğu, mikrofonların önünde kendilerini ifade etmek için söz aldılar. Díaz Martínez'in o dakikalarla ilgili tüyler ürpertici sözleri daha fazla yoruma ihtiyaç bırakmıyor: "Padilla'nın özeleştirisi yayımlanmıştı, ama onu kâğıttan okumak başka şey, o gece orada dinlemiş olmak başka şeydi. O an hayatımın en kötü anlarından biri olarak hafızama kazındı. Yakınımda oturanların –Padilla konuşurken– yüzlerine sinen şaşkınlığı ve daha önemlisi, Padilla, devrimin sanal düşmanları olarak takdim ettiği dostlarının (birçoğumuz musalla taşına yatırılmıştık) isimlerini sıralamaya başlayınca, o genç ve yaşlı Kübalı aydınların suratlarında beliren dehşet ifadesini hiç unutmuyorum. Ben tam olarak

20. Manuel Díaz Martínez, a.g.m., s. 95.

21. Carlos Verdecia ve Heberto Padilla, *La mala memoria. Conversación con Heberto Padilla* (Kötü Hatıra. Herberto Padilla'yla Söyleşi), Kosmos, Kosta Rika, 1992, s. 78.

Roberto Branly'nin arkasında oturmuştum. Heberto benim adımı telaffuz edince, Branly, yakın dostum Branly, hemen benden tarafa döndü ve beni hemen darağacına götüreceklermiş gibi, korku dolu bir bakış attı."[22]

Félix Grande gibi İspanyol aydınlar, Padilla'ya yapılan somut baskının anlamsızlığını, ama aynı zamanda da hadisenin, yıllar sonra ve artık Küba dışındayken o müstesna anların yakıcılığını hatırlatan eserler kaleme alan tanınmış yazar Norberto Fuentes örneğinde olduğu gibi, dönemin diğer Kübalı yazarları üzerinde giderek büyüyen absürt etkisini vurgulayan değerlendirmeler yaparak olaya müdahil oldular: "29 Nisan 1971'de, Kübalı siyasi yetkililerin şair Heberto Padilla'dan zorla kopardıkları yüz kızartıcı özeleştiri sırasında, Padilla'nın parmağı (bu hayali parmağın ardında Kübalı, Latin Amerikalı ve genel olarak bütün gezegendeki aydınlara karşı yürütülen Castrocu baskının gerçek parmağı saklanıyordu) tarafından gösterilenlerden birinin yazar Norberto Fuentes olacağını tahmin ediyorlar mıydı acaba?" diye kendi kendine soruyor Grande."[23] Nadia Lie'nin "Heberto Padilla'nın kötü hatıraları"[24] başlıklı makalesinde açıkladığı gibi, Norberto Fuentes, Padilla'nın özeleştirisinde hazır bulunanlar arasında, o günlerde –ve bugün hâlâ– her türlü politik baskıyı doğrulayan sihirli sözcük "karşıdevrimci" nitelemesini reddederek kendini hemen o anda savunan az sayıdaki aydından biri oldu. Fuentes o sırada, devrimin kültürel ortamı içinde tanınan genç bir yazardı. Daha sonraları, adada çok büyük yankı uyandıran ve Fidel Castro (onunla aralarında çok daha yakın bir ilişki başladı) tarafından çok olumlu karşılanan *Hemingway en Cuba*[25] adlı kitabı yazdı. Daha sonra savaş muhabiri olarak Kübalı enternasyonelcilerle birlikte birçok eyleme katıldı. 1989'da Fidel'i temsilen San Luis Nişanı'nın heykelciğini ve "Ulusal Kültür Madalyası"nı aldı.

Padilla, özeleştirisinde kendi kendini karşıdevrimciliği edebiyata sokmakla suçladı ve "devletten ve devrimin iyi işleyişinden sorumlu olan" dostlarına, hatalarını düzeltme şansı verilmek su-

22. Manuel Díaz Martínez, a.g.m., s. 96.

23. Félix Grande, "Imaginaciones", *Cuadernos Hispanoamericanos* 504: 139-142 (1992).

24. Nadia Lie, "Las malas memorias de Heberto Padilla" (Heberto Padilla'nın kötü hatıraları), P. Collard [I. Jongbloet, M. E. Ocampo y Vilas'ın işbirliğiyle], *La memoria histórica en las letras hispánicas contemporáneas* (Çağdaş İspanyol Metinlerinde Tarihsel Bellek), Uluslararası Sempozyum. Anvers, 14-19 Kasım 1994, Col. Románica Gandensia, Librairie Droz, S.A., Cenevre, 1996, s. 187-206.

25. Bu metnin yazımına Raúl Rivero (kısa bir süre önce diğer yetmiş sekiz Kübalı aydınla birlikte hapse atılan şair), Eliseo Alberto ve Marilyn Bobes de iştirak ettiler.

retiyle gösterilen âlicenaplıktan ötürü minnetlerini sundu. *Yeni* Padilla itiraf ediyordu: "Ben bir sürü hata yaptım, gerçekten affedilmez, gerçekten kınanması gereken, gerçekten ayıplanacak hatalar ve şimdi, bütün bu deneyimi yaşadıktan sonra hayatıma –ona yeniden başlamak istediğim ruh halimle– sil baştan başlayabilmekten ötürü kendimi gerçekten hafiflemiş, gerçekten mutlu hissediyorum. Bu toplantıyı ben istedim [...]. Ben Kübalılar ve yabancılarla birlikte devrime sürekli olarak iftira attım ve ona söydüm. Ben şu anda hatalarımdan ve karşıdevrimci eylemlerimden son derece uzak bir noktada bulunuyorum. [...] Demek istediğim, devrime karşı hareket eden, ona zarar veren insan bir karşıdevrimcidir. Ben de devrime karşı hareket ediyor ve ona zarar veriyordum."[26]

Sanık, bütün karşıdevrimcileri Küba halkını *kurtarma* projesiyle birliği (yoksa tek tipliliği mi?) koruma ve sapılan yanlış yolları düzeltme yönünde harekete geçirmek için, adanın sahibine yönelik sadakatsizliğini itiraf etmeye ve pişmanlığını herkesin önünde dile getirmeye mecbur edildiğinde "harakiri" zirve noktasına ulaşır. Sürüden ayrıldıktan sonra ağılına dönen koyun gibi, "bunu bir daha yapmayacağım" ifadesiyle, yere bakarak açıklar: "Fidel'e karşı kim bilir kaç sefer haksızlık ve nankörlük yaptım; bundan pişmanlık duymaktan asla bıkmayacağım."[27] Ayrıca, özeleştiri sadece o talihsiz ödülü kazanan dizelerle ve devrimin yüce lideri ne verilen zararla sınırlı kalmayıp onun bazı makalelerine, edebi denemelerine ve devrimin sağlam figürlerinin, onu terk edenler karşısında siyaseten doğrucu biçimde ele alınmasına kadar genişler. İşte bu yüzden, Lisandro Otero'ya savurduğu eleştirileri geri alması ve o tarihlerde Londra'da sürgün olan Cabrera Infante için o günlerde yaptığı –elbette ki edebi– savunmayı kesin bir biçimde reddetmesi gerekir: "Aylar sonra Küba'ya dönünce ilk yaptığım, Lisandro Otero'nun *Pasión de Urbino* adlı romanının yayımlanması vesilesiyle edebiyat eki *El Caimán Barbudo*'nun bana sunduğu yazma fırsatını, yıllardır tanıdığım bir dosta, Lisandro Otero gibi gerçek bir dosta insafsızca ve haksızca saldırmak için kullandım. [...] İlk yaptığım Lisandro'ya saldırmak oldu. Peki, ben kimi savundum? Guillermo Cabrera Infante'yi savundum. Peki, hepimizin tanıdığı Guillermo Cabrera Infante kimdi? Guillermo Cabrera Infante, sadece devrimin başından beri değil, her zaman acı, küskün biri olmuştu; toplumdan dışlanmış, en aşağı tabakadan

26. Çeşitli yazarlar, "El caso Padilla. Documentos", a.g.m., s. 97-98.

27. a.g.m., s. 102.

gelen bir adam, yoksul bir adam, ergenliğinden beri bilmediğim nedenlerden ötürü canı hep sıkkın bir adam ve başından beri devrimin iflah olmaz düşmanı olan bir adam."[28]

İkinci açık mektup

Birçok aydın bu özeleştiriye çok kızdı ve gün geçtikçe Castro'dan ve onun devriminden uzaklaştı. Lidere yöneltilen açık mektupların sayısı giderek artıyordu, ama henüz sonbaharına geçiş yapmamış olan başkan babanın tutumu tüm pervasızlığıyla devam ediyordu. Padilla'nın özeleştirisinden sadece üç gün sonra Havana'da gerçekleşen Birinci Eğitim ve Kültür Kongresi'nin kapanış konuşmasında "Fidel Castro, aydınlara karşı o güne kadarki en sert nutuklardan birini çekti."[29] Bu konuşma, o ana dek Castrocu devrimi topyekûn desteklemiş olan aydınlar grubunda ani bölünmelere sebep oldu. Tak sepeti koluna herkes kendi yoluna misali, herkes bir tarafa dağıldı.

Bunun ardından, aydınlar topluluğu, 4 Mayıs'ta Vargas Llosa'nın apartman dairesinde kaleme alınan ve ilkine göre çok daha sert olan ikinci bir mektup yolladı. Bu mektubun altına imza koyan altmıştan fazla aydın, Padilla'nın özeleştirisi karşısında hissettikleri "utanç ve kızgınlığın" yanı sıra, Küba hükümetinin radikalleşen, giderek içine kapanan ve diyalog kapılarını kapatan tutumundan duydukları endişeyi ifade ediyorlardı. Vargas Llosa daha sonra bu mektubu bizzat kendisinin yazdığını belirtti: "Utancımızı ve kızgınlığımızı size iletmenin bir görev olduğuna inanıyoruz. Heberto Padilla'nın imzaladığı o acınası itiraf metnini elde etmek ancak hukuk ve devrimci adaleti yok sayan yöntemler aracılığıyla mümkün olabilir. Saçma ithamlar ve hezeyanlı açıklamalardan oluşan söz konusu itirafnamenin içerik ve biçiminin yanı sıra, bizzat Padilla'nın kendisinin ve Belkis Cuza, Díaz Martínez ve Pablo Armando Fernández yoldaşların maruz kaldıkları hazin bir özeleştiri maskaralığına sahne olan UNEAC'taki toplantı, Stalin döneminin en sefil anlarını, sonucu önceden belli yargılamalarını ve cadı avlarını akla getiriyor. İnsana saygısı ve özgürlük mücadelesiyle örnek teşkil ettiğini düşündüğümüz Küba Devrimi'ni en başından beri desteklerken sergilediğimiz coşkunun aynısıyla, dogmacı gericilikten, kültürel ksenofobiden ve sosyalist ülkelere baskıcı sistemi dayatarak Küba'da yaşanmakta olanlara benzer olayların ve göze batan uygulamaların görülmesine

28. a.g.m., s. 98.

29. César Leante, *Gabriel García Márquez, el hechicero*, Pliegos, Madrid, 1996, s. 9.

sebep olan Stalincilikten kaçınmasını Küba'ya tavsiye ediyoruz."[30] Ve devam ediyor: "İnsanlık onurunun, bir insanı kendi kendini en kötü ihanet ve rezilliklerle gülünç biçimde suçlamaya götürecek denli aşağılanması, bu kişi bir yazar olduğu için değil, herhangi bir Kübalı da –köylü, işçi, teknisyen ya da aydın– benzer bir şiddet ve aşağılanmanın kurbanı olabileceği için, bizi ayağa kaldırıyor."[31] Grup bu mektubuyla insan hakları ihlallerine bir son verilmesini ve devrimin, onlar tarafından "bir sosyalizm modeli olarak algılanmasını"[32] sağlayan başlangıçtaki ruhuna geri dönülmesini talep ediyordu. Yani, bu mektupların altına imza koyan aydınlar, sistemi istikrarsızlığa sürüklemek için sürecin bir anlık zayıflığından faydalanmak isteyen devrim düşmanları değil, Latin Amerika için sosyalist bir gelecekle aynı derecede bağlaşık siyasi *yoldaşlardı*; ancak böylesine aşikâr bir şeyi görmezden gelemez, şiddet ve en temel özgürlük ihlalleriyle ittifak yapamazlardı.

Bu sefer Cortázar mektubu imzalamadı. İlk satırları okuduktan sonra, haykırdı: "Ben bunu imzalayamam!"[33] Julio Cortázar, bu Karayip adasının politik ve kültürel projesinin en ateşli savunucularından biriydi. Devrimi desteklemek için düzenlenen bütün organizasyonlara katılmıştı ve sık sık Küba'ya gidiyordu. İlk mektuptan sonra, Kübalılarla arasını düzeltmeye çalıştı. Bir keresinde, o sayısını Vargas Llosa'ya ayıran bir dergi için bir şeyler yazması istenince, çok belirgin Arjantinli aksanıyla yanıt vererek, teklifi kibarca reddetti: "Kübalılarla aramı düzeltmek için harcadığım bütün o çabaları, maalesef yeterince karşılık bulamayan o azimli çabaları biliyorsun..."[34] Bu durumu Vargas Llosa'ya açıklaması gerekti, ama karşılığında olumsuz bir tepki aldı. Bu arayı düzeltme teşebbüsünün en bilinçli eylemi, Haydée Santamaría'nın, Castro'ya gönderilen ilk mektupta onun imzasının da bulunmasından ötürü duyduğu rahatsızlığı iletmek ve onu "şeytan"la değil "tanrı"yla sonsuza dek birlikte olmaya bir an önce karar verme konusunda zorlamak için yazmış olduğu mektuba, Arjantinli'nin 4 Şubat 1972'de Paris'ten gönderdiği yanıt oldu.[35]

30. a.g.e.

31. a.g.e.

32. Plinio Apuleyo Mendoza, *El caso perdido. La llama y el hielo*, a.g.e., s. 139.

33. a.g.e.

34. a.g.e., s. 139-140.

35. Julio Cortázar, "Carta a Haydée Santamaría" (Haydée Santamaría'ya mektup), *Obra crítica 3*, Alfaguara, Madrid, 1994, s. 51.

Seksek'in yazarı, ortak metnin altında yer alan imzasının Küba'ya serptiği şüphe tohumlarından ötürü çok üzgün görünüyor ve başka türlü davranmasının mümkün olmadığını, çünkü olan biteıle ilgili olarak Paris'e gelen haberlerin işkencelerden, toplama kamplarından, baskılardan, Stalincilikten, Sovyet tahakkümünden vs bahsettiğini anlatıyordu. Olayların resmi versiyonunu öğrenmek için Paris'teki Küba büyükelçiliği mensuplarının başının etini yeme işini üzerine alan Cortázar, diğer yandan, tüm gerçeği öğrenmeden mektup Goytisolo'nun elinden Karayip kıyılarına doğru yola çıkmasın diye uğraşıyordu. Ancak Havanalı diplomatlardan, onu meşhur ve polemik yaratan metne katılmak zorunda bırakan, suskunluk ve ifadesiz suratlar (bunlardan *uzun uzun bahseder*) dışında başka bir yanıt alamadı. Julio'nun satırlarından: "Boş yere bekleyişle geçen ve Küba açısından Fransa'daki destekçilerinin sevgi ve endişesini görmezden gelmeye ya da küçümsemeye tekabül eden haftalardan sonra, Fidel'den bunu istemeye hakları olduğuna inanan bir grup yazarın konuyla ilgili açıklama talebine iştirak etmeme şansım yoktu. Her şey mümkün olduğunca açık: Bir yoldaştan diğer bir yoldaşa, dostça bir biçimde şu deniyordu: 'Belli bir noktaya kadar tahammül edilebilen şeyler vardır, ama ondan sonra insanın bir açıklama beklemek hakkıdır', zira aksi takdirde ya doğru diye kabul edilir ya önemsenmez ya da suçlanır. Bu arada, sekiz ya da on gün daha geçti ve büyükelçilikteki hiç kimse, bütün uyarılara rağmen, bu ilk mektubun bir hakka dönüştüğünü anlayamadı [...]. Küba'nın dışarıdaki imajı, yüzleşmeme konusundaki bu içler acısı tutumu ısrarla sürdürdüğü için yanlış algılandı ve zedelenme tehlikesi yaşadı."[36] Böylece en zor yolu seçtiğini teyit ediyor: İlkini imzalayıp ikincisini imzalamayı reddederken, "Çakallar zamanında politik eleştiri" başlıklı diğer bir yazısında samimi bir biçimde devrimi desteklemeye devam ettiğini açıklar ve gereken her konuda yardım etmeyi sürdürür.

Goytisolo, Fidel'e ikinci açık mektuptan sonra ortaya çıkan diğer tepkileri bize anlatıyor: "Haftalar önce Cezayir'de bulunduğum sırada sokakta tesadüfen, Batılı solcu aydınların baskısıyla Bolivya'daki hapishaneden salıverildikten sonra Küba'ya kısa bir ziyaret yapan Régis Debray'a rastladım. Ona, *El Caimán Barbudo*'daki polemiğinde kendisini kesin bir dille devrimci aydının 'iyi bir örneği' olarak niteleyen Padilla hakkında ne bildiğini sorunca, bana onun basit bir CIA ajanı olduğunu ve içine düştüğü durumu hak ettiğini söyle-

36. a.g.e., s. 49-50.

di. Daha sonra Paris'te, Simon de Beauvoir bana öfkeyle, Sartre'la birlikte Raspail Bulvarı'nda yürürlerken Alejo Carpentier'le karşılaştıklarını ve çok şaşıran berikinin onlarla sadece selamlaşmaktan bile korkarak aniden arkasını dönüp burnunu bir vitrine çarptığını anlattı. Bazı arkadaşlarının onlara söylediğine göre, Kübalılar Sartre'ın da bir CIA ajanı olduğu söylentisini yayıyorlardı."[37]

Bu yüzden Cortázar'ın *Padilla Davası*'yla ilgili yanıtı öngörülebilirdi, ancak aynı şey García Márquez için geçerli değil, nitekim Macondo'lu akıl hocasının davranışı en iyi dostlarından biri olan Plinio Apuleyo Mendoza için bile günümüzde hâlâ esrarını koruyor. Daha önce alıntılanan *El caso perdido. La llama y el hielo* adlı kitabında şuna benzer cümlelere sıklıkla ratlanıyor: "Üç kez birlikte akşam yemeği yedik ve konuştuğumuz yegâne konu daima *Padilla Davası*'ydı, ama bir türlü anlaşamadık."[38] Bir an geldi, Mendoza yenilgiyi kabullendi: "Farklı duruşlarımızı uzlaştırmak mümkün olmadığı için bu konuda konuşmayı yıllar önce bıraktık" diye itiraf ediyor Kolombiyalı gazeteci.[39] Tuhaftır ki, *Padilla Davası*'nın ele alındığı denemelerin birçoğunda García Márquez'in Castro'ya yönelik ilk mektubu imzaladığından bahsediliyor. Örneğin, Jean-Pierre Clerc, *Les quatre saisons de Fidel Castro*'da şöyle diyor: "Saygıda kusur etmeyen ilk mektup lidere, aralarında Beauvoir, Calvino, Cortázar, Fuentes, García Márquez, Mandiargues, Moravia, Sartre, Vargas Llosa'nın da bulunduğu elli kadar Fransız, İspanyol, İtalyan ve Latin Amerikalı yazar tarafından gönderildi."[40] Herkes bir şey söylüyor: "Blanco Amor –*boom*'un değişik yıldızları arasında fark gözetmeyerek–, García Márquez'in o günlerde Castrocu rejimi kınadığını ima ederken, Benedetti, Fidel Castro'ya gönderilen iki meşhur mektuptan sadece birini imzaladığını iddia ediyor, Collazos ise hiçbirini imzalamadığını söylüyor. Üç açıklama birbiriyle çelişiyor; yalan, konunun önemli olduğunun bir göstergesi."[41]

Biz burada bir yalandan ziyade bir bilgi eksikliğinin söz konusu olduğuna inanıyoruz, ama şurası açık ki, bu muğlaklık Nobelli yazarın olaydaki duruşunun önemini kanıtlıyor. Kolombiya'daki

37. Juan Goytisolo, a.g.m., s. 21-22.

38. Plinio Apuleyo Mendoza, *El caso perdido. La llama y el hielo*, a.g.e., s. 141.

39. a.g.e., s. 8.

40. J.-P. Clerc, *Les quatre saisons de Fidel Castro. Biographie*, Seuil, Paris, 1996, s. 257.

41. K. Van den Berghe, *La nueva novela latinoamericana: boom y bumerang. Un estudio polisistémico* (Yeni Latin Amerika Romanı: Boom ve Bumerang. Bir Çoklu Sistem Çalışması), Leuven, 1987, s. 121.

Semana adlı dergide yayınlanan bir makalede, Jon Lee Anderson, "García Márquez seyahatteyken ve onunla iletişim kurmak mümkün değilken, Plinio kendi inisiyatifiyle listeye onun adını da ekledi"[42] diyerek bütün sorumluluğu Plinio Apuleyo Mendoza'ya yüklüyor. İkinci mektupla ilgili olarak da, şöyle yazıyor: "İkinci bir açık protesto mektubu, Julio Cortázar ve Gabriel García Márquez hariç, ilk mektubun altında ismi olanların tamamı tarafından imzalandı."[43]

Boom dönemi bummm diye patlar: Kopuşlar

Sakallıların Sierra Maestra'daki başarısı ve 1959'un ilk günlerinde Havana'ya muzaffer bir şekilde giriş, Batı medeniyeti tarihinde bir umut dönemini başlatmıştı. Küçük bir Karayip adası Birleşik Devletler'in gücünde simgeleşen uluslararası kapitalizme yavaş yavaş kafa tutmakta ve yıllar geçtikçe, bütün Latin Amerika topraklarına yayılabilecek bir alternatifi pekiştirmekteydi ve nitekim kıta çapındaki ilk meyvesini Şili seçimlerinde Allende'yi iktidara taşıyarak toplamıştı. Ancak, Küba projesini o ana dek topyekûn ve kayıtsız şartsız desteklemiş aydın kesimin içinde oldukça yaygın bir düş kırıklığı yaratan *Padilla Davası* sistemdeki ilk büyük çatlak oldu. Kolombiyalı bağlaşık yazarın Latin Amerika ülkelerindeki politik etkisi ve prestiji yadsınamaz bir gerçekti ve Heberto Padilla'nın uluslararası çapı bir Borges'inki, bir Darío'nunki, bir Martí'ninki ya da bir García Márquez'inki kadar olmasa da, şurası kesin ki, olayın uluslararası yankısı, tesadüfün de etkisiyle, Küba devrimci sisteminin evrimine ağır bir darbe indirdi.

Fidel Castro ve takipçileri için ilk talihsiz sonuç, *boom*'un başrol oyuncularının birbirlerinden kopuşu, yani Küba projesinin etrafında oluşan birliğin çöküşü oldu. José Donoso, *Historia personal del boom* adlı eserinde bunu çok güzel ifade eder: "İnanıyorum ki, *boom*'un neredeyse tam bir birlik halinde hareket ettiği ilk konu Küba Devrimi'nin davası oldu; inanıyorum ki, *Padilla Davası*'nın neden olduğu düş kırıklığı bu davayı ve aynı zamanda da *boom*'un birliğini çökertti."[44] Aralarında İspanya'nın da bulunduğu, değişik ülkelerden birçok yazar, artık Küba'nın kendileri için bir model olmadığını[45] daha 1968'de ifade eden Juan Goytisolo'yla aynı şeyi

42. Jon Lee Anderson, "El poder de Gabo", *Semana*, 4-X-1999, s. 60.

43. a.g.e.

44. José Donoso, *Historia personal del boom*, Alfaguara, Madrid, 1999, s. 59-60.

45. Juan Goytisolo, a.g.m., s. 15.

hissettiler. Bu arada, Vargas Llosa ve García Márquez arasındaki o yoğun ve derin dostluk gibi, birçok kişisel ilişki ve arkadaşlık da bu yüzden bozuldu. Şilili yazar José Donoso'nun karısı, bu olay yaşanmadan önce, "Mario Vargas Llosa ve Gabriel García Márquez'i birbirlerine bağlayanın, derin bir sevgi, takdir ve hayranlık içeren bir dostluk, gerçek dostluk" olduğunu söylüyordu. Ve şöyle devam ediyordu: "[...] Birlikte vakit geçirmekten, bitmek bilmez sohbetlerden, şehrin sokaklarında yaptıkları yürüyüşlerden çok keyif alırlardı ve Mario, Gabo hakkında yazıyordu."[46] María Pilar Donoso, Vargas Llosa'nın *Yüzyıllık Yalnızlık*'ın yazarı hakkında kaleme aldığı *Gabriel García Márquez: Historia de un deicidio* adlı eserini kastediyor. Llosa, Kolombiyalı'nın zirvedeki eseri hakkında yazılmış en iyi denemelerden birini teşkil eden ve XX. yüzyılın geri kalan otuz yıllık döneminde daha iyisi ortaya konulamayan bu çalışmasıyla Complutense Üniversitesi'nden doktor unvanını almıştı. Ne var ki, iki büyük dost başka şeylerin yanı sıra siyasi sebepler yüzünden birbirlerinden giderek uzaklaştılar. Kolombiyalı, Castro'ya sadık kalırken, Perulu onu, o günden sonra ve sonsuza dek, "mücadele edilmesi gereken büyük şeytan"[47] olarak kabul etti. García Márquez'in aktardığına göre *Kent ve Köpekler*'in yazarı, bir seferinde, "*Padilla Davası*'nın onu en iyi dostlarından ayırdığını ve tüm Latin Amerika aydın camiasının bu olaydan etkilendiğini söylemişti."[48]

Dasso Saldívar da, Nobelli hakkında yazdığı *Viaje a la semilla* adlı biyografide bu dostluğa ve iki yazarın birbirlerinden kopmalarına değiniyor: "Yaşamın, dostluğun ve politikanın tesadüfleri onları farklı, hatta zıt yollara iterek birbirlerinden ayırana dek yaşamlarının derin paralelliğini, Latin Amerika edebiyat dünyasında eşine az rastlanan yoğun ve engin bir dostluk kurarak onurlandıracaklardı."[49] Kaldı ki, o günden beri, kamuoyu önünde ya da özel sohbetlerde birinin diğeri hakkında düşüncesini ifade ettiği durumlar çok nadirdir. Her birinin diğerinin edebi eserlerine (bizce *boom*'un en iyi iki temsilcisidirler) ve farklı siyasi düşüncelerine gösterdiği mutlak saygıyı yansıtan karşılıklı bir saldırmazlık anlaşması söz konusudur.

46. José Donoso, a.g.e., s. 143.

47. Dasso Saldívar, a.g.e., s. 464.

48. Carlos Verdecia y Heberto Padilla, *La mala memoria. Conversaciones con Heberto Padilla*, Kosmos, Kosta Rika, 1992, a.g.e., s. 219-220.

49. Dasso Saldívar, a.g.e., s. 462.

O zamandan beri, eski dostu başta olmak üzere birçok kişi García Márquez'i eleştirdi. Lee Anderson'un yazdığına göre, Vargas Llosa ondan "Castro'nun *kurtizanı* diye bahsederken, sürgündeki Kübalı yazar Guillermo Cabrera Infante onu 'delirium totalitarium' hastalığına yakalanmış olmakla itham eder."[50] Neyse ki, Márquez bütün dostluklarını bozmadı. Küba'yla ilgili farklı düşüncelerine rağmen, Plinio Apuleyo Mendoza'yla ve bazı Kübalı muhalif ya da sürgünlerle, mesela *Informe contra mí mismo* (Kendi Kendimi İhbar, 1997) adlı, Küba'daki aydınlara uygulanan ideolojik kontrol üzerine tüyler ürpertici bir anlatının yazarı Eliseo Alberto'yla, dostluğunu hâlâ sürdürüyor.

Kolun içindeki as: García Márquez'in kartları

García Márquez, *Padilla Davası* karşısındaki davranışını, özellikle kamuoyunca bilinmeyen kaynakların desteğiyle Küba Devrimi'ni doğrudan ve derinlemesine tanımasıyla açıklıyor; ona göre, kolun içindeki iyi bir kart daha nesnel bir şekilde hüküm vermesini sağlıyor. *El olor de guayaba*'da, Apuleyo Mendoza'nın 1982 yılında Gabo'yla yaptığı söyleşi yer alır; Gabo orada, kendisinin devrimden uzaklaşmamasını sağlayan nedenleri sıralar. Somut ve inandırıcı bilgiler konusunda oldukça cimri davranarak ve ihtiyatı elden bırakmadan "çok daha iyi ve çok daha doğrudan bilginin yanı sıra, gerçekliği çok daha berrak, çok daha sakin ve insancıl bir biçimde algılamasını sağlayan politik bir olgunluğa sahip olduğunu belirtir."[51] Diğer zamanlarda olduğu gibi, García Márquez'in gazeteci dostu umduğu yanıtları yine alamaz. Ayrıca, Gabo bu açıklamayı Küba'nın durumunu ve liderlerini çok daha iyi tanıdığı 1982 yılında yapabilir, ama bu yanıt 1971 yılı için geçerli olamaz, zira Kolombiyalı o tarihlerde Küba hakkında sadece dolaylı bilgiye sahipti. Mendoza, *El caso perdido* adlı kitapta sonuçsuz çabalarını kabul eder, zira bu konu hakkındaki sohbetlerinin birçoğu çıkmaza girmiştir. Mendoza bir sohbetlerini aktarır:

> "Keşke sana bazı şeyleri anlatabilseydim" diye Gabo bazen içini çeker.
>
> "Eğer bilseydin..."
>
> Evet, iktidarın sırlarının güvenli kasasıdır ve bunları ifşa edemez. Herhalde Castro'yla Sovyetler Birliği arasında var olan uzun uyuşmazlık

50. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 61.

51. Plinio Apuleyo Mendoza, *El olor de la guayaba*, a.g.e., s. 128.

hakkında bir şeyler biliyordu. Onun Küba'ya bağlanmasının sırları ve nedenleri belki de bunda yatıyor.[52]

Ancak gerçek göründüğünden çok daha karmaşık. García Márquez'in devrimci sürece kayıtsız şartsız bağlanması ve bu yüzden de, Padilla ve sonraki olaylarda eleştiriden kaçınması sadece diktatörlüğün sonuçlarıdır diye kestirip atılamaz, zira onu ifade özgürlüğüne karşı açık saldırıları görmezden gelmeye iten toplumsal ve ekonomik unsurlar bulunmaktadır. Mendoza, Stalinci yöntemlere karşı çıksa da, dostunun radikal duruşunu anlamak için çaba gösterir: "Onun sözleriyle ifade etmek gerekirse, mönüde sadece iki çeşit çorba vardı. Bunlardan biri muhtemelen bir tür özgürlüğü, gazetelerde başyazılar yazma imkânını, balkonlardan nutuk atmayı, kendini senatör ya da meclis üyesi seçtirmeyi içeriyordu, ama bu arada çocuklar açlıktan ölüyor ya da okuma yazma öğrenemeden büyüyor, hastalar bir hastaneye ulaşamadan son nefeslerini bir köşede veriyorlardı. Mönüdeki diğer çorba bizim o ana dek kabul ettiğimiz türden bir özgürlük içermiyordu, ama ortada sefalet yoktu, çocukların karnı doyuyordu, eğitim alıyorlardı, başlarını sokacak bir evleri vardı, hastalar için hastaneler vardı ve sınıfsal eşitsizlikler ortadan kaldırılmıştı. Bu iki çorba arasından, bu iki gerçeklik arasından, dünya masası üzerine konulan bu iki şey arasından birini seçmek gerekiyordu. O seçimini yapmıştı. Doğal olarak ben onunla hemfikir değildim."[53]

Eşitlikçi olduğu ve sefalet içinde yaşayan çok sayıdaki insanın hayatta kalma sorunlarını çözeceği iddiasındaki bir rejimin, özellikle de, özünde sistemin toplumun bireyleri arasında eşitliği sağlayamadığını biliyorsanız, fiziksel ve ruhsal şiddet hareketlerini meşru göstermek elbette ki zor. Bu konuda son derece ihtiyatlı konuşmasının ve açık yanıtlardan her zaman kaçınmasının sebebi belki de budur.

"Davanın sonu": Gabo'ya "amansız takip"

Özeleştiriden kaynaklanan ilk tatsızlıklar ve skandallar geride kaldıktan sonra, Herberto Padilla yeniden özgürlüğüne kavuştu. On yıllık bir sürecin sonunda, kesinlikle García Márquez'in yardımıyla, adayı terk etme iznini elde edinceye kadar çevirmen olarak çalıştı. Nobel ödüllü Kolombiyalı'nın birçok kereler siyasi

52. a.g.e., s. 142-143.

53. a.g.e.

mahkûmların adadan çıkışına yardım etmek için Castro üstündeki nüfuzunu kullandığını biliyoruz. Mendoza bunu şöyle teyit eder: "Castro'yla dostluğu, çok sayıdaki siyasi tutukluyu özgürlüğüne kavuşturmak için etkin bir biçimde müdahale etmesini sağladı. Görünüşe göre bunların sayısı üç bin iki yüz. Herberto Padilla onun, yani Gabo'nun yardımıyla Küba'dan çıkabildi. Padilla onu Havana'da kaldığı otelden aradı. Onunla görüştü. Yardımını istedi ve aldı."[54]

Gabo'nun aşması gereken son engel kamuoyuydu. Fidel Castro, bizzat kendisinin tasarladığı, daha ziyade on milyonluk şeker üretimi olarak bilinen, şekerde fazla üretim planının başarısızlıkla sonuçlanmasından ötürü Küba ekonomisinin içinde bulunduğu hayli kırılgan bir dönemde, ilke olarak, çok daha önemsiz bir sorun hakkında asla çok ayrıntılı açıklamalar yapmayacaktır. Diğer taraftan, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, García Márquez, sansasyon yaratmaya hevesli bazı gazetecilerin münasebetsizliklerine muhatap olmamak için, olay çözümlenene kadar bir süre ortalıkta gözükmekten kaçındı. Gerçekten, García Márquez bu olay hakkında derinlemesine ve ayrıntılı olarak ilk kez Baranquilla'daki *Diario del Caribe* gazetesinden Kolombiyalı gazeteci Julio Roca'ya verdiği ve 1971 yılının sonlarında, *Padilla Davası*'na ilişkin yazılardan oluşan bir derlemenin (röportajlar, mektuplar, Fidel Castro'nun konuşmaları vs) parçası olarak *Libre* dergisinde yayımlanan bir röportajda konuştu. Olayların son perdesiyle mükemmelen denk düşen bu zamanda, Roca ona bir dizi oldukça net soru sorma fırsatına sahip oldu. Meselenin özüne indi, kendi kartlarını açtı ve onu kartlarını göstermeye davet etti.

Julio Roca, röportajın ilk bölümünde García Márquez'e, Castro projesinden açıkça uzaklaşan Latin Amerikalı aydınlar grubu içinde onun tavrının ne olacağını soruyor. Soruyu doğrudan yanıtlamaktan kaçınan Kolombiyalı, bir kopuş olduğunu reddediyor. "Bir grup Latin Amerikalı yazarın Fidel Castro'yla ihtilafının haber ajanslarının kısa ömürlü bir zaferi olduğunu"[55] ileri sürüyor. García Márquez'e göre bir ihtilaf yoktur. Bir *sözde* sorunu kutuplara ayıran ve Fidel Castro'nun Birinci Eğitim ve Kültür Kongresi'nde (30 Nisan- 6 Mayıs 1971) yaptığı ve sadece en çarpıcı bölümlerinin kamuoyuna aktarıldığı konuşmayı çarpıtarak pozis-

54. Plinio Apuleyo Mendoza, *El caso perdido. La llama y el hielo*, a.g.e., s. 144.

55. Baranquilla'daki *Diario del Caribe* gazetesinden Julio Roca'ya verilmiş röportaj, çeşitli yazarlar, "El caso Padilla. Documentos", a.g.m., s. 135.

yonları radikalleştiren bizzat medya sistemidir. Diğer yandan kimi açıklamaların sertliğini kabul eder: "Çok haşin bazı paragrafların bulunduğu da bir gerçek."[56]

Böylece, mevcut durumun suçlusu, ona göre, tamamıyla basındır. "Yabancı muhabirler" –diyerek ısrarını sürdürür– "Fidel Castro *aslında söylemediği bir şeyi* söylemiş gözüksün diye, sözcükleri cımbızla seçtiler ve bazı yuvarlak cümleleri canlarının istediği gibi düzenlediler."[57] Aydınlarla karşı karşıya gelinmesine sebep olan genel ortamı yumuşatmaya çalışan ölümüne bir diktatör savunması. Oysa çok iyi biliyoruz ki Castro'nın sözleri çok ağır ve acımasızdı ve niyeti de gayet açıktı. César Leante'ye göre, somut bir biçimde bu olayı kastederek, "kapanış konuşmasında Fidel Castro, aydınlara karşı o güne kadarki en sert nutuklardan birini çekti."[58] Bu konuşmanın hedefindekilerden biri olan Apuleyo Mendoz, García Márquez'le olan dostluğuna rağmen, adını daha önce andığımız *El caso perdido: La llama y el hielo* adlı kitabında, "Fidel'in Havana'da toplanan Kültür Kongresi'nde yaptığı konuşmada, bizi (Proust dönemindeymişiz gibi) 'Paris salonları'na takılan ayrıcalıklı seçkinler olarak betimleyerek telgrafın altına imza koyanlara karşı küfürler yağdırmış olmasından ötürü"[59] acı acı söyleniyordu.

García Márquez bu röportajda, Fidel Castro'ya gönderilen iki mektuba da (bazen telgraflar deniyor) iştirak et*me*diğini teyit etti: "Ben protesto mektubunu imzalamadım, çünkü onu göndermelerine taraftar değildim."[60] Seksenli yıllarda, daha net olmak gerekirse 1982 ve 1984'te, Küba Devrimi'ne sürekli desteğini Plinio Apuleyo Mendoza'ya açıkladı. Ne var ki, *Padilla Davası* döneminde, Küba lideriyle Kolombiyalı ve Nobel Ödüllü yazar henüz, onları onlarca yıl birleştirecek, samimiden de öte dostluk ilişkisine henüz başlamamışlardı. İşte bu yüzden, yanıt belli bir gizem içerir. Devrimin "diriliğine" ve "sıhhatine"[61] sadakati nasıl doğrulanır ve onu bir uyuşmazlık ve protesto mektubunu imzalamaktan alıkoyan gerçekte nedir? Zira bu mektupların nihai amacı sadece devrime yönelik alelade bir eleştiriye indirgenemez, ayrıca ve özellikle,

56. a.g.m.

57. a.g.m.

58. César Leante, *Gabriel García Márquez, el hechicero*, a.g.e., s. 9.

59. Plinio Apuleyo Mendoza, *El caso perdido. La llama y el hielo*, a.g.e., s. 137.

60. J. Roca'nın röportajı, a.g.m., s. 135.

61. a.g.m.

bunlar siyaseten doğru tarzdan uzaklaşmaya başlamış bir hareketi iyi niyetle doğru yöne çekmeyi hedefliyordu. Ayrıca, metnin altına imza koyanlar o sırada, özellikle ilk mektupla ilgili olarak, Castro'nun tepkisinin ne olacağını bilmiyorlardı; bunun kanıtı, Julio Cortázar'ın ilk mektuptaki imzasıdır.

Kolombiyalı, yanıtının son bölümünde, "mektubu imzalayanların entelektüel dürüstlüklerinden ve devrimci kimliklerinden hiçbir zaman şüphe etmeyeceğini"[62] ekler. Hem Castro'yla hem de imzacılarla dayanışık olan García Márquez'in jesti, onun iki bağlılık arasında gidip gelmesine neden olur: Devrime kayıtsız şartsız hizmet ve edebi olmaktan ziyade, *Bizim Amerikamız*'daki yazılı anlatıyı XX. yüzyılın ikinci yarısında dünya edebiyatının en yüksek noktalarına kadar taşıyarak, Latin Amerika kültüründe o ana dek görülmedik bir önem kazanmış *boom* grubunu sahiplenmesinin ve onun liderliğinin ortaya çıkardığı durum. Gabo, karşıt tutumlar arasındaki mutlak kutuplaşmanın devrimin kendisine ve Amerika'daki sosyalizmin geleceğine verebileceği zararın bilincindedir. Belki de Fidel Castro'nun protestoyu kaleme alanları hor gören tavrını yumuşatmak için, imzacılara güvenir ve onları hâlâ devrimci olarak kabul eder. Metinler çok açıktır ve hiçbir şekilde devrimin ilkelerini istikrarsızlaştırmak gibi bir niyetleri yoktur. Örneğin mektupların ilkinde, imzacıların "Küba Devrimi'nin ilke ve amaçlarıyla dayanışık"[63] oldukları daha ilk başta bütün açıklığıyla ortaya konur; ikincisindeyse, imzacılar Castro'ya ve davranışlarına karşı çıkarlar, ama kendilerini tümüyle devrimci addederler. Ve her ne olursa olsun, samimi bir arzuyu dile getirerek bitirirler: "Keşke Küba Devrimi, bize kendisini bir sosyalizm modeli olarak kabul ettirdiği haline geri dönse."[64]

İlk baştaki projeye ilham veren ilkelere tamamen aykırı hareket eden onlar değil, Küba hükümetidir. Bu "Stalinci" içe kapanmayı ne anlayabilirler ne de bunu kabullenmeye niyetleri vardır; bunun sonucu olarak da, düşünce hürriyeti için mücadeleye vurgu yaparlar. Ne yazık ki o andan itibaren Küba'daki mevcut durumun, Manuel Díaz Martínez'in deyimiyle, "düşünce özgürlüğüne karşı bir hükümet komplosu"[65] olduğu her geçen gün daha açıklıkla görüldü. Ve biraz daha sonra, Castro'nun 1961'de aydınlara hitaben

62. a.g.m.

63. Çeşitli yazarlar, "El caso Padilla. Documentos", a.g.m., s. 95.

64. a.g.m.

65. Manuel Díaz Martínez, a.g.m., s. 92.

yaptığı konuşmada dile getirdiği sözlerini, "devrimin içinde her şey; devrime karşı hiçbir şey", kastederek ekler: "Castro'nun penceresinden neyin devrimin içinde neyin devrimin dışında gözüktüğünü nihayet öğrendik."[66] Diktatör, "yargıçların rolünü üstlenmek için burada gerçek devrimcilerin, gerçek aydınların, gerçek savaşçıların olması gerekir"[67] derken, açık bir biçimde, tek kendisini ve sadece başkan babanın ölçütüne köle gibi boyun eğenlerin barınabildiği kendi hükümet grubunu ilgilendiren bir konuda politik ve kültürel otoriteye dönüşen o sahte (ona kalırsa) arabulucuları kastetmektedir.

İfade özgürlüğüyle ilgili olarak 1975'te kaleme aldığı "Cuba de cabo a rabo"[68] başlıklı makalede García Márquez'in takındığı tavır, resmi tamamlamak açısından oldukça açıklayıcı. Gabo bu metinde, ilerleyen günlerde gündeme gelecek üç konunun illaki başarıyla sonuçlanması konusunda beklentilerini dile getiriyor. Bunlar: Komünist Parti Birinci Kongresi, eşit ve gizli oy vasıtasıyla halk iktidarının kurulması ve sosyalist anayasa projesi. Ayrıca, kuşkusuz bu kurumsallaşma sürecinde "yaratma ve ifade özgürlükleri sorununa özel bir ilgi"[69] bahşedeceğini ekliyor. Bu demek oluyor ki, yaratma ve ifade özgürlüklerinin adada büyük bir sorun teşkil ettiğini García Márquez de kabul ediyor, ama bu sorun yakında ortadan kalkacaktır, çünkü "anayasa projesiyle Kübalılar bu sorunu bir satırla çözdüler: tüm sanatsal yaratma biçimleri serbesttir."[70] Ne var ki, içerik üzerindeki kontrol, devrimci sürecin ilk başlarındaki en sert dönemde olduğu gibi, son derece sıkı ve cesaret kırıcı olmaya devam ediyordu: "Sanatsal yaratmanın artık biçimine değil ama içeriğine ilişkin şu madde öyle çok sevindirici değil. Bu içerik –teklif edilen maddeye göre– devrimin ilkeleriyle hiçbir zaman ters düşmemelidir"[71] diye de ekler. Ve sonraki paragrafta, García Márquez'in, Küba hükümetinin tutumuyla uyuşmazlığı daha da belirginleşir: "Sınırlama çok tehlikeli bir şey, çünkü her şey bir yana, eserin kaderini önceden belirleyecek yetkili bir memurun varlığını öngörüyor. Ayrıca, ne anayasanın serbest

66. Manuel Díaz Martínez, a.g.m., s. 94.

67. Fidel Castro'nun konuşması, Çeşitli yazarlar, "El caso Padilla. Documentos", a.g.e., s. 119.

68. Gabriel García Márquez, *Obra periodística 4: Por la libre (1974-1995)*, Mondadori, Madrid, 1999, s. 61-90.

69. Gabriel García Márquez, "Cuba de cabo a rabo" (Tepeden tırnağa Küba), a.g.e., s. 86.

ve insani genel ruhuyla ne de Küba'daki yaşamın bütün ortamlarında solunan yaratıcı özgürlüğün, müthiş hayal gücünün ve eleştirel mutluluğun olağanüstü duygusuyla bağdaşıyor."[72]

Kolombiyalı anlatıcı, Latin Amerika toplumlarında yazarların üstlendikleri rolün, sanatçının yaratıcılığını teşvik etme konusunda özgürlüğün öneminin ve kıtadaki edebiyatçıların buluştukları bu güzel anın bilincindedir. Gerçekten, Küba Devrimi'nin bünyesinde uygulanan kısıtlamalar, yetmişlerin ilk yıllarının –Meksika, Peru ya da Arjantin gibi ülke edebiyatlarının bir patlama yaşadığı dönemde kaliteli eser üretilemediği için– eleştirel edebiyat çevrelerinde "beş yıllık gri dönem" olarak adlandırılmasına sebep oldu. Yazarı sansür karşısında koruma gayreti içinde olan, ama aynı zamanda da Kübalı liderin kararlarına duyduğu saygıyla hareket eden García Márquez, bazı anlamsız kültürel yönetmeliklerin olumlu taraflarını göstermeye çalışıyor. "En tuhaf ve *adaletsiz* olan" diye fikir yürütüyor, "bu temayülün ardında sanatçıya yönelik bir horgörü duygusunun gizlenmiyor oluşu; tam tersine, sanatçının dünyadaki önemine müthiş değer biçilmesi söz konusu."[73] Demek istiyor ki, bir aydının önemi görelidir, zira bir ülkenin eleştirel bilincinin uyandırıcısı olarak üstlendiği misyon ne kadar hayati olsa da, siyasi ya da toplumsal bir sistemin tartışmasız istikrarsızlaştırıcı bir unsuru asla olamayacaktır; şayet bu sistem zaten tükeniş sürecinde bulunmuyorsa. Gabo, aydının oynadığı role *müthiş değer biçilmesi*'yle ilgili olarak şöyle diyor: "Bu düşünce kendi içinde, bir sanat eserinin bir toplumsal sistemi altüst edebileceğine ve dünyanın kaderini tamamen değiştirebileceğine yönelik bir inancı barındırıyor. Eğer böyle bir şey daha önce olduysa ya da günün birinde mümkün olacaksa, bu sanat eserinin yıkıcı gücünden ötürü değil, bizzat toplumsal sistemin dahili ve görünmez erozyonları yüzünden olacaktır. Küba'yı bir ucundan diğerine kat ettikten sonra, bu ülkenin devriminin, sanatçıların asi kasırgalarına karşı ne kadar korunaklı olduğu konusunda içimde en küçük bir şüphenin izi bile kalmadı."[74] Bugün adada hâlâ yasaklı olan ya da sansüre uğramış yazarlar, iblisler ya da lanetli kişiler olduğuna bakılırsa, demek ki Fidel bundan o kadar da emin değildi; ne o zaman ne de şimdi. Baskı hiç durmadığı gibi ülke içindeki muhalefet her geçen gün arttı. García Márquez'in Castrocu mekanizmaya ve Latin Amerika'da sosyalizmin doğal zaferi-

72. a.g.e.

73. a.g.e.

74. Gabriel García Márquez, "Cuba de cabo a rabo", a.g.e., s. 86.

ne yönelik inancı o kadar büyüktür ki kültür dünyası üzerindeki her türlü suni kontrolü gereksiz bulur. İşte bu yüzden de ısrarla vurgular: "Ona karşı bir kitap yazma cüretini gösteren bir yazar anayasal bir kayaya toslamak zorunda değil. Açıkça, devrim onu hazmetmek için artık yeterince olgun olacak."[75]

Buradan çıkan sonuç çok açık: 1971'de Castro projesini savunmak için elinde yeterince argüman yoktu; bu yüzden bir süreliğine ortadan kayboldu ve konuyla ilgili daha sonraki yanıtları kaçamak oldu. Ama dört yıl sonra, genel olarak sosyalizme, özel olarak da Castroculuğa yönelik inancı güçlendi. Artık sistemin yaşayabileceğini düşünüyordu, çünkü sadece alt sınıfları maruz kaldıkları baskıdan kurtarmakla kalmayıp, aynı zamanda, ülke içindeki eleştirileri hazmetme, onları toplumsal dengenin düzenini teşkil eden güçler oyununa katma, hatta adanın gelişme ve ilerlemesini güçlendirmek için onlardan faydalanma kapasitesine sahiptir.

García Márquez'in Castro ve *Padilla Davası* hakkındaki düşünceleri

Tekrar Julio Roca'nın 1971'deki röportajına dönersek, *olay* hakkındaki soru daha açık olamazdı: "Siz şair *Padilla Davası*'yla ilgili olarak Castro'nun yanında mısınız, yoksa ona karşı mısınız?"[76] Artık bir alışkanlığa dönüştüğü üzere, Küba'yla ilintili bütün sorunlar daima ara renklere yer olmayan ikiliklerle formüle edilirler. Ülkesinden dışarı çıkan Kübalı'ya ya da dünyanın herhangi bir yerinde ikamet eden sürgüne, karşı kapı komşusu, trende onun yanındaki koltukta seyahat eden yolcu, bir doktora tezi jürisinde aynı banka paylaştığı kişi, onunla aynı bar tezgâhı üzerinde ve aynı saatte kahvaltı eden birisi, sinema kuyruğunda hemen onun arkasında bekleyen kişi, vs içgüdüsel olarak ona sorar: "Küba'dan mı yoksa Miami'den mi?" Bu kaba indirgeme, genellikle ve çok haklı olarak, peşinen ve daha ağzını açmadan, üzerine rahatsız edici bir yafta yapıştırıldığını bilerek bir sohbete başlamayı hiç hoş bulmayan Kübalıları öfkelendirir. Kübalılığı özel bir biçimde içinde hisseden García Márquez diğer yandan, *olaydan* bahsederken, kesin bir tutum takınmaktan aciz bir görüntü sergiler; bunun nedeninin bazı ayrıntıları bilmemesi mi, yoksa bütün açıklığıyla siyasi bir hata ve gücü kötüye kullanma örneği olan bir konuda Castro'yla karşı karşıya gelmekten çekinmesi mi olduğunu bilmiyoruz. Şu yanıtında, "Ben,

75. a.g.e., s. 87-88.

76. J. Roca'nın röportajı, a.g.m., s. 136.

şahsen, Heberto Padilla'nın özeleştirisinin kendiliğinden yapıldığı ve samimiyeti konusunda ikna olamıyorum"[77] ya da şu sözlerinde, "Özeleştirisi o kadar abartılı, o kadar rezil ki, aşağılayıcı yöntemlerle elde edilmiş gibi gözüküyor"[78] ya da Padilla'ya karşıdevrimci bir yazar denemeyeceğini kabul ettiğinde, duruşu gayet net ve Castro'yla uyuşmazlığı çok açık. Buna rağmen, bu sürecin son raddede sorumlusu olan kişiye laf dokundurduğuna ya da devrimi taşıyan ideolojik sistemdeki bir hatayı ima ettiğine asla rastlanmayacaktır. Sadece, sansürlü şairin ülke geleceğine yapabileceği olumsuz etkiyi dile getirmeye cüret eder: "Heberto Padilla'nın davranışıyla devrime gerçekten zarar verip vermediğini bilmiyorum, ama özeleştirisi zarar vermekte, hem de büyük bir zarar."[79] Yani, Márquez'in düşüncesine göre, Padilla devrim düşmanı değildir, ama Castro'nun daha iyi bir toplum kurmak için harcadığı çabaları çok olumsuz etkileyebilecek bazı hasarların, belki de farkında olmadan sebebidir.

Ardından, o ana kadar ayrıntılı biçimde konuşulanların neredeyse doğrudan sonucu olarak, gazeteci, Küba'nın iç politikasında belli bir Stalincilikten bahsedilebilir mi, diye sorduğunda, García Márquez, bunun çok yakında öğrenileceğini, çünkü şayet böyle bir şey varsa "bunu Fidel'in kendisinin açıklayacağı"[80] yanıtını verir. Yüce lidere duyduğu güven bir kez daha tescillenir, ama daha önemlisi, Márquez Stalinciliğin Küba'daki olası varlığını reddetmez. Kendi fikrini söyleyebilirdi, net bir şekilde reddedebilirdi ya da soruyu geçiştirebilirdi. Diğer yandan, bu yanıt, Castro'nun her geçen gün daha da büyüyen ağır sorundan başarıyla çıkmak için uygulayacağı stratejiyle ilgili Gabo'nun yeterince derin bir kavrayışa sahip olduğunu düşündüğünü açıkça ortaya koyuyor. Bu yüzden, Kolombiyalı gazeteci kendisine öyle bir durumda devrimle ilişkisini sonlandırıp sonlandırmayacağını sorunca, yanıtı bundan daha açık olamazdı: "Elbette ki hayır."[81] Ve ardından, Latin Amerikalı aydınlarla, Küba hükümeti arasında herhangi bir kopma olmadığında bir kez daha ısrar ediyor: "Benim bildiğim kadarıyla, *Padilla Davası* nedeniyle protesto eden yazarlardan hiçbiri Küba Devrimi'yle ilişkisini koparmadı."[82] Üzerinden otuz yıl geçtikten

77. J. Roca'nın röportajı, a.g.m., s. 136.

78. a.g.m.

79. a.g.m.

80. a.g.m.

81. a.g.m.

82. a.g.m.

sonra, olayların nasıl geliştiğini bilmenin verdiği avantajla bu metinleri değerlendiriyoruz. Netice itibarıyla, biliyoruz ki *Padilla Davası* yaşanırken çok büyük kopmalar oldu. O anda belki bu kadar aşikâr değildi, ama ortada böyle bir şeyin olduğunu düşünmeyi gerektirecek hiçbir şey yoktu demek de mümkün değil. Bu yüzden, şunu belirtmek gerekiyor ki, Gabo kararının doğuracağı sonuçların bilincindeydi ve tutumu bazı eleştirel imalar içermiş olsa da, röportaj devrime yönelik bir güvenoyu ve onunla dayanışmasına yönelik bir saptamayla sona eriyordu: "[Devrime bağlılığım]...kültür politikasındaki bir tökezlemeden etkilenemez, bu tökezleme, Heberto Padilla'nın kuşkulu özeleştirisi gibi, ne kadar büyük ve vahim olursa olsun."[83] Kartlar açılmıştı, ama blöfler ve jokerler, *Belalılar* filminin en çok beğenilen sahnelerindeki gibi, kamuoyunun kartların neler olduğu hakkında en küçük bir fikri bile olmadan, elden ele geçiyordu. Prensa Latina için çalıştığı dönemden beri Küba topraklarına adımını atmayan García Márquez, açıklamaları aracılığıyla ve kişisel ilişkilerini kullanarak, iktidara her geçen gün daha çok yaklaşmaya çalışacaktır. Zamanla, Gabo uluslararası çevrelerde devrimin ve sosyalizmin en önde gelen temsilcilerinden biri olma noktasına geldi; diğer taraftan, Castro da yavaş yavaş Nobel ödüllü Kolombiyalı'nın eserlerinin en önemli *edebi* eleştirmenlerinden birine dönüştü.

83. a.g.m.

İkinci bölüm

İktidar ve ihtişam

4

İktidarın baştan çıkarıcılığı

"Bütün bunları sana vereceğim, eğer benim önümde secdeye kapanır, bana taparsan." Şeytan, İsa'ya buna benzer şeyler söyledi. Bir ülke ve halkı üstünde hâkimiyet kurmak, yani iktidar insanoğlunun en büyük zaaflarından biridir. Barselona'da, bu olayın Tibidabo (Latince *tibi* "sana", *dabo* "vereceğim") Tepesi'nde geçtiği söyleniyor, zira oradan görülen her şey (Barselona ve çevresi) sahip olunmaya değerdi. *Kırmızı Pazartesi* adlı romanda, Angela Vicario'yla evlenmeyi arzulayan sonradan görme zengin Bayardo San Román, köyün en güzel, en pahalı ve Angela'nın en çok hoşuna giden evini satın alırken gücünü kullanıyor. Ve bunu, evin sahibi Dul Xius'a boyun eğdirerek yapıyor. İçindeki her şeyin kendisine karısıyla paylaştığı hayatı hatırlattığı ev için dünyadaki hiçbir teklifi kabul etmeyecek olan Dul Xius, Bayardo evin gerçek değerinin en az yirmi katını masanın üzerine koyunca, en sonunda yelkenleri suya indiriyor. Anlaşmayı kabul ederken döktüğü gözyaşları, Bayardo'nun parasının dayattığı güç karşısında boyun eğmesinin üzücü kanıtı.

Güç kullanmak insanın hissedebileceği en huzur verici zevklerden biridir. Kendini bir şeyin ya da bir kişinin sahibi olarak düşünmek ya da bunu bilmek her insanın arzuladığı ve haz aldığı bir eğilimdir. İnsanın kendi hayatı buna sistematik olarak karşı çıkmakla geçmişse, bu zevk daha da artar. Gabo'nun *Anlatmak İçin Yaşamak* adlı eserinin ilk cildini okumak, Kolombiyalı'nın durumunun olgun bir yaşa gelene kadar tam da böyle olduğunu anlamak için yeterli olur. Yoksul bir çocukluk, birçok kardeşin ama çok az maddi imkânın olduğu bir aile, perişan bir sosyal çevre, yaşamını sürdürmeye bile yetmeyecek kadar para getiren ilk işler, birilerinden sürekli olarak para isteme ya da müsveddelerini

rehin bırakma ihtiyacı, vs ardından, Avrupa'da bir serseri hayatı, *Yüzyıllık Yalnızlık*'ın yayımlanmasından önce asgari düzeyde bir mali güvenceyle tek bir yerde düzen kuramayan bir evlilik hayatı. Fakat 1967'de García Márquez artık kırk yaşındadır. O ana kadar ki hayatında zevklerden ziyade sıkıntılar olmuştur ve iktidarın nimetlerinden istifade etmeye ancak şimdi başlayacaktır, ama kendi bildiği biçimde.

İktidarın büyüsü

Ona karşı ya da onun tarafında olunabilir, ama Castro'nunki gibi etkileyici bir kişilik karşısında kayıtsız kalmak çok zordur. Sadece gücü ve onu kullanma şekli değil, ayrıca cezbetme becerisi, tartışmasız insani yetenekleri ve cesareti de hem kayıtsız şartsız bağlılığa hem de derin nefrete yol açan özellikleridir. Adaya seyahat eden herkes orada, hayatları sefalet içinde geçmesine rağmen Castro'nun, artık oyun çağında olmasa bile, bir tür küçük tanrı olduğunu düşünen insanlarla karşılaşacaktır. Ve hali vakti yerinde olmalarına karşın onu televizyonda her gördüklerinde yüzlerindeki aleni küçümseme ifadesini gizleyemeyen insanlar da vardır. Bu zıt duruş, aynı haber adanın ve Miami'nin medyası tarafından yorumlandığında kendini gösterir. Bir Küba halk fıkrasına göre, Papa'nın Küba'yı ziyareti sırasında bir gün ikisi birlikte Doğu plajlarında dolaşmaktadırlar. Rüzgârlı bir gündür ve Aziz Papa'nın her zaman kafasında taşıdığı beyaz takkesi aniden uçuverir ve büyük bir şanssızlık sonucu suya düşüp akıntıyla sürüklenmeye başlar. Diplomatik nezaketin yanı sıra sevgi ve dayanışma da içeren bir davranışla, Fidel çabucak deniz kıyısına gider ve hiç batmadan suyun üzerinde yürümeye başlar. Takkenin yanına ulaşınca onu sudan alır ve gittiği yoldan hiç ıslanmadan geri dönüp Papa'ya sağlam bir halde teslim eder. Ertesi gün *Granma* haberi birinci sayfasından şu başlıkla verir: "YENİ BİR MUCİZE: FIDEL, HAZRETİ İSA GİBİ SUYUN ÜZERİNDE YÜRÜYOR." Buna karşılık *Miami Herald*'ın manşeti şöyle der: "KÜBALI DİKTATÖRÜN ÖLÜMÜ YAKIN: ARTIK YÜZEMİYOR BİLE."[1]

Adadaki herkes onun sağlık durumuyla ilgili; kimileri hiçbir şeyin ve hiç kimsenin değişmesini istemedikleri için, diğerleriyse başka bir rejimin gelmesini arzuladıkları ve böyle bir şey Castro kesin olarak ortadan kalkmadığı müddetçe mümkün olmayacağı

1. Manuel Vázquez Montalbán tarafından anlatılan fıkra, *Y Dios entró en La Habana*, a.g.e., s. 328.

için. Papa'nın her seyahatinde kendisine eşlik eden Vatikan Basın Bürosu Şefi Joaquín Navarro Valls, 2001 yazında, ailesinin Cartagena'daki çiftliğinde bize, Papa'nın onunla buluşmasından önce Küba'ya birçok ziyarette bulunduğunu anlattı. Bu ziyaretlerin birinde, Castro'yla olan bir randevusuna gitmeden önce, Havana Kilisesi mensuplarıyla görüşmüş ve birisi ona prostat kanseri yüzünden liderin sağlık durumunun çok kötü olduğu yönünde söylentilerin dolaştığını söyleyip onu gördüğünde işin aslını öğrenebilir mi diye sormuş. Navarro bu konuya fazla önem vermemiş, ama akşam yemeğine davet edildiğinde Castro onu muhteşem bir İspanyol şarabıyla ağırlamış. Dostça sohbet, bol şarap ve güzel yemeklerle geçen uzun saatlerden sonra, Vatikan'ın sözcüsü, tuvalete gitme ihtiyacı olduğunu söylemek için heyecanlı ve renkli sohbeti nasıl böleceğini bilemiyormuş. Yemeğin sonunda nihayet ihtiyacını giderebilmiş, ama Fidel'in benzer bir ihtiyacı var gibi görünmüyormuş. Ertesi gün, Navarro Valls, Papalık gezisi sırasında gerçekleşecek olan bazı etkinliklerin ayrıntılarını görüşmek üzere yeniden kilise mensuplarıyla buluşmuş ve toplantının sonunda, eğlenerek şöyle demiş: "Komandante'nin sağlık durumuna gelince, elbette ki herhangi tür bir kanseri olup olmadığını bilemem; ama varsa da bunun prostat kanseri olmadığı konusunda sizi temin edebilirim."[2]

García Márquez, Kübalı lidere derin hayranlık besleyenlerden biri ve birçok kişi onun Küba'ya ve Küba'nın liderine sunduğu sürekli desteğin iktidara duyduğu hayranlığın bir sonucu olduğunu düşünüyor. Jorge Masetti, Kolombiyalı'nın "iktidarın mutfağında olmaktan hoşlanan bir adam" olduğunu söylüyor. 1999 yılında, politika ve Latin Amerika edebiyatı kapsamındaki en farklı konularda, aylar boyunca ona sorular yönelten Jon Lee Anderson ise bu büyülenmenin, "toplumsal olarak mütevazı köklerinden bu denli yukarılara tırmanmış olmanın verdiği heyecandan"[3] kaynaklanabileceği sonucuna varıyor. Gerçekten, Bogotalı bir hanımefendiye bu konuyla ilgili olarak yönelttiği soruya şu yanıtı alıyor: "Unutmayın ki, Gabo berbat bir sahil köyünden çıktı ve sonunun şu plajda güneş gözlüğü satan delikanlılar gibi olması işten bile değildi."[4] Ülkenin iç kesimlerinde yaşayanların kıyı kesiminde yaşayanlardan pek hoşlanmadığını açıkça ortaya koyan bu sözcükler, aynı zaman-

2. Joaquín Navarro Valls ile söyleşi, 5 Ağustos 2001.

3. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 52.

4. a.g.m.

da yazara karşı bir övgüyü de içinde barındırır. Jon Lee'ye göre, Kolombiyalıların büyük bir çoğunluğu için García Márquez ulusal gururdur ve bölgelerarası çekişmelere rağmen bu ortak noktada buluşulması ona beslenen sevginin içtenliğini teyit etmektedir.

Ancak yazarın kökenlerinde sahip olmadığı iktidara çekilme durumu çok daha derin bir şeydir, zira onun yaptığı işle ilintili olan her şeyin etrafında dolanır. İktidarın büyüsüne kapıldığını iddia eden yazarların birçoğu bu düşüncelerini onun yapıtlarına dayandırırlar. Yapıtlarının çoğunun diktatörlerden, albaylardan ya da generallerden bahsettiği bilinen bir gerçektir. En açık örnekler *Albaya Mektup Yok*, *Labirentindeki General*, *Başkan Babamızın Sonbaharı* ya da *Yüzyıllık Yalnızlık*'tır. Ayrıca, daha somut bir biçimde aktif siyasetle –yine kendi bildiği şekilde– uğraşmaya karar verdiği andan itibaren, bu özel ilgi alanıyla, Fidel Castro ve solun diğer önde gelen kişileriyle kurduğu dostluğun arasında bir bağlantı vardır. 1972'deki bir röportajda, Plinio Apuleyo Mendoza'ya şöyle yanıt verir: "Ben kendisine oturacak yer bulamayan bir komünistim. Ama buna rağmen, sosyalizmin gerçek bir olasılık olduğuna, Latin Amerika için iyi bir çözüm teşkil ettiğine ve bu yolda daha etkin bir biçimde çalışmak gerektiğine inanmaya devam ediyorum. Ben bu tür bir işe Küba Devrimi'nin başlarında kalkıştım ve hatırlarsın, anlık bir çekişme beni kapı dışarı edene kadar, yaklaşık iki yıl boyunca devrim için çalıştım. Bu durum benim Küba'yla sürekli, kapsamlı ve her zaman kolay olmayan dayanışmamı zerre kadar etkilemedi, ama beni dağınık ve zararsız bir keskin nişancıya dönüştürdü."[5]

Ama ilk meyvelerini altmışların ikinci yarısında vermeye başlayacak olan bu yakınlıkların temeli çok uzun zamandan beri atılmaktaydı. García Márquez 18 Nisan 1958'de, *Momento*'da, sakallı devrimciyle, özünde "başkanlık sarayının içindeki bir tutuklu"[6] olan, Diktatör Fulgencio Batista'nın kabul edilemez tutumu arasındaki zıtlığı ortaya koyan, "Kardeşim Fidel" başlıklı bir makale yayımlar. İleride en iyi dostu olacak kişiyle henüz şahsen tanışmamıştır, ama daha o zamandan iyi anlaşacaklarını gösteren ve gelecekteki bir buluşmayı haber veren bazı belirtiler mevcuttur. Bu ilk metinde duyulan hayranlık çok açıktır ve ona iltifatlar yağdırmak için kız kardeşinin sözlerinden faydalanır: "Ben Fidel'i kız kardeşi gibi sevmiyorum. Ben onu Kübalı gibi seviyorum."[7] Onun-

5. 1972'de, "İki arkadaşın buluşması" başlığı altında, *Libre* dergisi için Plinio Apuleyo Mendoza'ya verilen röportaj . Daha sonra *Triunfo*'da (1974) yayınlandı.

6. Gabriel García Márquez, "Mi hermano Fidel", a.g.e., s. 457.

7. a.g.e., s. 455.

la ilgili olarak şunları söylüyor: "Ülkesinin, halkının sorunlarına karşı duyarlılığıyla sarsılmaz iradesi, onun kişiliğinin özünü teşkil etmiş gibi görünüyor."[8] *Padilla Davası*'ndan sonra siyasi görüşlerinde farklılaştığı Kolombiyalı arkadaşı Plinio Mendoza da, Nobel ödüllü yazarın o zamanki tutumunu bu büyüye kapılma olgusuyla anlamaya çalışıyor. *El caso perdido: La llama y el hielo* adlı kitabında García Márquez'in Latin Amerikalı lider için duyduğu hayranlığı anlatıyor. Kolombiyalı'nın bürokrasiyle zerre kadar ilgilenmediğini, onun ilgisini çeken şeyin iktidarı elinde tutan adam olduğunu savunuyor: "Elbette ki, García Márquez'in sempatisi şu anda lidere yönelik, bürokrasiye değil. [...] Biliyorum ki, bürokrasi onun umurunda bile değil. [...] Halbuki lider, onun coğrafi ve tarihi dekorunun bir parçasını teşkil ediyor, onun çocukluk mitlerini ayaklandırıyor, atalarından kalma anılarını barındırıyor; bunlar bütün kitaplarına işlemiş durumdadır. Onunla, yani liderle, onun yalnızlık ve iktidar macerasıyla, mutluluk ve bedbahtlık dağıtanın (tıpkı Tanrı gibi) engin ve hüzünlü kaderiyle dayanışma halindedir."[9] Ve bu yalnızlıkla, Castro'yla dostluğu arasında bağlantı kurarken ekler: "Onun Fidel'e bağlılığına bu perspektiften bakılması gerekiyor. Fidel, onun sıklıkla yarattığı kurgusal karakterlere, yanına çağırdığı hayaletlere, kendisi gibi bir telgrafçının oğlu olmaktan zafer dolu zirvelere yükselen birinin kaderiyle özdeşleştirdiği birine benziyordu. Fidel, çocukluk günlerinden kalan efsanelerin canlı örneğiydi, Aureliano Buendía'nın yeni bir temsili. Eğer birisi onun Castro sevgisinin anahtarını arıyorsa, işte on sekiz ayarından bir tanesi burada."[10]

Madrid'teki Pliegos Yayınevi'ni yöneten Kübalı sürgün yazar César Leante, *García Márquez, el hechicero* adlı kitabında, García Márquez'in Latin Amerikalı liderlere (*caudillo*) duyduğu hayranlıkla ilgili birçok örnek veriyor ve bu konuya yapıtlarında ve siyasi görüşlerinde ne kadar yer ayırdığını göz önünde bulundurarak bunun bir tür saplantı olduğunu düşünüyor: "García Márquez'in Fidel Castro'ya verdiği koşulsuz destek büyük oranda psikoanalizin alanına giriyor [...] bu, Başkan Baba yaratıcısının, gerillaların içinden çıkmış Latin Amerikalı liderlere karşı her zaman ve ölçüsüzce beslediği hayranlıktır; örneğin, Albay Aureliano Buendía'ya, ama özellikle de Fidel Castro gibi ikti-

8. Pedro Sorela, *El otro García Márquez. Los años difíciles* (Diğer García Márquez. Zor Yıllar), Oveja Negra, Bogota, 1988, s. 244.

9. Plinio Apuleyo Mendoza, *El caso perdido. La llama y el hielo*, a.g.e., s. 81-82.

10. a.g.e., s. 82.

darda yaşlanan Karayipli isimsiz diktatöre karşı."[11] Ne var ki, García Márquez onları birleştiren bağın dostluk olduğunda ısrar ediyor ve bu dostluğu, siyasi ya da ideolojik liderlik özelliğinden bağımsız olarak doğal yakınlıkla açıklıyor: "Dostluklar" diyor, Juan Luis Cebrián'ın kitabında, "insani yakınlıklarla oluşur. Başka bir deyişle, yazarlar yazar ya da aydın oldukları için değil insanın karşısındakine hissettiği özel bağ sebebiyle benim dostlarımdırlar. Şöhret, her türden insanlarla dostluklar kurma imkânı tanıyor ve devlet başkanları da buna dahil. Sonrasında, bazılarıyla bağlar sürerken diğerleriyle kopuyor. Onlarla olan dostluk da kimi insani ya da edebi yakınlıklar neticesinde kuruluyor."[12] Şurası açık ki, o bu dostlukların kökenini çocukluk kahramanının yansımasının ortaya çıkardığı çekimde görmüyor, ona göre bunlar sadece rastlantı ve ilgi alanlarının benzeşmesinin bir sonucu. Jon Lee Anderson röportajında şöyle yazıyor: "García Márquez bir iktidar saplantısı olduğunu tabii ki reddediyor: 'Bu benim iktidardan büyülenmem değil,' dedi bana. 'O iktidarda olanların bana hissettikleri büyülenme. Beni arayan ve bana güvenen onlar.'"[13] Anderson devam ediyor: "Bu sözleri Bogota'da, *García Márquez*'in en iyi dostlarından birine aktardığımda gülmekten kırıldı. 'Pekâlâ, bunlar onun söyledikleri, ama içlerinde bir gerçeklik payı da yok değil. Bütün Latin Amerikalı devlet başkanları onun dostu olmak istiyorlar, ama o da onların dostu olmak istiyor. Onu tanıdığımdan beri her zaman iktidara yakın olma arzusunu taşıdı. Gabo devlet başkanlarına tapar. Bir bakan yardımcısını bile görsen ayağa kalkarsın, diyerek ona takılmak karımın çok hoşuna gider.'"[14]

Uç, uç, küçük güvercin

Bu şekilde, onun Latin Amerika siyaseti karşısında takındığı tutum ve yetmişlerin sonundan beri Küba'da oynadığı rol daha iyi anlaşılıyor. César Leante, "onun Küba'da bir tür kültür bakanı ve sinema yönetmeni olarak görüldüğünü ve Dışişleri Bakanlığı'na değil, doğrudan, onu resmi bürokratlara yüklemediği çok hassas ve gizli görevlerde kullanan Castro'ya bağlı, tam yetkili bir büyü-

11. César Leante, *Gabriel García Márquez, el hechicero*, a.g.e., s. 16-17.

12. Juan Luis Cebrián, a.g.e., s. 80.

13. a.g.e..

14. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 65.

kelçi gibi kabul edildiğini"[15] söylüyor. Juan Cebrián, makalelerinden birinde García Márquez'den "politik kurye" olarak bahsedip şunları söyledi: "Gerçekte, bazı kudretli kişilerin arkadaşı olarak, onlara hayat kurtarma, onları serbest bırakma ya da birinin talihini döndürme noktasında bazıları önemli mesajları getirip götüren birisi yalnızca. O devlet başkanlarının kulaklarına fısıldanan bu tür sırları taşımaktan hoşlanıyor. Görevlerin gizliliği onu mest ediyor ve bu gizliliğin içinde sudaki balık gibi rahat hareket ediyor."[16] 1977'de, García Márquez, *Hombre Mundo* adındaki bir Meksika dergisinin hazırladığı, kişiliği ve tutkularıyla ilgili otuzdan fazla soru içeren anketi yanıtladı. En gözde uğraşı hakkındaki soruya hiç tereddütsüz şu yanıtı verdi: "Entrika çevirmek."[17]

İşte bu yüzden, belli dostlukları, ona sadece sıcak ve güven dolu bir dostluğun çok ötesine geçen bazı kişisel tatminler sunar: "García Márquez gerçekten Fidel Castro'nun iyi bir dostudur. Bu durum onun bazen devlet işlerini yapmasına, görevler yüklenmesine, el altından mesajlar getirip götürmesine olanak sağladı. Özellikle bu sonuncusu onun çok sevdiği ve Mihail Gorbaçov, Felipe González, Belisario Betancur ya da Carlos Andrés Pérez'le yerine getirdiği bir görevdir."[18] César Leante, bu nedenle, Gabo'dan "bir dedikoducu, bir postacı, Castro'nun laf taşıyıcısı"[19] olarak bahsediyor ve Gabo'nun hiç gizli olmayan eğilimlerini ortaya koyan ayrıntılar anlatıyor: "Uzakdoğu'ya gitmek için, bir gazetecinin dikkat çektiği gibi, tuhaf bir biçimde en uzun yolu seçti: Meksika'dan yola çıkıp Madrid, Paris, Moskova üzerinden Tokyo'ya vardı. Romancı, kendisinde uçak "korkusu" olduğu için, seyahatlerini kısa etaplarla programladığını söylüyor. Bu yüzden, bu yolculuğun başka gerekçeleri olabileceği yönünde kuşkular var. Nitekim Barajas'a iner inmez... Felipe González'i aradı. Cela'yı, Delibes'i, Torrente Ballester'i ya da başka herhangi bir yazarı aramış olsaydı, bu hiç dikkat çekmezdi, zira bu kişiler onun meslektaşlarıydı. Ama hemen İspanyol hükümetinin başkanıyla (daha önce, kültür bakanıyken, Solana'yı da ararda; görünen o ki, Gabo politikacıları yazarlara yeğliyor ve belki bu nedenle

15. César Leante, *Gabriel García Márquez, el hechicero*, a.g.e., s. 34.

16. Juan Luis Cebrián, a.g.e., s. 49.

17. Alfonso Rentería, *García Márquez habla de García Márquez* (García Márquez, García Márquez'i anlatıyor) Rentería Editores, Bogota, 1979, s. 157.

18. César Leante, *Gabriel García Márquez, el hechicero*, a.g.e., s. 33.

19. César Leante, *Fidel Castro: el fin de un mito* (Fidel Castro: Bir Efsanenin Sonu) Pliegos, Madrid, 1991, s. 46.

Semprún'u aramıyor) temasa geçti."[20]

Kolombiyalı bu işle uğraşıyor çünkü bunun Küba ve geri kalan Latin Amerika ülkelerinin içinde bulunduğu koşullarda gerekli olduğunu düşünüyor. Kendisini ne efendisi tarafından yönetilen bir köle, ne de kralının ihtiyacı olan yere mesajları içgüdüsel olarak taşıyan posta güvercini gibi hissediyor; bunu Latin Amerikalı vicdanının kendisine dayattığı bir iş gibi görüyor: "Her şeyimi Latin Amerika devrimi dediğimiz şeyin ve somut olarak da, Küba *Devrimi'ni savunmanın hizmetine sunmak* benim boynumun borcu; kaldı ki bu, şu anda bütün Latin Amerikalı devrimcilerin öncelikli görevlerinden biridir."[21] Gazeteci Juan Luis Cebrián'a verdiği röportajda, Castro'yla Latin Amerika'nın geleceği arasındaki sıkı ilişkinin altını net bir şekilde çiziyor: "Son on yılda, farklı hükümetlerin ortak Latin Amerikalılık bilinci konusunda çok mesafe kaydedildi. Her geçen gün daha büyük bir eylem birliği var ve kim ne derse desin, bu konuda şampiyon Fidel."[22]

Dostuyla ilgili olarak Gabo'nun kafasındaki imgeyi en güzel biçimde ortaya koyan metinlerden biri, Gianni Minà'nın *Habla Fidel* (Fidel Konuşuyor) adlı kitabı için yazdığı, efsane kategorisini zorlayan bir kişiliğin takdim edildiği giriş bölümüdür. Fiziksel görüntüsü rahatsız edici ve etkileyicidir: "Çok uzun ya da ilk bakışta gözüktüğü gibi çok yapılı olmamasına rağmen, anında bütün ortamı dolduruyor izlenimi veren varlığının yaydığı gücün bilincinde değildir belki de."[23] Ayrıca, bireylerin durumunu dikkate alan bir liderdir (caudillo) (kendisi bu yazıda onu öyle adlandırıyor[24]): "Onun düşüncesinin özü, kitleler için çalışmanın temel olarak bireylerle ilgilenmek olduğu konusundaki sorumluluktur."[25]

García Márquez'e göre Castro çözülmesi gereken sorunların bulunduğu yerlere gider, hiçbir şey yapmadan makamında oturup beklemez: "Bürosundan dışarı çıkmayan akademik bir yönetici olmayıp sorunların yaşandığı yerlere bizzat gittiği için, herhangi bir saatte, motosikletlerin gürültüsünün eşlik etmediği, dikkat çekmeyen otomobilini, Havana'nın ıssız caddelerinde ya da bir kenar

20. a.g.e., s. 45.

21. Orlando Castellaños, "García Márquez en dos partes" (İkiye Ayrılmış García Márquez), *Prisma del Meridiano* 80(35): 31 (1976).

22. Juan Luis Cebrián, a.g.e., s. 81.

23. Gabriel García Márquez, Gianni Minà'nın kitabının giriş bölümü, *Habla Fidel*, Edivisión Compañía, Meksika şehri, 1988, s. 14.

24. a.g.e., s. 23.

25. a.g.e., s. 17.

mahallede görmek mümkündür."[26]

Castro aynı zamanda riski, macerayı seven bir insandır: "Onun için hayattaki en büyük uyarıcı, risk almanın verdiği heyecandır."[27] Ve yegâne amacı kazanmaktır.[28] Ayrıca niyetlerinin hep dürüstçe olduğunu ve tahakkümün karanlık topraklarının öznel tuzaklarına düşmeden, olayların nesnel gerçekliğiyle ilgilendiğini anlatıyor: "Ondaki sohbet hevesinin, iktidarın göz kamaştırıcı serapları arasında doğrunun yol gösterici ipini her ne pahasına olursa elden bırakmama gereksiniminden kaynaklanıp kaynaklanmadığını birçok kez kendime sordum."[29]

Ardından, Castro'nun tarih ve siyasi topluluk anlayışının, Latin Amerika ruhunun iki büyük esin kaynağına öykündüğünü ileri sürerek ona en büyük iltifatlardan birini yöneltiyor: "Latin Amerika'nın geleceğine yönelik vizyonu Bolívar ve Martí'ninkiyle aynı: dünyanın kaderini değiştirmeye muktedir bütünleşmiş ve özerk bir toplum."[30]

Sonuç bölümü bundan daha övgü dolu olamaz: Mükemmelliğe ve azizliğe yaklaşan bir adam, yeni bir mesih betimleniyor: "Sayısız saatler boyunca süren ve politikanın hayaletlerinin çok sıklıkla uğramadığı sohbetlerin neticesinde tanıdığımı sandığım Fidel Castro bu. İhtiyatlı sözcükleri ve gösterişsiz tavırlarıyla, eski tarz, ciddi bir eğitim almış ve olağanüstü olmayan herhangi bir fikri tasarlamaktan âciz, sıkı geleneklerin ve doyumsuz hülyaların adamı. Kübalı bilimadamlarının kansere karşı nihai ilacı bulmasını düşlüyor ve tatlı suyu olmayan, başlıca düşmanından seksen dört kat küçük bir adada, dünya çapında bir dış politika yarattı. Mahremiyetini öylesine bir alçakgönüllülükle koruyor ki, bugün için özel hayatı, efsanesinin en ulaşılmaz gizemini teşkil etme noktasına geldi. İnsanoğlunun en büyük başarısının vicdanını iyi eğitmesi olduğuna, dünyayı ve tarihin akışını değiştirme konusundaki ahlaki teşviklerin maddi olanlardan önce geldiğine neredeyse mistik bir biçimde inanır. İnanıyorum ki, zamanımızın en büyük idealistlerinden biridir ve bu bir taraftan onun en büyük erdemi olsa da, diğer taraftan karşı karşıya olduğu en büyük tehlikedir."[31]

26. a.g.e., s. 12.

27. a.g.e., s. 16.

28. a.g.e., s. 18.

29. a.g.e., s. 26.

30. a.g.e., s. 23.

31. a.g.e., s. 26-27.

Seksenlerin sonlarında dile getirilen bu sözcükler, yetmişlerin ortalarından beri yaptığı açıklamalarda ona düzdüğü övgülerin teyit edilmesinden başka bir şey değildir. 1975'teki, bütün adayı kapsayan yolculuğunun ardından der ki, Fidel "halkta, o en basit ama aynı zamanda en çok arzulanan ve zor bulunan, en büyüklerden en değersizlere kadar tarihteki onca yöneticinin elde etmek için can attığı o duyguyu uyandırmayı başardı: sevgi. Bunu, tabii ki, politik zekâsıyla, içgüdüleri ve dürüstlüğüyle, müthiş çalışma kapasitesiyle, halkıyla derinden özdeşleşmesi ve kitlelerin bilgeliğine mutlak güveniyle ve gündelik iktidarın en önemsiz sorunlarına yaklaşırken bile takındığı evrensel bakışla başardı."[32] Onunla arasındaki kişisel bağ, yıllar içinde o kadar sağlamlaşır ki, doksanların sonunda Manuel Vázquez Montalbán'a şu yanıtı verir: "Eğer Fidel benden önce bu dünyadan giderse, bir daha muhtemelen Küba'ya dönmem. Gerçekten, bu ada dostluğun diyarı gibi."[33]

Dar patika

Cennete ulaşmak için geçilmesi gereken patikanın dar ve kapının ağır olduğunu unutmamak gerekir; yolcu ancak yolun sonuna ulaşınca yol boyunca yaşadığı tatsızlıkları unutur. Gabo bu çetin yolları kat etmeye 1958'den itibaren başladı. Belki de o zaman başka türlü düşünüyordu; ne var ki sadece yola koyulmak yeterli olmadı. Sierra Maestra'da, Batista'nın havan toplarının hareketini kollayan Devrimci Fidel hakkında kaleme aldığı o ilk makalelerden sonra kapılar ona hemen açılmadı. Hazır, olumlu, ilgili, her şeye razı görünüyordu, ama henüz ne gemileri yakmıştı, ne de desteği kayıtsız şartsızdı. Vázquez Montalbán'ın belirttiği gibi, yıllar sonra Fidel, ellilerin sonundaki o başlangıç metinlerinde "yüzdüğünü, ama elbiselerinin ıslanmadığını"[34] söyleyerek Gabo'ya takılıyordu.

Ertesi yıl "Gerçek Operasyonu"na katılması, lehine bir rol oynadı ve Prensa Latina'daki görevi onu beklenen vahaya kesin olarak ulaştıracakmış gibi görünüyordu; ama bu rota yarıda kaldı. Altmışların ortasında –Rigoberta Menchú'nun biyografi yazarı Elizabeth Burgos'un Paris'in Quartier Latin semtindeki daire-

32. Gabriel García Márquez, "Cuba de cabo a rabo", *Obra periodística 4: Por la libre (1974-1995)*, a.g.e., s. 85.

33. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 560-561.

34. a.g.e., s. 299.

sinde bize anlattığına göre–, Gabo, Venezuelalı yazar ve eylemci kadından, kendisini devrimci seçkinlerin zor ve ele avuca sığmaz dünyasına sokmasını istedi. Burgos, Pérez Jiménez'in diktatörlüğüyle mücadele etmek için 1958'de Venezuela Komünist Partisi'ne katılmıştı. O tarihlerde Gabo Venezuela'da yaşıyordu ve onunla tanışma fırsatı buldu. Tam da, Venezuelalı'nın iktidardan düştüğü sırada, García Márquez'in kafasında iktidar ve diktatörlerle ilgili bir roman yazma fikri doğar. Daha sonra, Elizabeth Küba'ya geçer ve devrimcilerin lider kadrosuyla, özellikle de, Arjantinli'nin ölümüyle sonuçlanacak olan Bolivya seferini birlikte hazırladığı (Régis Debray'in de yardımlarıyla) Che'yle, çok yakın bir ilişki içinde devrimin ilk adımlarına şahit olur. 1966'da, enternasyonal solun, emperyalizme karşı Latin Amerika devrimlerini desteklemek için daha fazla gayret göstermesini hedefleyen Tricontinental Konferansı'na delege olarak katılır. O yıllarda, yazarı Küba projesine bağlamayı başaramaz ve yetmişlerin başında da, Allende'nin hizmetinde çalışmak üzere Şili'ye gider.

Bu kozun kaybedilmesi üzerine Gabo şansını, şartlarını dayatmasına rağmen, o dönemde hâlâ Burgos'un kocası olan Régis Debray'le denedi. Bu Fransız aydın ve politikacı da Küba Devrimi'yle daha başından beri bağlantılıydı. Küba'ya 1961'de geldi, Che'yle Bolivya'ya gitti ve orada tutsak düştü. Arjantinli'nin ölümünden sonra altmış yıl hapis cezasına çarptırıldı, ama De Gaulle'ün, romancı André Malraux'nun ve devrimi başından itibaren desteklemiş, ama *Padilla Davası* nedeniyle uzaklaşmış olan filozof Jean-Paul Sartre'ın girişimleriyle, 1971'de serbest bırakıldı. Seksenlerde Latin Amerika konusunda Mitterand'ın danışmanı oldu. Gabo onun yardımını istediğinde hapisten daha yeni çıkmıştı. Havana'da bulunduğu sırada, Fidel Castro ve Devlet Konseyi başkan yardımcılığına kadar yükselmiş "eski komünistler"den biri olan, kudretli Tarım Reformu Ulusal Enstitüsü Müdürü Carlos Rafael Rodríguez'le bir araya gelince, karşısındakilere García Márquez'i Küba'ya, devrime sadık yazarlardan biri olarak, Cortázar ya da Vargas Llosa gibi *Casa de las Américas*'a davet etmenin uygun olacağını söyledi. Debray bize bütün bunları, soğuk bir ocak akşamı, Paris'in Odeon Sokağı'ndaki dairesinin salonunda sohbet ederken anlatacaktı. Yüksek tavanlar, parke zemin, her bir tarafta kitaplar, değerli tablolar; biliyorduk ki, bizimle sohbet eden kişinin vücudunda, yaklaşık otuz beş yıl kadar önce Camiri Cezaevi'nde maruz kaldığı işkenceler sonucunda oluşmuş birden fazla yara izi vardı. Ne Castro ne de Rodríguez, Kolombiyalı'yı

davet etmeyle ilgilendi, zira onun devrime adanmışlık derecesine güvenmiyorlardı. Devrimi ve Fidel Castro'nun şahsını savunan makaleleri onlara yeterince açık görünmüyordu. Oysaki adayı ziyaret etme ve Küba cennetini iyice tanıma arzusu üzerine o yılki açıklamalarından bazıları gayet aşikârdı. González Bermejo, *Triunfo* dergisinin Kasım 1971 sayısında Márquez'e soruyor:

"Yakın zaman önceki bir röportajda bu dünyada seni ilgilendiren şeylerin Rolling Stones'un müziği, Küba Devrimi ve dört dost olduğunu söyledin. Küba Devrimi'yle bağını bana anlatsana."

"Ben Küba Devrimi'ne her gün inanıyorum."

"Küba Devrimi'nin en çok önemsediğin tarafı hangisidir?"

"Kendi koşullarını göz önünde bulundurarak kendi sosyalizmini inşa etmesi bana önemli geliyor. Küba'ya, her şeyden çok Küba'ya benzeyen bir sosyalizm: İnsancıl, hayal gücü kuvvetli, neşeli, bürokrasi içinde paslanmamış. Bu, koşulları Küba'nınkilere çok benzeyen bütün Latin Amerika için harika bir şey."

"Küba'ya ne zaman gidiyorsun?"

"İlk fırsatta. Kitabımın taslağını aralık ayında bitirmiş olacağım ve önümüzdeki yılın ilk aylarında Küba'ya gidebilmeyi umuyorum. Daha önce Küba'ya gitmediysem bunun nedeni sadece işlerimin olması: Romanımı bitirmem gerekiyordu."[35]

Eğer Gabo Küba'ya o zaman gitmediyse, bunun neden olduğunu biliyoruz ve bunun sebebi işleri değil, bambaşka şeylerdi. Gabo, Castro'nun Debray'e verdiği mesajı anlamış olmalı, ama bu konuda hiçbir şey yapmadı, ya da yapamadı, ta ki 1975'e kadar. *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nı yazmayı bitirdikten sonra yeniden denedi. *Taslak* mevzusu onun için en acı gerçeği saklıyor. Ama bu başka bir konu ve başka bir seferde ele alınması gerekiyor.

35. Alfonso Rentería, *García Márquez habla de García Márquez*, a.g.e., s. 63.

5

Başkan babamızın sonbaharı

Hiç şüphesiz, García Márquez'in yaşamının en ilginç dönemlerinden biri, *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın yayımlandığı yıl olan 1975 ile Nobel Edebiyat Ödülü'nün kendisine verildiği yıl olan 1982 arasındaki kısımdır. Bu dönemde, öncelikle Fidel Castro'yla, ondan daha küçük çapta da diğer Avrupa ve Amerika ülkeleri devlet başkanlarıyla dostluğu güçlenir. Küba'da, *Padilla Davası*'nın devrime indirdiği ilk darbeyi ve düşük kalitede çok sayıda eserin basıldığı "beş yıllık gri dönemi" (yetmişlerin başları) geride bırakmıştır. Kültür Bakanlığı işte bu dönemde kurulur ve başına ilk yıllardan beri rejimin en güçlü adamlarından biri olan Armando Hart geçer. Küba bu kurumla, kültürel mirasın geliştirilmesini teşvik etmek için bir strateji oluşturacaktır. Yüzde 32'si 1936 Stalin modeline[1] dayanan ve 1976 yılındaki referandumda Kübalı seçmenlerin yüzde 95'i tarafından kabul edilen bir anayasanın onaylanması neticesinde Sovyet Bloku'na katılma, politik açıdan, zirveye ulaşır.

Ekonomik alanda, yetmişli yıllar, ülkenin genel ekonomisini yeniden canlandırmak için Castro tarafından özendirilen yıllık on milyon ton şeker rekoltesi fiyaskosuyla başlar; rekolte 8,5 milyon tonda kalır ve bu arada diğer birçok temel gereksinim ürününün üretimi ihmal edilir. SSCB, bu durumu telafi etmek için, yetmişlerin ortasından itibaren yılda 4 milyar dolar yardım göndermeye başlar. Buna Küba tarafından Doğu Bloku ülkelerine ihraç edilen şeker ve nikelin sağladığı getirileri ve komik fiyatlara alınıp bir kısmı ülke içinde tüketildikten sonra diğer kısmı uluslararası fiyatlardan dün-

1. Leonel-Antonio de la Cuesta'nın mükemmel çalışmasından alınan veriler, *Constituciones cubanas. Desde 1812 hasta nuestros dias* (Küba Anayasaları. 1812'den Günümüze) Ediciones Exilio, New York, 1974.

ya pazarında satılan petrolü eklemek gerekir. İlaveten, altmışların sonlarından o yıllara kadar Batılı ülkelerden alınan 300 milyon dolar kredinin hesaba katılması gerekir. Son olarak, gücünü katlamış bir Castro sahneye fırlar, zira o güne dek tahayyül dahi edilmemiş bir gücü kendinde toplayacaktır: Devlet Konseyi'nin başkanı olacak, Silahlı Kuvvetler'in başkomutanı olmayı sürdürecek (bu iki görev kapsamında, herhangi bir merkezi organın yönetimini üstlenebilirken, aynı zamanda yargı sistemini ve halk iktidarı organlarının çalışmalarını da denetleyebilir), Bakanlar Konseyi'ne ve Bakanlar Konseyi Komitesi'ne (bu kurum acil sorunları çözme konusunda yetkilidir ve kararlarını hiçbir güç veto edemez) başkanlık edecek ve devrimin başlarından beri olduğu gibi, Küba Komünist Partisi'nin (adadaki bütün politik gücü elinde tutan yegâne parti) genel sekreterliğini yapacaktır. Sistemi mühürlemek ve cıvatayı sıkmak için, Raúl Castro (kardeşi) adı geçen organların her birinde hiyerarşide ikinci sırada görünerek rejimin iki numarası olarak yerini pekiştirir.[2]

Toparlanması Doğu Bloku ve Batılı ülkeler (Birleşik Devletler hariç) tarafından, başka herhangi bir Üçüncü Dünya ülkesinin de tereddütsüz imzalayacağı şartlarla cesaretlendirilen bir ülkede, Castro'nun tam yetkili ve aynı anda her yerde olan başkan baba olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, daha etkin bir ekonomik örgütlenme, üretimin daha akılcı düzenlenmesi, yatırımların daha iyi yapılması, yönetici yetiştirmeye odaklanma, ekonomik gerçekleri daha çok hesaba katan bir siyaset anlayışı, şeker fiyatlarının artması, SSCB'ye olan borcun geri ödemesinin ötelenmesinin yanı sıra yeni borçlar açılması ve pazar ekonomilerinin kredilerinin dolaşımı sayesinde adanın durumu net bir biçimde iyileşir. *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın (1975) Kolombiyalı tarafından yayımlanması ve adadaki iktidarı ellerinde tutan sakallılarla kesin yakınlaşma işte bu koşullar altında gerçekleşir.

1975 Mayıs'ının bir günü, bütün Kolombiya'daki kitapçılar, Gabo'nun yeni ölmüş bir Latin Amerika diktatörünün öyküsünü anlattığı kitabıyla dolar. O gün, sanki Noel ya da Üç Bilge Kral gecesiymiş gibi, kitapçı dükkânları yüz binlerce kitabın tamamı tükenene kadar açık kalır. Bu durum gecenin onuna kadar sürer.[3] Benzer manzaralar daha sonra diğer Hispanik ülkelerde de görülecektir. Gabo, 1967'deki *Yüzyıllık Yalnızlık*'tan beri hiç ro-

2. Bu verilerin bazıları Pío E.Serrano'nun "De la revolución al modelo totalitario (1959-1998)" [Devrimden Totaliter Modele (1959-1998)] adlı makalesinden alındı; kaynak: Çeşitli yazarlar, *Cien años de historia de Cuba (1898-1998)*, Verbum, Madrid, 2000, s. 239-240.

3. Pedro Sorela, a.g.e., s. 233.

man yayımlamamıştı. Bu yüzden, sadece Kolombiyalıların değil bütün dünyanın sabırsızlıkla beklediği bir olaydı bu. İspanyolca dilinde XX. yüzyılın en beğenilen romanının yazarı, sekiz yıl sonra, Macondo'lu askerlerin, Karayiplilerin, devlet başkanlarının, tükenme sürecindeki kudretlilerin yeni bir hikâyesini yayımlıyordu. Peki, bu tarihten önce, Fidel'le sorunlar yaşadığı, daha önce değinilen, Çekoslovakya'nın istilasıyla, 1971'de sona eren *Padilla Davası* arasında ne oldu? Bu yıllar militan gazetecilik ve diktatörlüğün tarihi üzerinde yoğun bir çalışmayla geçti. Prela'daki görevinden ayrıldıktan sonra, ne bu dönemde ne de altmışlı yıllarda –Lima'daki *Expreso*, 10 Temmuz 1975 tarihli nüshasında 67'nin sonlarında ve 68'in başlarında adaya bir yolculuk yaptığını yazsa da– Küba'ya gitti. Önceki romanını tanıtmak için gitmiş olduğu varsayılıyor, ama Küba gazetelerinde Gabo'nun o yıllarda adaya yaptığı bir ziyaretle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmıyor. *Casa de las Americas*'ın başkanı olan Roberto Fernández Retamar ya da Gabo'nun biyografisinin yazarı Dasso Saldívar gibi, yazara çok yakın olan dostları, her ikisiyle de yaptığımız kişisel söyleşilerde, Kolombiyalı'nın altmışların başından 1975 yılına kadar adaya gitmediğinde ısrar ettiler.[4] O halde, *Padilla* ile1975'teki ilk yolculuk arasında, devrimin ideolojik sempatilerine yaklaştığı iki önemli anın altını çizmek gerekiyor: Allende'yi savunup Pinochet'yi eleştirme ve *Alternativa* dergisine katılma.

Allende, Latin Amerika'da bir seçim kazanan ilk radikal solcu lider oldu. O güne kadar bütün sosyalist ya da komünist liderler iktidara, aynı Fidel Castro gibi, güç kullanarak gelmişlerdi. Bu olay, Castro rejiminin güçlenmesiyle birlikte yetmişlerde başlayan Kuzey-Güney cephesi ve Güney konisindeki* solun zaferi sayesinde Birleşik Devletler'in *Bizim Amerikamız* ülkelerindeki emperyalist terörizminin olası tasfiyesine kapının açıldığını düşünen Latin Amerika solunun içinde bir iyimserlik dalgasına neden oldu. Solun perspektifleri açısından bu beklentilerin ömrü, komünist devlet başkanının yaşamına ve Şili rejimine son veren, 1973'teki Pinochet askeri darbesi yüzünden maalesef çok kısa oldu.

Bunun üzerine, Latin Amerika soluyla her zaman bağlaşık olan García Márquez sesini yükseltti, yumruğunu masaya vurdu ve ünlü yazar kimliğiyle daha aktif bir politikacıya dönüşmeye karar verdi. Moneda Sarayı'nın bombalandığını öğrenince yeni diktatör

4. Dasso Saldívar arşivlerinden 1973'teki, çok kısa süren ve Kolombiyalı açısından çok önemli sonuçlar doğurmayan bir başka yolculuğu çıkarıyor.

* Güney Amerika kıtasında Arjantin, Şili, Paraguay ve Uruguay'ın bulunduğu kısım. (ç.n.)

devrilene kadar kurgu eser yayımlamayacağı yönünde kesin bir karar aldı (bu karar, Pinochet'yi ve diğer Latin Amerikalı başkan babaları gülünç duruma düşürmeyi arzulayan romanının 1975'te yayımlanmasına kadar sürdü) ve ayrıca oturup Pinochet'ye, kutlama mesajı sayılamayacak bir telgraf yazdı: "Şili halkı sizin gibi maaşlarını Kuzey Amerika emperyalizminden alan bir suçlular çetesinin kendisini yönetmesine asla izin vermez."[5]

1974'te, Şili rejiminin, onun bakış açısında göre, yaydığı zararlı etkiye karşı koyma gereksiniminin sıkıştırmasıyla, *Chile, el golpe y los gringos* adlı kitabını yayımladı; az bilinen bu eseri o yılların çalkantılı ortamında büyük bir okuyucu kitlesine ulaştı. İlk sayfalarda, Birleşik Devletler'in Allende döneminde Şili'ye uyguladığı ablukadan sert bir biçimde bahsediyor ve tam yiyecek sıkıntısından ötürü Şili'de halk gösterilerinin yapıldığı sırada, Küba'nın, bir gemi dolusu şekeri bedava göndererek dost ülkenin yardımına nasıl koştuğunu anlatıyordu. Allende rejimiyle dayanışmasını göstermek ve bariz yokluklarla boğuşan halka umut mesajı vermek için, Fidel Castro'nun o tarihlerde Şili'ye yaptığı ziyaretten aşırı övgü dolu ifadelerle söz ediyordu.[6] Neyse ki, Gabo tehditlerini yerine getirmedi ve Pinochet'nin uzun iktidarı boyunca Kolombiyalı yazarın en önemli eserlerinden ikisini yayımladı: *Kırmızı Pazartesi* (1981) ve *Kolera Günlerinde Aşk* (1985); ayrıca bunlara göre daha az önem teşkil eden ama yine de usta işi roman, *Labirentindeki General* (1989) de, Pinochet yönetiminin son nefesini vermesinden hemen önce çıktı. 1975'te, "şöhretini politikada harcamaya", ideolojik tutumunu son noktasına kadar götürmeye karar verir: "Öyle ya da böyle" diye daha sonra itiraf etti, "daima tutarlı bir duruş sergilediğime inanıyorum. Yine de, Şili'deki askeri darbeden sonra, herhalde vicdani nedenlerden ötürü, bu duruş çok daha aktif, çok daha militan oldu [...]. O günlerde ve içtenlikle söylüyorum hayatımda ilk kez, politikada yapmam gerekenin edebiyatta yapabileceğim şeyden daha önemli olduğunu düşünmeye başladım." *Prensa Latina*'nın bir sayısında daha da açıkça ifade etti: "'Kahrolası! Bu şöhretle ne yapacağım?' dedim kendi kendime. Şimdi onu politikada harcıyorum. Yani, Latin Amerika devriminin hizmetine sunuyorum."[7] *Alternativa*'nın 188. sayısında, 1978 Kasım'ında, "Gerçeklik artık popülist oldu" başlıklı bir

5. Pedro Sorela, a.g.e., s. 240.

6. Gabriel García Márquez, *Chile, el golpe y los gringos* (Şili, Darbe ve Gringolar), Editorial Latina, Bogota, 1974, s. 20 ve 21.

7. Pedro Sorela, a.g.e., s. 245-246.

söyleşide soruları yanıtlar. İlk başta bütün sorular siyasi içeriklidir, ama sonra röportajcı konuyu değiştirir:

> ALT: Pekâlâ, bu kadar politika yeter. Bize biraz da edebi çalışmalarınızın nasıl gittiğini anlatır mısınız?
>
> GGM: Benim öncelikle bir yazar olduğumu hep unutuyorsunuz. Ve ben de yazmak için zaman bulmaya çalışıyorum. Pinochet devrilene kadar kurgu eser yayımlamama sözümü tutmaya devam ediyorum. Ama onun devrilmesinden –ve göreceksiniz devrilecek– yirmi dört saat sonra uzun süredir üzerinde çalışmakta olduğum, Latin Amerikalıların Avrupa'da geçen öykülerinden oluşan bir kitap yayımlayacağım.

Gabo burada söz verilen yirmi dört saatten biraz daha geç gün yüzünü gören (zira kitap 1992'de yayımlandı) *On İki Gezici Öykü*'yü kastediyor. Ama bu arada üç romanın yayımlandığından daha önce bahsetmiştik. Kaldı ki, seksenli yıllarda yapılmış röportajlarda daha başka imalar da var. 1983'te, *Kırmızı Pazartesi* adlı kitabı çoktan bir klasik olmuşken, o eski sözüyle ilgili bir soru karşısında kendisini şöyle savunuyor: "O açıklamaları *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın yayımlanmasının ardından yaptım. Gerçekten çok öfkelenmiştim. Bu kitabın üzerinde yedi yıl çalışmıştım ve bana ilk sordukları soru bu romandan sonra ne yapmayı planladığımdı. Bana benzer sorular sorduklarında her türden yanıtlar uyduruyorum, yeter ki onlar mutlu olsunlar. Gerçekte, hemen başka bir roman yazmak yönünde hiçbir planım yoktu ve bu yanıt daha sonraki röportajlarda gelebilecek o bıktırıcı sorunun yolunu kapatıyordu."[8] İşte bu yüzden, kararının o derece kesinliğinden emin olunamaz. Belki de Pinochet'nin iktidarda daha kısa süre kalacağını düşünüyordu. Kimileri onun, dostu Fidel gibi, büyük bir poker oyuncusu olduğunu söylüyorlar. Biz öyle olup olmadığını bilmiyoruz, ama bunu büyük bir blöf diye adlandırmanın yanlış olmayacağını düşünüyoruz. Şurası açık ki, bu davranışının kamuoyundaki yankısı çok büyük oldu ve bir taraftan, Şili diktatörlük rejimine karşı bir ortamın yaratılmasına, diğer taraftan da bir sonraki eserine yönelik büyük bir beklenti oluşmasına katkı sağlamış olabilir. İşte bu yüzden, *Kırmızı Pazartesi*'nin (1981) birinci baskısının, İspanyolca konuşulan bütün ülkelerde eşzamanlı olarak 999 999 nüsha olarak satışa sunulmasına ve bunların kaşla göz arasında tükenerek inanılmaz bir rekora imza atmasına şaşmamak lazım. Bizzat kendisinin de ifa-

8. *Playboy*, Mart 1983, s. 26.

de ettiği gibi, "don gömlek, on dört hafta boyunca sabah dokuzdan öğleden sonra üçe kadar, Bayardo San Román'ın köydeki altı ayını geçirdiği yalnız erkekler pansiyonunda şakır şakır terleyerek"[9] yazılmış bir yapıttı bu. Ayrıca, eleştirel içerikli bir film çekmek için ülkeye giren bir sinema yönetmeninin hikâyesini anlattığı *Şili'de Gizlice* adlı, Şili konusundaki yeni bir kitabını 1986 yılında yayımlarken "Pinochet karşıtı" etkinin sonuçları da oldu. Pinochet, 1987 yılında Valparaíso'da, yazarın diğer yapıtlarıyla birlikte bu kitabın da halkın gözü önünde yakılmasını emretti. Görünüşe bakılırsa, Hitler zamanlarından beri buna benzer bir olay medeni dünyada görülmüyordu. Daha sonraları, Gabo eşine az rastlanır bu olayı alay, mizah ve –bu çapta bir kararı, yapıtının yarattığı etkinin öngörülen ya da arzulanan sınırların ötesine geçtiğinin kanıtı olarak kabul ettiği için– belli bir gururla anacaktı.

Başkan Babamızın Sonbaharı'nın öncesinde García Márquez'in "davaya bağlılığı"nın göstergesi olarak bahsettiğimiz diğer mesele onun *Alternativa* dergisine katılmasıydı. Radikal solla ilgili genel haberler veren ve o güne dek genelde elden, gizlice dağıtılan ve ömürleri çok kısa süreli olan aynı çizgideki yayınlarının kalıbını kırmayı başaran bu haftalık dergi, 1974 yılında Bogota'da kuruldu. Böylece, radikal bir dergi nihayet Kolombiyalı gazete bayilerini kesinlikle "militan" bir finansman sayesinde fethedecekti, zira birçok radikal derginin uzun soluklu olması ve dolaşımda kalması için önemli miktarda para yardımı yapıyordu. García Márquez, yönetim kuruluna başkanlık ederek ve bazıları elbette ki adayı ve sorunlarını ele alan, en devrimci yazılarını orada yayımlayarak, bu hareketi başından itibaren destekledi. "Tepeden tırnağa Küba", "Karanlık aylar: Che Kongo'da", "Bütün bir ulus ilkokulda" vs gibi başlıklar hiçbir ulusal menfaati olmayan yabancı bir gazeteciden ziyade Sierra Maestra gazilerinden birinin kaleme aldığı metinlere benziyordu. Bu referanslar sayesinde, *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın yayımlandığı o yıl aynı zamanda, beş ya da altı yıl içinde Latin Amerika'nın hatta belki Batı dünyasının en güçlü gayriresmi politikacısına dönüşecek adamın, sağlam adımlarla Küba'ya giriş yaptığı yıl oldu.

Her mevsimin başkan babaları

Gabo'nun, diktatörün kişiliğini incelediği romanı, onun iktidar karşısındaki büyülenişiyle ilintilidir. Herhangi bir kurumu yönetme zevkini derinlemesine tecrübe etmiş kişinin sergilediği zaafı

9. Pedro Sorela, a.g.e., s. 251.

adlandırmak için postmodern sözcükbilimde sıklıkla "iktidar sarhoşu" gibi terimler kullanılıyor. Genellikle, mutlak güçle yöneten kişiler, iktidarı bırakmayı düşünmez ve etraflarındaki her şeyin sahibi rolünde kendilerini çok rahat hissederler, zira bu durum onlara keyfi davranma ve canlarının istediği kararları alma imkânını verir. Kendi kendini besleyen ve doymak nedir bilmeyen bir çekim gücüdür bu. İktidara hevesli politik hayvanları belirlemeye yönelik özel bir sezgiye sahip olan García Márquez, ebedi diktatör prototipini temsil edebilecek bir yapıt tasarladı ve çalışmasını zirveye ulaştırması neredeyse yirmi yıl sürdü.

30 Eylül 1981 tarihli ve "Martın on beşi" başlıklı bir makalede iktidarın gizemleri, sefillikleri ve görkemleri karşısında büyülenişinin nasıl ortaya çıktığını anlatıyor: "Benim iktidarın gizemlerine yönelik ilgim *Martın On Beşi* (Ides of March) adlı kitabı ilk kez okuduğum dönemde, Caracas'ta tanık olduğum bir olayla başladı ve bunlardan hangisinin daha önce vuku bulduğunu şu anda tam olarak hatırlamıyorum. Bu 1958 yılının başlarıydı. On yıl boyunca Venezuela'nın diktatörü olan General Marcos Pérez Jiménez bir şafak vakti Santo Domingo'ya kaçmıştı. Yardımcıları onu bir halatla uçağa kadar çekmek zorunda kalmışlardı, zira hiç kimsenin bir merdiven getirecek vakti olmamıştı ve kaçış anının telaşıyla, içinde cep harçlığının (on üç milyon dolar nakit para) bulunduğu çantasını orada unutmuştu. Birkaç saat sonra, akredite olmuş bütün yabancı gazeteciler, Miraflores Sarayı'nın görkemli salonlarından birinde yeni hükümetin kuruluşunu beklemekteydik. Birden, sefer üniforması giymiş orduya mensup bir subay, ateş etmeye hazır bir mitralyözle arkasını kollayarak, olağanüstü toplantının yapıldığı salonu terk etti ve geri geri yürüyerek görkemli salonu baştanbaşa geçti. Sarayın kapısında bir taksiyi silah zoruyla durdurdu, onunla havaalanına gitti ve ülkeden kaçtı. Ondan geride kalan tek şey, ana salonun muntazam halısının üzerinde çizmelerinin bıraktığı taze çamur lekeleri oldu. Bir anlığına gözlerimin kamaştığını hissettim: Altüst olmuş bir halde, yasak bir kapsül ruhumun içinde patlamış gibi, iktidarın bütün özünü o olayın teşkil ettiğini anladım. On beş yıl kadar sonra, bu olaydan yola çıkarak ve onu hiç unutmadan ya da onu sürekli hatırlayarak, *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nı yazdım."[10]

Jon Lee Anderson'a verdiği röportajda, o sahnede en çok dikkatini çeken şeyin, aslında mukaddes bir gerçeklik olan iktidarın

10. Gabriel García Márquez, "Los idus de marzo", en *Notas de Prensa (1980-1984)*, Mondadori, Madrid, 1991, s. 162-163.

çok basit bir şeymiş gibi el değiştirmesi, halefin süratle belirlenmesi olduğunu söyledi. Jon Lee, "Generalin geri çekilişinden çok kısa bir süre sonra toplantı odasında bir anlaşma sağlanmıştı: Venezuela'nın yeni başkanı Tuğamiral Wolfgang Larrazábal olacaktı" diye anımsıyor. Ve Gabo şunu söylüyor: "İktidarın bu şekilde belirlenmiş olmasına inanamıyordum. Tam o anda başka bir şey oldu."[11] 1978 yılında *El País* gazetesine verilen bir başka röportajda, şu diyalog geçer:

> "Son olarak, Franco, Torrijos, Fidel... gibi kudretli adamların, diktatörlerin sizi neden bu kadar çektiklerini açıklamanızı isteyeceğim."
>
> "Torrijos, bana birçok kez, kahkahadan kırılarak, diktatörlere zaafım olduğunu söyledi. Her yönetim bir sınıfın yönetimidir, ama özellikle Latin Amerika'da bireylerin kişiliği büyük önem taşır. Orada, reislik müessesesi en saf tarihsel geleneğin içine işlemiş durumdadır ve bu tamamen ortadan kalkmadan önce daha uzun süre geçecektir. Bu demek değil ki, halk reisiyle birlikte devrim yapamaz; siz nasıl ki, göründüğü kadarıyla, bunun bir kralla yapılabileceğini düşünüyorsanız, aynı şekilde diğeri de mümkündür."[12]

Nobel Ödülü'nü aldıktan birkaç ay sonra, 1983'ün Mart ayında, *Playboy* gibi son derece edebi ve kültürel bir dergi, Kolombiyalı yazarla yapılmış en iyi ve en kapsamlı, ama diğer yandan çok az bilinen röportajlardan birini yayımlar. Bizim bu röportajdan, New York'taki bir resepsiyonda karşılaştığımız bir Kolombiyalı sayesinde haberimiz oldu. 34. Sokak'la Manhattan Beşinci Cadde'nin kesiştikleri köşede, Empire State'in tam karşısındaki muhteşem bir binada bulunan City University of New York'un alt birimi Graduate Center'a bir konferans vermek için gitmiştik. Bu tür etkinliklerden sonra ev sahiplerinin ikram ettiği aperitifleri içerken, o üniversitede doktora eğitimine devam etmekte olan Kolombiyalıyla araştırma konumuz hakkında sohbet ettik. Bize gereken bilgileri verdikten sonra metni aramaya başladık, ama bulmak kolay olmadı, zira bölümün müdiresine *Playboy*'un eski sayılarını nerede bulabileceğimizi sorunca, suratı dehşet bir hal aldı. "Bunu sizden beklemezdim" dedi şaşkın bir şekilde. Niyetimizi ona anlatınca, New York bürosunu bulmamız için bize yardım etti, ama orada kimseye ulaşamadık, çünkü çoktan kapanmıştı ve ertesi gün erkenden Boston'a doğru yola çıkmamız gerekiyordu. Bir yıl-

11. Jon Lee Anderson, a.g.e., s. 58.

12. Alfonso Rentería, a.g.e., s. 172.

dan uzun bir süre, Peru, Birleşik Devletler ve Porto Riko'daki gazeteci dostlarımıza haber göndermekle geçti, ama metin bir türlü ortaya çıkmıyordu. Ve bu derginin internet sayfasında insanın ne tür resimlere tosladığı tahmin edilebilir... Ta ki, birkaç ay önce birisi 1003 bilinmeyen numaralar servisini arayıp *Playboy*'un İspanya bürosunun telefonunu sorma "saflığını" gösterene kadar. Bize Barselona'daki bir numarayı verdiler ve şirketin müşteri hizmetleri servisinin süratli çalışması sayesinde makale üç gün sonra elimizdeydi. Ama bize sadece yazının fotokopisini göndermişlerdi, kapağıyla birlikte derginin tam bir nüshasını değil. Röportajın sonlarına doğru (o sayının 25. ve 26. sayfaları) şu diyalogla karşılaşıyoruz:

PLAYBOY: Bize, *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın ilk taslağını *Yüzyıllık Yalnızlık*'ın taklidi gibi durduğu için yırtıp attığınız anlatıldı. Bu doğru mu?

GARCÍA MÁRQUEZ: Kısmen doğru. O romanı yazmaya üç kez teşebbüs ettim. Bunlardan ilkinde, konu benim 1959 yılındaki Havana anılarıma dayanıyordu. Savaş suçu işlemiş olmaktan ötürü büyük bir beyzbol stadyumunda yargılanan Batista'nın en önemli generallerinden birinin davasını gazeteci olarak izlemiştim. Beni esas ilgilendiren o ortamdan çıkarabileceğim edebi olasılıklardı. Böylece, *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nı yazmaya başlayınca romanın çatısının stadın ortasında oturan kahramanın iç konuşmalarına dayanabileceğini düşündüm. Ne var ki, yazmaya başladıktan kısa bir süre sonra, bu fikri tamamen kafamdan attım. Gerçeğe uygun düşmüyordu. Latin Amerikalı diktatörler, onların en önemlileri, ya yataklarında öldüler ya da yanlarında büyük servetleri de götürerek ülkelerinden kaçmak zorunda kaldılar. İkinci kez romanı yazmaya karar verince, bunu romanlaştırılmış biyografi tarzında yaptım ve doğrusunu söylemek gerekirse bu biçemsel olarak *Yüzyıllık Yalnızlık*'a çok benziyordu. Bu yüzden, üzerinde biraz düşününce, onu da yok etmek zorunda kaldım. İçtenlikle söylüyorum, *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın *Yüzyıllık Yalnızlık*'a benzemesini onca insanın neden beklediğini anlamıyorum. Sanırım ki, eğer ticari başarıyı garanti altına almayı istemiş olsaydım, yapabileceğim en güzel şey bütün yaşamım boyunca *Yüzyıllık Yalnızlık*'a devam etmek olurdu. Hollywood'un tipik kurnazlığını kullanabilirdim: *Albay Aureliano Buendía'nın Dönüşü*. Netice itibarıyla, diktatörlük altındaki halkın yaşamını yansıtmayı sağladığı için, çoklu monologlara dayanan bir yapı kurmaya karar verdim. Aynı şeyi farklı perspektiflerden anlatan değişik sesler var. Daha sonra yeni bir

engeli aşmam gerekti: Ben eski tip bir diktatörlük rejiminde hiç yaşamamıştım. Romanın doğru şekilde akması için, diktatörlüklerin uzun yıllar sürdüğü ülkelerde günlük yaşamın nasıl olduğunu öğrenmem gerekiyordu. Romanı yazdığım dönemde bu anlamda ilgimi çeken iki ülke vardı: İspanya ve Portekiz. Bu yüzden, Mercedes ve ben, Franco İspanya'sına, daha somut bir ifadeyle Barselona'ya taşınmaya karar verdik. Ama İspanya'ya varınca, kitabın havasında bir şeyin yanlış olduğunu fark ettim, her şey fazlasıyla soğuktu. İşte bu yüzden, romanı yazmak için daha iyi bir ortam arayışı içinde tekrar yer değiştirdik. Uzun süre uzaklarda kaldıktan sonra Karayipler'e gittik. Kolombiya'ya vardığımızda gazetecinin biri bana sordu: "Ülkenize ne yapmaya geldiniz?" Ona şu cevabı verdim: "Guavaların kokusunu hatırlamak istiyorum." Ardından bütün Karayip adalarını baştanbaşa dolaştık, ama notlar almak için değil, sadece oralarda yaşamak için. Barselona'ya dönünce, kitap kendiliğinden akmaya başladı.

Gabo'nun iktidarın uçurumlarına ve gizemlerine hangi tutkuyla teslim olduğuna dair, o dönemden kalan son derece açık bir tanıklık var. Dostu Teodoro Petkoff'un anlattığına göre bir gün, Barselona'da, *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın henüz yayımlanmamış taslağından bahsettikten sonra, mevzu dönüp dolaşıp Franco "konusuna" gelir. Kolombiyalı düşünceli bir şekilde Petkoff'a birden şöyle der: "İktidar nedir ki? Sanki birilerinin ellerinde tuttukları ve sürekli okşadıkları oyuncak bir top."[13]

García Márquez çok hızlı ya da yüzeysel bir biçimde yazmaz. Basına verdiği her metnin üzerinde, sonuçtan tatmin oluncaya dek, uzun uzun düşünür, çalışır, her şeyi bilinçli olarak kararlaştırır ve metni hazırlar. *Albaya Mektup Yok*'un baskıya giren son haline ulaşmadan önce on bir tane taslağı olduğu ve on bir sayfalık bir öykü için beş yüz sayfa kullandığı bilinmektedir. İşte bu yüzden, tutkularının yanı sıra kişisel, politik ve ideolojik çıkarları açısından bu kadar önem taşıyan bir roman için bu kadar yol kat etmesi, bunca yıl geçirmesi ve defalarca sil baştan yazması tuhaf değildir. Zira iktidarın, daha somut bir ifadeyle mutlak ve yalnızlık içinde (en ünlü diktatörlerin yaşadığı gibi) kullanılan gücün komple bir resmini ortaya koymak söz konusudur. Bunun için García Márquez, diktatörlerin biyografileriyle, gücü mutlak biçimde kullanan şahsiyetler üzerine yazılmış romanları okumaya ve kimisi hâlâ aktif durumdaki reisler hakkında bilgi toplamaya dayanan

13. Teodoro Petkoff, "Los tiempos de la izquierda" (Solun zamanları), *Cambio*, 7 Ekim 2002.

meşakkatli bir işe girişir. Klasik kaynaklar arasında onun en çok ilgisini çeken kişi Julius Caesar'dır. En çok faydalandığı kitaplardan biri, birçok sefer ve değişik vesilelerle, özellikle de *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın yazımı sırasında, "gücün büyüklüğüne ve sefilliğine yönelik göz kamaştırıcı bir kaynak olarak"[14] başvurduğu Thorton Wilder'ın *Ides of March* adlı romanı oldu. Ancak bu tarihsel kişilik onu öylesine cezbetti ki, başka kaynakları araştırdı: "*Ides of March*'tan önce Julius Caesar hakkında okuduklarım, lise kitaplarındaki, Hıristiyan tarikat üyeleri tarafından yazılmış metinler ve Shakespeare'in, göründüğü kadarıyla, tarihsel gerçeklikten ziyade hayal gücünün ürünü olan yapıtından ibaretti. Ama o andan itibaren bu konudaki temel kaynaklara gömüldüm: Kaçınılmaz Plutarkhos, ıslah olmaz dedikoducu Suetonius, sıkıcı Carcopino ve bizzat Julius Caesar'ın savaş anıları ve yorumları."[15]

Karayipli diktatör karakterinde mevcut olan bir diğer klasik kişilik, başkan babayla birçok benzerlikler taşıyan Kral Oedipus'tur: Kral Oedipus, olayların kaçınılmaz bir biçimde gerçekleştiği ve insanın en sonunda kendi kaderinin kurbanı olduğu kapalı bir dünyayı yönetir. Sofokles tarafından ustalıkla yaratılan Thebai'nin saltanat ortamı, trajik sonun tanığı olmaya hazır, tanımlanmamış, efsanevi bir yere dönüşür. Ayrıca halk, anonim ve kişiliksizleştirilmiş gibi görünür; yani, daha ziyade bir sesler korosunu temsil eden bir yığındır. "Antik Yunan'daki bir koro şefiymiş gibi. Edebi yaratma açısından birbirinden çok farklı dönemlere tekabül ettiği için, kullanılan anlatım kalıpları oldukça farklı olmasına rağmen, her iki yapıt da aynı ruhu paylaşıyor: Tek bir birey tarafından temsil edilen üstün güçle, yığının anonimliğinde örneklenen halk arasındaki diyalektik."[16]

Diğer yandan, en önemli kaynaklar, Latin dünyasından ve daha yakın dönemlerden alınmıştır. Moctezuma, Juan Manuel Rosas, vb gibi kişilikler başta olmak üzere, en bilinen diktatörler onun da kabul ettiği en güncel kaynaklardır. 1981 yazındaki bir makalede şunları anlatıyor: "Benim yazarlık hayatımın en zor deneyimi *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın hazırlanışı oldu. Yazmayı düşündüğüm kitap gerçekliğe mümkün olduğunca az benzesin diye, neredeyse

14. Gabriel García Márquez, "Los idus de marzo", *Notas de prensa (1980-1984)*, a.g.e., s. 162.

15. a.g.e., s. 163.

16. José Manuel Camacho Delgado, *Césares, tiranos y santos en "El otoño del patriarca". La falsa biografía del guerrero* (Başkan Babamızın Sonbaharı'nda Sezarlar, Tiranlar ve Azizler. Savaşçının Yanlış Biyografisi), Diputación Provincial, Sevilla, 1997, s. 142. Daha önceki fikirlerin bazıları aynı kaynaktan alındı.

on yıl boyunca, Latin Amerika'daki, özellikle de Karayipler'deki, diktatörler hakkında ne bulabildiysem okudum. Her seferinde bir hayal kırıklığı yaşadım. Juan Vicente Gómez'in önsezileri, bir kehanet yeteneğinden çok daha keskindi. Doktor Duvalier, Haiti'de, ülkedeki bütün siyah köpekleri öldürtmüştü, zira tiranın baskısından kaçmaya çalışan düşmanlarından biri, insanlığından sıyrılmış ve siyah bir köpeğe dönüşmüştü. Filozof olarak saygınlığı, Carlyle'ın üzerinde bir inceleme yapmasını hak edecek denli engin olan Doktor Francia, Paraguay Cumhuriyeti'ni bir evi kapatır gibi kapatmış ve sadece postanın girmesi için açık bir pencere bırakmıştı. Antonio López de Santana, kendi bacağını görkemli bir cenaze töreniyle toprağa verdi. Lope de Aguirre'nin kesik eli günlerce nehirde yüzerken onun geçtiğini gören herkes, cani elin o haliyle bile bir hançeri savurabileceğini düşünerek korkudan titriyordu. Nikaragua'da, Anastasio Somoza García'nın evinin bahçesinde iki bölmeli kafeslerden oluşan bir hayvanat bahçesi vardı: Bölmelerden birinde yırtıcı hayvanlar bulunurken, ondan sadece demir bir parmaklıkla ayrılan diğerine onun siyasi düşmanları kapatılırdı. El Salvador'un teosofist diktatörü Martines, bir kızamık salgınını durdurmak için ülkedeki bütün sokak lambalarını kırmızı kâğıtla kaplatmış ve zehirli olup olmadıklarını anlamak için yemeden önce yemeklerin üzerinde gezdirdiği bir sarkaç icat etmişti [...]. Özetle, biz Latin Amerika'nın ve Karayipler'in yazarları olarak elimizi yüreğimizin üzerine koyup gerçekliğin bizden çok daha iyi bir yazar olduğunu kabul etmeliyiz. Bizim kaderimiz ve belki de ustalığımız, uysalca ve elimizden gelen en iyi biçimde onu taklit etmeye çalışmaktır."[17]

Neticede bu listeye Bolivya'daki Melgarejo'yu, Dominik Cumhuriyeti'ndeki Trujillo'yu, Küba'daki Machado ya da Batista'yı, Meksika'daki Porfirio Díaz'ı, Guatemala'daki Estrada Cabrera'yı, Peru'daki Óscar Benavides'i ya da El Salvador'daki Maximiliano Hernández'i, yani her mevsimin başkan babalarını ekleyebiliriz: Bunlardan bazıları kışlarını çoktan tamamlamış, bir mezarda dinlenirken, diğerleri ya iktidarlarının ilkbaharına başlıyor ya yazın tam ortasında bulunuyor ya da yıllardır süren iktidarlarının ardından hâlâ kendi özel sonbaharlarını yaşıyorlardı. Franco'ya gelince, sonbaharının ve neredeyse sonsuzlukla karıştırılan uzun kışının bir tanığı olarak, onu tiranlar festivaline katmakta hiç tereddüt etmedi. 1978'de *El País* için kendisine sorular yönelten Ángel Harguindey'i şöyle yanıtlar:

17. Gabriel García Márquez, "Algo más sobre literatura y realidad" (Edebiyat ve gerçeklik üzerine birkaç şey daha). *Notas de Prensa (1980-1984)*, a.g.e., s. 121.

AH: Neredeyse bütün edebi yorum ve eleştiriler, Franco'nun ölümündeki sefillik ve dramın, sizin romanınızda betimlenen ölümü aştığı fikrinde birleştiler. *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın yaratıcısının perspektifinden, Franco'nun uzun can çekişmesi ve ölümü sizde hangi düşünceleri uyandırdı?

GGM: Muhtemeldir ki bu konuda ve somut olarak söyleyecek olursak Franco'nun ölüm sürecinde, gerçekliğin kurguyu aştığına inanıyorum, ama kabul etmek lazım ki kurgu önden geldi ve Franco'yu sahiplenenler bu gerçekliği Tanrı'nın merhametine bırakmayıp onu manipüle etme işini bizzat kendileri üstlendiler. Franco'nun öyle bir ölümü oldu ki, bu edebiyatta olsa gerçekdışı gözükürdü [...]. *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nı tasarlamaya başladığımda, öncelikle, İspanyolların Franco'nunki gibi bir diktatörlük rejiminin altında yaşadıkları deneyimi kaçırmak istemediğimi, sonra da, kitapta ele almak için eski tarz bir diktatörlük rejiminde yaşama deneyiminden kendimi mahrum bırakmak istemediğimi fark ettim. İspanya'ya gelmemeye yönelik kendi kendimle yaptığım anlaşma, bende zıt yönde bir ilgiye dönüştü: İspanya'ya gelip Franco'nun ölmesini beklemek. Üç yıl kalmayı düşünmüştüm, ama yedi yıl kaldım. Franco'nun asla ölmeyeceği sonucuna vardım ve bunun sonsuza dek sürecek bir deney olacağından korkmaya başladım.[18]

Hispanik ortam, özellikle de *Bizim Amerikamız*'da, García Márquez'e göre "Latin Amerika'nın gerçek efsanevi yaratığı"[19] olan *caudillo* (lider) figürüne kesinlikle elverişlidir, zira "özellikle Latin Amerika'da bireylerin kişiliği büyük önem taşır. Orada, reislik müessesesi en saf tarihsel geleneğin içine işlemiş durumdadır ve bunun tamamen kaybolması için daha uzun süre geçmesi gerekecektir."[20] İşte bu nedenledir ki, "diktatör teması başlangıcından beri" diyor Gabo, "Latin Amerika edebiyatının değişmezi oldu ve bu tema üzerinde daha geniş bir tarihsel perspektife sahip olunana kadar, daha bir süre aynı şekilde devam edecek."[21]

García Márquez, bütün bu malzemeyi kullanarak, hükmetmeye yönelik politik davranış, ama aynı zamanda da evrensel eğilim olarak iktidarın genel bir görüntüsünü vermeye çalışıyor. Diktatör, hepimizin içimizde taşıdığımız ve ortaya çıkana dek birlikte

18. Alfonso Rentería, a.g.e., s. 170.

19. Eva Norvind'in *Hombre de Mundo* dergisi için röportajı (1977). Alfonso Rentería'dan alıntı, a.g.e., s. 152.

20. Alfonso Rentería, a.g.e., s. 172.

21. a.g.e., s. 152.

yaşadığımız küçük tiranın kamusal alana açılmasından başka bir şey değildir. İnsanlığın en büyük gizemlerinden biridir ve çözülmesi imkânsızdır. Aydın sadece onu betimleyebilir, bu gerçekliğin karşısında hayrete düşebilir ve onun harekete geçerken uyduğu genel kuralları keşfedebilir, ama hepsi bu. Kolombiyalı'nın yapıtında, hayret edilecek kadar birbirine benzeyen bu efsanevi yaratıkların yaşamsal eğilimlerini sınırlayan bazı davranış kurallarının izini sürmek mümkün. Genel olarak "annelerine çok bağlı oluyorlar, ölçüsüz bir hırs ve kibri paylaşıyorlar, megaloman ve eksantrikler, işlerini gerçek bir dine dönüştürürken, örneklerin birçoğunda sefih, geri kalanlarındaysa zorluklara dayanıklı bir hayatı seçmiş görünüyorlar. Hiçbir şüpheye yer bırakmayacak derecede benmerkezciler ve bu durum onları mesih gibi davranmaya sürüklüyor. Çoğunluğu ölümsüz olduğuna inanıyor ve imkânları ölçüsünde olabildiğince uzun yaşıyorlar. Neredeyse hepsi [...] kendi güçleriyle hükümet arasında var olan bölünmenin bilincindeler, bu yüzden de hükümet kabinesini güvendikleri kişilerden oluşturuyor ve böylece toplumun bütün kontrol mekanizmalarını kendi ellerinde tutuyorlar. Ayrıca kayırmacılık yapıyorlar ve ülkeyi kendi sayısız mülklerinden biriymiş gibi yöneterek, kamusalla özel arasındaki sınırları büyük bir yüzsüzlükle karmakarışık ediyorlar."[22]

Henüz gitmeyin, anlatacak daha çok şey var. Kolombiyalı, Nobel ödüllü yazarın, bazı enteresan devlet başkanlarıyla, Forrest Gump gibi poz verdiği fotoğrafların kopyalarını almak için, Brüksel'de kar yağışının biraz durmasını da fırsat bilerek, kısa süreliğine dışarı çıkıyoruz.

22. José Manuel Camacho Delgado, a.g.e., s. 172-173.

6

Aile fotoğrafında kim eksik?

Sadece en dikkatli okurlar değil, Nobel Ödüllü Kolombiyalı'nın kitabını ve bundan önceki bölümü okuyan herkes tuhaf bir eksikliği hemen fark edecektir: XX. yüzyılda iktidarda en uzun süre kalmış olan ve XXI. yüzyılda da şu ana dek görece genç ve sağlıklı kalmaya devam eden, tarihin en uzun nutkunu atarak (dokuz saatten fazla) *Guinness* rekorlar kitabına giren Latin Amerikalı diktatör, başkan babalar fotoğrafında çıkmadı. Sadece iki ihtimal var: Ya o bir diktatör değil, ya da resmi çeken kişi onu belli bir nedenle dışarıda bıraktı.

Genel çizgileriyle, Latin Amerika ve Avrupa solu Castro'nun diktatör olarak adlandırılmasına karşı çıkıyor ve ileri sürdükleri yegâne argüman, kırk yıldan fazla bir süredir sıra dışı bir ablukaya dayanması ve dünyanın en güçlü ülkesine başarıyla meydan okuması. Doğru, övülmeye layık ve hayranlık uyandırıcı; ama berbat bir ablukaya dayanmak ve kocaman devle mücadele etmek, en temel özgürlüklere saygı ya da demokrasi anlamına gelmiyor. Ayrıca, ister kabul edilsin ister edilmesin, bu meydan okuma bütün Latin Amerika tarihinin en sert, en kapalı ve en tek adama dayalı rejiminin doğmasına yol açtı.

Ve García Márquez her ne kadar kimsenin ayağına basmamaya ve başkan babasını Küba Devrimi'nin sakallı gerillalarından uzağa yerleştirmeye çalışsa da, gerçek şu ki, García Márquez'in esrarlı yazı stiline özgü abartıları bir kenara koysak bile, *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nın kahramanıyla, Castro arasındaki istem dışı benzerlikler çok açık, zira bir Karayip ülkesini "hiçbir zaman ölmeyeceğini biliyormuş gibi yöneten"[1] bir adam söz konusu ve

1. Gabriel García Márquez'in *Başkan Babamızın Sonbaharı* adlı kitabından yapılan tüm alıntıların tercümesi kitabın çevirmenine aittir. (yay. n.)

"onu bir kez daha vatanıyla ve iktidarıyla baş başa bıraktıklarında artık kanını yazılı yasanın uyuşukluğuyla zehirlemeyip kaya gibi bir dinginlik, ama aynı zamanda da yaşından beklenmeyecek bir çalışkanlıkla, aynı anda her yerde mevcut olan canlı bedeni ve canlı sesiyle ülkeyi yönetiyordu"; aynı anda her yerdeydi "zira daima ikiye bölünüyormuş gibi oluyordu; akşam yedide onu domino oynarken görmüşlerdi, ama aynı anda kabul salonundaki sivrisinekleri kovmak için inek tezeklerini tutuştururken görenler de olmuştu"; sevilmekten ziyade korkuluyordu, zira "hiç kimse size gerçekten düşündüğü şeyi asla söylemedi; bunun yerine, önünüzde saygılarını sunup arkanızdan tabancayı sırtınıza dayarken, hepsi size duymaktan hoşlanacağınızı bildikleri şeyleri söylüyorlar" ve "ölümüyle ilgili söylentiler daha gerçekmiş gibi görünmeye başladığında, hiç beklenmedik bir anda, daha canlı ve daha otoriter, kaderimize öngörülemeyen başka rotalar dayatmak üzere ortaya çıkıyordu"; "yaşamı süresince, haremini dolduran çok sayıdaki sevgisiz âşığından, hepsi de yedi aylık doğan, beş binden fazla çocuğunun olduğu tahmin ediliyordu" ve çok az kişi –García Márquez'in şu anki durumu gibi– "bir tutuklunun serbest bırakılmasını ya da ölüme mahkûm birinin affını isteyecek kadar ona yakındı"; ayrıca, iktidarın propaganda unsurları tarihsel, politik ve hatta doğal olayları rejimin zaferleri gibi yorumlarlar, "resmi organlar kuyrukluyıldızın geçişinin kötü güçlere karşı rejimin bir zaferi olduğunu ilan ettiler"; her zaman üniformayla dolaşırdı, nitekim öldüğünde onu bu şekilde buldular.

Aynı şekilde, romandaki başkan sık sık sürpriz bir biçimde değişik yerlerde ortaya çıkıyordu: "Rejiminin ilk başlarında, hiç olmayacak saatlerde, yanında şekerkamışı bıçağı taşıyan yalınayak bir köylü dışında ona eşlik eden biri olmadan ve her birini keyfine göre, parmağıyla göstererek tek tek belirlediği az sayıdaki milletvekili ve senatörden oluşan bir maiyetle birlikte köylerde görülüyor, hasadın bereketi, hayvanların sağlık durumu ve insanların davranışları hakkında köylülerden bilgi alıyordu [...] ve sıcak yüzünden biraz mayışmış görünse de, etrafına topladığı erkekler ve kadınlarla sohbet ederken tek bir ayrıntıyı bile karanlıkta bırakmıyordu"; kısa süre içinde bir mite dönüşmüştü: "Efsanesi, kendisini bütün iktidarın efendisi olarak görmesinden çok daha önce başlamıştı"; anlatıcı bazen başkan babanın "henüz kendisinin de ölümlü olduğuna inandığı, kuşku erdemine sahip olduğu ve yanılmayı bildiği" eski zamanları hatırlatır. Bazen rejime sadık vatandaşları karşıdevrimcilerden ayırmak onun için kolay olmu-

yordu: "O çılgınca tezahürat arasında kimin vatanına bağlı vatansever, kimin düzenbaz olduğunu ayırt edemiyorduk, çünkü en kötü niyetlilerinin yaşa, var ol, çok yaşa general, diye en çok bağıranlar olduklarını o zamanlar henüz keşfetmemiştik"; bazen "dış yardım olarak gelen erzak ve ilaç kargolarının yanı sıra sosyal yardım malzemelerini genelkurmayın üst düzey mensupları arasında bölüştürdüğünden beri eski hallerine dönen silahlı kuvvetlerin desteğiyle kendisinin yeniden bütün iktidarın sahibi olduğunu bilmeyen kimse kalmasın diye" uğraşırdı; resmi organlar, kandırma yoluyla, halkın gözünde devrimin imajını sürekli korurlardı: "cezaevlerini kapalı, vatanı huzur içinde, her şeyi yerli yerinde bulduklarına ve insan hakları ilkelerinin, fikren ya da fiilen, eylem ya da ihmal yoluyla ihlal edildiğine ya da edilmiş olduğuna dair umumi şüpheyi haklı çıkaracak herhangi bir işaretle karşılaşmadıklarına herkesin önünde tanıklık ettiler, rahat uyu, generalim."

Bilinen bütün diktatörlerin yaptığı gibi, kendisini rahatsız edenleri ülkeden atıyordu: "Vatanın yüceliğine karşı el kaldıran yabancıların sonunun ne olduğunu bütün dünya ve Roma'daki altın koltuğunda, parmağında yüzükle Papalık taslayan, ama lanet olası, aşağılık tavuk çobanları, burada benim borumun öttüğünü anlaması gereken Papa da şu andan itibaren ve sonsuza dek öğrensin diye, Papalık elçisinin üç günlük yiyecekle birlikte bir kurtarma sandalına bindirilmesini ve Avrupalı gemilerin geçiş noktasına öylece bırakılmasını emretti." Ne kendinden sonra yerine kimin geçeceğini düşünüyor ne de bu konuda kimsenin endişelenmesine izin veriyordu: "İhtiyarlık günlerinde vatanın kendisinden sonraki kaderiyle ilgili herhangi bir karar almayı reddetmiş, bu konuda kendisine yapılan bütün telkinlere alt edilemez bir ihtiyar inadıyla göğüs germişti", çünkü "eninde sonunda ben ölünce politikacılar, tıpkı İspanyolların dönemindeki gibi, bu şeyi bölüşmek için geri gelecekler, o zaman göreceksiniz, diyordu, her şeyi rahiplerin, gringoların ve zenginlerin arasında paylaştıracaklar ve yoksullara hiçbir şey kalmayacak, çünkü onlar öylesine horlanan bir kesim ki, günün birinde bok değere binerse, yoksullar kıçsız doğacaklar." "Kendi suretinden, değişen mekâna ve mutlak iradesi doğrultusunda düzeltilmiş zamana benzeyecek biçimde onun tarafından yaratılmış olandan başka vatan yoktu" ve iktidarın nasıl kullanılacağına yönelik çok iyi öğrenilmiş dersler zamanı düzelten bir diğer unsurdu: "Yetki ve görevle donanmış bir insanın bütün hayatı boyunca bir kez bile yapamayacağı yegâne hatanın, yerine getirileceğinden emin olmadığı bir emri vermek olduğunu

çocuğun asla unutmaması için kaç seferin gerekli olduğuna inanıyorsa o kadar sefer tekrarlattı", ayrıca, iktidarın bazı kırıntılarını paylaştığı kişilerin psikolojisini de çok yakından tanımalıydı: "Hiç kimsenin beni öldürmeye ne ihtiyacı ne de arzusu var, bu konuda siz teksiniz, benim işe yaramaz bakanlarım, tembel komutanlarım, ama buna teşebbüs etmiyorsunuz ve etmeyeceksiniz, çünkü biliyorsunuz ki, bunun ardından birbirinizi öldürmek zorunda kalacaksınız"; bazen, "düzenin ve ulusun ekonomik istikrarının yeniden sağlanması için ne kadar süre gerekirse o kadar süreliğine üç ordunun başkomutanı ve cumhurbaşkanı ilan edilmiş" olduğunu acilen hatırlatması gerektiğini hissediyordu, vs.

İşte bu yüzden bazı eleştirmenlerin bu benzerliklere takılmış olmaları hiç tuhaf değildir. Mesela, Plinio Apuleyo Mendoza, "Fidel onun [García Márquez'in] en değişmez edebi karakterlerine benziyor"[2] diye yazıyor. García Márquez, dedesinin anlattığı hikâyelerin etkisiyle Latin Amerikalı bir reise (caudillo) dönüşecek olan kahraman imgesini daha çocukken kafasında oluşturmuştu. Bu reis, Apuleyo Mendoza'nın belirttiği gibi, romanlarının birçoğunda karşımıza çıkıyor ve *Başkan Babamızın Sonbaharı* da bunlardan biri. César Leante bunu çok daha açık biçimde dile getirmekle kalmıyor, aynı zamanda da bu romanın çıkar çıkmaz Küba'da yayımlanmayan yegâne García Márquez romanı olduğu gerçeğine dikkat çekiyor. Bu konuda "Castro'nun vetosu"[3] olduğunu iddia ediyor, ne var ki bunu doğrulayan belgeyi biz bulamadık. Şunlar Leante'nin sözleri: "1981'de, *Kırmızı Pazartesi*'nin Küba baskısı çıkınca, kitabın iç kapak yazısında şu not okunabiliyordu: 'La Casa de las Américas, yazarın *Yüzyıllık Yalnızlık*, *Albaya Mektup Yok*, *Şer Saati*, *Yaprak Fırtınası* adlı romanlarını ve bütün öykülerini yayımladı. *Başkan Babamızın Sonbaharı* adlı romanı bütün dünyada büyük bir okuyucu kitlesine ulaştı.' Bu not, üstü kapalı bir biçimde, *Başkan Babamızın Sonbaharı* dışında, García Márquez'in diğer bütün eserlerinin Küba'da yayımlandığını itiraf etmekteydi."[4]

Bu anlamda, ortaya koyduğumuz benzerlikler bizzat Castro'nun dikkatini çekmiş olabilir. César Leante de aynı sonucu çıkarıyor: "Onun romanları arasında böylesine önemli bir yer tutan yapıtın dışlanması niye? Çok basit, çünkü roman Fidel Castro'nun hoşuna gitmemişti; hoşuna gitmedi çünkü romanın kahramanında, yani

2. Plinio Apuleyo Mendoza, *El caso perdido. La llama y el hielo*, a.g.e., s. 82.

3. César Leante, *Gabriel García Márquez, el hechicero*, a.g.e., s. 29.

4. a.g.e., s. 21-22.

Başkan Baba'da, kendinden izler görüyordu."[5] Ve eklediğine göre, Fidel Castro "kişiliğinin ve davranışlarının, kahramanını şekillendirme safhasında García Márquez'e ilham kaynağı olduğundan kuşkulanıyordu. Eğer burada kasıt söz konusu değilse bile, çok tuhaf tesadüfler bulunuyordu. Reisin özellikleri ve daha da önemlisi davranışları kolaylıkla Castro'ya atfedilebiliyordu ve ortalama bir Kübalı okur bunu hemen algılayacaktı. İşte bu nedenle yapıtın susturulmasına karar verilir."[6] Son olarak şunu ekler: "Başkan Baba'da kendisinin olabilecek –ya da olan– özellikler fark etmek için Castro'nun nedenleri vardı. Böylece, nasıl ki García Márquez, 'mutlak iktidar, insanlığın bütün azametini ve sefilliğini özetler' diye düşünüyorsa, mutlak diktatör olarak Castro, azameti olduğu kadar sefilliği de temsil ediyordu. Eski tiranın yapamadığını yaparak ömür boyu iktidara yerleşmek için Batista'yı devirme marifetini göstermişti."[7]

César Leante ayrıca, *Casa de las Américas* dergisinde roman hakkında bir yorum yayımlamaları gerekince, çok olumlu bir eleştiri yazmayan ve "büyük romanın kalitesini sorgulayan"[8] Manuel Mejía Vallejo adındaki Kolombiyalı bir gazeteciyi seçmeleri konusuna da değiniyor. Ve Kübalı eleştirmen ve şair, bu iki kişilik arasındaki bağıntıya değinmekle kalmayıp sahip oldukları ortak özellikleri ve davranışları da sıralıyor. Bunlardan biri, diktatörün, kontrolü altındaki bütün iletişim araçları tarafından yayılan koruyucu ve velinimet olma imgesi: "Başkan Baba, iktidarını korumak ve halkın kendisine güven duymasını sağlamak için propagandayı kullanır. En büyük önceliği imajının ve otoritedeki konumunun korunmasıdır. Yağmur gibi sloganlar ("Fidel! Fidel! Fidel!", "Emret Başkumandan!", "En Büyük Önder"), her türlü yayın araçlarıyla bütün konuşmalarının tekrar tekrar yayımlanması, ülkeyi kaplayan portreleri ve fotoğrafları, Castro'yla Başkan Baba arasındaki benzerlikleri ortaya koyuyor."[9] Aydınlara karşı takınılan tutum söz konusu olunca, burada adı anılan ya da anılmayan bütün başkan babaların aynı noktada buluşuyor olmaları özellikle ilginç. Kültür dünyası, özellikle en üst seviyelerde, her zaman muhalifliğe, bağımsızlığa, tartışma ruhuna meyillidir. Bu

5. a.g.e., s. 22.

6. a.g.e.

7. a.g.e., s. 23.

8. a.g.e.

9. César Leante, *Gabriel García Márquez, el hechicero*, a.g.e., s. 28.

yüzden diktatörler bu ortamda kendilerini rahat hissetmez ve iki tavırdan birini benimseyebilirler: Ya o çevreyi hor görürler ya da kontrol etmeye çalışırlar. *Padilla Davası*, delil olarak gösterilebilecek binlerce örnekten sadece biri oldu. Her Kübalı aydın kendi hikâyesini anlatabilir; ya da Alfaguara Yayınevi tarafından kısa bir süre önce yeniden yayımlanan *Informe contra mi mismo*'nun bir sonraki baskısına eklenmesi için Eliseo Alberto'ya zaten anlatmıştır. *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nda hiçbir açıklamaya ihtiyaç duymayan bir metin var:

> O cümleyi bir daha asla duymadık, ta ki kasırganın ardından siyasi tutuklular için yeni bir af ilan edene ve bütün sürgünlerin, edebiyatçılar hariç, ülkeye dönüşüne izin verene kadar; elbette ki, onlara asla, dedi, yazılarını kâğıda döktükleri tüylerin ucu ateş saçar onların, aynen tüylerini çıkaran dövüş horozları gibi, öyle ki, bir işe yarıyormuş göründükleri anlarda bile aslında hiçbir işe yaramazlar; dedi ki, onlar politikacılardan bile kötüdürler, papazlardan bile kötüdürler, düşünsenize, ama vatan yeniden inşa edilirken herkesin bir ucundan tutması için, diğerleri hiçbir ayrım gözetilmeden geri gelsinler; amacı, eski hallerine dönen silahlı kuvvetlerin desteğiyle kendisinin yeniden bütün iktidarın sahibi olduğunu bilmeyen kimsenin kalmamasıydı...

Padilla Davası ve diğer kişisel hikâyelere ilaveten, 1980 yılındaki kolektif bir hadise aynı sahnenin yaşanmasına sebep olur: *Mariel Olayı*. O yıl binlerce Kübalı, adadan gitmek için izin beklerken, Peru Büyükelçiliği'ne sığındılar. En sonunda Fidel Castro birçoğunun gitmesine izin verdi. Özellikle adi suçlular, katiller, homoseksüeller, Miami'ye sızmak isteyen gizli ajanlar, akıl hastaları, yani hükümetin imajına zarar veremeyecek insanlar, ülkeden çıktılar... Ne var ki, gidenlerin arasında kimi meslek sahipleri olsa da, aydınların ve üniversite hocalarının göç etmeleri o kadar kolay olmadı. Bu sürecin en öne çıkan ismi, kendisini adadan götürecek olan gemiye "kapağı atmak" için ismiyle ilgili bir karışıklıktan istifade eden Reinaldo Arenas oldu. Afallamış sanatçı, kendi abartı ve fantezilerinin de eksik olmadığı, *Antes que anochezca* (Karanlık Çökmeden Önce) adlı otobiyografisinde, Julián Schnabel'in *Before Night Falls* (kitapla aynı ismi taşıyan) adlı filminde, Kübalı yazar rolüyle en iyi erkek oyuncu Oscar'ını kazanmanın kıyısından dönen Javier Bardem'in usta oyunculuğuyla beyaz perdeye de aktarılacak bu anekdotu hatırlatır.

César Leante, bu ortak noktalara, hem García Márquez'in dik-

tatörü açısından hem de dostu Fidel Castro açısından politika ve iktidarın önemini ekler: "García Márquez her şeyden önce diktatörünü politik bir hayvan olarak takdim eder ve eğer politika için, politika vasıtasıyla ve politikaya bağlı olarak yaşayan biri varsa bu Fidel Castro'dur. Politika sadece onun tutkusu değil, aynı zamanda yaşama nedenidir. Politika, tıpkı iç organları gibi, onun yaradılışının bir parçasıdır. Başkaları parayı, rahatı severler. Ama Fidel Castro böyle değildir, Fidel Castro sadece iktidarı sever."[10]

Bütün bunlara rağmen, César Leante, bu romanı García Márquez'in Kübalı lidere yönelik dolaylı bir eleştiri olarak kabul etmenin hata olacağını düşünüyor: "García Márquez'in niyeti hiçbir zaman kahramanını suçlamak olmadı."[11] Şurası bir gerçek ki, romanı baştan sona okuyan biri ona beslediği sempati ve hayranlığı hisseder. "Romanın kahramanı, Başkan Baba gibi, Aureliano Buendía gibi samimi ve efsanevi bir reistir ve işte bu mitleştirme adına onun bütün günahlarını ve suçlarını affetmeye hazırdır."[12] Bu son düşünce belirleyicidir, zira başvurulan kitaplar arka arkaya okununca, García Márquez'in Küba liderini asla açıkça eleştirmeyeceğini varsaymanın gayet anlaşılır olduğu ortaya çıkıyor. Mantıksal olarak, çok somut bir biçimde iliğine kadar politikaya bulaşmaya karar vermiş bir adam kişisel yolculuğunu, sadece kendi halkının değil, bütün Latin Amerika halklarının menfaatlerini birleştirecek olan ve kuzeydeki düşman karşısında geri adım atmamaya kararlı bir adamı kışkırtarak (nitekim diğeri zamanında bundan kuşkulanmıştır) başlatamaz. Ne var ki, benzerlikler ortada ve apaçık orada duruyor.

García Márquez'in, Jon Lee Anderson'a verdiği röportajda anlattığına göre, Kolombiyalı'nın büyük dostlarından (ve elbette ki, diktatörlerden) bir diğeri, kitap okuma alışkanlığı hiç olmayan Panamalı General Omar Torrijos, *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nı keyif alarak okumuş. "Bana en güzel kitabımın bu olduğunu söyledi. Neden böyle düşündüğünü kendisine sorduğumda, bana doğru eğildi ve şöyle dedi: 'Çünkü gerçek; hepimiz böyleyiz'"[13] diye aktarır Gabo. Fidel'in de aynı fikirde olduğunu ve bunu muhteşem yapıtın yazarıyla da paylaştığını düşünmek gayet mantıklı ve birçok veri de bunu ortaya koyuyor zaten. Hiçbir diktatörün bundan

10. a.g.e., s. 28-29.

11. César Leante, *Gabriel García Márquez, el hechicero*, a.g.e., s. 29.

12. a.g.e., s. 29.

13. Jon Lee Anderson, a.g.e., s. 64.

kurtuluşu yoktur. Stalin'le bile benzerlikler vardır. 1957 yılının (1958'de yayımlanan) makalelerinde, Sovyetler Birliği'ni gezdikten sonra Demir Perde hakkında yazan Kolombiyalı, tiranın bir kadının ellerine sahip olduğunu ilk bakışta fark ettiği Kızıl Meydan'daki Stalin'in mozolesinden söz eder. Rastlantının böylesi: Romandaki Karayipli diktatör ilk sayfalarda ölü bulunur ve kolektif anlatıcı "yüzük parmağında iktidar yüzüğünü taşıyan pürüzsüz kadın ellerine" dikkat çekerken, yapıtın ortalarına doğru, olaya çok yakın olan başka bir anlatıcı "kaçınılmaz gözler, en yakındaki hevenkten bir muz koparıp onu üzüntüden yiyen bir uyuyan kadın eli" görür; ne kadar olduğu tam belirtilmese de, çok ileri bir yaşa ulaştığında şu tür iddialara rastlanır: "Saten eldivensiz, bir askerinkilerden ziyade çok daha genç ve yufka yürekli birininkilere benzeyen bitkin elleri hariç, hiç kimsenin hayal edemeyeceği kadar yaşlı ve bunaktı."

Küçük düşürmeyen telafi mi?

Zor zamanlarda insanlardan zamanlarını, kadın ya da işçi ellerini, bazen yaşarmış gözlerini, oradan oraya giden yaşlı bacaklarını, göğüslerini, yüreklerini, hatta dillerini vermelerinin istenmesi normaldir. Buraya kadar tamam; zira herkes bilir ki, zor zamanlarda birinin verebileceği her şeye gereksinim vardır. Sorun, bu büyük fedakârlığı yaptıktan sonra, adama, hadi şimdi kalk git, dendiğinde ortaya çıkıyor.[14] Yazarın ve aydının önünde iki seçenek vardır: ya iktidarın baskısı karşısında beş para etmez işler üretmek ya da farklı bakış açılarını kurnazlıkla ortaya koymak. Silvio Rodríguez'e, en ünlü şarkısı *Ojalá*'nın (İnşallah) virgüller ve noktalar arasında başkaldırı ya da eleştiri unsurları içerip içermediği sorulunca, o daima şarkının mutsuz bir aşk ilişkisine ithaf edildiğini söyleyerek cevap verirdi; ama artık bu şarkının siyasi sistemle ilgili muhtemel bir düş kırıklığını yansıttığını ileri süren doktora tezleri bile var, özellikle şu sözlerin yer aldığı ikinci bölümle ilgili olarak: "İnşallah arzum seni kovalar, / senin yaşlı, cesetler ve çiçekler hükümetini." Ondan sonra, bu yorumlama çizgisinde pekâlâ, bütün diktatörlerin doğasında olan ve García Márquez'in romanından alıntılarda yansıdığını gördüğümüz, aynı

14. Bu, daha önce değindiğimiz polemiğe neden olan *Fuera de juego* adlı kitabın açılış şiirinde Heberto Padilla'nın ustaca bir şiirsellikle ortaya koyduğu bir iddia. Ángel Esteban ve Álvaro Salvador, *Antología de la poesía cubana* (Küba Şiiri Antolojisi), Verbum, Madrid, 2002, s. 206-207.

anda her yerde olmayı ima etmiş olabilecek şarkı sözü yazarı-şarkıcımızın bütün yapıtları içinde en başarılı müzikal kısımlardan biri olan nakarat gelir:

> İnşallah sona erer o sabit bakışın,
> kesin sözlerin, kusursuz sıntışın.
> İnşallah bir şey olur seni siliveren:
> Kör eden bir ışık, yoğun bir kar.
> İnşallah ölüm alır beni, hiç olmazsa,
> görmem seni bunca, görmem seni daima
> her saniyemde, her bakışımda:
> İnşallah şarkılarda bile rastlamam sana.

Silvio bu sözleri 1969'a doğru, genç bir şarkı sözü yazarı-şarkıcıyken yazar; öte yandan, daha o zaman otoriteyle bazı sorunlar yaşamıştır. Yavaş yavaş, tartışmasız yeteneği ve devrimci propagandası sayesinde, kendi kuşağının en önde gelen ve hem ideolojik hem de sanatsal açıdan devrimin ihracına en çok katkı sağlayacak sanatçısına dönüşecektir. Her türlü tartışmanın dışındaki dehasıyla, yetmişli ve seksenli yıllarda Latin Amerika ve Avrupa gençliği için hem müzikal hem de siyasi bir sembol olur. Elbette ki, bu kariyeri doğrudan rejime yönelik atıflarla zedeleyemez, bu yüzden her türlü ima kurnazca muğlaklığın sınırları içinde yapılmalıdır. Bu dizelerin ideolojik zehir içerip içermediklerini asla bilemeyeceğiz, ama metnin oynadığı gayet açık. Aynı şey *Başkan Babamızın Sonbaharı* için de geçerli ve García Márquez işte bu yüzden hemen emperyalizme karşı mücadele ve devrime kesin bağlılık ilkelerine sadakatini kanıtlayan tutumlar sergilemeye ve iddialarda bulunmaya girişiyor. Bu yönde 1975'ten itibaren iki önemli adım atıyor: Küba ablukasının korkunç sonuçları üzerine bir kitap yazmak ve Küba'nın Angola müdahalesini doğrulayan ve öven yorumu. İleriki sayfalarda bundan bahsedeceğiz, ama önce son bir düşünceyi eklemek gerekiyor: *Başkan Babamızın Sonbaharı* yayımlandıktan sonra, Gabo'nun Fidel'i, o bunu kendisinden istemese de, sadakat ve niyetinin samimiyeti konusunda lideri ikna etmeye ihtiyacı var mıdır? Muhtemelen hayır; ama bu tür bir şey *Labirentindeki General* için olmuş olabilir. Bu yapıtın yazılmasının ve 1989'daki yayımlanmasının önceki diktatör romanının telafisi olduğunu ileri süren eleştirmenler var. Son iki yılda Fransa coğrafyasının dört bir yanında kendileriyle söyleşiler yaptığımız Elizabeth Burgos ve Jacques Gilard, Başkan Baba hakkındaki ro-

man belki Kolombiyalı yazarla ilişkisi olan diğer devlet başkanlarını da rahatsız etmiş olsa da, bunun Fidel'e, ama sadece ona, "bir teselli ikramiyesi" olduğundan eminler. Vázquez Montalbán bize, göndermeleri doğrudan olmasa da, *Labirentindeki General*'in niyetinin pekâlâ bu olabileceğini, zira Başkan Baba hakkındaki önceki romanın, Küba politika çevreleri de dahil, bazı kişiler tarafından, Castro'ya yönelik, dünyanın sonuna kadar iktidarı elinde tutmaya karar vermemesi için, bir uyarı gibi algılanmış olduğunu anlatıyordu. Ve Gabo'nun Jon Lee'yle söyleşisinde dediği gibi, "Fidel bizim gibi değil. Önünde dünya kadar zaman olduğunu düşünüyor. Basit bir deyişle, ölüm onun planları arasında yer almıyor."[15]

Bolívar, Martí ve Lenin gibi bir Sovyet lideriyle birlikte, sakallıların Sierra Maestra'da gerçekleştirdikleri devrimin gerçek ilham kaynağıdır. Değişik Marksizmlerin, komünizmlerin ya da sosyalizmlerin izi daha az belirgindir ve bunlar Küba'da, devrimin ilk otuz yılında, Doğu Bloku ülkelerine yakınlaşma derecesine göre ya da kardeşi Raúl, Che ya da Carlos Rafael Rodríguez gibi Castro'ya yakın liderlerin sahip oldukları iktidar paylarına ve etkiye bağlı olarak gelişmiştir. Buna karşın, yerli paradigma her zaman sabit ve tartışmasız olarak mevcuttur. Küba'daki siyasi ya da kültürel her önerinin referans noktası Martí'dir, Bolívar ise kıta çapında bir modeldir. Kübalı büyük adam nasıl ki dışarıdan gelen tehlikeler karşısında bütün adalıları birleştirmek için Castro'nun işine yaradıysa, Bolívar da Latin Amerika'nın kıtasal projesi olarak anlaşılan devrimin mihenk taşıdır. Fidel'in sadece Küba'yı değil, bütün *Bizim Amerikamız* topraklarını kapsayan bir gelecek düşünmekte olduğunu değişik aşamalarda gördük. 1948'de Bogota'daki o eylem, sonra Allende Şili'sine, muhafazakâr diktatörlere karşı mücadele eden gerillalara ve son olarak da, Venezuela'da demokratik yollarla başa gelen Chavez Hükümeti'ne destek. Amerika kıtası ütopyası, Yanki kapitalizminin emperyalist içgüdülerine karşı koymak için politik olarak birleşmiş bir Güney Amerika düşüncesi, her zaman için, Castro'nun bıkmadan usanmadan peşinden koştuğu tekboynuz oldu. Aşırı derecede radikal ve bireysel tutumlarından ötürü Castro'yu eleştirenlere karşı, Gabo onu sürekli olarak savundu, çünkü o da aynı ütopyaya inanıyor, aynen Bolívar gibi. Gianni Minà'ya verdiği bir röportajda García Márquez Kübalı dostundan bahsediyor:

15. Jon Lee Anderson, a.g.e., s. 64.

Ben onu özel sohbetlerde eleştiriyorum, ama herkesin önünde değil. Bu dönemde Stalinci olanlar, hiçbir zaman o çizgide olmamış bizlerle hesaplaşma hakkını kendilerinde görüyorlar. Bizim ülkelerimiz için sorun ulusal bağımsızlık, özerklik ve Küba bunlara sahip. Küba, Birleşik Devletler'in yayılmacılığının önünde bir set oldu. Castro ütopyaların peşinden giden bir adam, tıpkı Bolívar gibi.[16]

Alfredo Bryce Echenique, Küba'da Kolombiyalı'nın çok yakınında zaman geçirdikten sonra *Antimemorias* adlı kitabında şöyle anlatıyor: "Eğer Küba'da olduğu halde Küba'yı ve Fidel'i, ama Fidel'le baş başayken, eleştiren biri varsa, o kişi Gabo'ydu. Öte yandan bu olağanüstü ve içten yazar [...] her zaman kusursuz bir Castrocu (bu sayfaları kaleme aldığım bugün için belki de sonuncusu) kabul edilmişti, üstelik Küba'da yaşıyordu, çünkü orada rahat ediyor, huzur içinde çalışıyor, huzur içinde kararlar alıyor, canı isterse inzivaya çekiliyordu ve Karayipler, İngilizlerin deyimiyle, her zaman onun ağzının tadına uygun bir yer oldu."[17]

Vázquez Montalbán'ın anlattığına göre, birçok kişi Bolívar imgesini Fidel'le özdeşleştirmiş olmasına rağmen, Fidel romanı "sanki kendisi Bolívar'mış gibi ya da kendisinin Bolívar'la hiçbir alakası yokmuş gibi"[18] okuyabildi. Dediğine göre, bizzat Gabo'nun kendisi bu dedikoduyu dillerine dolayanları çok sert bir biçimde kınadı, zira Kolombiyalı, seksenli yıllarından bu yana bütün romanlarında yaptığı gibi, metni basılmadan önce okuması için Kübalı lidere vermişti. Buna rağmen, Castro'nun başlattığı devrimin kıtayı kapsayan antiemperyalist özelliği birçok Bolívarcı unsur içermektedir. Hem Gabo hem de Fidel kimi vesilelerle Latin Amerika dünyasının sosyalist bir proje etrafında birleşmesi dileklerini dile getirdiler. Bu birlik düşüncesi (çok katı tarihsel nedenlerden ötürü sosyalizmi hariç tutarak) Bolívar'da bir saplantı haline gelmişti; Kolombiyalı 1989'daki romanında bundan bahsediyor: "Son düşüncesi savaşı güneye doğru yaymaktı, zira dünyanın en büyük ulusunu yaratmaya yönelik olağanüstü düşü gerçekleştirmek istiyordu: Meksika'dan Horn Burnu'na kadar tek ve özgür bir ülke."[19]

16. Manuel Vázquez Montalbán tarafından yapılan alıntı, *Y Dios entró en La Habana*, a.g.e., s. 303.

17. Alfredo Bryce Echenique, *Permiso para vivir. Antimemorias* (Yaşama İzni. Karşıt Anılar), Peisa, Lima, 1994, s. 408.

18. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e. s. 303.

19. Gabriel García Márquez'in *Labirentindeki General* adlı kitabından yapılan tüm alıntıların tercümesi kitabın çevirmenine aittir. (yay. n.)

bir ülke."[19] Sonraki sayfalardaysa, 8 Şubat 1826'da muzaffer bir biçimde Lima'ya girişini ve Bolívar'ın şu sözlerini dile getirdiği bir resepsiyonu hatırlatıyor: "Peru'nun geniş topraklarında, artık tek bir İspanyol bile kalmadı." "Kendi ifadesiyle, o zaman dek" diye devam ediyor García Márquez, "dünya üzerindeki en geniş, en olağanüstü ya da en güçlü ülkeye dönüştürmeye niyetlendiği uçsuz bucaksız kıtanın bağımsızlığı o gün perçinlenmişti." Elbette ki, bu sadece bir çıkış noktası, zira aynı şey, Bolívar sonrası diğer bazı Latin Amerikalı liderler için de (mesela Martí) söylenebilir; üstelik ne politikacı ne de Latin Amerikalı olmamıza rağmen, Birleşik Devletler'in Anglosakson tahakkümüne karşı belli bir tedbir almaya çalışan ve Hispanik kültürün herhangi bir tezahürünü kendimizinmiş gibi hisseden kişiler olarak hepimizin görmek istediği şey bu tür bir birlik.

Bu arada, iki lider arasındaki benzerlikler, birleşik ve güçlü bir Latin Amerika arzusunun çok ötesine geçiyor. Havana'da, Infanta ile Manglar'ın arasındaki köşede yer alan yirmi katlı devasa binada, Virgilio López Lemus'un bize yaktığı zayıf ışıkla, ufka bakan büyük bir salonda oturduk. Bu Kübalı şair, araştırmacı ve Kolombiyalı hakkında Küba'da yayımlanmış ilk kitaplardan biri olan *Gabriel García Márquez, una vocación incontenible*'nin (Gabriel García Márquez, Önlenemez Bir Eğilim) yazarı Lemus bizi apartman dairesinde ağırladı ve iyi bir kahvenin yardımıyla, bizi yıldız falının gizemlerine doğru bir yolculuğa çıkardı. Güçlü batıl inançları olduğu bilinen García Márquez, iki büyük liderin yaşamlarını ve yaptıklarını çok yakından bildiği için, hem 13 Ağustos'ta doğan Fidel'in hem de 24 Temmuz'da doğan Bolívar'ın Aslan burcu olmalarına muhtemelen takılacaktır. Eğer onları ilişkilendiren karakter özelliklerinden birçoğu burçlar kuşağıyla ilgili her yayında Aslan burcuna özgü olarak gösterilenler olmasa ve bunlar, García Márquez'in yapıtında derinlemesine betimlenmiş olmasalardı, bu ayrıntının da pek bir önemi olmayacaktı. Aslan burcu her zaman gururludur, kibirlidir, sınırsız bir kendini aşma arzusuna ve liderlik için olağanüstü yeteneklere sahiptir. Ne çekingendir ne de içine kapanık, dostlarını ve aile fertlerini, neredeyse tamamen etkisi altına alacak derecede, erdemleriyle büyüler, kıskanılacak bir ikna kapasitesine, liderlik niteliğine ve görkemli bir görünüme sahiptir, sıradan, bayağı ya da davaya bağlanmamış kişilere belli bir küçümsemeyle bakmaya alışkındır, etrafındakilerin nasıl davranmaları gerektiğini onlara üstünlük taslayarak bildirir. Bu yüzden bu burcun insanlarının çoğu eğitimci, politikacı ve psikiyatrdır;

iyi birer hatiptirler ve halkın arasına indiklerinde imaja, jestlere ve davranışlara çok önem verirler, bu yüzden bazen teatral sahneler ortaya çıkar; neredeyse her zaman geçtikleri yerlerde bütün dikkatleri üzerlerine çekerler ya da çekmeye uğraşırlar; gösterişi severler, övgü çok hoşlarına gider; örgütlenme, başkalarını örgütleme ve onlara bilgece sorumluluk dağıtma konusunda özel bir yeteneğe sahiptirler; düşkünlere ve yardıma muhtaçlara karşı kuvvetli bir sorumluluk duyguları vardır, neredeyse her zaman samimi ve cömerttirler, dostluğa aşırı değer verirler, son derece zekidirler ve her şeyi soğukkanlı bir biçimde mantığa oturtma becerileri vardır.

Bu yüzden, García Márquez'in odaklandığı noktanın, Bolívar'ın zorlukların ve ihtiyarlığın üstesinden gelme güdüsü olması pek tesadüfmüş gibi görünmüyor, zira "kararlı hareketleri yaşam tarafından daha az yıpratılmış birine aitmiş gibi görünüyordu" ya da istediklerini elde etmek için, ölümden korkmadan, sonuna kadar mücadele etmek gibi bir yaşam felsefesine sahiptir: "Ölümü daima kaçınılmaz bir mesleki riziko olarak gördü. Katıldığı bütün savaşları tehlike hattından yönetmiş, ama bir sıyrık bile almamıştı ve düşman ateşinin ortasında öylesine çılgınca bir dinginlikle hareket ediyordu ki, subayları bile kendisini ölümsüz zannettiği şeklinde kolay bir açıklamayla tatmin oldular. Kendisine karşı düzenlenen nice suikast girişimini yara almadan atlatmış, birçoğundan ise yatağında uyumadığı için kurtulmuştu." Bazı anlarda, özellikle de, düşmanlarının suikast teşebbüslerine meydan okuyarak ve tehlikeleri görmeyen ya da görmek istemeyen birinin cesaret ve iyimserliğini sergileyerek aldığı devrimci ya da politik kararlarının nihai sonuçlarına sıra geldiğinde, *Labirentindeki General* neredeyse Fidel'in biyografisi gibi okunuyor. Roman, Bolívar'ın "mutlu deli gözleri"nden, "ihtişamının verdiği sarhoşluk"tan, "onu iyi tanıyanların bu kadar iyi görünmeyi nasıl başardığını kendi kendilerine sormalarından" ya da ölüme çok yakınken, yakalandığı hastalığı alt etmesinden bahsediyor: "Generalin ruh hali hastalığından kaynaklanan bitkinlikle örtüşmüyordu, zira kendisini öldürmekte olan kötülükler sanki sıradan rahatsızlıklardan başka bir şey değilmiş gibi davranıyordu" vs. Fidel'in, en büyük zorluklarla karşı karşıya olduğu dönemler de dahil, halkın karşısına her çıkışında sürekli olarak gözlemlenen azim ve cesaret unsurları.

Ama benzerlikler bununla kalmıyor. Gurur ve mücadele hırsıyla dolu bu Aslanların yenilgiyi hazmetme becerileri çok düşüktür. Yenilgi sözcüğü onların defterinde yazmaz. Bolívar'da "iyi oyun-

culardaki bulunan sabır onda yoktu, agresif ve kaybetmeyi bilmeyen biriydi, ama diğer yandan, çok kurnazdı, atikti ve astlarının seviyesine inmeyi bilirdi."

Fidel'den aynı şekilde bahseden yine Gabo'nun kendisi: "Bir şey kesin: Nerede olursa olsun, ne zaman ve kiminle olursa olsun Fidel Castro kazanmaya gelir. Bütün dünyada onun kadar kaybetmeyi bilmeyen birinin olduğunu sanmıyorum. Gündelik hayatın en küçük unsurları da dahil, bir yenilgi karşısındaki davranışı asla değişmez kişisel bir yasaya tabiymiş gibi görünüyor: En açık ifadeyle, onu asla kabullenmeyecek ve gerekli koşulları oluşturup onu bir zafere dönüştürene dek bıkıp usanmadan çalışacaktır."[20] "Asla kaybetmeyi sevmedim" diyor Kübalı, *Revolución* dergisinde, "ve neredeyse her zaman kazanmak için gerekeni yaptım."[21]

Nasıl ki Bolívar hileler yapıyor, zaferlerini aşırı gürültülü ve abartılı bir biçimde kutluyor (tıpkı kitaptaki satranç partilerinde olduğu gibi) ya da oyunu uzatarak rakiplerini pes etmeye mecbur bırakıyorsa, Fidel de her tür yarışmayı yönlendirir. Vázquez Montalbán şöyle diyor: "Kız kardeşlerinin anlattığına göre, Fidel daha çocukken, babası Don Ángel, oğlu en sevdiği spor olan beyzbolu oynayabilsin diye ona oyuncu malzemelerini satın almış, ama Fidel maçları kaybedeceğini anlayınca, topun ve sopaların sahibi olmanın verdiği yetkiyi kullanarak maçı tatil edermiş. Fidel bazen sabaha karşı *Granma*'nın bürolarına gidiyor ve oradakilere pingpong oynamayı teklif ediyor; 11 sayıyı alan kazanır diye başlanıyor, ama bu kişi o olamazsa, parti 21'e, bazen de 31'e kadar uzuyor."[22]

Son olarak Kolombiyalı, en hakiki Aslanlarla özdeşleşen notlara ilaveten, çok sağlam hafıza gibi, bir yere hiç haber vermeden gitme, halkla selamlaşma ve günlük kaygıları hakkında onlara sorular yönelterek sohbet etme gibi, vatandaşlarından kaçamak yollara başvurmamalarını isteyip kendisine mutlak olarak karşı ya da mutlak olarak yanında olmalarını talep etmesi gibi, iyi yemek hakkında bilgi ve seçkin yemek tutkusu gibi ve özellikle de, edebiyata düşkünlük gibi, Bolívar'la ilgili, onu son derece sevimli kılan ve Kübalı'nın zevk ve erdemlerine çok benzeyen bazı ayrıntıları vurguluyor. Gabo sık sık, Fidel'le dostluğunun edebi zevklere bağlı olarak doğduğunu ifade ediyor ve Kübalı liderin tarihsel metinlere, özellikle de büyük tarihi kişiliklerin biyografilerine, askeri

20. Fidel Castro Ruz, *My Early Years*, Melbourne ve New York, 1998, García Márquez'in önsözü, s. 18.

21. Manuel Vázquez Montalbán'dan alıntı, a.g.e., s. 14.

22. a.g.e.

tarihe ve popüler siyasi kuramlara duyduğu ilgi gayet iyi biliniyor.

Labirentindeki General'de yinelenen bir tema bu ve yapıtı okurken Fidel'in generalde kendisini bulması çok kolay. Daha ilk sayfalarda *Lección de noticias y rumores que corrieron por Lima en el año de gracia de 1826* (1826 Yılında Lima'da Dolaşan Haberlerin ve Söylentilerin Dersi) adlı kitabın okunmasından bahsediliyor; Bolívar'ın ihtişamı, iktidarı ve şöhreti nerdeyse mutlak biçimde yakaladığı dönem ve bunun meydana geldiği yer hakkında bir metin bu. General "inanılmaz oburlukta bir okur olup çıkmıştı ve savaş ateşkeslerini olduğu kadar aşk gevşemelerini de aynı ilgiyle okuyordu, ama bir düzeni ya da yöntemi yoktu. Bazen ağaçların altında dolaşarak, bazen ekvator güneşlerinin altında atının sırtında, taş döşeme yollarda sarsılarak giden arabaların alacakaranlığında, bazense aynı anda bir mektubu dikte ettirirken, hamakta sallanarak, bulabildiği ışıkla günün her saatinde okuyordu." Bolívar, kendi sonbaharında, sürgüne gitmeye hazırlanırken yanında bir ecza kutusu, bazı değerli şeyler ve "zamanında Napoleon Bonaparte'a ait olan, ardından yaverinin babası Robert Wilson tarafından kendisine armağan edilmiş iki bibliyografik mücevheri, Rousseau'nun *Toplumsal Sözleşme*'si ve İtalyan general, Raimundo Montecuccoli'nin *Askerlik Sanatı*" gibi kitapları götürür. Aynı sayfada, daha önce hep yanında taşıdığı, ama üç yıl önce ihtiyarlığının başlangıcında, Quito'da bırakmak zorunda kaldığı altı yüz tane kitaptan bahsediyor. Bolívar ayrıca şiir yazar ve şiir de bestelerdi.

Kapatılan borç mu? Önceki kitabın küçük düşürmeyen telafisi mi? Bu asla bilinemeyecek. Gerçek şu ki, benzerlikler orada duruyor. *Başkan Babamızın Sonbaharı* Macondo'nun yaratıcısının, iktidarın fırıl fırıl dönmeye bir an bile ara vermediği kasırgalara yaklaşmakta olduğu dönemde yayımlanır ve şu iki romanı, kendisine borçlu olduklarıdır: *Kırmızı Pazartesi* (1981) otuz yıldan beri güzel fikirler çekmecesinde, son bir el atılmayı bekliyordu; "kolera günlerindeki" aşk hikâyesiyse meydan okumalarından biriydi, zira bir taraftan anne babasını birbirlerine bağlayan ilişkinin kafasına kazınan imgesini tamamen defetmek, diğer taraftansa, evrensel edebiyatın en eski ve en yaygın anlatım tarzını denemek söz konusuydu. Bu görevini yerine getirdikten sonra ve yetmişlerden beri vaat edegeldiği gezici öyküler kitabını tamamlamadan önce, 1989 yılı, iki devrimciye övgü yılı oldu. Diğer taraftan, kaderin bir cilvesi olarak o kış, Doğu'dan esen dondurucu bir rüzgârın sertliğiyle kışkırtılmış halde can çekişen koruyucu tanrıların çöküşüne denk geldi.

7

"Karayip Kraliçesi": Karaya nihai ayak basış

Onu ilk kez dinlediğimizde bir kadına, belki de bir fahişeye adanmış bir şarkı olduğunu düşünmüştük. "Bir kez daha yapmak istiyorum, senin kralın olmak istiyorum. Ben artık senin kölenim, müşterinim, muhafızınım... Sen beni eğlendiriyorsun ve oyun oynarken, bana seni sevmeyi öğrettin, Karayip'in Kraliçesi." Malaga, Granada'ya çok yakın bir yerdir ve bir dostumuz bize, Malagalı, Danza Invisible grubuna mensup, Küba kültürüne büyük hayranlık besleyen ve "Yolanda"nın pop bir versiyonunu seslendirmiş delikanlıların, Costa del Sol'ün başkentindeki bir bara takıldıklarını anlattı. O barda, yan tarafında, köşelere doğru her iki elle kontrol edilen iki düğmenin bulunduğu bir makinede oyun oynayarak uzun saatler geçirdiklerini söyledi. Oyundaki amaç çelik bir topu düğmelerin yardımıyla makinenin yukarı bölümüne göndermekti; 90 santime 60 santim boyutlarındaki eğimli yüzeyin üzerinde Karayip dünyasındaki gerçek yerleri simgeleyen bir dizi nesne bulunur ve bunların her birine belli miktarlarda puanlar dağıtılmıştır. Eğer çelik top, eğimli yüzeyin alt kısmındaki iki kolun arasından düşüp kesin olarak makinenin içini boylamadan, nesnelerden her birine defalarca çarptırılabilirse karşıdaki ekranda puanlar birikir ve oyuncu belli bir puanın üzerine çıkmayı başardığında, gürültülü bir şekilde yanıp sönen ekran bedava bir oyun kazandığını haber verir. Makinenin adı "Karayip Kraliçesi"dir ve en çok puanı alan "Karayip Kralı" olmayı başarır. Muhtemelen yüzlerce kez "Karayip Kralı" olma payesine erişen Danza Invisible mensupları onun onuruna bu şarkıyı bestelediler. Buna benzer bir şey yetmişlerin ikinci yarısında García Márquez'in başına geldi: "Karayip Kraliçesi", Küba, sadece muhteşem edebiyatı için değil, aynı zamanda adanın siyaseti için "şöhretinin bir kısmını harcama" ka-

rarından ötürü onun ayaklarına kapandı.1975'in Temmuz ayında, Küba'ya kısa bir yolculuk yaptı ve aynı yılın ekiminde bu kez oğlu Rodrigo'yla birlikte altı haftalık bir ziyaret gerçekleştirdi. Altmışların başında, Gabo'nun Prensa Latina'daki görevinden istifa etmesiyle de çakışan Domuzlar Körfezi'ne Yanki çıkartmasının meşhur fiyaskosuna zıt biçimde, Kolombiyalının on beş yıl sonraki karaya çıkışı asla bitmeyecek bir evlilikle sonuçlandı.

Restore edilmiş haliyle bugün lüks bir mekâna dönüşen, ama o dönemde orta karar bir yer olan Hotel Nacional onun ilk ikametgâhı, üst düzey sanatçı ve aydınlara kucak açmakla tanınan Diego ailesiyse ilk dostları olacaktı. Bu ayrıcalıklı ailenin babası Eliseo Diego, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde, Küba'nın yetiştirdiği en iyi şairlerden biridir. José Lezama Lima, Cintio Vitier ve Gastón Baquero gibi diğer dikkat çeken şairlerle birlikte *Orígenes* kuşağının içinde yer aldı. 1993 yılında, "Latin Amerika'nın Nobeli" olarak kabul edilen Uluslararası Juan Rulfo Ödülü'nü kazandı ve aylar sonra, her evde bulunan ama hiç kimsenin dönüp bakmadığı o küçük kavanoz, yani ölüm, elinde çiçeklerle sürpriz bir biçimde kapısını çaldığında 1994 yılı çoktan başlamıştı. Çocukları içinde en tanınanı Lichi Diego da daha sonra Gabo'nun yakın dostu oldu ve ilk önce San Antonio Sinema Okulu'nda, daha sonra da Meksika'da sinema projelerinde onunla işbirliği yaptı. Kendisiyle 1999 yılının Ağustos'unda, Uluslararası Endülüs Üniversitesi'nin yaz okulu sırasında Huelva'da görüştük; ancak bize Gabo'nun yetmişlerdeki dünyasını tanıtan Eliseo'nun kızlarından biri, Fefé oldu; bizi Diego'ların, Coppelia'yla nehir arasında kalan Havana semti El Vedado'daki evlerinde ağırladı.

1975 yazında, Küba'ya yaptığı ilk yolculuklardan birinde, Gabo ailenin yaşadığı eve geldi, zile bastı ve daha evin girişinde şöyle dedi: "Bana burada iyi bir yazarın yaşadığını söylediler... Eminim ki bu evi çok sık ziyaret edeceğim." Kolombiyalı'nın Küba'daki ilk dostları kesinlikle onlar oldular. Bundan bir şüre önce, adaya çıkmaya çoktan karar verdiği sırada, Meksika'da yaşayan ve *Yüzyıllık Yalnızlık*'ı ithaf ettiği dostları María Luisa Elío ve Jomi García Ascot, ona bazı Kübalı yazarları tanıdıklarını ve bunların adada ilk temas kurabileceği kişiler olabileceklerini söylediler. Dedikleri oldu. Kimyalar uyuştu. Eliseo'nun derin bilgisi ve yaradılışı, Gabo'nun ironisi ve mizacıyla hemen kaynaştı. Ziyaretler, sıklıkla, her yıl tekrarlandı. Nacional'de kalmasına rağmen El Vedado'daki eve her gün uğruyordu. Sohbetler gecenin ilerleyen saatlerine kadar sürüyor, viskiler su gibi akıyor ve edebiyattan

konuşuluyordu. Fefé o günleri şöyle hatırlıyor: "Babam tuhaf konularda yazılmış nadir romanlardan ve ayrıca ezoterik konulardan hoşlanıyordu. Gabo onların hepsini biliyordu, hepsini okumuştu. Edebiyat bilgisi inanılmazdı. Ve kim daha fazla kitap ismi ve içerik biliyor diye aralarında yarışırlardı." Ayrıca kendi yapıtlarından, Eliseo'nun şiirinden ve Kolombiyalı'nın romanlarından bahsediyorlardı. Bir seferinde, tartışmanın konusu Gabo'nun hikâyelerinin ne derece gerçekçi olduğuydu. "Babam ona" diye anlatıyor Fefé, "eğer böyle bir şey varsa, Güzel Remedios'un bir çarşafla gökyüzüne yükselişi gibi bölümleri nasıl açıklayacağını sordu. O bu soruyu, bu da gerçekti, çünkü köy halkı o yöreden bir genç kızın gökyüzüne gittiğini söylüyordu, diye yanıtladı. Ayrıca, eğer konuşuluyorsa, demek ki böyle bir şey olmuştu, diye ekledi." Bu gece sohbetleri çok rahat, samimi, sade ve neşe içinde geçiyordu. Gabo o evde, aşırı saygı gösterilmesi gereken büyük bir yazar değil, ailenin fertlerinden biriydi. Fefé, "Ben akşamları işten eve geldiğimde Gabriel ve Mercedes'le karşılaşıyordum. Sürekli birlikte olurlardı, neredeyse hiçbir zaman tek başına gelmedi. Aslında, geleceklerini haber vermek için hep Mercedes telefon ederdi. Onları evde görünce, kardeşlerim ya da amcalarım gelmiş gibi hissederdim" diyor

Gabo'nun Fidel'e ve A takımına giderek yaklaşmasına önayak olan diğer kişiler Norberto Fuentes ve Conchita Dumois oldular. Bunlardan ilki, yetmişlerin başında iktidarın üst kademeleriyle çok iyi ilişkileri olan ve Raúl Castro'nun kol kanat gerdiği genç bir yazardı. Sierra del Escambray'deki Kübalı karşıdevrim hareketi hakkındaki *Condenados de Condado* adlı kitabı 1968 yılında *Casa de las Américas* ödülünü kazandı. Ardından hikâyeler, makaleler vs yayımladı ve Angola'daki müdahale üzerine bir metin yazmak için imtiyazlı bilgiler elde etti. Gabo da tesadüfen aynı dönemde Fidel'le tanıştı ve onun tarafından kendisine aynı konu üzerine bazı röportajlar yapması teklif edildi. En sonunda, *Hemingway en Cuba* adlı kitabı Norberto'yla Fidel arasındaki ilişkide bir dönüm noktası teşkil etti ve adadan ancak Gabo'nun arabuluculuğu sayesinde çıkabildi. Buna karşılık, Conchita Dumois, Gabo'yu on beş yıl önce, Prensa Latina döneminde tanımıştı. O da ajansta çalışıyordu ve Ricardo Masetti'nin ikinci karısıydı. Arjantinli ve Gabo, gazetecilik projesini ve adayı terk ettiklerinde o Küba'da kaldı ve hükümetle iyi ilişkiler içinde olmaya devam etti. Masetti gerilla mücadelesinde Salta'da öldü; Gabo Meksika'ya yerleşti. Kolombiyalı 1975'ten itibaren Küba'ya dönünce, yeniden görüş-

meye başladılar ve Gabo onun sayesinde Küba Hükümeti'nin kilit adamlarından biri olan Piñeyro'yla yakınlaştı. Masetti ve onun oğlu Jorge'yle çok özel bir dostluk yaşamış olan Piñeyro, General Ochoa ve General De la Guardia'yla yakın ilişki içinde çalışmaktaydı. Ancak Gabo'nun Fidel'in dikkatini çekmesini esas olarak sağlayan, ada üzerine yaptığı büyük röportajı olacaktır; henüz dünya yüzünü görmemiş bir kitabın bir bölümü.

Gabo'nun Küba turu

Havana'daki adamımızın "Karayip Kraliçesi"ndeki yaşamı bu şekilde sürüp giderken, Küba hakkında yıllar sonra yeniden bazı gazete makaleleri yayımlar. Bunu ellili yılların sonunda ve altmışların başında da yapmıştır. Daha sonra adayla bağlantısı bir süreliğine kopar. Şimdi ve özellikle de *Alternativa* için yaptığı katkılarda, siyasi desteği ve orayla özdeşleşmesi her seferinde daha açıktır. Bu makalelerden biri, belki de davaya en adanmış olanı, "Tepeden tırnağa Küba"dır. Makale üç bölüm halinde yayımlandı: "Abluka kâbusu", 1975 Ağustos'unda, bu derginin 51. sayısında; "Gereksinim ikiz doğurtur", yine ağustosta, 52. sayıda; ve "Eğer bana inanmıyorsanız, gidip kendiniz görün", 1975 Eylül'ünde, 53. sayıda. 1999'da, Mondadori Yayınevi, Kolombiyalı'nın gazetecilik çalışmalarının dördüncü cildini yayımladı: *Por la libre*, 1974'ten 1995'e kadarki yazılarının bir derlemesiydi.

Başlangıç olağanüstüdür ve üç bölümün toplamını oluşturan otuz sayfanın savunmacı ve tam destekçi genel havasını yansıtacaktır: "Katıksız gerçek, bayanlar ve baylar, bugün Küba'da tek bir işsizin, okula gitmeyen tek bir çocuğun, ayağında ayakkabısı, başını sokacak bir evi ve her gün üç öğün yemeği olmayan tek bir insanoğlunun, dilencilerin, okuma yazma bilmeyenlerin, hangi yaşta olursa olsun herhangi bir seviyede parasız eğitim göremeyen, uygun ve parasız sağlık hizmetinden faydalanamayan, parasız ilaç ve her seviyeden hastane hizmeti alamayan bir tek kişinin, tek bir sıtma, tetanos, çocuk felci ya da çiçek hastalığı vakasının, fahişeliğin, avareliğin, yankesiciliğin olmadığıdır; bireysel ayrıcalıkların, polis baskısının, herhangi bir biçimde ve herhangi bir nedenle ayrımcılığın, herkesin girdiği bir yere girme, bir filmi seyretme, sportif ya da sanatsal bir gösteriyi izleme imkânı olmayan birinin, hiçbir zorlukla karşılaşmadan, devlet yönetiminin en üst kademeleri de dahil olmak üzere ulaşması gerektiği yere kadar ulaşan itiraz ve talep etme mekanizmaları vasıtasıyla bu hakları anında

elde etme olanağını bulamayan bir tek kişinin olmadığıdır."[1]

Sonraki sahnede, adanın her bir köşe bucağını kayıt altına almış ve görünen ve görünmeyen her şeyi görüp ayrıca tanıklar bulmuş yeni bir Bartolome de Las Casas gibi, kendisine hiç kimsenin hiçbir şey anlatmadığını belirtir, zira bu sonuçlar, büyük yeşil kertenkelenin bütününü en faydalı biçimde tepeden tırnağa kat edebilsin diye bir rehber ve bir şoförün eşliğinde yapılan altı haftalık yoğun bir seyahatin ürünüdür. Bu gerçeklik sayesinde davaya bağlanmışlık derecesi röportajın ilerlemesiyle artar: "Bulutların palmiyelerin altında güneşe merhaba dediği çok güzel ve gizemli Viñales Vadisi'nden, Santiago de Cuba'nın, yasemin kokulu bahçeleri Sierra Maestra'ya kadar uzanan sessiz konaklarına kadar, ortalama yaşamın on beş yıl olduğu Pinos Adası'nın kapatılmış mahkûmlar cehenneminden, halkın iktidarının doğuşuna ev sahipliği yapan Matanzas'ın muhteşem denizine kadar ülkenin her santimetrekaresini dolaştım. İşçilerle ve askerlerle, köylülerle ve ev kadınlarıyla, okul çocuklarıyla ve devletin kimi üst düzey yöneticileriyle sohbet ettim ve devrimin aynı yoğunlukla ulaşmadığı tek bir yer ve ortak yazgıdan kendi payına düşen sorumluluğu hissetmeyen tek bir kişinin bile olmadığını doğruladığıma inanıyorum. Her Kübalı, günün birinde Küba'da kendisinden başka hiç kimse kalmasa bile, Fidel Castro'nun yönetimi altında tek başına, devrimi en mutlu sona ulaştırana dek ileri taşımaya devam edecekmiş gibi görünüyor. Benim açımdan bu doğrulama, lafı hiç gevelemeden, bütün hayatımın en heyecan verici ve belirleyici deneyimi oldu." (62)

Gerçek olamayacak kadar mükemmel. Adanın bu ilk betimlemeleri akla sadece klasik Kastilya dili edebiyatının bir *locus amoenus*'unu değil, neredeyse bir dünya cennetini getiriyor. Bütün Küba coğrafyasında, bu toprakları tarihin ilk kadın ve erkeğinin yaşadığı yerle kıyaslayan esprinin dilden dile dolaşması boşuna değil:

"Ben Âdem'le Havva'nın Kübalı olduklarına inanmak üzereyim, biliyor musun?"

"Peki, seni böyle düşünmeye iten sebep ne?"

"Çünkü elbiseleri yoktu, yalınayak dolaşıyorlardı, elmaları yemelerine izin verilmiyordu ve kendilerine Cennet'te oldukları söyleniyordu."

1. Gabriel García Márquez, "Cuba de cabo a rabo", *Obra periodística 4: Por la libre (1974-1995)*, a.g.e., s. 61. Şu andan itibaren, metnin içinde bu çalışmaya yapılacak atıfların tamamı bu baskıdan alıntılanacak ve sayfa numaraları parantez içinde belirtilecektir.

Kolombiyalı'nın yazılarındaki Manicilik anlaşılır gibi değil. Sözlerine bakılacak olursa adadakilerin kesinlikle hepsi eşit biçimde istedikleri her şeye ulaşabiliyorlar, son derece mutlular, kendilerine dayatılan (herhangi bir oylama falan olmadan) sisteme büyük bir memnuniyetle katılım sergiliyorlar ve ayrıca sınırsız bir hareket, düşünce ve ifade özgürlüğünün keyfini çıkarıyorlar. Olası siyasi rejimlerin en Platoncu, en Aristocu, en Rousseaucu, en komünist, en kapitalist, en Hıristiyan, en Protestan, en Doğulu ve en Batılı olanları dahil, evrenin tarihinde asla yaşanmamış bu durum, bayanlar ve baylar, Küba'nın her tarafında mevcut. Bartolomé de Las Casas, Amerika kıtası topraklarında onlarca yıl (altı haftadan biraz daha uzun bir süre) kaldıktan sonra *Historia de las Indias* adlı eserini yazdığında, yerlilerin arasında hırsızlığın, erkeğin kadına karşı güç kullanımının, şiddet sebebiyle ölümün, sert tartışmanın, küfrün görülmediğini ve netice itibarıyla hepsinin mutlu, yani kutsanmış, buna karşın Yeni Dünya'ya geçmiş bütün İspanyollarınsa sömürücü, kaba vb kişiler olduklarını ileri sürer. İkisinin ortası yoktur. Gabo, yani yeni Bartolomé, Küba hakkındaki nesnel ve doğru bilgiye tekabül eden şeyin sadece çok küçük bir bölümünü vererek adaya aslında pek de iyilik yapmadığının farkında değildir. Bu başlangıçla, ya kavrayışını kör eden tutkunun kendisini alıp götürmesine izin verdi ya da Küba'daki iktidar yapısının kontrolünü elinde tutanlara hoş gözükmek istedi. Romanlarında kaba gerçekçilikten kaçınan, radikal ve basite indirgeyen nitelemelerin tuzağına asla düşmeyen Kolombiyalı yazar, burada çok açık bir biçimde, iyilerden ve kötülerden, yerlilerden ve kovboylardan, adada kalmış olup iliğine kadar devrimci olanlardan ve adadan firar edip kapitalist pastadan büyükçe bir parça koparmanın serabıyla körleşenlerden bahsediyor.

İlerleyen sayfalarda, sürekli izlenen, düşüncesinden ötürü hapse atılan, hükümet sistemiyle hemfikir olmadığı için işini kaybeden bir insanın, kendini kötü hissetmesi, ya da sadece, bütün basının devlete ait olduğu, üretim araçlarının yüzde yüz devletin elinde bulunduğu ve bir taraftan herkesin radikal biçimde eşitliğinden dem vuran vaazlar verilirken, diğer taraftan yönetimin üst kademesindekilerin lüks içinde yaşadığı, üst kademeye yakın olanların (ve bazı yabancıların) da bu avantajlardan istifade ettiği ve halkın geri kalanının, ülkeden çıkmadığı takdirde, toplumsal statüsünü iyileştirmeye yönelik hiçbir imkâna sahip olmadığı, tek partili ve mecburi bir ülkeden kendini özgür hissetmediği için gitmek istemesi sanki anlaşılmaz ve kabul edilemezmiş gibi, daha

çok ekonomik imkân ve rahatlık sunan Birleşik Devletler'e ya da başka ülkelere yerleşmeye gitmiş olanların korkaklığına ve abluka konusuna giriyor. Maniciliğin doruğunda, Küba'daki her olumlu şey Fidel'e ve devrime atfedilirken, yoksulluk, kıtlık, ırksal çatışma, toplumsal kargaşa ya da otoriteye saygısızlık vs gibi her an ortaya çıkabilecek her türlü olumsuzluğun nedeni olarak abluka gösteriliyor. Küçük ve zayıf bir ülkenin güçlülerin emperyalizmi karşısında direncinin ne tür bir gayret gerektirdiğinin hepimiz bilincindeyiz, hiç kimse bunu görmezden gelemez, ama bütün suçu düşmana yükleme şeklinde çocuksu ve budalaca bir aşırılığa kayamayız. Kesinlikle çok kapsamlı ve takdire değer bir belgesel seviyesine sahip bu röportaj, mükemmel ve kusursuz kabul edilen bir şeyin propagandasına ve övgüsüne dönüşerek, bu yolu seçen her iddianın başına geleceği üzere, gücünden kaybediyor.

Neredeyse sonuna geldiğinde, birkaç sayfayı Fidel Castro'nun kişiliğine, tartışmasız ve kıskandıran karizmasına, ikna gücüne ve zekâsına ayırıyor. O dönemde henüz ne onunla tanışmış ne de onları yetmişlerin sonundan itibaren birleştiren o derin dostluğu başlatmıştır. Ama bunun yolunu yapmaktadır. "Bu olgunluk" diye vurgular, "Küba'daki gündelik yaşamın her parçasında ve özel bir biçimde de, elbette ki, bizzat Fidel Castro'nun kişiliğinde kendini belli ediyor. Bu naçizane gözlerimle onu ilk görüşüm, o yüce ve belirsiz 1959 yılında oldu; Camagüey Havaalanı'ndaki bir görevliyi, gringo turistlerin Kübalıların açlıktan öldükleri yönündeki emperyalist yalanına inanmamaları için buzdolabında daima bir tavuk bulundurması konusunda ikna etmekle meşguldü. O dönemde otuz iki yaşındaydı ve kemikli, solgun yüzünde hiçbir zaman gürleşmeyecek olan o aynı yeniyetme sakalı vardı. Bedenin içine sığmayan fiziksel bir gücün ve granit gibi sağlam bir iradenin izlenimini yayıyordu, ama bakışındaki bir şey çocuksu bir yüreğin gizli kırılganlığını ele veriyordu [...]. Körpe devrimin somut ve zorlu bir sorununu açıklamak için daha önceden hiç haber vermeden televizyonda belirdiği inatçı ve dizginlenemez öğretmenlik zamanlarıydı ve su içmeden, insanların tuvalete gitmesi için tek bir mola dahi vermeden akşamüstü dörtten gece yarısına kadar hiç durmadan konuşur ve temeline inene dek konuyu evirip çevirirdi."(84) 1975'te, aradan neredeyse Gabo'nun adaya uğramadığı süre olan on altı yıl geçtikten sonra, Kolombiyalı'nın büyük lider hakkındaki düşüncesi, onun edebi ve kişisel saplantılarından birini teşkil eden iktidarla alakalı olmalı. Gabo, Castro'nun iktidara sahip olma hırsıyla körleş-

miş tipik bir Latin Amerikalı diktatör olmadığını düşünmektedir. *Başkan Babamızın Sonbaharı*'nda ne Castrocu sisteme ne de bütün evlerin anahtarına sahip olan kişiye yönelik atıfların izine nasıl rastlanmadığını gördük. 1975 yılındaki bir söyleşide, açık bir biçimde, ona hayran olduğunu, çünkü o on altı yıl boyunca iktidar riskini taşımasına rağmen nefsinin baskısıyla kendini kirletmediğini söyler.[2]

Ablukayı abluka altına alırken: Castro'yla ilk buluşma

Ancak onu kesin olarak devrimci seçkinlerin arasına dahil eden ve Castro'yla dostluğunun gerçek başlangıcını teşkil eden unsurlar, abluka üzerine projeler ve Küba'nın Angola müdahalesi oldu. En azından kamuoyu nezdinde bunun ölümcül sonuçlarını "bloke etmek" için, Birleşik Devletler'in ablukası hakkında bir kitap yazma fikri, muhtemelen adaya ilk adımını attığından beri, hatta belki de bunun öncesinde, kafasındaydı. Küba gazetesi *Granma*, 30 Temmuz 1977 günkü nüshasında, García Márquez'in 1974'ten beri, üç yıldır bu konu üzerinde çalışmakta olduğunu bildiriyordu. Ne var ki, Fefé onun ilk başlarda bu projeden hiç bahsetmediğini söyledi, Gabo'nun Diego'ların evine yaptığı ziyaretlerde bu fikir ilk kez 1976'ya doğru ortaya dökülmüş. Kuşkusuz o dönemin en eğlenceli bölümlerinden biri bu oldu. Bu gazetecilik çalışmasını gerçekleştirmek için, Gabo, elinde bir kayıt cihazı ya da not almak için kâğıt kalemle Havana'nın sokaklarını arşınlıyor ve karşılaştığı insanlara sorular yöneltiyordu. Onun niyeti, Kübalıların iş, aile ve toplumsal yaşamlarında üstesinden gelmek zorunda kaldıkları zorlukların birçoğunun Yanki ablukasından kaynaklanan kıtlığın sonuçları olduğunu göstermekti. Bu nedenle, somut anekdotlar topluyor ve akşamları Diego'ların aile ortamında bunları aktarıyordu. Olağanüstü bir mizah duygusu ve anlatım yeteneğiyle, bir adamın bir kamyon parçasını bir otomobilin motoruna nasıl monte etmeye çalıştığını, bir ev kadınının elinde olmayan malzemelerle lezzetli ve görünüşte karmaşık bir yemeği nasıl pişirebileceğini, insanların, zor bulunduğu zamanlarda otobüslere ve taksilere binmek için neler yaptıklarını ya da bir ipi nereden bulup üzerine çamaşır asmak için duvardan duvara nasıl gerdiklerini vs anlatıyordu.

Fefé'nin hatırladığı hikâyelerden biri bizim özellikle dikkatimizi çekti: İthal kadın çoraplarının moda olduğu bir dönemmiş ve

2. Alfonso Rentería, a.g.e., s. 99.

pahalı modellerde, bacağın arka tarafında en yukarıdan ta ayağa kadar düz bir dikiş inermiş. Küba'da bunlar üretilmediği için, kadınlar kendi çoraplarına siyah bir kalemle bu çizgiyi kendileri çekerlermiş. Bu anekdot üretim sürecinde, sadece onları anlatmak bile Gabo için sihirli ya da fantastik unsurlar kaynağı teşkil ediyordu, zira bu esnada abartıyor, eklemeler yapıyor, yeniden uyduruyor ya da aslında o kadar çok *büyülü gerçekçilik* içermeden gerçekleşen olayları komik izlenimlerle süslüyordu.

Proje yavaş yavaş ete kemiğe bürünmekte, Küba ve Latin Amerika çevrelerinde duyulmaktadır. 1976 yılının Ağustos ayında *Alternativa* dergisinde yayımlanmak üzere (Prensa Latina'nın özel servisiyle) Bernardo Marqués tarafından aynı yılın haziran ayında yapılan özel bir röportajda, gazeteci, "Havana'ya, Küba Devrimi'yle ilgili, *Cuba: la vida cotidiana durante el bloqueo* (Küba: Abluka Süresince Gündelik Hayat) adındaki bir kitaba devam etmek için gelmiş olan"[3] yazarla buluşur. Sorular karşısında Kolombiyalı'nın ilk tepkisi tedbiri elden bırakmamak olur: "Gerçek şu ki, yazmakta olduğum kitaplar hakkında konuşmayı sevmiyorum; en önemli şeyin onları yazmak olduğunu düşünüyorum. Buna karşın, sana söylemeliyim ki tarihçilerden korkuyorum (beni affetsinler) ve biliyorum ki, onlar bu dönemi rakamlar ve verilerle, derinlemesine ele alacaklar, ama Küba halkının bu gizli ve gündelik savaşı, sorunları çözerken sergilediği hayal gücü, ablukaya rağmen hayatta kalmak ve coşkusundan, iyi ruh halinden bir gıdım bile kaybetmemek için sahip olduğu moral gücü, zamanla unutulup gidecek ve ben bunların unutulmamasını amaçladım."[4] Kitabın edebi tarzıyla ilgili bir soru karşısında şu yanıtı verir: "Bir röportaj. Ya da romana benzer bir şey, tek fark burada hiçbir şeyi hayal etmek gerekmiyor, gerçeklik sana her şeyi bir bütün olarak sunuyor. Bu, gördüğün gibi, şimdi gerçekleşen çok eski bir düş. Buradaki insanlar çok kavgacı bir halk, haklarını savunmayı bilen bir halk. Eğer kuyruklarda biraz takılırsan ya da otobüse biner ya da orada, sokaklarda dolaşırsan, halk iktidarı tamamen yerleşince yaşamın nasıl olacağını tam olarak anlıyorsun. Ve şurası çok önemli: Şimdi Küba'da seçimler, gerçekten bütün halkın katılacağı seçimler olacak ya, düşman bu konunun üzerine bir sessizlik perdesi örtmek için elinden gelen her şeyi yapıyor. İnsanın buna gülesi geliyor, zira yıllarca Küba'daki baskı, özgürlüklerin gaspı

3. Bernardo Marqués, "García Márquez: pasado y presente de una obra" (García Márquez: Bir yapıtın geçmişi ve bugünü), *Alternativa* 93: 6 (9/16-VIII-1976).

4. Bernardo Marqués, "García Márquez: pasado y presente de una obra", a.g.m.

ve diğer bir sürü saçmalıklardan bahsettikten sonra, şimdi tek bir kelime etmiyor."[5]

Böylece, sadece kıtlık üzerine az biraz komik olaylardan bahseden bir yazı değildir bu; aynı zamanda, Birleşik Devletler emperyalizmine karşı Küba'da geçerli sistemin bütünü lehine bir deklarasyondur. García Márquez açısından, göründüğü kadarıyla bütün sakinlerinin kendilerini yöneten rejimden memnun olduğu Küba yalnızca iyimser değil, ayrıca *özgür* bir ülkedir. Bu bakış adada dolaşan çok sayıdaki fıkra ve hikâyeyle tamamen çelişiyor. Gerçekte, Havana'yı ziyaret ettiğimiz son seferlerin birinde, eski bir dostumuzla buluştuğumuzda ona sorduk:

"Baksana Óscar, son zamanlarda buralarda durumlar nasıl?"

"İyi, şikâyet edemeyiz."

"Desene, o halde her şey iyi gidiyor."

"Hayır, hayır, şikâyet edemeyiz!"

Sansür, devrime tamamen bağlı olan aydınlara, hatta Gabo'ya kadar ulaştı. Kolombiyalı yazarın, *Casa de las Américas* dergisinin 100. sayısındaki bir makalede işbirliği yapmak için, Roberto Fernández Retamar'a 2 Kasım 1976'da Meksika'dan gönderdiği bir mektupta, Küba ve abluka hakkındaki araştırmasının uğradığı değişikliklerden, 1959'daki ilk gidişinden beri ülkeye bakışının nasıl değiştiğinden ve anlatıcının dikkate alması gereken "öncelikler"in neler olduğundan bahseder:

> Haydée'nin Kutsal Krallığı'nda koruduğu saygıdeğer ve sabırlı Roberto Fernández Retamar:
>
> Fayad Jamís bana henüz çok geç olmadığını söylüyor, ben de öyle olduğunu umsam da, öyle olmamasından korkuyorum. Her halükârda işte burada: Küba hakkındaki kitaptan senin için seçtiğim bir bölüm bu, çünkü en kişisel olan kısım bu belki de. Daha önce gönderemedim çünkü 1959 Havana'sından aklımda kalan o ilk karmaşık görüntüden memnun değildim ve en doğru, en güzel biçimde hatırlamaya çalışırken, beni devlet başkanlığına aday gösteren –ne delilik!– Kolombiyalı komünistlerin bu çılgın fikriyle vahimleşen aylar geçti gitti. Gerçek şu ki, bu şerefe nail olarak, iktidardan kaçıp geçen hafta Kolombiya'dan geldim ve uzun uğraşlarla makaleden hoşuma gitmeyen kısımları düzeltmeye çalıştım, ama başaramadım. Sana kusurlu haliyle yolluyorum, ama diğer taraftan da Casa'nın bir ön okumasında bu kusurların fark edilmeyeceğinden emin olduğumu söylemeliyim.
>
> Kitap hâlâ bitmedi: Birinci neden, oranın yüksek kudretlileri bana

5. a.g.m.

daha öncelikli işler yüklediler; ikincisiyse, bunun hızlı bir gazetecilik çalışması olacağına yönelik hayallerim, şimdiden anılarımın bir parçasını teşkil eden bir lirizm bataklığında yok olup gittiler. Her halükârda Millet Meclisi'nin açılışı için 30 Kasım'da, birkaç haftalığına Havana'ya geleceğim.[6]

"Oranın kudretlileri." Daha 1976'nın sonlarında Gabo'nun, kendisine nelerin önemli olduğunu ve nelerin bekleyebileceğini söyleyecek bir kimsesi vardır. Ve kimi şeyler o kadar çok beklediler ki, varlığı bilinmesine ve tamamlanmış olmasına rağmen o kitap hâlâ yayımlanmadı. Bekliyor. Neyi? Dasso Saldívar onun, ölümün ardından yayımlanacak bir kitap olacağını düşünüyor, ama Fidel'in mi, Gabo'nun mu, yoksa her ikisinin ölümünden sonra mı, orası bilinmiyor. García Márquez 1977'de işin başına döner ve son noktayı koymaya karar verir. Ama bu kez de, Kolombiyalı'nın her yapıtında kişisel ve saplantılı bir biçimde mevcut olan bir başka soruna toslar: Kurgusal yapı. Nobellinin romanlarına, öykülerine ve röportajlarına şöyle kısaca bir göz atacak olursak, neredeyse daima mükemmel yapılar ortaya koyduğunu gözlemleriz: Bölümlerin uzunluğunda tam bir orantı, zamanın geçişinde tek biçimlilik, anlatımın genel biçiminde dairesel yapılar, vb. Bu kitap için de aynı şey geçerliydi. Ona menfaatlerine uygun bir biçim verme ihtiyacı duyuyor, ama bunu bir türlü bulamıyordu. 4 Kasım 1977'de yayımlanan bir röportajda, yazmaya başlamak için elinde yeterince veri bulunduğunu, ama bunun yeterli olmadığını açıklıyor: "Gerekli malzemenin tamamına sahibim çünkü adaya birçok ziyaret yaptım ve Kübalılar istediğim verileri bana sağladılar, ama onu kesin olarak yazmaya koyulmadım çünkü eksik olan –her zamanki şeye geliyoruz– yapı. Önümde sadece bir model var: Beni en çok etkileyen yazarlardan biri olan Daniel Defoe'nin *Veba Yılı Günlüğü*. Sadece Küba'dan, karşıtlığın içinde bir kültür yaratmayı nasıl başardığından, ablukayı bir tür teşvike dönüştürmeyi nasıl denediğinden bahsettiğim bir röportaj olmayacak, aynı zamanda –ayrıca ve özellikle– kendimden ve kuşağımdan bahsedeceğim. Çünkü ben Küba'ya yalnızca ideolojik nedenlerle bağlı değilim; bunun yanı sıra güçlü, duygusal ve yaşamsal sebepler var."[7]

Kaldı ki, Gabo, yapısal sorunun dışında, bir önceki yıl dile ge-

6. Roberto Fernández Retamar, "Sobre una primera lectura de *Cien años de soledad* – y otra lectura" (*Yüzyıllık Yalnızlık*'ın ilk okuması üzerine-ve başka bir okuma), *Casa de las Américas* 209: 89-90 (1997).

7. Pedro Sorela, a.g.e., s. 242-243.

tirdiği başka güçlüklerle karşı karşıyadır. Röportaj devam ediyor: "Kitabım eleştirel olacak, abartılı övgü, hayret ve hayranlıktan ibaret olmayacak. İnanıyorum ki, olayların geldiği bu noktada Küba, Latin Amerika'ya yapabileceği tüm kötülüğü yaptı ve şimdi başarılarının olumlu tarafını gerçekten göstereceği ve öğreteceği aşama başlıyor. [...] Bir kalemde açıklayacak ve özellikle de açıklığa kavuşturacak çok şey var."[8] 1977'deki bir başka röportajda, aynı konulara geri dönüyor, ama eleştirel bakışa bir şey daha ekliyor: Bulduğu malzeme miktarı öngörülerini fazlasıyla aşmıştı ve şimdi, aşırı bilgiden ötürü, yapısal sorun daha da büyüktü: "Benim işim bir röportaj olarak başladı, ama giderek büyüdü, dallanıp budaklandı, başlangıçtaki yapıyı yıktı ve ben şimdi onunla ne yapacağımı bilmiyorum. Üç yüz sayfalık bir kitap olmasını hesaplamıştım, ama şu anda yedi yüz sayfayı buldu. Bir şeyleri araştırdığım ölçüde, bazı sorunların kökenine inmeye yönelik iştahım ve arzum artıyor. Ve şurası bir gerçek ki, kitap belli bir özerklik kazandı ve çok fazla uzadı, üstelik benim öngördüğümden çok daha eleştirel oldu. Mevzu şu ki, tarihçilerin genellikle üzerinde pek durmadıkları bir dizi konuyla ilgili fazla miktarda malzeme topladım ve sadece bunun için bile olsa, bu çalışmayı yapmaya değdiğine inanıyorum."[9] Bazen tarihçilerin hiç girmediği bu konuların hangileri olduğunu somut bir biçimde ortaya koyduğu da olur: "Abluka yüzünden, Küba'da, yeni çocuk büyütme, yemek pişirme, dikiş dikme yöntemlerinde kendini belli eden özgün bir yokluk kültürü gelişti; bin bir çeşit ayrıntı arasından, örneğin, oradaki bir kadın artık komşusuna: 'Bana bir iğne ödünç versene', diye değil, 'Bana iğneni versene' diye sesleniyor."[10] Havana Hayvanat Bahçesi'ndeki uyarı levhalarında olduğu gibi, bu konu etrafında dönüp duran çok sayıdaki fıkrada karşımıza çıkan esprilerle birbirine karışmış bir yokluk kültürü. Devrimin ilk başlarında, hayvanat bahçesinin girişinde şöyle bir yazı varmış: "Hayvanlara yiyecek vermek yasaktır." Kısa bir süre sonra yazı değişmiş: "Hayvanların yiyeceklerini yemek yasaktır." Daha sonra, gerçek yokluk başlayınca, yeni bir uyarı yazısı konmuş: "Hayvanları yemek yasaktır."

O yıl kendisiyle yapılan bu ve diğer röportajlardaki yanıtlar birbirine çok benziyor ve bir taraftan, bunlar Gabo'nun bu malzemeyi bir an önce yayımlamak ve böylece yabancı ama devrime bağlı

8. a.g.e., s. 243.

9. a.g.e., s. 242-243.

10. Josep Sarret, "Los días que, uno tras otro, son la vida", *El Espectador. Magazín Dominical*, 12.8.1979, s. 1.

bir gözlemci aracılığıyla, devrimin içerden kendisini anlatmasına yardım etmek istediğini, diğer taraftansa, bunun yayımlanmasını engelleyen önemli bir sorun –mesela eleştirel tarzı– olduğunu düşündürüyor. Fidel ve devrimin savunucuları açısından, dışarıya sızan hiçbir eleştiri yapıcı olamazdı, zira tam mükemmel olmayan yapıya karşı "düşman tarafından kullanılabilirdi." Gabo, 1978 Temmuz'unda, *The New York Times* gazetesinde Frank Mac Shane'e şöyle der: "Eleştirel bir yapıt, çünkü ben iyi şeyleri olduğu kadar kötü şeyleri de ortaya koymaya etik olarak mecburum. Ama bağlamı dışında alıntılar yapan kişiler tarafından onun devrime karşı kullanılmasını istemiyorum. Elbette ki, günün birinde yayımlanacak, ama öncelikle onu bitirmem lazım."[11] Seksenlerin başında *Playboy*'a verdiği röportajda, bu kitabın yayımlanmasının ertelenme kararıyla ilgili olarak şu yanıtı verir: "Bu kesin. Çok dokunaklı, çok 'içten' bir kitap söz konusu. Kimilerinin Küba'ya saldırmak için bağlamın dışında cümleler alıntılamaları çok kolay olacaktı. Kesinlikle böyle bir şey olmasını istemiyorum, ama kitabın yayım tarihinin ertelenmesinin sebebi bu değil. Gerçekte onu sonuçlandırmak için bir olayın yaşanmasını –belki de, Birleşik Devletler ablukasının kalkmasını– bekliyorum."[12]

Ablukayı ablukaya almaya çalışan kitapla ilgili olarak takip ettiğimiz bu süreç, Castro Küba'sında bir aydının yapıtının tepedekiler tarafından karşıdevrimci olarak görüldüğü takdirde yaşanan durumlara şaşılacak derecede benzerdir. Öncelikle, yazarın devrim düşmanı olması dahi gerekmez (*Padilla Davası*'nı düşünün). Ardından, devlet aygıtı yapıtın doğruluğu üzerine fikir yürütür ve devreye sansürü sokar. Gabo'nun durumunda sansür önceden geldi, çünkü kitap matbaaya ulaşmadı. Kitabın yazılmaya başlamasından bu yana neredeyse otuz yıl, tamamlanmasından beri de yirmi yıldan fazla bir süre geçti. Görüldüğü gibi, Kolombiyalı'nın devrimci lidere sadakati kaya gibi sağlam. Ayrıca, özeleştiri (bir aydının susturulma sürecindeki üçüncü adım) burada en üst seviyedeki uysallığın timsali. Daima istediği kitabı, istediği zaman ve nerede işine gelirse orada yayımlayan Gabo'nun elinde uzun yılların ürünü olan ve *Başkan Babamızın Sonbaharı*'yla *Kırmızı Pazartesi*'nin arasına denk gelen dönemde, parça parça, kotarılmış bir çalışma var; Fidel'in yelkenleri suya indirmesini ve kariyerini sürdürmesine müsaade etmesini bekler, ama böyle bir şey asla olmayacaktır.

Tabii ki, yeni ve güçlü dostunu doğrudan suçlamamak için

11. Pedro Sorela, a.g.e., s. 243.

12. *Playboy*, Mart 1983, s. 20.

Playboy'un röportajında dikkatleri başka yöne çeker: İlk önce bunun düşman tarafından yanlış yorumlanabileceğini söyler, ama daha sonra kitabı yayınevine teslim etme kararıyla ilgili olarak "sihirli" bir unsura, kadere, önseziye ya da tesadüfe atıfta bulunur. Belki de ablukanın kaldırılışı, der. Kolombiyalı böyle bir şeyin Fidel onun üzerindeki ablukayı kaldırmadan ya da Kübalı lider bu dünyadan göçmeden gerçekleşmeyeceğini bilmektedir. Netice itibarıyla, Fidel'le ilişkisinin sırlarını ve bu ilişkiden kaynaklanan dayatmaları açığa vurmadan öylesine verilmiş bir yanıttır bu. Gabo'nun çalışmasının eleştirel olduğunu ve yayımlanmasını ertelemeye "karar verdiğini" tam da 1977'den itibaren söylemeye başlaması bir tesadüf değil, zira o günler aynı zamanda onun Castro'yla şahsen tanıştığı ve samimi olduğu döneme denk geliyor. Artık yazarın adaya ne zaman geleceğini, nerede kalacağını ve ne yapacağını önceden bilenler sadece Diego ailesi değildir, nitekim basın da, gördüğümüz gibi, onun gelişini önceden haber alır ve gerçek bir heyecanla beklemeye başlar.

Abluka üzerine kitap ve *–Başkan Babamızın Sonbaharı* hariç– romanları hakkındaki beylik soruların yanı sıra, artık sürekli gündeme gelmeye başlayan bir konu vardır: Küba'nın Angola müdahalesinde sergilediği işbirliği. Daha sonra göreceğimiz gibi, Gabo o dönemde yeniden Küba davasının savunucusu ve uluslararası kamuoyu çevresinde en iyi sözcüsü olur. Kolombiyalı'nın adada yaptığı her şeyden, 1958'den itibaren yaptığı tüm açıklamalardan ve rejime kayıtsız şartsız bağlılığından haberdar olan Fidel, bir gün hiç haber vermeden yazarın kaldığı otele gider ve onunla tanışır. García Márquez ayarındaki bir aydının fikirlerinin dünya çapında yaratacağı yankıyla ilgilenen lider, onu arayan ve kendi topraklarına götüren kişidir. Gabo'nun çok uzun zamandan beri elde etmeye uğraştığı, ama başaramadığı şey, şimdi hiçbir gayret sarf etmeden ve neredeyse iradesi dışında kendisine sunulur. "Karayip Kraliçesi"nin yeni kralı. Bütün bunları *Playboy*'la röportajında bize ayrıntılarıyla anlatan bizzat kendisi:

> GARCÍA MÁRQUEZ: İzin verin size Fidel'le gerçek ilişkimin nasıl başladığını anlatayım, belki de dostluğumuzun etrafında oluşan yanlış anlamalara açıklık getirmek için bir vesile olur bu. Tipik kabul ettiğim bir hikâyeyi anlatarak başlayacağım. 1977'de, daha sonra *The Washington Post* gazetesinde yayımlanacak bir dizi makale yazmak için Angola'ya gittim. Angola'dan dönüşte Küba'ya uğradım. Reuters ve France Press ajanslarından bazı gazeteciler, Havana'da

benimle röportaj yapmak istediklerini söylediler. Onlara saat yedide Meksika'ya giden uçağa binmem gerektiğini söyledim, ama yine de saat dörtte otele beni görmeye geldiler. Saat üç buçuk civarında hiç beklenmedik bir şekilde Fidel ortaya çıktı ve benimle sohbet etmek istediğini söyledi. Bu yüzden, gazeteciler saat dörtte gelince, otelin personeli onlara benimle röportaj yapamayacaklarını çünkü Fidel'le sohbet etmekte olduğumu söylemişler. İlk on dakika boyunca Fidel'e Angola'da gördüklerimle ilgili izlenimlerimi aktardım ve bunun üzerine, şu anda hatırlamadığım bir sebeple –belki de Angola'daki kıtlıktan bahsettiğimiz içindir–, bana orada bulunduğum süre içinde yediğim yemeklerin çok kötü olup olmadığını sordu. "Benim için fena değildi" dedim ona, "zira ben öyle ya da böyle, beni çok mutlu eden bir kutu havyarı buluyordum." Fidel bana havyarı çok sevip sevmediğimi sordu, ona çok sevdiğimi söyledim. Bunun üzerine, bana bunun bir kültürel, entelektüel önyargıdan ibaret olduğunu ve kendisinin havyarın o denli lezzetli bir yemek olduğunu düşünmediğini söyledi. Daha sonra konu konuyu açtı ve bu şekilde yemekler üzerine –ıstakozlar, balıklar ve balık pişirme tarifleri– saatlerce konuştuk. Bu adam deniz ürünleriyle ilgili olarak bilinebilecek her şeyi biliyordu. Uçağa binmek için gitme vaktim gelince, havaalanına kadar bana eşlik edeceğini söyledi. Ve havaalanında da, Fidel'le ikimiz uçağımın saati gelene kadar resmi bekleme odasında oturup balıklar üzerine sohbete devam ettik.

PLAYBOY: Havana Havaalanı'nda resmi bekleme odası mı var? Bu, sosyalist bir ülkeye özgü bir şeye benzemiyor.

GARCÍA MÁRQUEZ: Bu sosyalist bir şey. Aslında *iki* tane resmi bekleme odası var. Her neyse, işin kötüsü biz oradayken gazeteciler havaalanına geldiler ve herhalde kendi kendilerine şöyle dediler: "Eğer García Márquez Angola'dan geliyorsa ve Fidel kendisine havaalanında eşlik etmişse, son derece önemli bir konu hakkında konuşmuş olmaları gerek." Böylece artık ben yola çıkmak üzereyken, gazeteciler uçağa kadar yaklaşıp bana sordular: "O kadar saat boyunca Fidel'le ne konuştuğunuzu bize anlatın." Onları şöyle yanıtladım: "Bu konuda size hiçbir şey söylememeyi yeğlerim, zira eğer size gerçeği söylesem, eminim ki bana inanmayacaksınız."[13]

Gabo'nun Casa de las Américas'ın yöneticisine yazdığı 21 Mayıs 1977 tarihli bir mektup, Kolombiyalı tarafından röportajda aktarılan bilgiyi doğruluyor, zira o mektupta, o pazar günü otele geldiğini ve öğleden sonra, kendisine havaalanına kadar eşlik edecek "çok nazik ve sıra dışı bir misafiri" olduğunu belirterek yola

13. *Playboy*, Mart 1983, s. 18-20.

çıkmadan önce arayamadığı için Kübalı'dan özür diliyor.

Karaya ayak basma tamamlanmış, gemi karaya sıkıca bağlanmış, ablukanın sona erişi dondurulmuş olarak, Gabo şöhretini politikada harcamaz: Şöhretiyle yatırım yapar. İlk önce Angola'daki görevini nasıl yerine getirdiğini görecek, sonra da diğer fırtınalı siyasi liderlere nasıl yaklaştığını gözlemlemek için, bir dünya turu atacağız. En zor ada, herkesin gözü olan ada fethedildikten sonra Karayipler artık ona küçük gelir. Amerika ve Avrupa onun yeni hedefleri olacaktır, ama son anda takılan kancayla, geleneksel Kolombiya giysisi *liqui-liqui* giymiş bir halde, kuzey-kuzeydoğu istikametinde hayatının en sıcak kışına yakalanacaktır: 1982 yılının kışına.

8

Angola'daki Kübalılar: "Carlota Operasyonu"

Gertrudis Gómez de Avellaneda (1814-1873) XIX. yüzyılın en iyi Kübalı kadın yazarıdır. Şair, öykücü, dramaturg, nesir yazarı ve aynı zamanda da kadın hakları savunucusu olarak dikkat çeker. Martí'nin, Havana'da doğduğu 1853 yılında, o Madrid'de Academia Española'dan kendisini üye olarak almasını talep ediyordu, zira eleştirmenlerin ve okurların tüm yapıtlarına gösterdikleri ilgi, edebi faaliyeti açısından yeterli bir güvenceydi. Ancak bu talebi kabul edilmedi ve bunun tek sebebi kadın olmasıydı. 1841'de ilk anlatı eserini yayımladı; *Sab*, kölelik karşıtı bir romandı. Küba, köleliğin meşru olduğu az sayıdaki yerden biriydi. Avellaneda, bu romanla, insanlığa aykırı ve çağdışı bu gelenekle mücadeleye kendince katkıda bulunuyordu. Ondan iki yıl önce, bir başka Kübalı, Cirilo Villaverde, nihai hali gün yüzünü ancak 1882'de New York'ta görebilecek olan, başlıca yapıtı *Cecilia Valdés*'in birinci bölümünü Havana'da yayımlamıştı. Her iki romanda da, anayurdun en önemli gelir kaynakları olan şeker ve tütün üretiminde, siyahlar ucuz işgücünü teşkil ettikleri için kimi çağdışı yapıları muhafaza eden bir yönetim sistemine karşı acımasız bir saldırı var. Kıtadaki kölecilik sisteminin sona ermesiyle birlikte, Karayip'te belgelemeye yönelen, aktivist bir edebiyat türedi. 5 Kasım 1854'te, Martí'nin henüz diş çıkardığı sırada, adanın Matanzas bölgesinden *La Negra Carlota* (Kara Carlota) adındaki bir köle kadın, tıpkı yıllar önce Agustina de Aragón'un kendi topraklarında Fransızlara karşı yapmış olduğu gibi, bir grup kölenin başına geçerek ayaklandı ve bu isyanda hayatını kaybetti. Köle kadının anısına saygıdan, Küba'nın Angola'daki eylemine "Carlota Operasyonu" adı verildi. Yine bir 5 Kasım günü, ama bu sefer 1975'te, Küba hükümeti Afrika ülkesine yardım etme kararı aldı.

Angola tek başına kalmıyor

Ekvator Afrikası'nın göbeğinde, Zambiya, Namibya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin komşusu olan Angola halkı, beş yüz yıllık Portekiz sömürgeciliğinin ardından, 11 Kasım 1975'te bağımsızlığını elde etti. Her ne pahasına olursa olsun iktidarı ele geçirmeyi arzulayan birçok karşıt gücün bulunduğu bir ülkede sorunların çözümü maalesef o kadar basit değildi. Ve iç savaş patladı.

En önemli üç parti MPLA, FNLA ve UNITA'ydı. Bunlardan ilkinin (MPLA-Angola Halk Kurtuluş Hareketi) başında Küba ve SSCB'den destek alan Agostinho Neto vardı. İkincisinin (FNLA-Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi) lideri Holden Roberto'ydu ve Güney Afrika, Çin ve Birleşik Devletler'den yardım alıyordu. Sonuncusu (UNITA-Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik) Jonas Savimbi tarafından yönetiliyor ve Zambiya'nın himayesinde bulunuyordu.

Soğuk savaş yıllarıydı ve iki büyük güç de Afrika'daki mücadeleyi kazanmak istiyordu. Küba, bilindiği gibi, uzun yıllardan beri Birleşik Devletler'in ablukası altındaydı. 1961 yılı Şubat ayının başlarında, adaya ticari ambargoyu öngören yasa Washington D.C.'de imzalanmıştı. Bu karar Küba açısından çok büyük bir sorun teşkil etti ve sonuçlarına ancak, şekerini iyi fiyata almayı ve petrolünü satmayı öneren SSCB sayesinde göğüs gerebildi. Bu yardımla durumunu düzeltti ve daha büyük bir ekonomik krizden kurtuldu. O zamandan beri Küba'nın SSCB'yle ilişkileri açık bir bağımlılık şeklinde gelişti. SSCB olmasaydı, Küba varlığını sürdüremezdi.

Portekiz ve Afrika ülkelerinin baskısıyla köşeye sıkışan Neto, Roberto ve Savimbi, 1975 Ocak'ında Portekiz'in Alvor şehrinde bir araya gelip üç grubu da temsil edecek bir geçiş hükümetini öngören bir anlaşmanın altına imza koydular. Niyetleri kuşkusuz takdire değerdi, ama maalesef dış güçler onları çatışmayı sürdürmeye mecbur ettiler.

1975 Mayıs'ında, Agostinho Neto, Brazzaville'de buluştuğu Kübalı binbaşı Flavio Bravo'dan bir silah sevkiyatı konusunda yardım istedi. Daha o zaman, gelecekteki daha geniş kapsamlı ve özel bir yardım ihtimali konusunda ona akıl danıştı. Üç ay sonra, Neto bu kez daha açık bir biçimde, dört tane askeri eğitim merkezini kurup yönetmek için bir grup eğitmen göndermesini istedi. Kübalılar MPLA'ya destek olmak için toplamda elli bin asker gönderdiler ve bunlar 1988'e kadar Angola'da kaldılar. Bu on üç yıl

boyunca, üç yüz bin Kübalı uluslararası dayanışma mücadelesi adına savaştı.

Savaşçı coşkusu: Fidel en önde

García Márquez, 1977'nin Ocak ayında, "Carlota Operasyonu: Küba Angola'da"[1] başlıklı makaleyi Kolombiya gazetesi *El Espectador*'da, tam Castrocu yönetimle ilişkilerinin daha hareketli ve samimi olmaya başladığı dönemde yayımlar. Bu tanıklık metninde, tarihsel olayları betimlemek için nesnel olmaya çalışan bir dil kullanır. García Márquez ilk satırlarda, Angola'da iktidar için mücadele eden farklı partileri ve liderlerini tanıtır. Birçok kişi Angola Savaşı'nı Küba'nın Sovyetler Birliği'ne bağımlılığının bir sonucu olarak görmekte ısrar etse de, yazar onu Küba'nın Angolalı parti MPLA'ya yardım mücadelesi olarak takdim eder. Sosyalizmin Angola'da kurulması için ideolojik bir mücadele, bir "halk"[2] savaşı, yani farklı gruplar arasında ve maalesef "büyük", "modern" ve "gaddar"[3] bir savaştır söz konusu olan. Küba'nın çatışmaya iştirakini kastederken, "dayanışma yardımı"[4], "dayanışma eylemi"[5], "siyasi dayanışma"[6] ya da "uluslararası dayanışma"[7] gibi terimler kullanır ve Küba halkının üstlendiği role yönelik olumlu izlenimini vurgular, zira Birleşik Devletler ablukasından kaynaklanan ekonomik zorluklara rağmen, "Karayip Kraliçesi", sadece bir özgecilik eylemi gerçekleştirme motivasyonuyla, bir Afrika ülkesine yardım eder.

Kübalılar, öncelikle, Agostinho Neto'nun istediğinden çok daha fazlasını yapmışlardı: "Öyle ki, Küba'nın yöneticileri Neto'nun talebi kendilerine ulaşınca orada belirlenmiş koşullara aldırış etmeyip hemen dört yüz seksen uzmandan oluşan bir birlik göndermeye karar verdiler [...]. Bunu tamamlayıcı unsurlar olarak da bir doktorlar tugayı, yüz on beş araç ve bir muhaberat ekibi gönderdiler."[8] Daha sonra, 5 Kasım'da alınan Angola'ya yardım kararını

1. Gabriel García Márquez, "Operación Carlota", *Obra periodística 4: Por la libre (1974-1995)*, a.g.e., s. 127-156.

2. a.g.e., s. 142.

3. a.g.e., s. 148.

4. a.g.e., s. 128 ve 133.

5. a.g.e., s. 136 ve 137.

6. a.g.e., s. 142.

7. a.g.e., s. 132.

8. a.g.e., s. 130.

kastederek, şöyle der: "Bu geri dönüşü olmayan sonuçlar doğuracak bir karardı ve yirmi dört saatte çözmek için büyük ve karmaşık bir sorundu. Ne var ki, Küba Komünist Partisi yönetiminin karar vermek için en fazla yirmi dört saat zamanı vardı ve 5 Kasım günü, uzun ve soğukkanlı bir toplantıda hiç tereddüt etmeden kararını verdi."[9] Bunun ardından, Küba Devrimi'nin ilk yıllarında Cezayir'e yapılan yardıma ve daha sonra da, altmışlı yıllardan itibaren Mozambik'e, Gine-Bissau'ya, Kamerun'a ve Sierra Leone'ye yapılan yardımlara değiniyor: "Kübalıların enternasyonalci ruhu tarihsel bir erdemdir"[10] der; ve Kübalıların Angola'da savaşma konusundaki gönüllülüğüne atıfta bulunup seçmelerin ince elenip sık dokunarak yapıldığını, sadece fiziksel ve teknik hazırlığın değil, aynı zamanda "siyasi formasyonun"[11] da göz önünde bulundurulduğunu anlatır. Küba hükümetinin, bizzat yurtdışındaki Kübalıların olası eleştirilerinden kurtulmak için askerlerin seçiminde, onların devrimci profillerine dikkat ettiğini varsaymak gayet doğal. Doğal olmayan, "hiçbiri zorla gönderilmedi"[12] demek; Gabo'ya göre, halkın tepkisi neredeyse yukarıdan gelen emirlerden bile daha kötüydü: "Bazıları seçildikten sonra gitmeyi reddedince, her türlü aleni ve özel alay ve küçümsemelerin kurbanı oldular."[13]

Ne var ki Del Pino, bu Kübalı dayanışması varsayımına ve "'Carlota Operasyonu'nun García Márquez'in göstermek istediği türden bir gönüllülük ruhuna sahip olduğu"[14] iddiasına kuşkuyla yaklaşır.

Makalenin son bölümünde, García Márquez övücü ve coşturucu havayı daha da artırır. Angola seyahatinden sonra Küba'ya dönünce, adadaki yaşamda ve bizzat adanın doğal halinde neredeyse mucizevi bir dönüşüme tanık olduğundan söz eder: "Sadece insanların ruh halinde değil, nesnelerin, hayvanların, denizin doğasında ve bizzat Kübalı yaşamın özünde de fazlasıyla dikkat çeken bir değişim vardı. [...] Öte yandan en ilginç ve en tuhaf ola-

9. a.g.e., s. 137.

10. a.g.e., s. 133.

11. a.g.e., s. 140.

12. a.g.e..

13. a.g.e., s. 142.

14. Domingo del Pino, "Cubanos en Etiopía: Operación García Márquez", *El Viejo Topo* 20: 28-32 (1978). İspanyol gazeteci Domingo del Pino'yu, Angola seferine katılmış olan Küba Hava Kuvvetlerinden General Rafael del Pino'yla karıştırmayın.

nı, ülkeye geri dönenlerin, dünya tarihinin değişimine katkıda bulunmuş olduklarının bilincindeymiş gibi görünmelerine rağmen, sadece görevini yerine getirmiş olmanın doğallığı ve tevazusuyla davranmalarıydı."[15]

Övgünün doğal zirvesi elbette ki, müdahalenin olağanüstü yöneticisi ve savaşçı coşkusunun ete kemiğe bürünmüş hali Fidel Castro'yla sona eriyor: "Daha o zaman [1975 başlarında] Angola haritasında ismini çıkaramadığı bir nokta ya da ezbere bilmediği bir karış toprak parçası yoktu. Savaşa konsantrasyonu öylesine yoğundu ki, Angola'yla ilgili herhangi bir rakamı sanki Küba'nınkiymiş gibi söyleyebilirdi ve oradaki şehirleri, onların geleneklerini ve insanlarını sanki ömür boyu orada yaşamış gibi anlatıyordu."[16] Sadece azizlerin yaşamını anlatan kitaplarda rastlanabilecek bu abartma, Fidel'in öyle bir bilgiye sahip olmadığını kanıtlayan ve geçen yıllarla birlikte Fidel'le, Angola'daki operasyonlara komuta eden General Arnaldo Ochoa arasındaki ilişkilerinin, beriki kendi başına hareket etmeye kalkınca, nasıl soğumaya başladığını gözler önüne seren Arjantinli Andrés Oppenheimer tarafından, muhteşem kitabı *La hora final de Castro* (Castro'nun Son Saati)'da ortaya konulan verilerle tezat oluşturuyor. Oppenheimer anlatıyor: "Angola'daki Kübalı üst düzey komuta kademesinin diğer mensupları gibi tümen komutanı General Ochoa da Havana'dan yeni bir emir aldığı her seferinde öfkeden deliye dönüyordu. Fidel Castro, 10 000 kilometre uzaktaki klimalı bürosundan Angola'daki savaş koşulları hakkında ne bilebilirdi ki?"[17]

Küba yardımı mı, yoksa Sovyet yardımı mı?

García Márquez, gördüğümüz gibi, Küba'nın bu müdahalesini salt bir özgecilik ve dayanışma hareketi olarak sunuyor: "Bu konuda söylenen onca şeye karşılık, Küba'nın bağımsız ve egemen bir hareketi oldu; ayrıca Sovyetler Birliği'ne, karar alınmadan önce değil, alındıktan sonra bilgi verildi."[18] Angola halkına yardım etmeye karar veren Küba halkıdır, çünkü Angolalıların buna gereksinimi vardır. SSCB'den tamamen bağımsız bir Küba kararının söz konusu olduğunu ileri sürer ve Fidel Castro'nun 16 Nisan 1976 tarihli ve "*Granma*'nın XX. Yıldönümü" başlıklı söylevinde

15. Gabriel García Márquez, "Operación Carlota", a.g.e., s. 155-156.

16. a.g.e., s. 150-151.

17. Andrés Oppenheimer, *La hora final de Castro*, Javier Vergara, Buenos Aires, 1992.

18. a.g.e., s. 137.

dile getirdiklerini, itaatkâr ve uysal bir biçimde teyit eder: "Bu kararı tamamen kendi sorumluluğuyla alan Küba, Portekiz sömürgelerindeki halklara bağımsızlık mücadelelerinde her zaman yardım etmiş ve saldırı altındaki Angola'ya da askeri ekiplerden müteşekkil, temel bir yardım sunmuştur. Emperyalizm, Afrika hava sahasındaki bütün ulaşım yollarımızı tamamen kapattığı dönemde kuvvetlerimizle işbirliği yapmış olan SSCB, bizden bu ülkeye tek bir Küba askeri bile göndermemizi talep etmemiştir. SSCB, Küba'yla ilişkilerinde olağanüstü derecede saygılı ve dikkatlidir. Bu tür bir kararı ancak bizim kendi partimiz alabilirdi."[19]

Ve Castro, Birleşik Devletler Başkanı Gerald Ford'la onun sekreteri Henry Kissinger'ı kastederek ekler: "Küba'nın Angola'daki dayanışmacı eylemlerinin sorumluluğunu Sovyetler Birliği'ne yüklemeye çalışırken, Kuzey Amerika halkına ve dünya kamuoyuna yalan söylüyorlar."[20] *El olor de guayaba*'da, Plinio Apuleyo Mendoza'yla yaptığı söyleşide, García Márquez şöyle der: "Analizdeki sorun çıkış noktasında yer alıyor: Siz Küba'nın bir uydu olduğu fikrinden hareket ediyorsunuz, ben ise öyle olmadığına inanıyorum. Fidel'le bir dakika sohbet etmek, onun hiç kimsenin emirlerine boyun eğmeyeceğini anlamak için yeterli olur."[21]

Gelgelelim, Domingo del Pino şu soruyu sorarken kimi kuşkularını ortaya koyar: "Söz konusu olan, Havana rejiminin savunduğu gibi, dokuz milyon nüfuslu küçük bir ülke tarafından dünya çapında hayata geçirilen proletarya enternasyonalizmi mi, yoksa Küba Devrimi'nin ekonomik açıdan desteklenmesi karşılığında SSCB'ye sunulmuş bir hizmet mi? Yoksa Küba, Kara Kıta'ya yönelik bu çoklu müdahaleyi eleştirenlerin ileri sürdükleri gibi, Sovyetler Birliği'nin jandarmasına mı dönüştü?"[22] Bunun yanıtı açıktır; işte bu yüzden Castro, Küba dışından, devrimin resmi söylemini destekleyecek birine ihtiyaç duyuyordu, "García Márquez'in tartışmasız yazarlık yeteneğiyle mükemmel bir biçimde yaptığı da bu oldu: Küba'nın Afrika'daki müdahalesinin saf bir proletarya enternasyonalizmi hareketi olduğunu; Küba'nın SSCB'nin jandarmasına dönüşmediğini ve savunduğu menfaatlerin Sovyetler Birliği'ninkiler değil, Afrika halklarınınkiler olduğunu kanıtlamaya çalışmak. [...] Bu tarz bir psikolojik kampanyayı meşrulaştırmak için bu Küba politikasının entelektüel babalığını [burada açıkça

19. Fidel Castro, *Angola, Girón Africano*. Ed. de Ciencias Sociales, Havana, 1976, s. 21-22.

20. a.g.e., s. 22.

21. Plinio Apuleyo Mendoza, *El olor de la guayaba*, a.g.e., s. 126-127.

22. Domingo del Pino, a.g.e., s. 28.

García Márquez kastediliyor] kusursuz devrimci saygınlığıyla ölmüş birine yüklemekten daha iyi bir fikir olamaz. Bu, 'Carlota Operasyonu'nun ayrıntıları hakkında gizli ve romantik bir veriler yığınıyla birlikte hesaba katıldığında, Fidel Castro'nun özgeciliği konusunda okura bir fikir veriyor."[23]

Gabo açısından Angola, adanın devrim zaferinden beri yaşadığı bütün sorunların telafisi anlamına geldi: "Adaletsiz talihsizliklerle geçen yıllardan sonra, yaşam tarafından belki daha az cömert ama aynı zamanda daha insancıl başka bir biçimde ödüllendirildiklerini, çok coşkulu olmayan Kübalıların bile hissettiğinin, bizzat kendileri bile farkında olmayabilirler. [...] 1970'te, on milyon ton şeker üretimi gerçekleşmeyince, Fidel Castro halktan yenilgiyi zafere dönüştürmelerini istedi. Ama gerçekte, Kübalılar bunu çok uzun süreden beri, sağlam bir politik bilinç ve sarsılmaz bir moral gücüyle zaten yapıyorlardı. Domuzlar Körfezi zaferinden beri, yaklaşık on beş yıldır, Che Guevara'nın Bolivya'da, Başkan Salvador Allende'nin ise Şili felaketinin ortasında katledilmelerini dişlerini sıkarak kabullenmek zorunda kalmışlar ve Latin Amerika'daki gerillaların yok edilişine, ablukanın bitmeyen karanlığına ve bir ara onları felaketin kıyısına getiren geçmişteki onca iç hatanın gizli ve yatışmaz eziyetine katlanmışlardı."[24] Nihayet, ağızlar kulaklarda ve parmaklarıyla zafer işareti yaparak ellerini kaldırma vakti gelmişti: "Devrimin tersine çevrilemez, ama yavaş ve çetin zaferlerinin kıyısında yaşanan bu olay, geçmişin hak edilmemiş cezaları yüzünden, Kübalıların içinde hayli güçlü bir duygu uyandırmış olmalı. Onca zamandır bekledikleri büyük zaferin ödülünü onlara nihayet Angola verdi."[25]

Afrika ve Che: Veda sanatı

Kronik astımına rağmen, nerede bir devrim başlatmak gerekiyorsa oraya koşan ve tarihin göklere çıkardığı bir idealizmle can veren Arjantinli doktor Che Guevara Afrika'ya da ayak basmıştı. Birçok seferinde Sovyet sistemlerine karşı çıkmıştı ve SSCB'yle fazla yoğun bir işbirliğine taraftar değildi. Che'nin varlığı, García Márquez'in makalesinde, Afrika'daki Küba mücadelesinin ilk adımına dönüşür. Arjantinli devrimci, 1965'in Nisan'ından Aralık'ına

23. a.g.e., s. 30-31.

24. Gabriel García Márquez, "Operación Carlota", *Obra periodística 4: Por la libre (1974-1995)*, a.g.e., s. 156.

25. a.g.e.

kadar Kongo'da, bu Afrika ülkesinin bağımsızlığı için savaştı. Adamlarının bir kısmı daha sonra, PAIGC (Gine ve Cabo Verde Adaları'nın Bağımsızlığı İçin Afrika Partisi) ve MPLA için gerillalar eğitmek üzere Brazzaville'e geçtiler. Bu gerilla gruplarından biri gizlice Angola'ya girdi ve Portekizlilere karşı verilen mücadeleye katıldı. Aynı şekilde bir başka grup daha sonra Agostinho Neto'nun doğum yeri Dembo'daki güce katıldı.

Nobel ödüllü Kolombiyalı, bu mücadeleyi Afrika'ya Küba yardımının ilk halkası olarak kabul ediyor ve aralarında on yıl bulunan iki eylem arasında bir bağlantı kuruyor. Angola'yla Küba arasındaki bağlar 1965'ten itibaren güçlenmeye başladı, ama Gabo bu konuda çok önemli bir veriyi aktarmıyor ve işin aslı "Küba'nın Güney Afrika'nın maşası olmakla suçladığı adam, Savimbi, Afrika macerası sırasında Che Guevara'nın Angola'da devrimci bir hükümetin başına geçmesi için desteklediği yerli komutandı."[26] Fidel tarafından bilgece yönlendirilen Gabo, Che tarafından desteklenen adamı eleştirme fırsatını kaçırmaz: "Batıda, Zambiya'nın himayesi altında, Portekizli askeri yetkililer ve yabancı sömürü şirketleriyle sürekli bir işbirliği içinde bulunmuş olan Jonas Savimbi adındaki ilkesiz bir maceraperestin komutasındaki UNITA bulunuyordu."[27] César Leante'nin açıkladığı gibi, "Kübalı kuvvetler Angola'ya herhangi bir emperyalizmle –ne Portekizli ne de Güney Afrikalı– savaşmaya değil, Jonas Savimbi'ye karşı Agostinho Neto'yu desteklemeye, bir başka deyişle Angola'nın çoğulcu kurtuluş hareketlerinden hangisinin iktidarı ele geçirmesi gerektiğine karar vermeye gittiler."[28] İşte bu yüzden, eğer ortada bazı bilgisizlikler yoksa ya da liderliğini teyit edip güçlendirmek ve güncel desteğin ortaya çıktığı bağlamı açıklığa kavuşturmak için Kolombiyalı'nın söylemini yönlendiren kişi bizzat Fidel Castro değilse, bu bağlamda Arjantinli'nin adını anmak pek uygun gözükmüyor. Netice itibarıyla, şu satırları kaleme alan Kübalı Domingo del Pino'nun ifadesi daha akla yatkın duruyor: "García Márquez tarafından, 'Angola'daki Kübalılar: Carlota Operasyonu' başlığıyla *Triunfo* dergisinde yayımlanan makalenin en ilginç tarafı belki de Küba'nın Afrika'ya yönelik bu askeri seferiyle Che Guevara'nın –benzetmeyle ve incelikli ima yoluyla– bağdaştırılmasıdır. Che Guevara'nın Afrikalı gerillalar hakkındaki fikirlerini bilmediğini

26. César Leante, *Fidel Castro: el fin de un mito*, a.g.e., s. 145.

27. Gabriel García Márquez, "Operación Carlota", *Obra periodística 4: Por la libre (1974-1995)*, a.g.e., s. 129.

28. César Leante, *Fidel Castro: el fin de un mito*, a.g.e., s. 145.

varsaysak bile, Guevara tarafından muhtemelen 1964'te verilen bu ahlaki sözü yerine getirmek için Küba'nın bunca zaman –tam tamına on bir yıl– beklemiş olması, García Márquez'in hiç dikkatini çekmiyor."[29]

Afrika deneyimi Che için büyük hayal kırıklığıydı, zira bir devrimin olmazsa olmaz şartı olan şevk ve olgunluğu Afrikalılarda bulamadı; nitekim Gabo'nun, "Karanlık aylar: Che Kongo'da" başlıklı bir başka makalesinde de bu ayrıntıya rastlanmıyor. İşte bu yüzden, Domingo del Pino'nun dediği gibi, "Kolombiyalı yazar García Márquez'in [...], Küba'nın, askerleriyle Angola'nın yardımına koşarken, Che Guevara tarafından Afrika'nın devrimine verilmiş ahlaki bir sözü yerine getirmekten başka bir şey yapmadığını, muhtemelen Fidel Castro'dan esinlenerek, ileri sürmesi hiç de şaşırtıcı değil."[30] Castro'nun Gabo'ya bu bilgileri aktarmadaki niyeti muhtemelen, Küba'nın Sovyetler Birliği'ne karşı sözde bağımsızlığını teyit etmenin yanı sıra, Arjantinli doktorla kendisi arasındaki olası kopuş kuşkularını ortadan kaldırmaktı.

Ernesto Che Guevara, Küba'dan kesin bir biçimde gitmeden önce, Fidel Castro'ya bir veda mektubu yazdı. "Carlota Operasyonu" başlıklı makalesinde, García Márquez bu tarihsel ana atıfta bulunuyor ve "binbaşı rütbesinden ve kendisini Küba hükümetine resmi olarak bağlayan her şeyden istifa ettiğini" bildiren 25 Nisan 1965 tarihli mektubuyla aynı gün Che'nin Kongo'ya doğru yola çıkışından bahsediyor.[31] Kolombiyalı daha sonra, "Che'nin Fidel Castro'yla –üzerinde çok fazla spekülasyon yapılmış– kişisel bağlarının hiçbir zaman zayıflamadığını"[32] belirtecekti. Bir kez daha, Gabo, tabu konulara el atma izni olan az sayıdaki "devrimci"den biridir. Castro'nun yaymaya çalıştığı görüntü iki dev arasındaki mutlak birliktir, zira Kübalıların gözünde Arjantinli, tartışmasız bir devrimci paradigmadır. Fidel, Guevara'nın kopuşunun Küba projesine verebileceği ağır manevi ve politik zararın bilincindeydi. İşte bu yüzden, adada şöyle bir tur atmak, devrimci, savaşçı ve doğru yolu gösteren cümlelerin eşlik ettiği Che resimlerine her adımda rastlamak anlamına geliyor. Bu resimler iki ulusal kahramanı çoğunlukla barış ve uyum içinde, devrim için birlik halinde gösteriyor. Che'nin imajını sahiplenmenin en açık örneğini

29. Domingo del Pino, a.g.e., s. 29.

30. a.g.e.

31. Gabriel García Márquez, "Operación Carlota", *Obra periodística 4: Por la libre (1974-1995)*, a.g.e., s. 134

32. a.g.e., s. 135.

Arjantinli'nin yattığı yer olan Santa Clara'da yükselen ve Martí'nin Devrim Meydanı'ndaki anıtıyla kıyaslanabilecek anıt teşkil ediyor. Tam bir gövdeden oluşan dev heykele başka unsurlar eşlik ediyor. Bunların arasında dikkat çeken devasa bir dikdörtgen kaya kütlesinin ön yüzünde Che'nin meşhur veda mektubu, yani –daha sonra göreceğimiz gibi– Fidel'in ihanetinin kanıtı yer alıyor. Domingo del Pino, Castrocu rejime hizmet etmeyi bırakınca, kopuş temasına atıfta bulunur ve bununla ilgili olgulara ve niyetlere ışık tutmaya çalışır. Ona göre, Che'nin Afrika'da, "ilk kez 1964 yılında Cezayir'deki Ekonomi Semineri'nde kuramlaştırdığı ve muhtemelen Castro'yla aralarındaki uyuşmazlıklara eklenen son kanıt olan Sovyet 'neoemperyalizmi' hakkındaki tezini paylaşan Cezayirlilerle iyi bir iletişim kurmayı başardığı"[33] çok açıktır. İhtilafları en derin ve en gizli konulara kadar varıyordu: "Afrika'ya yönelik bu karamsarlığın yanı sıra SSCB'nin giderek artan etkisi ve sendikaların rolü [...] gibi Küba Devrimi'nde ortaya çıkmaya başlayan kimi temel bozulmalar, onun Küba Devrimi'ne, neredeyse umutsuzca, son katkıda bulunma teşebbüslerinin konusunu teşkil etti."[34]

Ancak Castro'yla Che arasındaki nihai kopuş çok daha dramatik bir şekilde gerçekleşmiştir. Görüştüğümüz kişiler arasında, Gabo'ya ve Küba'daki devrimci sürecin başlıca aktörlerinin birçoğuna çok yakın olan ve isminin gizli kalmasını isteyen bir kişi, Castro SSCB'nin vasiliği altına hiç gizlemeden yerleştiğinde, Arjantinli'nin çok uzun zamandan beri Fidel'in projesinin dışında kaldığını bildiği konusunda bizi temin ediyordu. Che sadece bir ayak bağı olarak değil, son zamanlarda "yabancı" muamelesi de görüyordu. Che, Cezayir seyahatinden döndükten sonra Fidel, Raúl ve devrimin diğer ileri gelenleriyle toplandı. Başından geçenlerle ilgili olarak onlara kapsamlı ve ayrıntılı bir rapor verdi. Toplantı sırasında birden tükürdü ve şöyle dedi: "Ben bu pisliği Küba ve Latin Amerika için istemiyorum. Adaletsiz bir sistemi başka bir adaletsiz sistemle değiştirmek devrimin amacı değildir; bir plütokrasi ve oligarşi sistemini, halk fakirlik ve zorluk içinde yüzerken, ayrıcalıkların bu kez Parti'nin yöneticileri ve onların bürokrasisine ait olduğu bir sistemle değiştirmek mi? Konuşmaya bile değmez." Bu sözlerden sonra, Che, Fidel ve Raúl arasında, çok ağır küfürlerin de geçtiği şiddetli bir tartışma yaşandı. Castañeda ya da Taibo II gibi Che biyografisi yazarları, 15 Mart 1965 günü Fidel ve Raúl, Cezayir'den yeni gelen Arjantinli'yi karşılamaya git-

33. Domingo del Pino, a.g.e., s. 28.

34. a.g.e., s. 29.

tiklerinde havaalanında başlayan ve fiziksel saldırıya yaklaşacak denli şiddetli anlara sahne olan 40 saatlik bir toplantıdan bahsediyorlar. O andan itibaren Che Küba'nın politik çevresinden tamamen uzaklaştı.

Che'nin Küba'daki son günleriyle ilgili olarak, Del Pino şunları ileri sürüyor: "Che Bolivya'daki gerilla hareketini hazırlamakla, Küba yönetimiyle, Castro'yla, aralarındaki derin uyuşmazlıkları etraflıca tartışmakla ve Cezayir'de yaptığı ve Troçkistlerin desteklediği konuşması neticesinde Küba'da tutuklanan Troçkist Kübalıların maruz kaldıkları muameleyi, tartışmasız otoritesiyle, mümkün olduğunca onarmakla meşgul oldu. Kübalı devrimciler arasındaki otoritesini son kez kullanan Che Guevara tutukluların önemli bir bölümünün salıverilmesini sağlamayı başardı, ancak eski işlerine dönmelerini sağlayamadı.[35]

Castro, "Guevara salgınının" sonsuza kadar yok olmasını garanti altına almak için, şahsen kendisine yazılan mektubu kamuoyu önünde okumaya karar verir. Böylece Arjantinli'nin biyografi yazarı Pierre Kalfon'un savunduğuna göre, "Castro üzerindeki baskıdan [burada söz konusu olan, Che'nin ortadan kaybolmasını anlamayan Küba halkının yaptığı baskıdır] şüphesiz kurtulur [...], ama aynı zamanda da –manevra çok ustacadır– onun dünya gözüyle Küba'ya dönmesini engeller. Che bunu ormanların derinlerinde böyle yorumlar."[36] Arjantinli hayal kırıklığını bizzat ifade eder: "Bu mektup ancak ben öldükten sonra okunmalıydı. İnsanı yaşarken gömmeleri hoş değil."[37] Pierre Kalfon'un kanaati çok açık: "Eğer Che'nin zikredilen sözleri gerçekten ona aitse, ki bizzat Alarcón'un teyit edilmiş değişik tanıklıkları göz önünde bulundurulduğunda öyle görünüyor, Guevara'nın kılavuzuna bakışında radikal bir dönüşüm söz konusu. Kastor, Polydeuskes'i kurban mı etmiştir? Arjantinli'yle Kübalı arasındaki muhteşem dostluk o gün ölümcül bir yara mı almıştır? Politika politikacıya ağır mı basmıştır? O andan itibaren iki adam arasındaki ilişkinin genel perspektifinin gözden geçirilmesi gerekir. Castro, Guevara'yı açıkça terk etmese de, Küba'nın yolları ona kapanmıştır."[38] Bu şekilde Komandante, dünyanın kapitalist ya da sosyalist olduğu bir soğuk savaş döneminde, son derece stratejik konumdaki küçük adanın,

35. Domingo del Pino, s. 29.

36. Pierre Kalfon, *Che. Ernesto Guevara, una leyenda de nuestro siglo*, Plaza y Janés, Barselona, 1997, s. 490.

37. a.g.e.

38. a.g.e.

her türlü politik rüzgârın dışında kalabileceğine insanlarını inandırarak, tek başına liderliğini garanti altına alıyor, kopuşu gizliyor ve aynı zamanda da, Ruslara net bağımlılığını örtbas ediyordu. O sırada rejimin yeni bir mensubuna dönüşmekte olan Gabo, bir kez daha Castro'nun mesajcısı oldu. Güvercin yüksekten uçuyordu, ama önünde daha aşacak birçok tepe vardı.

9

O kadar yüksekten, o kadar yüksekten uçtum ki, artık asfaltı göremiyorum

"Akşam yemeği Danilo Bartulín'le karısı María José'nin evlerinde oldu; onlarla ve birkaç kilo sucukla ilgili eski bir hikâyem var. Küba'ya gideceğimi bilen edebiyat ajansım Carmen Balcells bana María José ve Danilo'ya götürmem için birkaç tane sucuk vermişti. Sucuklara gümrükte el konulunca, o zaman henüz tanımadığım sucuk mahrumlarına bu haberi telefonla iletmiştim. Artık onları tanıyorum. Annesine benzeyen María José, şarkıda söylendiği gibi uzun boylu ve narin İspanyol kadınların mükemmel ırkından geliyor; kocasıysa Allende'nin güvenlik şefiydi ve ölümüyle baş başa kalmak isteyen başkanın kesin emriyle Moneda Sarayı'nı son anda terk etti. Bartulín şimdi asansör ithalatıyla uğraşıyor ve bazen de, artık gümrükte bununla ilgili bir sorun olmadığı için, İber sucuğu ithal etmeyi başarıyor; Küba'da hiç kimse seni rahatsız etmeden sucuk yemek için ustaca bir taktik. Patlayana kadar yiyor, içiyoruz ve Gabriel García Márquez, karısı Mercedes, Gabo'nun kardeşi Jaime ve karısı, *El País*'in Meksika temsilcisi Jesús Aznárez, Mauricio Vicent, Jesús Quintero, *El Loco de la Colina* [Tepenin delisi; Jesús Quintero'nun hazırladığı radyo programı], ev sahipleri ve ben, sınırsızca sohbet ediyoruz ve ben Gabo'ya, Nobel'i yeni kazandığı günlerde, Ricardo'nun da yanımızda olduğu bir öğle yemeğinde Nieves Muñoz Suay'ın pişirdiği *arros amb fesols i naps*'ı (fasulye ve şalgamlı pilav) yerken, Nobel'den itibaren artık sadece düklerle ve genel sekreterlerle konuşacağım dediğini hatırlatıyorum. Onu gelecekte sıklıkla karşılaşacağı zorluklar konusunda uyarıyorum, zira dünyada her geçen gün daha az dük kalıyor ve genel sekreterlerin soyu da giderek tükenmekte."[1]

2003 yılı başlarında, yukarıdaki sözlerin sahibi Manuel Vázquez

1. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 559.

Montalbán'a, hayalimizin Küba hakkında, Papa'nın ziyaretini arka plana yerleştirerek, tüm politik, kültürel, ekonomik unsurlarının yanı sıra kilise ve üniversite mensuplarıyla aydınların da içinde yer aldığı, adanın yarım asırlık tarihinin ve büyük liderinin çok renkli bir tablosunu ortaya koyan kitabını bizim yazmamız olduğunu söylemiştik. Carvalho'nun yaratıcısına gıpta etmemizin nedenlerinden biri burada size aktardığımızın benzeri birçok anekdota sahip olması; Gabo ya da Havana Kardinali, Kübalı ya da İspanyol bir bakan bu anekdotlarda karşımıza çıkabiliyor. Ama bizi en çok ilgilendiren, Kolombiyalı'nın Nobel Ödülü'nü alır almaz dükler ve büyükelçiler hakkında söyledikleri. Şu ana kadar anlattığımız aşamayla imrenilen ödülü alması arasında elbette ki birkaç yıl var ve bu dönemde García Márquez ona politik olarak hazırlanıyor. Nobel'e politikanın da karıştığı bilinmeyen bir şey değil. 1980'de bizzat Gabo'nun kendisi "İsveç Akademisi'nce öne çıkarılan politik ölçüt"[2] hakkında fikir beyan etti. 1938 yılında Hitler'in bu ödülü, kurucusu Yahudi olduğu gerekçesiyle Almanların almasını yasaklamasını, Akademi'nin sadece çok saygın bir adam olduğu ve kendisine başka bir ödül veremeyecekleri için Nobel Edebiyat Ödülü'nü Winston Churchill'e vermesini ve 1958 yılında Pasternak'ın ülkeme geri dönemem korkusuyla ödülü reddetmesini de örnek olarak gösterdi. Bizim Latin dünyamızda, politik adaletsizlikleri gidip Borges ya da Vargas Llosa'ya sorsunlar. Bunlardan ilki hakkında García Márquez 1980'de şöyle yazar: "Kastilya dilindeki en yüksek sanatsal değerlere sahip bir yazardır, ama onu yıllık tahmin listelerinin de dışında bırakmaya kalkışmamalarının tek nedeni merhametleridir. Kötü olan şu ki, nihai sonuç bizzat adayın hak edişine ya da tanrıların adaletine değil, İsveç Akademisi üyelerinin sırrına erişilmez iradesine bağlıdır."[3] Somut olarak, Borges'in Nobel Ödülü'nü hiç almamasını haklı göstermek için ileri sürülen gerekçeyi ve Akademi'nin ömür boyu daimi sekreteri Artur Lundkvist'in, kendisi yaşadığı sürece ödülün Arjantinli'ye asla verilmeyeceğini söylemesini, Gabo aynı makalede çok güzel irdeler:

> Şurası bir gerçek ki, o yılın (1976) 22 Eylül günü –oylamadan bir ay önce–, Borges, büyük edebiyatıyla hiçbir alakası olmayan bir şey yapmıştı: General Augusto Pinochet'yi görkemli bir şekilde ziyaret etti. "Sizin tarafınızdan kabul edilmek benim için hak edilmemiş bir

2. Gabriel García Márquez, "El fantasma del Premio Nobel", *Notas de Prensa*, a.g.e., s. 9.

3. a.g.e., s. 7.

onur Sayın Başkan", dedi bahsi geçen konuşmasında. "Arjantin, Şili ve Uruguay'da özgürlük ve düzen yeniden kurulmakta", diye devam etti, kimse kendisine sormadan. Ve kayıtsız bir biçimde sözlerini tamamladı: "Bu, komünizm tarafından kaosa sürüklenmiş ve altı oyulmuş bir kıtada gerçekleşiyor." Birbiri ardına bunca saçmalığı sıralamanın ancak, Pinochet'yle dalga geçmek için mümkün olacağını düşünmek zor değildi. Ama İsveçliler Buenos Aires'linin mizah duygusunu anlamazlar. O günden itibaren Borges'in ismi tahmin listelerinden çıkarıldı. Şimdi (1980), haksız bir cezanın sonunda, yeniden o listelerde görünür oldu; onun doymak bilmez okurları ve politik rakipleri olan bizleri hiçbir şey, onun her yıl tekrarlanan hevesli bekleyişlerinden kurtulduğunu görmek kadar mutlu edemez.[4]

Kimileri bu ödülü hiç hak etmedikleri halde alacaklardır; kimileri de onu hak etmiş olsalar da, almadan öleceklerdir; kimileri, siyasete rağmen onu alacak ve kimileri de, Kolombiyalı'nın durumunda olduğu gibi, onu her iki nedenden ötürü alacaklardır. García Márquez çarpıcı bir yazar ve en az aynı derecede çarpıcı –kendi ifadesiyle– bir "acil durum" politikacısıdır. Yetmişlerin sonunda İsveç Akademisi'ne ulaşmak için verdiği mücadele, 1971'de Bogotalı *El Espectador* gazetesinden Juan Gassain'e yaptığı açıklamalarla çelişmektedir: Nobel'i kendisine kitaplarından çok para kazandıktan sonra vermelerini arzulamaktadır ki, hiç pişmanlık duymadan reddedebilsin, zira bu ödül "anıtsal bir uluslararası yardakçılığa"[5] dönüşmüş durumdadır. On bir yıl sonra, ya artık ortada bir yardakçılık yoktur, ya milyonlarca satan kitaplarının ve oradan gelen paranın ödülü reddetmek için yeterli olmadığını düşünmektedir, ya da fikir değiştirmiştir. Biz kararını etkileyen unsurun bu ödüle sahip olmakla kazanılan saygınlığın siyasi sonuçları olduğunu düşünmeye meyilliyiz, zira seksenlerden beri şöhretini sürekli olarak siyasi alanda kullandı. O kadar yüksekten, o kadar yüksekten uçtuktan sonra, bir edebiyat ödülünü bir daha asla kabul etmeyeceğini de ilan etti, zira Nobel ihtişamın zirvesiydi ve geri kalan ödülleri, onları hak eden diğer bir sürü yazara bırakmak gerekiyordu. Bu söz bugüne kadar tutuldu ve kader bu sözüne sadakatten ötürü ona göz kırptı. Vargas Llosa bir seferinde bize 1997 yılında Cervantes Ödülü'nü veren jürinin içinde yer aldığını anlattı. Ödül o yıl García Márquez'e verildi ve o reddetti; bunun üzerine İspanyolca edebiyatın "Nobel"inin ve-

4. a.g.e., s. 8.

5. Alfonso Rentería, *García Márquez habla de García Márquez*, a.g.e., s. 70.

rileceği ikinci bir isim arandı. Ödül Castro rejimiyle suç ortaklığından ötürü Kolombiyalı'yı en çok suçlayan yazarlardan biri olan, Graham Greene'in romanının adına gönderme yaparak ona, "Havana'daki seçkin adamımız" diye hitap eden ve onun şiddetli bir "castroenteritis" hastalığına yakalandığını ileri süren Cabrera Infante'ye verildi.

Onun asla reddetmediği şey iktidar oldu, ama kendi bildiği tarzda. Ülkesinin devlet başkanlığı iki kez kendisine teklif edildi, ama bunu kesin olarak reddetti. "Kolombiya Devlet Başkanı mı? Ben bu iş için fazla ciddiyim" diye yorum yaptı bir seferinde.[6] 13 Kasım 2002'de, Habana Libre Oteli'nin lobisindeki masalardan birinin etrafında otururken, Prensa Latina'da Gabo'yla birlikte çalışmış olan Kübalı şair Ángel Augier bize şunları anlattı: Bir seferinde Kolombiyalı, Nobelli olmasından kısa bir süre önce, Nicolás Guillén'in başkanlık, Augier'in ise başkan yardımcılığı görevini üstlendikleri, El Vedado'daki güzel bir köşkte çalışmalarını yürüten Küba'nın saygın kurumu UNEAC'a gelmiş. Oradaki işleri bittikten sonra iki Kübalıyı, Eski Havana'nın kalabalık bir sokağında, katedralin yakınlarında yer alan La Bodeguita del Medio'da bir şeyler içmeye davet etmiş. Küba'nın görevine yeni atanmış olan Kolombiya büyükelçisi de oraya gelmiş. Nobellinin yorumu şu olmuş: "Bu görevi kabul etme çünkü Bogota yaşanacak yer değil." García Márquez iktidarın kendisini istemiyor; ona tapıyor ve büyük bir tutkuyla bağlı. En ünlü cümlelerinden biri şu: "İktidar karşısında büyülendiğimi hissediyorum ve bu bir sır değil."[7] İktidara yaklaşma biçimi, aldıkları kararlara etki etmek için (kendi başına karar alma zorunluluğu olmadan) ona sahip olan ve onu kullanan kişilerle aynı sosyal ortamda yaşamak.

Seksenlerin başında Kolombiya'nın muhafazakâr devlet başkanı Betancur, vatandaşını Nobel'i alır almaz kutlamıştı. Betancur, Gabo'nun Kolombiya'ya hiç uğramadığı bir dönemin sonunda, ona defalarca bakanlıklar ve büyükelçilikler teklif ettiğini, ama Gabo'nun her seferinde bir mazeret bulup teklifi geri çevirdiğini söyleyecekti. "İktidarın yakınında olmak istiyor, ama ona sahip olmak değil"[8] demişti. En büyük zevklerinden biri Castro'yu hangi şartlar altında ve günün hangi saatinde olursa olsun telefonla arayabileceğini ve telefonuna cevap verileceğini

6. Pedro Sorela, a.g.e., s. 249.

7. "García Márquez: la soledad de la fama", *El Tiempo.com*, 18 Aralık 2002 Çarşamba, s. 2.

8. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 64.

kanıtlamaktır. Hepsi bu değil: Bilir ki gerçekten dostu olan başkanlar, dükler, genel sekreterler, eğer gerekirse, onun iktidarı kendine özgü kullanma biçimini tatmin etmek için keyfi davranışlarda bulunacaklardır. Mesela, ileride değineceğimiz, siyasi tutukluların serbest bırakılmasında ve çok daha basit konularda yaşanan budur.

1997'de Alfaguara yayınevinden çıkan *García Márquez: El Viaje a la semilla* adlı biyografiyle ve bize e-postalarıyla sürekli olarak sunduğu verilerle değerlendirecek olursak, hiç kuşkusuz Gabo'yu en iyi tanıyan adam olan Dasso Saldívar'ın bize aktardığına göre, seksenlerin başında, Nobel'i almadan çok kısa bir süre önce, asfaltın görülmediği yüksekliklere çoktan tamamen çıkmış olarak, bir 25 Temmuz günü annesinin doğum gününü kutlamak istedi. Ülkesini kısa bir süre önce terk edip Meksika'da yaşamaya başladığı için, Fidel uçağını ödünç verdi ve onu, Aracataca'lı telgrafçının karısıyla muhteşem bir gece eğlencesi geçirebileceği Kolombiya'ya hiç kimse farkına varmadan gönderdi. İktidar ve çevresi onun için bir oyuncak olmaya başlamıştı. Ancak Castro onun yegâne siyasi oyun arkadaşı olmadı. Bir sürü güçlü adam var ve iktidarın çarkları bazen sessizce hareket etmiyor.

Gabo bu arada, yetmişlerin sonlarında güç istismarına karşı mücadele eden ya da insan hakları veya siyasi haklar mücadelesi veren örgütlerin içinde yer alır. *Alternativa* dergisi vasıtasıyla, sol gruplar arasındaki fakhlıkları gidermeye ve geniş bir ilerici cephe kurmaya kalkışıp bir süreliğine de bunu başaran FIRMES hareketinin kuruluşuna katkıda bulunur. 1978 yılının sonlarında, kısmen yazarın yaptığı çeşitli ödül bağışları, kısmen de telif haklarının geliriyle ayakta duran Latin Amerika İnsan Hakları Örgütü HABEAS'ı yaratır. Bu örgüt vasıtasıyla, örneğin Kolombiya Devlet Başkanı Julio César Turbay Ayala'dan (1978-1982) ülkesindeki siyasi tutukluların maruz kaldıkları işkenceyle ilgili bir açıklama talep eder.[9] Ama daha belirleyici müdahalesi, hiç şüphe yok ki, 1975'teki Russell Mahkemesi'nde oldu. İlki 1961'de İngiliz filozof ve matematikçisi Bertrand Russell tarafından Birleşik Devletler'in Vietnam'daki faaliyetlerini yargılamak için kurulan mahkemenin ikincisi, 1973'ten 1976'ya kadar, Latin Amerika'daki insan hakları ihlallerini ve baskıyı duyurmak amacıyla toplandı. 1975'teki bir röportajda nasıl başkan yardımcılığına seçildiğini ve bunu neden kabul ettiğini ayrıntısıyla anlattı:

9. Pedro Sorela, a.g.e., s. 250.

Russell Mahkemesi benim de aralarına katılmamı teklif etti, ben de kabul ettim. Her şeyden önce bunu şu nedenle yaptım: Ben siyasi bir lider değilim, benim liderlik yeteneğim yok. Lider olamayacağımı da biliyorum, eğer olsaydım kötü bir lider olurdum, bu yüzden bunu hiç denemeyeceğim; kaybetmeye oynamak benim hoşuma gitmez ve eminim ki liderliğe oynasaydım kaybederdim. İşte bu yüzden hiçbir *örgütün içinde yer almıyorum; kendimi bir tür keskin nişancı gibi* görüyorum. Ve ne yapacağımı çok iyi bilmeme riskini de alıyorum; ne zaman insanlar tutuklansa, ne zaman Latin Amerika'nın ya da dünyanın herhangi bir tarafında zulüm olsa açıklamalar, protestolar yapmam ve telgraflar yollamam gerekecek [...]. Russell Mahkemesi'nde bana en ilginç gelen ve hâlâ gelmeye devam eden şey, Latin Amerika'nın sorunlarını duyurmak açısından erişim alanının genişliği. Tıpkı bir rezonans kutusu gibi [...]. Hadi daha açık söyleyelim: Latin Amerika'daki durum hakkında haberler çıksın diye bizim sahneye koyduğumuz büyük bir tiyatro piyesi bu.[10]

Netice itibarıyla, Felipe başbakan

İspanyol Hükümetinin eski başkanı Felipe González'in diline en çok pelesenk olan sözlerden biri "netice itibarıyla"ydı. Seksenli yıllarda yarımadadaki, yöneticilerimizin taklidini yapan tüm politik mizahçılar, González'in "netice itibarıyla" sözüne bir de "başkan" kafiyesi* eklemeye alışmışlardı Artık Adolfo Suárez'in "Söz verebilirim ve söz veriyorum" sözünü hatırlayan kimse kalmamıştı ve bıyığını kımıldatmadan slogan haykırma yeteneği olan Aznar'ın "İspanya iyi gidiyor" sözü henüz ortada yoktu. Gabo'nun Felipe ve diğer Avrupalı ve Amerikalı sosyalist liderlerle dostluğu neredeyse hepsiyle yetmişlerin o dönemiyle seksenlerin ilk yıllarında başlar ya da güçlenir. González'i 1975 yılında Bogota'daki kalabalık bir otel odasında tanıdı. İspanya'nın eski başbakanıyla konuşamamış olmamız çok yazık. Bir yıl boyunca ondan randevu almaya çalıştık, ama bu mümkün olmadı. Sekreteri her seferinde vakti olmadığı yanıtını veriyordu; süreyi bir ya da bir buçuk yıla genişlettiğimizdeyse, artık yanıt alamaz olmuştuk. Her gün gelip oturması gereken, ama haber bültenlerinde Meclisten verilen görüntülerde sıklıkla bomboş gördüğümüz sandalyesinde biriken toza bakılırsa gerçekten çok meşgul olmalı. Muhalefette olsalar da, bizi temsil eden ve büyük bir şevkle yöneten bütün o iyi niyetli adamların ay-

10. "GGM al banquillo", *Revista Seuil*, Brüksel, 1975, Alfonso Rentería, a.g.e., s. 99-100.

* İspanyolca "por consiguiente" ve "presidente" sözlerindeki kafiyeden söz ediliyor. (ç.n.)

lık olarak, titizlik ve dakiklikle aldıkları imrendirici maaşı tahsil etmek için de, bir ihtimal, fazla acele etmiyordur herhalde. Belki de verdiği konferanslar daha çok para getiriyor ve daha az baş ağrıtıyordur. Mevzu şu ki, 1975'te, Franco rejiminin sona ermesiyle birlikte ülkenin politik yapılarının değiştiği bir dönemde İspanyol sosyalizminin lideri olarak Kolombiya'yı ziyaret etti. Enrique Santos Calderón, Antonio Caballero ve García Márquez, *Alternativa* dergisini temsilen, bir röportaj yapmak amacıyla onun kaldığı otele gittiler. Gabo orada olanları şöyle anlatıyor:

> Gerçek şu ki, bir biçimde hem o hem biz o röportajın bir bahaneden başka bir şey olmadığını anlıyorduk ve bu yüzden ertesi gün buluşmak ve başka tanıklar ya da kayıt cihazı olmadan sohbet etmek için sözleştik. Buluşma bizzat Felipe'nin isteği doğrultusunda, rahat ve şüphe uyandırmayan bir ortamda oldu: Bir kitapçı dükkânının raflarının arasında, dalgın müşteriler bizim varlığımızın hiç farkına varmadan. Bu şekilde –saklanmaya ihtiyaç duymadan– neredeyse görünmez olmak Felipe için, İspanya'nın kötü dönemlerinde onca yıl içinde yaşamış olduğu gizliliğin gündelik bir uygulamasıymış gibi geldi bana.[11]

Oradaki sadece ilk buluşmalarıydı. Kimyaları uyuştu, ama dostluk daha sonra, "dükler" ve "genel sekreterler" elitini oluşturan büyük sosyalist başkanlardan biri olan Omar Torrijos'un vasıtasıyla geldi. Daha sonra, yetmişlerin ikinci yarısında, Panama başkanının ülkesinde sahibi olduğu değişik evlerde karşılaştılar. Moncloa Sarayı'nda, netice itibarıyla, artık başkan olan González tarafından kabul edilmesinden kısa bir süre sonra, ona ithaf ettiği makalede Gabo o günleri şöyle anımsar:

> Pasifik'in yılmaz dalgalarının hiç durmadan dövdüğü kıyıdaki eski Farallón Askeri Üssü'ne ya da Contadora Adası'nın esir alınmış cennetine neredeyse önceden hiç haber vermeden gelir ve her seferinde Latin Amerika'nın, özellikle de Orta Amerika'nın kaderi üzerine söyleyecek sözü olan birisiyle, özellikle de Panama Kanalı'nın geri alınması için verilen sessiz ve zorlu mücadelede anahtar rol üstlenmeleri gereken Carlos Andrés Pérez, Alfonso López Michelsen ve bizzat Omar Torrijos üçlüsüyle buluşurdu. Diğerleri çoktan ülkelerinin devlet başkanlarıyken, otuzun biraz üzerindeki genç Felipe González onların arasında sadece, üstatları kadar bilgili ve dikkatli, tapınağın içinde dolaşan ayrıcalıklı bir öğrenciye benziyordu. Zafere giden yolu

11. Gabriel García Márquez, "Felipe", *Notas de Prensa*, a.g.e., s. 357.

o kadar çabuk kat etti ki, şimdi bütün bunlar sanki uzun yıllar önce, analize imkân tanıyan tarihsel bir uzaklıkta olmuş gibi duruyor. Felipe González'i Moncloa Sarayı'nın bahçesinde dolaşırken görünce, Farallón ve Contadora tatillerinde dostumuzun hiç göstermediği kırk yaşıyla ülkesinin hükümet başkanına dönüştüğü fikrine alışmam belki de bu yüzden çok güç oldu.[12]

Buluşmalar sadece Panama'da olmadı; Meksika ya da San Blas Adaları gibi Amerika coğrafyasının başka noktaları da bunlara ev sahipliği yaptı. Amerika kıtası politikaları üzerine o kadar çok konuştular ki, Kolombiyalı, Felipe'yi "Orta Amerika konusunu en iyi bilen uzman"[13] olarak ilan etmekte hiç tereddüt yaşamıyor. Bunun bir abartma olmadığının altını çiziyor, zira "Latin Amerikalı olmasa da, İspanya'nın kaderiyle bizimkinin, bir biçimde, belki de birbirini tamamlayıcı olabileceğinin bilinciyle, bizim kaderimizle bu kadar yakından ilgilenen başka hiç kimseyi tanımıyorum"[14] diyor. İşte bu yüzdendir ki, özel olarak Amerika kıtasıyla ilgili konular üzerine onunla konuştuktan sonra, "sadece kim olduğumuz ve Latin Amerikalılar ve İspanyollar olarak nereye gittiğimiz hakkında çok şey öğrenmekle kalmayıp, aynı zamanda yollarımızın kesişmeye devam ettiğine, bunların birçoğunu birlikte kat etmemiz gerektiğine ve Felipe'nin sadece İspanya için değil, bizim ortak kaderimiz için de belirleyici bir lider olduğuna kanaat getirdim"[15] sonucuna varıyor.

Felipe'nin Küba konularına müdahalesiyle üçlü tamamlanır. Castro'yla González arasındaki farklılıklar ve çatışmalar bilinse de, Gabo'nun bir taraftan Fidel'le defalarca konuşarak bu adamla dayanışma içinde olma konusunda onu cesaretlendirmiş olması, diğer taraftan da Küba'nın durumu ("ortak kader" olarak arzu edilen paradigma) hakkında Felipe'yle fikir alışverişinde bulunmuş olması çok muhtemel. Gerçek şu ki, doksanların ortasında, kritik bir dönemde, Kübalı'nın inatçı tavırları ve yaygınlaşan sefalet yüzünden Felipe'nin Fidel'e yönelttiği ağır eleştiriler zirvedeyken, İspanyol başbakan, artık maliye bakanlığı yapmayan ama ekonomik konularda İspanyol sosyalizminin sahip olduğu en parlak kişi olmayı sürdüren Solchaga'yı Küba'ya gönderir. Lage'nin arabulu-

12. a.g.e.

13. a.g.e.

14. Gabriel García Márquez, "Felipe", *Notas de Prensa*, a.g.e., s. 357.

15. a.g.e., s. 357-358.

culuğunda Castro'yla yaptığı görüşmede, Solchaga, sürdürülen durumun "sübvanse edilen devrim"[16] olduğunu ve üretim araçlarının mülkiyetiyle ilgili olarak o güne kadar savunulan düşüncelerin bazılarında değişiklik yapmanın kaçınılmaz gözüktüğünü halka açıklaması gerektiğini ileri sürdü ve değişimin ve pazar ekonomisine açılmanın zorunluluğu konusunda Kübalıyı ikna etmeye çalışır. Ancak Castro şu yanıtı verir: "Bak Solchaga, haklı olabilirsin; ama bu söylediklerini bir başkasının yapması gerekecek."[17]

Torrijos'la ilgili her şey

Felipe'yle Gabo arasındaki dostluk ilişkisinde köprü görevi yapacak olan Panamalı lider, ülkesinde iktidarı 1969 yılında güç kullanarak ele geçirdi ve çok erken bir tarihte, henüz hiçbir siyasi liderle görüşmeden önce, Kolombiyalı'yla temas kurdu. Torrijos, Marksist değildi, ama Tito ve Fidel'e hayrandı ve Kübalı liderin Guatemala, El Salvador ve Nikaragua'ya müdahalelerini destekliyordu. García Márquez onun gücü ele geçirmesinin arkasındaki niyeti sertçe eleştirdi; bunun üzerine, Panamalı, iyi niyeti konusunda ikna etmek için onunla konuşmak istedi. Bu ilk buluşma Nobelli tarafından daha sonraları dostluğunun başlangıcını teşkil eden üç günlük bir eğlence olarak hatırlanacaktır.[18] O günden itibaren, Torrijos 1981'deki bir uçak kazasında ölene dek birçok sefer görüştüler. Dostuyla ilgili olarak Gabo'nun aklında en çok kalan şeylerden biri, viskinin onun üzerinde yarattığı uyarıcı etkiler sayesinde bütün gece uyanık kalma becerisidir ve gerekebilir diye altı kadını "sürekli olarak el altında" bekletmektedir. Ölümünden kısa bir süre sonra, Gabo, sadece onunla ve ortak dostlarıyla birlikte olmak için son yıllarda Panama'yı yılda en az iki ya da üç kez ziyaret ettiğinden ve oradayken genellikle bir otelde kaldığından bahsettiği duygusal bir makaleyi ona ithaf eder (12 Ağustos 1981). Ama o yılın 20 Temmuz'unda gerçekleştirdiği son seyahatinde, başkentte, Torrijos'un çok az kullandığı evlerinden birinde misafir edildi. O seferinde, Gabo dostu tarafından başka tanıdıklarla birlikte bir akşam yemeğine davet edilmişti. Gece eğlencesinin sonunda, başkanın sekreteri resmi bir merasime katılmaları gerektiğini belirttiği halde, Başkan her an kalkmaya hazır bir uçak

16. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 181.

17. a.g.e.

18. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 64.

ve bir de helikopter hazırlanmasını emretti ki, bu henüz nereye gideceğini bilmediği anlamına geliyordu. Gabo, o gün kaldığı odaya gelince bu olayı şöyle anlatır:

> Diğer birçok seferde olduğu gibi o gece de bana şöyle dedi: "En çok hoşuma giden şu ki nerede uyuyacağımı asla bilmiyorum." Hiç kimse bilmiyordu. Ancak uçak ya da helikopter kalkmaya hazır olduğunda pilot gidilecek yeri açıklıyordu. Bu seferki de bir istisna olmadı. Akşam yemeğinden döndükten sonra evi aydınlatılmış olarak, ama ıssız ve sessiz bir halde buldum ve onun kısa bir süre önce gittiğini anladım, zira odanın soğutulmuş havasında purosunun kokusu hâlâ hissediliyordu. Nereye gittiğini hiçbir zaman öğrenemedim, ama şimdi biliyorum ki, o geceden sonra onu bir daha asla göremeyecektim.[19]

García Márquez, yetmişlerin sonunda ve seksenlerin başında, hepsi de övgü dolu olan ve Orta Amerika ülkelerinde o tarihlerde görülen –Felipe González ve diğer sosyalist liderlerle yapılan sohbetlerde de etraflıca ele alınmış– değişik krizler hakkında değerli fikirlerle süslü bazı makalelerini ona ithaf eder. 1981'deki, ölmüş dosta bu şekilde saygı sunmanın yanı sıra, *Alternativa*'da 1977 Mayıs'ında yayımlanan ve sol, radikal sol ve diğer bazı grupların mensuplarının sınır dışı edilme sorunuyla ilgili olarak, bunların Kanal Bölgesi'ndeki istikrarı bozmak için CIA tarafından ülkeye sokulmuş olma ihtimalini ileri sürdüğü "El General Torrijos sí tiene quien le escriba" [General Torrijos'un kendisine mektup yazacak kimsesi var] ve yine *Alternativa*'da 1977 Ağustos'unda yayımlanan, Kanal'ın egemenliğini ve Orta Amerika açısından doğurduğu sonuçları ele aldığı "Torrijos cruce de mula y tigre" [Torrijos, katır ve kaplan kırması] başlıklı makaleler çok ilginçtir. Bu ikinci makalede, özellikle, Torrijos'un kişiliğine odaklanarak onun yönetiminin olumlu unsurlarını, vurgulamaya çalışıyordu. Gabo, onun doğallığının, dürüstlüğünün ve cesaretinin altını çizerken, Carter'le yürütülen görüşmelerden birinin ortasında, Birleşik Devletler'den üst düzey bir görevliye söylediği şu sözleri örnek gösteriyor: "Sizin için en iyisi Kanal'ı bize güzellikle geri vermek olacak. Aksi takdirde, yıllarca kafanızı o kadar şişireceğiz ki, en sonunda bize şöyle diyeceksiniz: 'Lanet olsun, alın kanalınız orada, ama daha fazla kafa ütülemeyin.'"[20]

Kolombiyalı'nın bu konuya müdahalesi kişisel tavsiyelerle sı-

19. Gabriel García Márquez, "Torrijos", *Notas de Prensa*, a.g.e., s. 140.

20. "Torrijos, cruce de mula y tigre", *Por la libre*, a.g.e., s. 184.

nırlı kalmadı; nitekim 1977 yılında Washington'da Kanal'la ilgili anlaşmanın imza zirvesine, Graham Greene ve o, aşırı sol politik duruşları ve Yanki emperyalizmine yönelik eleştirilerinden ötürü onlarca yıldır vize alamadıkları Birleşik Devletler'e, Torrijos'la birlikte, hepsi sarhoş olan bir Panama delegasyonunun arasında girdiler. Torrijos, müzakerelerinin başarısını garantiye almak ya da politik düşmanlarına tuhaflıklarını ve şaka gibi kışkırtmalarını bir kez daha göstermek için onları orada istiyordu. Gabo'nun anlattığına göre her şey, uzun süreden beri yazarlara uygulanan yasakla dalga geçme şeklinde başladı. Panama Devlet Başkanı, Birleşik Devletler'e bir ziyarete hazırlanıyordu ve "Washington'a gitmek için delegasyonu oluştururken Torrijos'un aklına birden, Graham Greene'i ve beni Birleşik Devletler'e gizlice sokma fikri geldi. Bu bir saplantıydı: Kısa bir süre önce de, Greene'e ulusal muhafız albayı kılığına girmesini ve Carter'la görüşmek üzere özel bir görevle Washington'a gitmesini teklif etmişti. Niyeti sadece Birleşik Devletler başkanına alışıldık şakalarından birini yapmaktı [...]. General Torrijos bize, bizzat kendi kimliklerimizle ama resmi Panama pasaportlarıyla ve bu ülke delegasyonunun bir parçası olarak imza törenine katılmamızı teklif edince ikimiz de bunu çocuksu bir sevinçle kabul ettik [...]. Bu anın edebi ağırlığının bilincinde olarak, uçağın merdivenlerinden indiğimiz sırada Graham Greene kulağıma şöyle dedi: 'Aman Tanrım, Birleşik Devletler'in şu başına gelenlere bak!' General Torrijos kendisine şakayı anlatınca, Carter diş macunu reklamlarındaki gibi parlak dişleriyle gülmekten başka bir şey yapamadı."[21]

Gabo, müzakerelerin tamamlanmasının ardından, varılan anlaşmaların yerine getirilip getirilmediğini ve özellikle de, Küba'nın çok önemli yer tuttuğu, Karayip bölgesiyle Orta Amerika arasındaki dengeyi çok yakından takip etti. "Reagan'ın Kissinger'ı" diye adlandırdığı Reagan'ın diplomasi şefi Alexander Haig üzerine, 21 Şubat 1981'de kaleme aldığı makalede, General Haig'in başlattığı yumruğu masaya vurma politikası karşısında bütün bölgenin alevlendiği konusunda uyarır. Gözlemlerine göre, Reagan'ın başkan seçildiği geceden beri "El Salvador alevler içindedir", "Nikaragua bir daha rahat uyumamıştır" ve Küba "bir kez daha savaş haline geçmiştir." Panama'ya gelince, bu ülkenin hükümeti "geçen hafta gönderdiği akıl almaz bir sözlü nota vesilesiyle, General Haig'in emperyal eğilimi ve sert stiliyle doğrudan bir biçimde tanışan ilk

21. Gabriel García Márquez, "Las veinte horas de Graham Greene en La Habana", *Notas de Prensa*, a.g.e., s. 360.

hükümet oldu [...], [söz konusu notada] Panama ve Birleşik Devletler arasında var olan iyi ilişkiler övülüyor. Panama hükümetinin 1980'de gerçekleştirdiği seçimler ve 1984 yılında yeniden sandık başına gitme projesi takdir ediliyor. Panama'yla Küba arasındaki ilişkilerin varlığı anlayışla karşılanıyor, ama bu ilişkilerin fazla iyi olmasından ve özellikle de, iki ülke arasındaki ticari alışverişin Birleşik Devletler'in yirmi yıldan uzun bir süredir uyguladığı ablukanın sekteye uğramasına katkıda bulunmasından duyulan kaygılar dile getiriliyor [...]. Panama karasularında Kübalı bir balıkçı filosunun varlığı ve Küba'nın El Salvador'a silah ve yetişmiş eleman göndermek için Panama'yı kullanması onu endişelendiriyor."[22] Yazar makalenin devamında, Haig'in sözlerine Panama hükümetinin yaptığı itirazları sıralayıp Torrijos'un çarpıcı bir cümlesiyle yazısını noktalıyor: "Bu mesajı, yanlış alıcıya iletildiği gerekçesiyle hiç alınmamış kabul ediyorum. Bunun Porto Riko'ya gönderilmiş olması gerekiyordu."[23]

Yeni bir müttefik: Sandinizm

Gabo'nun Orta Amerika'ya bağlılığı, en sonunda El Salvador ve Nikaragua'daki iç savaşları sona erdirmek için yapılan görüşmelere de iştirak etmesine yol açtı. Kavganın her iki cephesindeki rehinelerin serbest bırakılmasında da, belli bir sıklıkla, rol oynadı ve Sandinist Devrim'in uluslararası alanda desteklenmesi için çaba harcadı. Ayrıca, yeraltı mücadelesinin sürdüğü dönemde hareketin liderleriyle Meksika'daki evinde toplanıyordu ve üç muhalif grubun ortak Sandinist Cephe'de birleşmesiyle neticelenen müzakerelere de katkıda bulundu.[24] Hükümette üst düzey bir görev yüklenen Nikaragualı öykü yazarı ve Sandinist politikacı Sergio Ramírez, Gabo'yla ilişkisini şu şekilde anlatıyor: "1997 Ağustos'unda, Somoza'dan kurtulmak için yardım aramaya geldiğim Bogota'da tanıştık. O seferinde beni, *Şer Saati* adlı romanından uyarlanan dizinin çekimlerinin yapıldığı RTI stüdyolarında, ekranlar ve ses cihazlarıyla dolu bir büroda ağırladı. Ulusal Muhafızlara karşı hazırlanan taarruzun önünde durmanın imkânsızlığı sebebiyle Sandinist Devrim'in zaferinin çok yakın olduğu ve ondan istediğimiz şeyin Caracas'a gidip, bu hükümetin mensupları

22. Gabriel García Márquez, "El Kissinger de Reagan", *Notas de Prensa*, a.g.e., s. 61-62.

23. a.g.e., s. 63.

24. Pedro Sorela, a.g.e., s. 249.

olarak şu anda Kosta Rika'da yaşayan bizler ayaklarımızı Nikaragua topraklarına basar basmaz Managua'daki bir süpermarket zincirinin sahibi Felipe Mántica'nın başkanlığında kurulacak yeni hükümeti desteklemesi için Başkan Carlos Andrés Pérez'le konuşması konusunda onu ikna etmek hiç zor olmadı."[25]

Bir taraftan Sandinizme yardım etme konusunda, diğer taraftan da esas rolünün güçle oynayan ve güce sahip olanları kontrol ederek onu kullanan bir aracınınki olduğunu göstermek konusunda hevesli olan Kolombiyalı, bu fikirden heyecan duyar ve hemen yola çıkar. Ramírez sözlerini sürdürür: "Hemen Caracas'a gitti, o gerçekdışı hikâyeyi başkana anlattı, başkan buna inandı, zafere o zaman ulaşamasak da çok fazla beklememiz gerekmeyecekti, zira gerilla güçleri, iki yıldan kısa bir sürede, 19 Temmuz 1979'da Managua'ya girdiler. Kısa bir süre sonra Managua'ya geldi ve Mercedes'le birlikte uzun süre bizim evde kaldı; artık bizim değil Tayvanlı bir işadamının oturduğu, devasa *chilamate* ağaçlarının gölgesindeki o evde. Köprünün altından onca sular aktıktan sonra bugün ve ben açgözlülük yüzünden çürüyen o devrimden çok uzaklaşmışken, konu hakkındaki yegâne yorumu kısa, öz ve tam isabet: 'Beni kandırdılar'"[26]

Venezuela'da komünistlerle karşı karşıya gelen radikal sol parti Venezuelalı MAS'ın lideri, partisinin eski cumhurbaşkanı adayı ve *Talcual* adlı haftalık derginin yöneticisi Teodoro Petkoff, bu önemli diplomatik hareketi doğruluyor ama ona başka bir boyut kazandırıyor. Dediğine göre García Márquez yetmişlerin ikinci yarısında, gizlice Caracas'a geleceğini haber vermek için onu telefonla arayıp hiç kimseyi görmek istemediğini, gelince her şeyi açıklayacağını söylemişti. Oraya varır varmaz, o dönemde Venezuela devlet başkanı ve orta bölgenin ilerici devlet başkanlarının menfaatlerinin sürekli savunucusu olan Carlos Andrés Pérez'le görüşmesi için Sandinist liderler tarafından değil, Fidel Castro tarafından gönderildiğini açıklamıştı, ama Pérez'i tanımadığı için bu konuda Petkoff'un yardımına gereksinimi vardı. MAS'ın lideri aracılık yapmakta hiçbir sorun yaşamadı, zira o dönemde, "ülkemizde, muhalefetle hükümet arasındaki ilişkiler henüz medeniydi,"[27] diyor. Gabo'nun işlevini ve girişimini şu şekilde özetliyor: "Söz konusu olan, Sandinistaların birinci 'nihai taarruza' –bu ilki

25. Sergio Ramírez, "Nada llega a perderse", *Cambio.com*, 16-X-2002, s. 2.

26. a.g.e.

27. Teodoro Petkoff, "Los tiempos de la izquierda", *Cambio.com*, 7-X-2002, s. 3.

başarısızlıkla sonuçlanacak, zafer ikincide gelecekti– hazırlanmalarıydı ve Nikaragua topraklarında, uluslararası düzeyde tanınmaya ihtiyaç duyan bir tür geçici hükümet kurmayı düşünüyorlardı. Pérez'den bekledikleri de bu hükümeti tanımasıydı. Orada maddi yardım da konuşuldu ve sanırım, Carlos Andrés Pérez'in Nikaragua'yla ilişkileri bu şekilde başladı. Sandinistalarla başlayıp yıllar sonra onların muhalifleriyle tamamlanacak olan bu ilişkiler en sonunda Pérez'i rezil edecek ve hapsi boylamasına yol açacaktı. Bu ziyaretinde Gabo, yola çıkmadan birkaç saat önce, bildik 'kurnazlıklarından' birini daha yaptı: Buraya yaptığı ziyaretten, kendisinin istediği gibi, kimse haberdar olmayınca, yine benim yardımımla *El Nacional* için, edebi açıdan olduğu kadar politik açıdan da tam bir 'atlatma haber' olan bir röportajı ayarlamak için elinden geleni yaptı: Gabo, Caracas'a sadece 'kendi menfaati' için gelmişti."[28]

Ama gerçek çok daha karmaşık. Söz konusu olan sadece solcu bir devrim olduğu için Sandinizme destek olmak değil, her ne pahasına olursa olsun Birleşik Devletler'le çok iyi ilişkileri olan Somoza'yı devirmekti, zira Carter, Sandinist Cephe'nin Orta Amerika topraklarına komşusu Castro'nunkine benzer bir rejim dayatmaması için, Nikaragua'daki istikrarın sürmesinden yanaydı. Olaydaki diğer bir bileşense şuydu: Somoza'nın petrolü yoktu ve Venezuela bu Orta Amerika ülkesine tedariki durdurunca, ortaya çıkan yükü üstlenen Carter olmuştu. 1978'de *Alternativa*'da yayımlanan uzun röportajda, artık uluslararası bir diplomata dönüşen Gabo bazı sorulara açıklıkla yanıt verir:

ALT: Başka bir konuya geçersek, Nikaragua krizine, daha somut olarak Sandinista hareketine ilişkin olarak üst düzey girişimlerin içinde olduğun bilinen bir gerçek. Şu an için Nikaragua'daki durumu ve Sandinistaların geleceğini nasıl görüyorsun?

GGM: Yeterince açıklığa kavuşmadığına inandığım bir şey var ki, Sandinistalar son saldırının ardından durumlarını korumakla kalmayıp siyasi ve askeri açıdan daha da güçlendiler. Onların yok edildiklerine yönelik bir izlenim olabilir, oysaki gerçek, Ulusal Muhafızların Sandinist Cephe'nin karşısına çıkmadığı. Uyguladıkları taktik sivil halkı bombalamak ve katletmek oldu. Görünen o ki, Birleşik Devletler'in kuşkusuz iyi bir danışmanlık hizmeti verdiği Somoza, eğer sivil halkın desteği ortadan kalkarsa Sandinistaların ikinci bir şansının olmayacağını düşünmüş. Ama bunun tam tersi oldu. Halk Somoza'nın gaddarlı-

28. a.g.e., s. 3-4.

ğına çok öfkelendi ve Cephe güç kazandı.

Sandinistaları ortadan kaldırmaya yönelik bu taktik başından beri Carter'ın tavrı oldu. Son genel grevde Somoza'nın başta kalması petrol olmadan çok zor olurdu. Ama Venezuela petrol sevkiyatını kesince Carter ona gönderdi. Bu nedenle Carlos Andrés Pérez'le Carter arasında bir mektup trafiği yaşandı; Carlos Andrés Pérez'in önceliği Somoza'yı devirmekti, Carter'ın yaklaşımı ise Sandinizm var olduğu sürece Somoza'nın devrilmesine müsaade edilemeyeceği şeklindeydi, zira Cephe, Nikaragua'da Küba'dakinin benzeri bir rejim kurmaya çalışıyordu. [...]

Ne mutlu ki, Somoza karşıtı güçler ve özellikle de Sandinizm, Carlos Andrés'in ve Torrijos'un kesin, açık ve korkusuz diye niteleyebileceğimiz desteğini elde etti.[29]

Kolombiyalı'nın müdahalesi, her halükârda, belirleyici, Küba'nın menfaatleriyle ilgili bağlantılarsa gayet aşikâr görünüyor: Onu Pérez'le, yani müstakbel Nobelli yazarla Caracas'taki ilk buluşmadan sonra Panamalı'nın evinde Torrijos ve Gabo'yla toplanan Pérez'le, müzakere etmesi için Venezuela'ya gönderen Castro; söz konusu olan Küba'nınkiyle birçok bağlantısı ve benzerliği olan bir devrime yönelik bir destek. Bizzat García Márquez'in kendisi, röportajın başka bir yerinde "Küba'nın 26 Temmuz'undan sonra Latin Amerika'da, Sandinist Halkçı Kurtuluş Cephesi'nin (FSLN), akıl ve olgunluğunun yanı sıra politik ve askeri formasyonuna sahip başka bir hareket ortaya çıkmamıştır"[30] derken bu ortak ruhu kabul ediyor, ancak somut askeri yardım olmadığı konusunda uyarıyor: "FSLN, gerçek doğası bağımsızlık, demokrasi ve ulusalcı olan hareketinin özünü kaybetmesine hiçbir zaman müsaade etmeyecektir. Mesela Somoza ve Birleşik Devletler umutsuzca Fidel Castro'nun Sandinistalara doğrudan desteğinin kanıtlarını aradılar, ama tek bir silah dahi bulamadılar."[31]

Buna karşın, Küba'nın Nikaragua topraklarındaki çekişme için sadece büyük miktarda silah değil, aynı zamanda da kalabalık ve iyi eğitilmiş birlikler ve birinci sınıf profesyoneller gönderdiği herkesçe bilinmektedir. Daha 1978'de, Amerika Departmanı'ndaki Kübalı memur Germán López ve *Moleón* kod adıyla faaliyet gösteren Küba Özel Kuvvetleri subayı Renán Montero, Küba'nın

29. "La realidad se ha vuelto populista", *Alternativa* 188: 4 (XI-1978).

30. a.g.e., s. 5.

31. a.g.e.

Kosta Rika'daki ticaret bürosundan eylemlerini yürütüyorlardı. Amerika Departmanı'ndan Fernando Comas ve –ileride göreceğimiz gibi talihsiz bir sonla karşılaşacak–, devrimin en önemli Kübalı generallerinden biri olan Tony de la Guardia'nın refakatinde Nikaragua'ya girişi çok ani oldu. O tarihlerde, Tony de la Guardia'nın becerisi sayesinde Havana, Panama ve Liberya arasında çoktan bir hava köprüsü kurulmuştu ve silahların sevkiyatı bu şekilde sağlanıyordu. Uçuşlar günlüktü ve çok iyi eğitilmiş gerillalarla dolu olarak gidiyorlardı. Bu savaşçılardan bazıları Kübalıydı, ama aralarında, gerektiği zaman eyleme geçmek üzere adada eğitilmiş Şilililer ve Uruguaylılar da vardı. Ancak Sandinizmle bu şekilde işbirliği yapan tek ülke Küba değildi: Carlos Andrés Pérez de, Venezuela'dan silah, daha somut bir ifadeyle üzerlerindeki ordunun arması sökülmüş ama markaları bariz bir biçimde belli olan FAL tüfeklerinden gönderiyordu. Bütün bu sürecin canlı tanığı ve o yıllarda Nikaragua'da vuku bulan bazı olayların faili Jorge Masetti, düzenli olarak Paris'e yaptığımız seyahatlerde bunları bize anlatmakla kalmadı, *El furor y el delirio* adlı kitabında olanlara birkaç unutulmaz ve edebi değeri yüksek sayfa ayırdı. Kolombiyalı Nobel yazarı, bilinmesini istemediği bilgiyi ya da kayıtsız şartsız desteklediği devrimlere zarar verebilecek verileri öfkeye kapılmadan, ama belli bir hezeyanla gizliyor ve bu onun artık çok bilindik bir özelliği.

Vatanında şair ve peygamber

En alt tabakadan saraylara. Her ne kadar Gabo Kolombiya'nın en yoksul kesiminden çıkmış olsa da, yetmişlerden itibaren ülkesinin "saray çevresi" üzerindeki etkisi her geçen gün daha bariz oldu. Üniversiteli şair böylece Kolombiya tarihinin en büyük yazarına, kendi ülkesinde adeta bir peygambere dönüştü. Bu durum, savaşlar, şiddet ve terörizmden fazlasıyla yıpranmış halkının siyasetinde de geçerlidir. Farklı eğilimlere sahip olup Gabo'nun gücüne karşı koyamamış devlet başkanlarının listesi bir hayli uzundur. 1971'de, Kolombiya'daki siyasi tutukluların durumunu konuşmak üzere Misael Pastrana'yla defalarca bir araya geldi; bir Kolombiya devlet başkanı ilk kez böyle bir şeyi kabul edip konu hakkında konuşmaya razı oluyordu. Alfonso López Michelsen'le (1974-1978) daha önceden tanışıyordu, zira Gabo'nun "Bogotazo" günlerinde Michelsen onun hukuk hocasıydı ve aralarında bir dostluk oluşmuştu. Gabo, radikal *Alternativa* dergisi aracılığıyla

onun hükümetine sıkı bir muhalefet sergiledi. López Michelsen, Lleras Restrepo (1966-1970) kabinesinde dışişleri bakanlığı yaptığı dönemde ona Barselona konsolosluğunu önermişti. Ne var ki, Gabo bu teklifi oldukça eleştirel bir mektupla reddetti. Öte yandan Julio César Turbay Ayala'yla (1978-1982) ilişkileri gün geçtikçe kötüye gitti. Ordunun sıkı takibine maruz kalan yazar 1981'de ülkesini terk edip Meksika'ya yerleşmek zorunda kalıncaya dek birbirlerini karşılıklı olarak yok saydılar. Küba ve Panama'ya yaptığı, artık oldukça sıklaşan ziyaretlerin birinden yeni dönmüştü ki, şehir gerillası M-19 ile bağlantısı olduğu gerekçesiyle tutuklanacağına yönelik bir plandan haberdar oldu. O ve Mercedes, Meksika Büyükelçiliği'ne sığındılar ve ülkeden çıkmayı başardılar. Uluslararası kamuoyunda Kolombiya açısından bu tam bir felaket oldu, zira birkaç ay sonra Fransa, Meksika ve Küba'da ödüllerle onurlandırılacak ve Nobel'i alacaktı.

Belisario Betancur'la (1982-1986) işler tamamen değişmeye başladı. İkisi çok eski dosttular. Kültürlü ve zeki bir adam olan Betancur ilerici bir muhafazakârdı ve yazarın onurunu iade eden ilk kişi oldu. Nobel sebebiyle ona övgüler düzdü ve onuru hiç zedelenmeden ülkeye geri dönmesini sağladı. Denilebilir ki, Belisario, yaşlı solcuyu ulusal politika kurumuyla barışık bir aydına dönüştürerek, Gabo'nun evcilleştirilmesini tamamlayan devlet başkanı oldu. Betancur'dan itibaren her müstakbel Kolombiya devlet başkanının romancıyla dostluk kurma ya da zaten dostu olma geleneği yerleşir. Nitekim Betancur'un halefi Virgilio Barco (1986-1990), Gabo'yla herhangi bir özel ilişkisi olmadığı halde, onu sık sık makamında ağırladı ve Kolombiya'nın önde gelen elçisi olduğunu teyit etti.

César Gaviria (1990-1994), Fidel ya da Torrijos tarzını benimseyerek, Gabo'nun samimi dostu oldu. Gabo bu yıllar boyunca, sadece Nariño Sarayı'nı düzenli olarak ziyaret etmekle kalmadı, aynı zamanda da birçok ulusal ve uluslararası konuda başkan için aracılık ve danışmanlık hizmetini yerine getirdi. Örneğin *Bir Kaçırılma Öyküsü* adlı romanında, ona karşı beslediği büyük hayranlık açıkça ortadadır. Gabo'nun Cartagena de Indias'taki evinde düzenlenen doğum günü partilerinden birinde Clinton'la bir buluşma ayarlama fikrini ortaya atan Gaviria oldu. Bu fikir önce William Styron'a, onun tarafından da dostu Clinton'a aktarıldı. Ernesto Samper'le (1994-1998) de daha eskiye dayanan bir dostluğu vardı. Gerçekten, Samper başkan olmadan önce Gabo'nun davetlisi olarak Küba'yı ziyaret etmiş ve Fidel Castro'yla görüşebilmiş-

ti. O görüşmeden Kolombiya'da geniş bir okur kitlesine sahip olan *Semana* dergisi için bir röportaj çıktı. Daha sonraları Samper'i Cali mafyasıyla ilişkilendiren bir konu yüzünden araları açıldı.

Misael Pastrana'nın 1998'den 2002'ye kadar başkan olan oğlu Andrés, seçim kampanyası sırasında Gabo'yla yakınlaştı. Onları tanıştıran Plinio Apuyelo Mendoza oldu. Pastrana ondan birçok konuda kişisel danışman olarak faydalandı. Clinton'la görüşmek için ikisi birlikte bir Birleşik Devletler seyahati yaptılar. Liberal bağımsız çizgideki Başkan Álvaro Uribe'ye gelince, seçimleri kazanmasından kısa bir süre önce Gabo'yu görmek için Meksika'ya gitti ve böylece bütün müstakbel Kolombiya devlet başkanlarının yazar tarafından onaylanma ve onun dostluğunu kazanmaya çalışma geleneğini yerine getirmiş oldu. Bütün bunlar ortadayken, Gabo neden başkan, bakan ya da büyükelçi olmak istesin ki?

10

Frakı sırtına geçirmek

... Avrupa Kupası için. Gabo, Eski Kıta'ya ilk kez gittiğinde korkunç ekonomik zorluklar yaşamıştı. Birçok yazısında, Plinio Apuleyo Mendoza'nın *El olor de la guayaba* adlı kitabında, birçok röportajında vb. bunlarla ilgili bazı tüyler ürpertici anılar mevcut. Anılarının ikinci cildinde yaşamının bu kısmıyla ilgili örnekler muhtemelen bolca yer alacaktır. O ilk Avrupa ziyaretinde, "gemi" onu bomboş götürüyordu: Ne elbisesi, ne kitapları, ne de parası vardı. Hayatını röportajlarıyla kazanmaya giden genç gazetecinin macerasıydı o. Yetmişlerin sonlarına gelindiğindeyse durum tamamen değişmişti. Yüksek siyasi uçuşları ve edebi başarıları ona imrenilecek bir ekonomik istikrar getirmişti ve hâlâ "dükler" ve "genel sekreterlerle" dolu bir kıta olan Avrupa'ya yeniden gittiğinde artık ilgi alanları bambaşkaydı. Mitterrand'la daha önce tanışmıştı, ama onunla en önemli teması Sandinizm döneminde, edebiyatın yanı sıra Latin Amerika'daki ortak ilgi alanları vasıtasıyla oldu. Allende döneminde Şili'nin Fransa büyükelçiliğini yapan Pablo Neruda, Fransız'a daha o yıllarda Kolombiyalı'dan bahsetmiş ve ona Gabo'nun Fransızcaya çevrilmiş bazı romanlarını getirmişti. Bundan belli bir süre sonra tanıştılar ve ilk görüşte dostluk denen şey çabuk ve doğal bir şekilde gerçekleşti, zira Nobel ödüllü Şilili yazar her ikisine de ayrı ayrı diğeriyle olan büyük dostluğundan söz etmişti. Ama Neruda sadece onun Mitterrand'la ilk bağlantısı olmakla kalmadı; ayrıca kendi Nobel'inin kutlama yemeğinde Kolombiyalı dostunun reklamını önemli Fransız şahsiyetlerin ve İsveç temsilcisinin önünde gayet iyi yaptı. Gabo 1973 yılındaki bir röportajda, 1971 yılındaki o yemekle ilgili bazı ayrıntıları anlatıyor:

Bir seferinde ben Barselona'dayken beni aradı. "Karınla birlikte yarın Paris'e gelip benimle akşam yemeği yemelisin." Ben itiraz ediyordum: Pablo biliyorsun ki ben Paris'e uçakla gelmiyorum, bu yolculuğu sadece trenle yapıyorum. Bunun üzerine karşı taraftan ağlayacakmış gibi bir ses yükseldiğini duydum ve ona şöyle dedim: Pekâlâ, "Geliyoruz" ve hemen karıma haber verdim. "Pablo bizi görmek için çok ısrar etti, yarın onunla Paris'te yemek yememiz gerekiyor." Haberi uçaktan inince öğrendim: Nobel Ödülü'nü ona vermişlerdi ve gazetecilere söylediği ilk sözler şunlar olmuştu: "Bu ödülü hak eden Gabriel García Márquez'dir." Onunla yemek yememizi neden o kadar çok istediğini o zaman anladım.

Ödülün şerefine evinde verdiği akşam yemeğine sadece David Alfaro Siqueiros ve karısı, Jorge Edwards, Şilili ressam Eduardo Mata, Régis Debray, fotoğrafçı Henri Cartier-Bressons, karım ve ben katıldık. Bir de, ödülü kazandığını bildirmek için Paris'e gelen İsveç Akademisi'nin temsilcisi oradaydı. Pablo bütün gece, gelecek yıl ödülü bana vermelerini söyleyerek adamın kafasını şişirdi. Zavallı İsveçli şöyle diyordu: "Evet, Mösyö Neruda, zamanı gelince bakacağız..."[1]

Yani, Mitterrand ve Nobel konuları, Neruda'nın Gabo için adamakıllı çalıştığını gösteriyor. García Márquez'in bir yazısında aktardığına göre, müstakbel Fransa cumhurbaşkanıyla dostluğu daha sonra Meksika'daki bir akşam yemeğinde güçlendi. Aztek başkentindeki Fransız Büyükelçiliği'ndeki bu yemek sırasında Mitterrand henüz cumhurbaşkanı adayıydı. Gabo yemeğin Fransız olmayan tek davetlisiydi ve bu sosyalist liderin telkiniyle olmuştu. Kolombiyalı'nın anlattığına göre, orada neden bulunduğunu son ana kadar gerçekten bilmiyordu, nitekim bütün davetliler onun Fransız yüksek politikasıyla ilgili son gelişmelerden bahsedeceğini beklerken, Mitterrand konuyu edebiyata getirmişti. "Düş kırıklığı havası" –diye anlatıyor García Márquez– "bir anda salona hâkim oldu. Çoğunluk, işini çok iyi bilen bir politikacı olan Mitterrand'ın esas konudan kaçınmak için bunu ortaya attığını düşündü. Ama birkaç dakika içinde hepimiz, evrensel edebiyatın büyük isimleri ve zamansız konuları arasında ustaca dolaşan üstadın bilgeliği ve cazibesiyle büyülenmiştik."[2]

İşte o zaman, Mitterrand'ın politik bir hayvan değil, gerçek bir edebiyat adamı olduğunu ve bu yüzden de, eğer iktidara gelirse ülkesini

1. "Gabriel García Márquez evoca a Pablo Neruda" (Gabriel Garciá Márquez Pablo Neruda'yı hatırlatıyor), *Revista Cromos*, Bogota, 1973, Alfonso Rentería'da, a.g.e., s. 95.

2. Gabriel García Márquez, "Mitterrand, el otro: el escritor", *Notas de Prensa*, a.g.e., s. 88.

akılla yöneteceğini fark etti. Fransız dostunun cumhurbaşkanı ilan edilmesinden günler önce, 14 Nisan 1981 tarihinde kaleme aldığı makalesinde Kolombiyalı şöyle der: "Bana öyle geliyor ki, onun dünya görüşü bir politikacınınkinden ziyade, edebiyat ateşiyle yanıp tutuşan bir adamınki. İşte bu yüzden her zaman onun bilge bir yönetici olabileceğini –olacağını? – düşünmüşümdür. En ufak şeylere kadar, hayattaki her şeyle ilgilenen bir adamdır ve bunu öyle bir tutku, zevk ve anlaşılırlıkla yapar ki, onun en güzel erdemi de işte buradadır."[3] Bir ay sonra yayımladığı bir başka makalede, zaferini Latin Amerikalı dostlarıyla kutlamak isteyen Mitterrand'ın 21 Mayıs 1981'de Élysée Sarayı'nda verdiği yemeği betimler. Küçük bir üniversitede bazı konferanslar vermek için bulunduğu Birleşik Devletler'den bir Concorde seferiyle gelmiş olan Carlos Fuentes; şairin dul karısı Matilde Neruda; herkesçe bilinen uçak korkusuna rağmen Caracas'tan gelmiş olan Miguel Otero Silva; Mitterrand'ın zafer kazanacağına çok inanmadığından birkaç gün önce Amerika'ya döndükten sonra o yılki altıncı yolculuğunu yaparak Fransa'ya dönmek zorunda kalan Salvador'un dul karısı Hortensia Allende vb o yemekte bulunan kişilerdir. Gabo'nun hatırladığına göre, Julio Cortázar "yemeğe en kolay gelen kişi oldu: Evinin köşesinden metroya bindi ve Élysée Sarayı'na yirmi adım mesafedeki Concorde istasyonunda indi."[4] Kolombiyalı'nın neşesi çok belli: Paris'in sokaklarında, "başka bir tarihi mayıstan, 68 Mayıs'ından beri hatırladığı en neşeli ve en gürültülü cümbüş" diye bahsediyor ve bir ara yeni cumhurbaşkanıyla yaşadığı kısa diyaloğu aktarıyor:

> Ona dedim ki: "Biz Latin Amerikalılar, Fransa'nın ilk kez bizden bir cumhurbaşkanına sahip olduğunu düşünüyoruz." Mitterrand gülümsedi. "Evet –dedi–, ama hangi Latin Amerikalılar?"[5]

Bu dostluk o kadar yoğun, aradaki güven ise o kadar açık bir hale geldi ki, Latin Amerika'daki siyasi çevrelerde Gabo'nun bütün *Bizim Amerikamız* ile Fransa, yani Latin Amerika'yla Sosyalist Avrupa arasında bir aracı olduğu düşüncesi yerleşti. Gerçekten, Nobelli 1983'te yayımlanan *Playboy* röportajında, bu gerçeği doğruluyor, ama, ikisi arasındaki dostluğun olası politik sonuçlarının önemini küçümsüyor:

3. a.g.e., s. 89.

4. a.g.e., s. 108.

5. a.g.e.

PLAYBOY: Bir diğer üst düzey dostunuz Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand. Latin Amerika konularında gayriresmi danışmanı olarak onunla işbirliği yaptığınız doğru mu?

GARCÍA MÁRQUEZ: Danışman mı dediniz? Hayır. Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın Latin Amerika hakkında herhangi bir tavsiyeye ihtiyacı yok. Ancak bazen bilgi edinmeye ihtiyaç duyuyor ve görüştüğümüzde bu konuda konuşuyoruz.

Ve röportaj Mitterrand'ın Latin Amerika'ya yönelik ilgisini ve Gabo'yla Mitterrand arasındaki dostluğu, yaklaşık üç yıldan beri Nikaragua'da iktidarda bulunan Sandinist rejimle ilişkilendirerek devam ediyor. Soruları soran kişi Kolombiyalı'nın bu soruna ne derece dahli olduğunu, SSCB'nin Karayipler'deki uydusu olarak – Gabo her ne kadar bunu reddetse de– Küba'nın insani ve maddi yardımlarıyla oynadığı rolü, Nobel Ödüllünün dört koldan arabuluculuğunu ve çiçeği burnunda Mitterand hükümetinin Nikaragualıların yardımına koşmaktaki hızını gayet iyi biliyor:

PLAYBOY: Fransız hükümeti birkaç ay önce, Nikaragua'daki Sandinista rejimine askeri yardım gönderme kararından ötürü Birleşik Devletler'le karşı karşıya geldi. Siz bu konuları Mitterrand'la konuşuyor musunuz?

GARCÍA MÁRQUEZ: Onlara silah satma kararından mı söz ediyorsunuz? Hayır. Belli ki bu tartışma, çok ama çok özeldir. Ama Nikaragua'nın ihtiyaç duyduğu ticari ve ekonomik yardım hakkında konuştuk ve bu konuda bildiğim her şeyi ona söyledim. Nikaragua'da bugün yönetimde olanlar arasında çok iyi dostlarım var. Somoza rejimine karşı yıllarca birlikte mücadele ettik. Eğer Cumhurbaşkanı Mitterrand'a Nikaragua ve tabii ki Orta Amerika'nın bugünkü durumu hakkında ne söylediğimi gerçekten merak ediyorsanız, bunu büyük bir zevkle tekrarlayabilirim.

PLAYBOY: Evet, lütfen.

GARCÍA MÁRQUEZ: Benim düşünceme göre, bugün Latin Amerika'da ve özellikle de Orta Amerika'da var olan en büyük problem, Reagan yönetiminin her şeyi Kuzey Amerika-Sovyetler Birliği dinamiğinin bir sonucu olarak yorumlamasıdır. Bu çok gülünç ve gerçeklikle hiçbir alakası yok. Reagan yönetimine göre, Latin Amerika'daki herhangi bir rahatsızlık ya da halk ayaklanması o ülkelerdeki sefil yaşam koşullarının değil, belli bir Sovyet müdahalesinin sonucu. Reagan yönetimi, bu şekilde davranarak, kendi kendini gerçekleştirecek bir kehanet yaratıyor, tıpkı altmışların başında Kennedy'nin Küba'yla

yaptığı gibi. Sandinist liderleri çok yakından tanıyorum ve Nikaragualıların yiyecek satın almak, ülkeyi geliştirmek ve kendilerini savunmak için umutsuzca para aradıkları bir anda bile herhangi bir süper güçten bağımsız, kendi politik yollarını çizmek için inanılmaz çaba harcadıklarını açıkça görüyorum. Eğer Batı onlara yardım etmeyi reddederse, yardım edebilecek yegâne hükümetten, yani Sovyetler Birliği hükümetinden bunu istemeye kendilerini mecbur hissedecekler.[6]

Ve Mitterrand'dan İsveç'e geçiyoruz, yani bir sosyalistten diğerine. Latin Amerikalıların sorunlarıyla ilgilenen bir diğer kişi olan Olof Palme, bir seferinde Paris'e uğradığında, orada bulunan bazı seçkin Latin Amerikalılarla bir toplantı yapmak istedi. Bu toplantı fikri, Mitterrand'ın Bievre'deki (Paris) evinde düzenlenen ve siyaset ve edebiyattan farklı simaların bulunduğu bir buluşmada ortaya çıktı. Gece yarısına doğru, orada davetli bulunan Latinler, kuzeyli liderle birlikte La Coupole'a gittiler ve iki saatten fazla süren bir karşılıklı sohbet yaşandı; Olof Palme soruyor, Latin Amerikalılardan her biri ülkesindeki durumu anlatıyordu. "En sonunda" –diye yazıyor Gabo–, "Olof Palme hesabı ödediğinde, yan masadan bir kadın ona İsveççe, hesabı kendi parasıyla mı, yoksa İsveç devletinin parasıyla mı ödediğini sordu. Bunun üzerine Palme tanımadığı vatandaşlarının masasına oturdu ve onlara uzun uzun açıklama yaptı. Aslında kendi parasıyla ödemişti, ama devletin parasıyla ödemesi de gayet meşru bir davranış olurdu, çünkü Latin Amerika hakkında bilgi edinmeyi amaçlayan o toplantının İsveç başbakanı için önemli bir resmi temas olduğunu düşünüyordu."[7]

Bu az çok dostluğu olan "dükler" ve "genel sekreterler" listesine İsveç Dışişleri Bakan Yardımcısı Pierre Schori'nin yanı sıra iki Fransızın isimlerini de eklemek gerekir: Régis Debray ve 1981'de Fransa'yla Meksika arasında kültürel bir proje oluşturmak için Mitterrand tarafından görevlendirilen Kültür Bakanı Jack Lang. Eğer burada anahtar bir isim eksikse, o kişi İsveç Akademisi'nin Daimi Sekreteri Artur Lundkvist'tir ve o da listededir. 1980 Ekim'inde, Nobel ödülleri üzerine yazdığı makalelerinden birinde bu kurum ve o ödüllerin tarihi hakkında derin bilgiye sahip olduğunu kanıtlar: İsveç Akademisi'nin (1786) kuruluş yılı bilgisini verir ve akademinin o zaman sadece Nobel Edebiyat Ödülü'nü verdiğini açıklar, zira diğer dört ödülü diğer İsveçli akademiler,

6. *Playboy*, a.g.m., s. 20.

7. Gabriel García Márquez, "Cena de paz en Harpsund", *Notas de Prensa (1980-1984)*, a.g.e., s. 351.

enstitüler ya da komiteler vermektedir. Onun on sekiz üyesinden, kökeninden ve özelliklerinden vs ve adayların belirlenmesinin yanı sıra o yılki galibin seçilme süreci hakkında çok az şey bilinebileceğinden bahseder. Makalenin sonunda aynı şeyi sekreterle ilgili olarak yapar ve o zaman daha iyi anlarız ki, Gabo'nun yıllar önce, Amerika'dan Avrupa'ya doğru, kat ettiği bu politik ve edebi yol, İsveç'te, entelektüel ve estetik, ama aynı zamanda da siyasi faziletlerinden ötürü, Avrupa'da verilenler arasında en çok arzulanan kupanın, yani Nobel Edebiyat Ödülü'nün kendisine verilmesiyle sona ermiştir: "İsveç Akademisi'nin İspanyolca okuyabilen, –hem de gayet iyi–, yegâne üyesi şair Artur Lundkvist'tir. Bizim yazarlarımızın yapıtlarını bilen, adaylıklarını öneren ve onlar için gizli bir savaş veren odur. Bu ona, hiç istememesine rağmen, bizim edebiyatımızın evrensel kaderinin bir şekilde bağlı olduğu uzak ve gizemli bir tanrı niteliği kazandırmıştır. Oysaki gerçek hayatta, biraz Latinleri andıran bir mizah anlayışına sahip olan ve birinin kaderinin ona bağlı olduğunu düşünmeyi imkânsız kılacak derecede mütevazı bir evde yaşayan ihtiyar bir delikanlıdır. Birkaç yıl önce, evinde yediğimiz –soğuk et ve sıcak biradan oluşan– tipik bir İsveç akşam yemeğinden sonra, Lundkvist bizi kütüphanesinde bir kahve içmeye davet etti. Gördüklerim karşısında şaşkına döndüm; o kadar çok sayıda İspanyolca kitapla karşılaşmak inanılmazdı; en iyiler ve en kötüler iç içe, üstelik neredeyse hepsi yaşayan, acı çekerek bekleyen ya da ölen yazarları tarafından imzalanmışlardı. Bazı ithaf cümlelerini okumak için şairden izin istedim, o da güzel bir suç ortaklığı tebessümüyle izni verdi. Çoğunluğu öylesine candan ve bazıları da öylesine doğrudan kalbe hitap eden türdendi ki, kendiminkileri yazma vakti geldiğinde sadece bir imzanın bile boşboğazlık olacağını düşündüm. İnsanın şu kompleksleri yok mu, hepsinin canı cehenneme!"[8]

"And the winner is..."

García Márquez. Başka kim olacaktı ki? Ama ödülün veriliş hikâyesini anlatmadan önce Küba'ya dönelim. Bütün uluslararası bağlantılar, özellikle de, kıta olsun adalar olsun, Karayip bölgesi ve Orta Amerika'dakiler, bu "özel durum siyasetçisi"ni ayrıcalıklı bir konuma taşır; Otel Nacional'daki o ilk görüşmeden itibaren Castro'yla ilerleyen dostluğu bir değişim aracına dönüşür: Sen

8. Gabriel García Márquez, "El fantasma del Premio Nobel (I)", *Notas de Prensa (1980-1984)*, a.g.e., s. 10.

entelektüel saygınlığını ve bazı kudretli kişilerle içli dışlı olma becerini benim devrimimin hizmetine ver, ben de sana Latin Amerika hakkında imtiyazlı bilgi vereyim, seni Birleşik Devletler'e kafa tutan devrimin sancağı olarak taçlandırayım ve iktidarı okşayıp onu kullanma arzularını tatmin edeyim. *Playboy*'un röportajcısı Kolombiyalı'ya şöyle der: "Castro bir seferinde sizin için, 'García Márquez Latin Amerika'nın en etkili kişisidir' dedi. Bu sözü gerçekten söylediğini varsayarsak, siz bununla ne demek istediğini düşünüyorsunuz?" García Márquez yanıtında, her ne kadar aksini düşünse de, yüksek iktidar çevrelerindeki siyasi ağırlığının ve etkisinin göründüğü kadar büyük olmadığını ifade eder ve Kübalı'nın ifadesini kuşkulu göstererek, pek güçlü bir şekilde olmasa da, yalanlamaya çalışır; ancak artık biliyoruz ki, bazen, özellikle de bir şeyleri kesinleştirmeye çalıştığında, tam anlamıyla samimi değildir: "Bu cümle Fidel'e ait gibi görünmüyor, ama eğer söylemişse bile, eminim ki bana bir yazar olarak atıfta bulunmuştur, bir siyaset adamı olarak değil."[9]

Gabo'nun adadaki ilişkilerini kurmasından ve Castro'yla tanışmasından çok kısa bir süre sonra, tüm engelleri nasıl aşıverip kırk yıl içinde hiçbir Kübalının erişemediği bir statüye ulaştığını gösteren çok ilginç bir röportaj var. Röportajın altında Gerardo Molina'nın imzası var ve 13 Şubat 1980'de Kolombiya gazetesi *El Espectador*'da yayımlandı. Şöyle başlıyor: "Küba'daki devrimci süreci yakından görmek kendi başına etkileyici bir şey, ama onun refakatçisi ya da rehberi rolündeki García Márquez'le birlikte bakmak çok daha faydalı. Zira romancı, bu deneyimle kendisini o derece özdeşleştirmiş ki, başka birinin hiç fark etmeden geçip gideceği ayrıntıları yakalamak onun için hiç zor olmuyor."[10] Orada onunla birlikte bulunup yazarlar ve politikacılarla konuşmuş olan makale yazarının ileri sürdüğüne göre Gabo, "Küba Devrimi'nin yöneticilerinden biri sayılabilir. Yazar, sürmekte olan onca çalışmanın gelişimini görmek için düzenli olarak adayı ziyaret eder. Gözlemleri hemen anında değerlendirmeye alınır. García Márquez'in Otel Riviera'daki dairesinde tartışılan fikir ve projelerin daha sonra gerçekleştiğini gözlemleyebildik. Raúl Castro, yarı şaka yarı ciddi romancıyı Sovyetler Birliği Savunma Bakanı'na şu sözlerle takdim edince olaya neşeli bir hava kattı: 'Size Kolombiya

9. *Playboy*, a.g.m., s. 18.

10. Gerardo Molina, "Con Gabriel García Márquez en Cuba", *El Espectador*, 13-II-1980. Şu andan itibaren Molina'nın makalesinden yapılan tüm alıntılar aynı bibliyografik referansa sahip.

doğumlu Kübalı yazar Gabriel García Márquez'i takdim ediyorum; bereket kendisi komünist değil, zira eğer öyle olsaydı, bize bu kadar faydalı olmazdı.'"

Ve Molina onun iktidara yaklaşma biçimini çok ustalıkla açıklayan bir düşünceyle devam eder. Siyasetten ne hoşlandığını ne de anladığını söyleyen Kolombiyalı'nın bazı açıklamalarını yalanlar, çünkü "gerçek şu ki, siyasetten son derece hoşlanır ve ondan fazlasıyla anlar. Büyük röportajları bunu açıkça ortaya koymaktadır. García Márquez siyasi olguları küçük küçük parçalara ayırır, ardından onları tekrar birleştirir ve o koşuşturmanın içindekilerin hiç fark etmemiş oldukları sonuçlar çıkarır. García Márquez'in bir hükümet adamı olmadığı ve asla olmayacağı, nutuklar atmayacağı, oy istemeyeceği elbette ki çok açıktır. Ama siyaset yapanların ve üst düzey resmi görevlilerin danışmanı olarak yeri doldurulamaz." Edebiyat konusuna gelince, romanları Küba'da peynir ekmek gibi satmaktadır. Molina devam ediyor: "Kültür bakanının yardımcısı Rolando Rodríguez'e, García Márquez'in eserlerinin satışı hakkında soru yönelttiğimizde, verdiği rakam bize gerçekdışı gözüktü. Rakamı tekrarlatıp nerede bulunduğumuzu da hatırlayınca, bunu çok iyi anladık: García Márquez'in herhangi bir edebi eserinin yüz otuz binlik bir baskısı kitapçılarda yirmi dört saatte tükenir."

Bir seferinde, Kübalıların kendisine hissettikleri çekimin karşılıklı olduğunu ifade etmiştir, zira onun ülkesi Kolombiya, gezegenin en ağırbaşlı yeridir ve dünyada onu en çok rahatsız eden şey ağırbaşlılıktır. İşte bu yüzden, "Kendim gibi olduğum yegâne ülke Küba"[11] diyor, zira orada insanlar tamamıyla doğal davranıyorlar ve formalitelere yer yok. Ayrıca, orada, sınırsız güven duyduğu dostlarıyla ilişkilerini tam bir özgürlük içinde yürütebilir. *El Tiempo*'nun 18 Aralık 2002 Çarşamba günü, Nobel dönemini hatırlatarak ve anıların ilk cildinin yayımlanışını kutlayarak çizdiği Gabo portresinde, "arkadaşlarının dostluğunu en değerli armağan olarak gören, aşırı derecede hassas, cömert ve korunma zırhına rağmen çekingen, derinlemesine sezgili, aynı anda hem ketum hem de candan bir insandır,"[12] denilmektedir. Yazarın ünlü sözlerinin listesindeyse, "Yaşamın kendimi kendim gibi hissettiğim yegâne anı, dostlarımla beraber olduğum andır" ya da "Kendimi dostlarımın en iyi dostu olarak görüyorum ve inanıyorum ki hiçbiri beni, benim en az sevdiğim dostumu sevdiğim kadar sevmiyor-

11. Bernardo Marqués, a.g.m., s. 7.

12. "García Márquez: la soledad de la fama (1982)", *El Tiempo.com*, 18 Aralık 2002 Çarşamba, s. 1.

dur"[13] gibi sözlere rastlayabiliriz.

Bu frekans uyuşması özellikle İsveç Akademisi'nin ödülünü alma anında kanıtlanır. Nobel Ödülü'nü alma hikâyesi tam bir "önceden bildirilmiş bir ödülün kroniği"* oldu. Biraz önce yaptığımız gibi yetmişlerin sonlarına şöyle bir göz atmak açıkça ortaya koyuyor ki, büyük yazarın politik ve diplomatik yeteneği, müthiş romancılık yeteneğinin neredeyse önüne geçiyor. Doğru tuşlara dokunur, bekler ve bilir. Önceki Nobellilerin bekleyişini yorumlamayı bildiği gibi. 1980 Ekim'inde, o yılın kazananı belirlenmek üzereyken, yıllardan beri adı geçenlerin hangi koşullarda beklediklerini ve nasıl tepki verdiklerini hatırlar. Hep olduğu gibi, ödülü kendisine vermelerini bekleyen aday bu arzusunu ve beklentisini daima inkâr eder. Ya da en azından gizler. Octavio Paz en güzel ödülün hiç beklenmeyen ödül olduğunu söylemişti. Gabo anlatıyor: "İlk haberdar olan, genellikle ödülü kazanan kişinin kendisi oluyor. İrlandalı dramaturg Samuel Beckett, 1969 yılında, ödülü kazandığına dair haberi telefonda öğrendi ve dehşet içinde haykırdı: 'Aman Tanrım, bu ne felaket!' 1971 yılında, Pablo Neruda haberi, kamuoyuna açıklanmasından üç gün önce, İsveç Akademisi'nin özel bir mesajı vasıtasıyla öğrendi. Ama ertesi gece, bir grup arkadaşını o dönemde Şili büyükelçisi olarak bulunduğu Paris'te akşam yemeğine davet ettiğinde, hiçbirimiz bu davetin gerçek nedenini bilmiyorduk ve ancak akşam gazeteleri haberi duyurunca öğrendik. 'Yazılı olarak görmediğim bir şeye asla inanmam', dedi Neruda, bize daha sonra o boyun eğmez tebessümüyle. Birkaç gün sonra, Montparnasse Bulvarı'ndaki gürültülü bir restoranda yemeğimizi yediğimiz sırada, kırk sekiz saat sonra Stockholm'deki ödül töreninde yapacağı konuşmayı henüz hazırlamadığını hatırladı. Bunun üzerine mönü kitapçığından bir sayfanın arkasını çevirdi ve o güzel teşekkür konuşmasını hemen oracıkta, hiç ara vermeden ve ortamdaki insan gürültüsünü hiç umursamadan, aynı nefes alır gibi bir doğallıkla ve dizelerini kâğıda dökerken kullandığı vazgeçilmez yeşil mürekkeple yazıverdi.[14]

Havana bir bayram yeriydi; Stockholm'ü hiç sormayın

Gabo, 1982 Ekim'inde Nobel'i aldığında ülkesinden ayrı düşmüş bir sürgündü. Meksika'da yaşıyor olsa da, bazı dönemleri Küba'da geçirir ve artık her gittiğinde lüks Riviera Oteli'nin bir

13. a.g.m., s. 2.

* Yazarın dilimize *Kırmızı Pazartesi* olarak çevrilen, ama bire bir çevirisi *Önceden Bildirilmiş Bir Ölümün Kroniği* olan romanına gönderme yapılıyor. (ç.n.)

14. Gabriel García Márquez, "El fantasma del Premio Nobel", a.g.e., s. 7.

suite'inde kalırdı. Ödülü kazandığını haber almasından bir önceki gece Havana'dadır ve France Presse'in adadaki temsilcisi Alfredo Muñoz'u telefonla arar. Konu hakkında konuşurlar. Küba'da ve özellikle de Havana'da bayram havası hâkimdir. Ertesi gün ne olacağını herkes bilmektedir. Aslında, Havana'daki evinde yaptığımız söyleşide Alfredo, aynı gece ajansa, bu telefon konuşmasının içeriğinden söz eden ve yeni Nobel sahibini, ödülün kendisinden ziyade törende giyeceği kıyafet ya da karısı Mercedes'in İsveç Kralı'yla dans etmek zorunda kalacağı durum gibi teferruatı kafaya takan bir adam olarak takdim eden bir haber geçtiğini söyledi bize.

Yine o gece, Küba Bakanlar Kurulu, İsveçlilerden önce davranmak ve haberi daha görkemli bir biçimde duyurmak için toplanır ve Kolombiyalı yazara, Küba devletinin entelektüel niteliklerinden ötürü bir kişiye bahşedebileceği en büyük ayrıcalık olan Félix Varela Nişanı verilmesini oybirliğiyle kararlaştırır. Bu nişan takma olayının gerekçesi, Havana gazetesi *Juventud Rebelde*'nin 21 Ekim 1982 tarihli nüshasında, "eserlerinin bir bütün olarak tutarlılığı"nın yanı sıra "çağıyla ve en devrimci fikirlerle özdeşleşmiş" bir adam olmasıyla açıklanır. Ertesi gün, 22 Ekim'de, bütün dünyanın gazeteleri haberi verir. Küba'nın resmi gazetesi *Granma*, Nobel Ödülü'nü kazanmasından saatler önce Küba'nın en büyük nişanıyla onurlandırıldığını ısrarla vurgulamaktadır.

Aynı gün Meksika'da, Nobel'i kazandığı öğrenildikten sonra, yabancı şahsiyetlere verilen en büyük nişan olan Águila Azteca'yı alır. O günün sabahı artık Meksika'dadır ve aldığı ilk telefon, büyük dostu, İsveç Dışişleri Bakan Yardımcısı Pierre Schori'ninkidir. Üçüncü arayan, paradoksal bir biçimde, onu sürgüne gönderen ülkesi Kolombiya'nın muhafazakâr devlet başkanı Belisario Betancur'dur ve başkan onu coşkuyla kutlar. İspanyol gazetesi *El País*, 35. sayfasında, 1981 yılında ülkesinde ağır sorunlar yaşadığını, ama mart ayında bağımsız bir gazete kurmak için ülkesine döneceğini bildirir. Ayrıca, Küba hükümetinin, Nobel'e paralel olarak ve daha önceden haber vermeden, başka bir ödülü –en büyüğünü– ona bahşetmek için toplandığının üzerinde durur. Dostu Fidel saçıp savurmaya başlamıştır ve iki gün sonra da bunu yapmaktadır ve yıl sonuna kadar da bu şekilde devam edecektir.

25 Ekim günü, Meksika gazetesi *Unomásuno*'da yer alan ve EFE ajansının aktardığı Barranquilla'yla ilgili bir haber, bir yıldan uzun bir süre önce Küba karasularını ihlal ettikleri ve uyuşturucu ticareti yaptıkları gerekçesiyle yakalanmış olan, Küba'da

tutuklu on beş Kolombiyalı ve bir Dominikli denizcinin, García Márquez'in araya girmesiyle Castro rejimi tarafından serbest bırakıldıklarını bildirir. Félix Varela Nişanı'nın kendisine verilmesinden ötürü şükranlarını sunmak için Gabo'nun Fidel'e hitaben yazdığı 20 Ekim tarihli mektup 30 Ekim'de *Granma*'da yayınlanır: "Kadın erkek tüm Kübalıların kendi dünyalarını yaratmak için gösterdikleri cesaret, azim ve olağanüstü düş gücünün tanığıyım."

Dolayısıyla, başarısını kutladığı ve bunu büyük bir coşkuyla yaptığı ilk ülke Küba'dır. Ancak ondan sonra Paris'e, daha sonra da Stockholm'e gidecektir. Aralık ayındaki ödül töreninden önce geçen o aylar, bitmeyen bir bayramdır. Aralık başında, başka bir etkinlik nedeniyle, Havana'ya o aylar içindeki sayısız yolculuklarından birini yapmaya bile vakit bulur: 3 Aralık'ta, Nobel'in verilişini önceden kutlamak ve eserlerinin on binlerce yeni baskısını tam o gün halka duyurmak için, onu bağrına basan topraklarda Kolombiyalı'ya bir saygı sunma töreni daha yapılır. 6 Aralık'taysa, Havana Kitap Fuarı'nın düzenlendiği Segundo Cabo Sarayı'nda bir başka sımsıcak saygı sunma sahnesi tekrarlanır; *Granma*'nın 11 Aralık günkü nüshasında, onun da bizzat katıldığı, ayrıca Kültür Bakanı Armando Hart, Bakan Yardımcısı Antonio Núñez Jiménez –ki onun en eski ve iyi Kübalı dostlarından biridir– ve o dönemde Sanat ve Edebiyat'ın müdürü ve sonrasında Kültür Bakanı olan Abel Prieto'nun da bulunduğu bu etkinlik etraflıca işlenir. O Küba günlerinde, İsveç'te kralların önünde yapacağı konuşmayı yazacak, Diego'ların evinde kaydedecek, kendi sözlerini dinleyecek ve iyice bellemek için birkaç kez tekrarlayacak vakti de bulacaktı. Fefé'nin dediğine göre, çok çekingendi ve görkemli törenler sinirlerini bozuyordu; bu yüzden, onca insan karşısında konuşmanın neden olacağı korkunç gerginliği aşmak için büyük çaba sarf etmesi gerekecekti.

7 Aralık'ta İsveç'e doğru yola çıkar, aktarma yaptığı Barselona'da *El País*'le ayaküstü bir röportaj yapar ve en sonunda İsveç'in başkentine ulaşır. 9 Aralık'ta, İsveç Başbakanı Olof Palme'nin Harpsund'daki kır evinde bir akşam yemeğine davet edilir (ama bir tek o, o yılın diğer Nobellileri değil; ki bunların arasında ünlü ekonomist Samuelson da vardı). "Mercedes ve ben kendimizi" diye anlatıyor Gabo, "Andersen'in masallarındakine benzer, sisler arasında yükselen bir Ortaçağ şatosu görmeye hazırlanmıştık, ama buz tutmuş, uyuyan bir gölün yanında ve davetliler için onun aynısı başka evlerin bulunduğu dingin bir çayırın ortasında çok sade ve tertemiz bir evle karşılaştık."[15] Bu sadece ona değil, tüm Latin Amerika'ya

15. Gabriel García Márquez, "Cena de paz en Harpsund", a.g.e., s. 350.

saygı sunma sayılabilirdi. Latin Amerika meseleleriyle son derece yakından ilgilenen dostu Fransa Cumhurbaşkanı'nın karısı Danielle Mitterrand; yine Kolombiyalı'nın büyük dostları Régis Debray ve Pierre Schori; bazı İsveçli yazarlar ve eski bir Türk başbakan Bülent Ecevit, oradaydılar. Gabo'yu o akşam yemeğinde en çok etkileyen şeylerden biri, Palme'nin Neruda'yla buluşmalarından birini orada anlatması oldu: "Kır evindeki akşam yemeğinde, uzaklardaki ülkelerimizle ilgili olarak anlattığı anılarıyla bizi etkisi altına almayı da başardı. Salvador Allende'nin seçim zaferinden bir yıl önce, 1969'da, Pablo Neruda'nın Isla Negra'daki evinde onunla arasında geçen bir diyaloğu aktardı. 'Bütün gece ateşin karşısında' dedi, 'etrafımız dünyanın bütün denizlerini dolaşmış kibirli gemi aslanlarıyla çevrili olarak sohbet ettik. Konuştuk, Neruda'nın, Latin Amerika tarihinin kaçınılmaz olgusu olan diktatörlük hakkındaki düşünceleri sonsuzdu; tıpkı, o gece eve kadar yükselen Pasifik'in dalgalarının aralıksız hareketinin sonsuzluğu gibi.' Onun şerefe kadeh kaldırma teklifi Latin Amerika konusunu gündeme getirdi ve bu konu gecenin ilerleyen saatlerinde uyumaya gitmek için masadan kalkana dek gündemde kaldı."[16]

O gece orada dünyaya, en azından Latin Amerika'ya çekidüzen vermeye bile zaman buldular, zira yemeğin sonunda başbakan, Gabo'dan Orta Amerika'nın o günlerdeki durumu hakkında bir sentez yapmasını istedi. Bu istek, bölgede yeni bir siyasi inisiyatife önayak olmakla neticelendi. "Üç gündür hiç uyumamıştım" diye itiraf ediyor, "ve o öldürücü sürecin sonu gelmez talepleri yüzünden bunalmış bir haldeydim, ama başbakanın isteği bana o kadar önemli gözüktü ki, yaklaşık iki saat süren ayrıntılı bir analiz yapmaya koyuldum: En sonunda Pierre Schori, katıla katıla gülerek sözümü kesip bana şöyle dedi: 'Bu kadar yeter Gabriel, hepimiz çoktan ikna olduk.' Bölgede barışı tesis etme lehinde acilen çaba göstermeleri için Orta Amerika'nın altı devlet başkanına çağrı yapma fikri bu şekilde ortaya çıktı. Bu çağrının özünü teşkil eden fikir –ki benim sunumumunki de aynıydı– Orta Amerika'nın bölgeyi topyekûn içine alacak bir savaşa hiçbir zaman bu denli yaklaşmadığı, ama aynı zamanda da –belki de bu yüzden– müzakere edilecek bir çözüm için koşulların hiçbir zaman bu denli elverişli olmadığıydı."[17]

Ertesi gün, ödül töreninde, aralarında Kübalıların da bulunduğu

16. a.g.e., s. 351-352.

17. Gabriel García Márquez, "Cena de paz en Harpsund", a.g.e., s. 352.

kırk kadar çok yakın dostu, kalabalık bir müzik grubu ve cumbia dansı yapan Karayipli dansçılar Kolombiyalı'ya eşlik ettiler. Yine ödül töreni esnasında arka fonda, García Márquez'in en çok değer verdiği müzisyenlerden bir olan Béla Bartók'un müziği duyulmaktaydı. Stockholm Konser Sarayı'ndaki törene, doğduğu yöredeki köylülerin kıyafeti olan beyaz bir *liqui-liqui* giyerek katılır; ayrıca kendisine şans getiren, kötü ruhlardan, insanlardan, nesnelerden, zor durumlardan koruyan ve yazmak için esin veren sarı bir gül taşımaktadır. Nobel kazanan biri ilk kez frak giymeden törene katılmış olur. Ödülü alırken ona İsveç Kraliçesi eşlik eder, zira ödülleri kazananlara o özel anda bir kraliyet ailesi mensubunun eşlik etmesi protokolün bir parçasıdır. Onu bağrına basan ülkenin devlet başkanı Fidel Castro, çok özel bir armağan gönderir: O gün dostlarıyla birlikte içmesi için bin beş yüz şişe Küba romu. İsveç yasaları gece saat ondan sonra alkol "servisi yapmaya" müsaade etmediği için ve ayrıca bu konuda açıkça izin verilmemiş mekânlarda alkol tüketimi yasak olduğundan, bin beş yüz şişe tıpa açacaklarıyla birlikte masaların üzerine bırakılır ve kadehler de, "kullanmak isteyenler" olabilir diye, boş olarak onların yanına konulur. 15 Aralık'ta İsveç Adalet Bakanlığı, bu miktarda alkolün yasalara aykırı dağıtımından ötürü Küba büyükelçiliğini protesto eder.

Kutlamalar sürmektedir. *El País* gazetesi, 29 Aralık günkü nüshasında, García Márquez'in beş günlük İspanya ziyaretinin sona erdiğini ve yeni yılı dostu Fidel'le kutlamak için Küba'ya doğru yola çıktığını haber verir. Öte yandan Fidel, yakın zaman önce Kolombiyalı'ya, atalarının toprakları Galiçya'yı ziyaret etmeyi çok istediğini ifade etmiştir. Gabo, İspanya'da geçirdiği bu süre zarfında dostu Felipe González'le değişik vesilelerle bir araya geldi. 26 Aralık'ta hükümet başkanının yanında beş saat geçirdi. González, birlikte birçok gece eğlencesine iştirak ettikleri ortak dostları General Torrijos'un hayatını kaybettiği trajik kaza hakkında konuşmak için, bir yıl dört aydır Kolombiyalı'yla iletişim kurmaya çalıştığını açıkladı. *El País*'in haberi ayrıca, bu vesileyle görüşmüş olmaktan ötürü, her ikisinin de karşılıklı olarak çok mutlu olduklarını teyit eder, zira uzun zamandan beri buluşamıyorlardır. Ancak onları çevreleyen farklı koşullara rağmen aralarındaki dostluk ilişkisi hep aynı kalmıştır. Kolombiyalı, en azından dört yıl boyunca kendisine mutlak çoğunluğu getiren ve İspanyol toplumu için bir olgunluk sınavı niteliği taşıyan farklı seçim zaferi için dostunu kutladı. Aynı şekilde González de, Nobel Ödülü'nü aldığı için García Márquez'i tebrik etti. Latin Amerikalı yazar, bu

seferki buluşmamızda diğerlerinden farklı olan tek şey "her ikimizin de kravat takmış olması" diye espri yaptı. Haber son olarak, bir süredir Meksika'da sürgün hayatı yaşayan Kolombiyalı Nobel sahibinin, İspanyol dilinin son yüzyıldaki en iyi yazarı olmasına rağmen en büyük edebiyat ödülünü hiç alamayan Arjantinli yazar Borges'in anısına saygıdan ötürü *El Otro* adını taşıyacak bir gazete çıkarmak için 1983 Mart'ında ülkesine döneceğini açıklıyor.

5 Ocak günü yayımlanan ve García Márquez'in o buluşmayla ilgili olarak tarihe kesin bir not düştüğü "Felipe" başlıklı makalede, bir önceki hafta González'le Moncloa Sarayı'nda kaç kez bir araya geldiğini fark etmesinin yanı sıra başka ayrıntılara da değiniyor: "Felipe González ve ben, başkalarının smokinle bile kendilerini rahatsız hissedecekleri bazı ortamlarda kravatsız bulunmuş olmamıza rağmen, kendimi kravat takmaya mecbur hissettim; bunun nedeni o önemli yerlere yönelik saygıdan ziyade, böyle bir hareketin yol yordam bilmemek olarak algılandığı bir ortamda, resmi davranmama hakkına sahipmişim ve bu hakkı suistimal ediyormuşum gibi gözükmemekti. Ben, Mercedes ve küçük oğlumuzla birlikte bu tuhaf Madrid kışının güneşli ve ılık bir öğle vakti geldim; bu sırada Felipe bazı danışmanlarıyla birlikte Moncloa Sarayı'nın içerisinde bulunduğu sakin parkta bir tur atmaya çıkmıştı. Ona bir başbakandan ziyade bir üniversite öğrencisi havası veren mavi, uzun kollu bir kazakla ağaçların arasından geldiğini görünce, o ortam için fazla abartılı giyindiğim hissine kapıldım. Tek tesellim en azından onun da kravat takmış olmasıydı."[18]

Madrid'den cennete değilse de aşağı yukarı öyle. Bunun ardından Gabo bir kez daha, yeni yuvası, Havana'ya geçti ve yılbaşını Fidel'le birlikte, her zamankinden de güzel bir biçimde kutladı. Çantasız diplomat ve birçok devlet başkanıyla birçok ülkenin özel temsilcisi olarak, Gabo'nun bol bol gezip dolaşarak tadını çıkarmaya hazırlandığı yeni bir dönem başlamıştı. Kendini o kadar mutlu ve o kadar donanımlı hissetti ki, 1985'te yayımlanacak *Kolera Günlerinde Aşk* adlı romanını tamamlamak için inzivaya çekilmeden önce, şımartılmalar ve mecburiyetlerle dolu bütün bir yılı ödülüne ayırdı. Dasso Saldívar'ın bize söylediği gibi, muhtemelen, ödül kazandıktan sonra bir dönem her şeyi bırakıp bunun keyfini çıkaran yazarlar geleneğini sürdürdü. Ama Küba'da daha başka sürprizler de olacaktı...

18. Gabriel García Márquez, "Felipe", a.g.e., s. 356.

11

Söz verildi, istikamet "Cennet"

Paradiso (Cennet), Küba edebiyatının en simgesel romanlarından birinin adıdır. Yazarı, José Lezama Lima, hiç kuşkusuz XX. yüzyılın en derin, en zeki ve en bilge Kübalı edebiyatçısıdır. Romancı, şair, deneme yazarı, antolojist ve kuşağının liderinin en iyi romanına koyduğu isim, birçok kişinin bizzat adaya vereceği isimdi aslında. Küba, iklimi, tabiatı, plajları, denizinin rengi ve insanının cana yakınlığıyla yaşamak için ideal yerdir. Üstelik eğer insan bir de, bahçeleri, kolonyal malikâneleri, geniş yolları, keskin okyanus kokusu, kuşların ötüşleri, ağaç yaprakları arasından süzülen güneş ışığı ve ıslak toprak kokusuyla Siboney Tepeleri'nde ikamet etme ve hükümetin üst düzey makamlarının imtiyazlarından faydalanma şansına erişmişse, doğal olarak bu ekosistemi terk etmek istemeyecektir. Küba başkentinin, merkezin dökümtü semtlerinden yeterince uzaktaki bu bölgesi, yüzyılın başlarında büyük servet sahiplerinin sığınağıydı. Devrim gelince, tüm özel mülkler millileştirildi ve en güzel yerler üst düzey yabancı konukları ve devlet başkanlarını ağırlamaya, dost ülke büyükelçiliklerine, dış politika protokolüne, büyük liderin kendisi de dahil, Castrocu yönetimin kimi imtiyazlı mensuplarına ve genel olarak dostlara ayrıldı.

Nobel'i almasından kısa bir süre sonra, Gabo'nun kısmetine, Fidel'in meskenlerinden birinin yakınında yer alan olağanüstü bir malikâne düştü. Yoldan neredeyse görünmeyen, bizzat devlet başkanı tarafından armağan edilmesinin hemen ardından büyütülen kocaman bir bahçeye sahip bir ev. Piyangodan ayrıca, yazarın sadece adada bulunduğu zamanlarda kullandığı büyük ve lüks bir Mercedes Benz çıktı. Bunlar seksenli yıllarda oluyordu; Küba'da hiç kimsenin özel mülkiyet hakkının olmadığı ve Doğu

Avrupa'dan gelen ve ayrıca yakıt tüketimi karneye bağlı şu Lada otomobillerden edinmek için çok beklemenin gerektiği bir dönemde. Ulaşabildiğimiz bütün belgeler ve yaptığımız söyleşiler evin Fidel'in Gabo'ya bir hediyesi olduğunu teyit ediyor. Buna karşılık Vázquez Montalbán, kendisiyle yaptığımız bir görüşmede bunu "ömür boyu devir" olarak adlandırmayı yeğliyor. Yani, Küba'da özel bir şahsın bir mülkün mutlak sahibi olması sık rastlanan bir durum olmadığından ve ayrıca, Castro öldükten sonra devrim öncesi mülkiyetlerle ilgili olarak ne tür süreç yaşanacağı bugünden asla bilinemeyeceği için, burada söz konusu olan devir durumunun sonsuza dek olması gayet muhtemel. Gerçek şu ki, Gabo o evden "özel" olarak faydalanan yegâne kişi ve adaya her gittiğinde orada kalıyor.

Küba'nın da artık bir Nobel'i vardı; ne 1895'te genç yaşında ölen Martí, ne de XX. yüzyılın klasikleri bu ödülü alabilmişlerdi: Nicolás Guillén, *Sóngoro cosongo*'su ve *Sensemayá*'sı ya da sürekli açılıp kapanan büyük duvarıyla; Lezama uzlaşmaz *Cennet*'iyle; Carpentier ise, *Bu Dünyanın Krallığı*'yla, politik ve ideolojik olarak, çok yaklaşmalarına rağmen, hiçbiri bu ödülü kazanamamıştı. Artık Küba'nın da bir Nobel'i ve Nobel'in de "Karayip Krallığı"nda bir saltanatı vardı. Resmi olarak ödülü Gabo'nun almasını isteyen ülkelerin sayısı üçtü: Paris'in Latin Mahallesi'ndeki sempatik apartman dairesinde Elizabeth Burgos'un bize anlattığına göre bunlar Küba, Mitterrand'ın Fransa'sı ve Kolombiya'ydı. Kendine özgü iktidar biçimini bulunduğu adadan yürütmeyi sürdürebiliyordu. Daha 1980'de, Gerardo Molina onu bütün Latin Amerika'nın diplomatı olarak betimliyordu: "Havana'da görebildiğimiz kadarıyla etrafında sürekli olarak bir Latin Amerika temsili var. Bu şekilde, kimsenin ona vermediği bir tür diplomasi görevini yürütüyor. Arjantinli sürgün ülkesine dönmesine yardımı dokunur diye onun müdahalesini talep ediyor; Venezuelalı, soldaki bölünme hakkında onun görüşünü istiyor; Bolivyalı, yayına başlayan bir gazeteye katkıda bulunmasını bekliyor. Orta Amerikalı, kargaşa içindeki bu bölgede son zamanlarda yaşanan olaylar üzerine kıta çapında bir bildirge kaleme almasını öneriyor. Paraguaylı, diktatörlüğe karşı verdikleri mücadelenin durumuyla ilgili ona rapor veriyor. Herhangi bir yerde yaşayan genç, edebiyata nasıl başlayacağına dair ondan tavsiye istiyor. García Márquez'de bu insanların her biri için bir anlayış ve teşvik sözcüğü var. Ve kesinlikle hiç not tutmadan, birinci elden gelen bu muazzam bilgi yığınının kafasının içine süzülmesine izin veriyor. O kafa ki böylece Latin Amerika

gerçeği üzerine en eksiksiz arşive dönüşüyor."[1]

Havana'nın *Beverly Hills*'indeki o evde en güzel eğlenceler düzenlenir. Gabo'nun artık ne Riviera'da kalmasına ne de dostlarının evlerini ziyaret etmesine gereksinimi vardır. Fefé'nin bize anlattığına göre, o andan itibaren, Diego'ların El Vedado'daki evine çok daha az uğrar ve onlarla dostluğu sağlam bir biçimde sürse de, ilişkilerinin yoğunluğu azalır. Şimdi Küba'da başka bir topluluk Gabo'yla ilişki içinde olacaktır. Bunlardan ilki Fidel'dir. 8 Nisan 1984 tarihli *El Espectador*'un *Magazín Dominical* ekinde (sayı 54, s.5) açıklar: "Bazı eleştirmenler, sadece Küba Devrimi'ne verdiğim destek için değil, aynı zamanda da Fidel'le olan dostluğum yüzünden beni affedemiyorlar. Telefonu kaldırıp onu arayabilirim; dahası, o da benimle konuşur." Ya da tam tersi olabilir. Çoğu kez, Kolombiyalı Havana'daki evinde bulunduğu dönemlerde, arayan kişi Fidel'dir. Alfredo Bryce Echenique, *Antimemorias* adlı eserinde bize anlatır: "Fidel, Gabo'yla ikimizi aradı. Bahanesi, her zamanki gibi, bir kafa dağıtma içkisi içmekti. Gabo, bir kadeh içmemi engellemek ve beni Parma Manastırı'na ya da o tür bir şeye yönlendirmek için anında bu bahaneden faydalanıyordu. 'İyi miydim?', 'Bir şeyi karıştırdığımı ya da bir hata yaptığımı düşünmüyorsunuz değil mi?' gibi güvensizliği yansıtan sorulardı bunlar."[2] Bryce, birkaç yıl önce öykü kategorisinde Casa de las Américas Ödülü'nün finaline kalmıştı ve değişik vesilelerle adaya davet ediliyordu. O ev Gabo'nun olduktan sonra, adada bulunduğu dönemlerde genellikle orada kalıyor, kalmadığı zamanlarda da, özellikle gece toplantıları için, Kolombiyalı'nın malikânesine sıklıkla uğruyordu. O gece toplantılarından biriyle ilgili olarak şunları anlatıyor: "O gece Gabo'nun evinde, hiç beklenmedik bir anda, bir başka deyişle her fırsatta, ortaya çıkmaya alışkın olan Fidel'i bekliyorduk tabii ki; başka birinin uyuyarak dinlenmeyi tercih edeceği saatler boyunca, en içten yüzünü ve bin yıllık yalnızlığını göstererek sohbet etmek, onun için bir dinlenme yöntemiydi. İlk başta olağanüstü bir sessizlik olurdu; tıpkı heyecanlı bir gösteri öncesi oluşan sessizlik gibi bir şey. Havanın ve bu sessizliğin gürültüsü duyulurdu. İşte o sırada Fidel ortaya çıkardı ve herkes mutlu olurdu, Gabo hariç. O sıklıkla 'Şimdi hapı yuttuk. Bu gece buradaki hiç kimse uyumuyor.' Gerçekten de, Fidel sabah altı civarında saatine bakıp 'Sanırım bu sabah herkesin yapılacak bazı işleri vardır' sözünü zikredene dek hiç kimse uyumuyordu; bunun

1. Gerardo Molina, a.g.m.

2. Alfredo Bryce Echenique, *Permiso para vivir. Antimemorias*, Peisa, Lima, 1994, s. 410.

üzerine sohbet fash sona eriyor ve sessizliğin gürültüsüyle çekingen rüzgârın hafif esintisi yeniden duyulmaya başlıyordu."[3]

Gabo'nun Küba'ya ilk kez geldiğinde, "pasaportsuz ve üzerindeki yegâne belge olarak kendi adıyla kuru temizlemeye verdiği kıyafetlerin listesiyle uçağa binecek" denli tecrübesiz olduğu o dönemler, şair ve gazeteci Luis Suardíaz'ın Özgür Havana'da bize dediği gibi, uzaklarda kalmıştır. O zamanlar "Gerçek Operasyonu" yıllarıydı. Şimdi "Operasyonun Gerçeği" yıllarıdır; Kolombiyalı'nın olmazsa olmaza dönüşmesine vesile olan o büyük operasyon. Küba onun çocukluğunun Baranquilla'sıdır, ama geçmişindeki bütün yoksulluklardan arınmış olarak. Şu çok bilinen kendi sözlerinde, muhtemelen, birçok biyografik özellik vardır: "Zengin gibi değil, devrimci gibi samimi olunması koşuluyla, zengin olmakla devrimci olmak arasında hiçbir çelişki yoktur."[4] Devrimle sıkı ilişki içinde olduğu yıllarda devrimi savunması bazen inanılmaz noktalara varır. Örneğin, Anthony Quinn televizyon dizisine uyarlamak için *Yüzyıllık Yalnızlık*'ın haklarına bir milyon dolar teklif ettiğinde, Küba ve Latin Amerika devrimlerine harcanmak üzere bir milyon dolar daha vermesi koşuluyla teklifi kabul etmiştir. 21 Nisan 1982 tarihinde yayımlanan ve Birleşik Devletler vatandaşı aktör ve yapımcının bazı açıklamalarını yalanladığı, "Anthony Quinn'in saçmalığı"[5] başlıklı makalede bu olaya değinir. Aynı şekilde, seksenlerin ortasına doğru, Régis Debray'in bize anlattığına göre, Mitterrand ve Fransız devletinin Latin Amerika, Küba ve Sandinizme yönelik yardımlarının miktarından ötürü hayal kırıklığına uğradı. Gabo, dostu cumhurbaşkanından daha büyük bir taahhüt bekliyordu, ama talep ettiği her şeyi almayı başaramadı. O andan itibaren, Fransız liderle ilişkileri soğudu.

...Ve bir kenara koyarım sevdayı

Martí'nin bazı dizeleri vardır ki her Kübalı ezbere bilir ve bunlar *Versos sencillos*'un ilk şiirindendir; palmiyenin büyüdüğü yerden gelen içten adamın şiirinden. Dizeler şöyle diyor:

Nasıl ki kuyumcudan alınır
diyorlarsa mücheverin hası

3. a.g.e., s. 407-408.

4. "García Márquez: la soledad de la fama", a.g.e., s. 1.

5. "Una tonteria de Anthony Quinn", *Obra periodística 5: Notas de Prensa (1961-1984)*, Mondadori, Madrid, 1999, s. 302-305.

ben de samimi bir arkadaşı alır
ve bir kenara koyarım sevdayı.

Küba Devrimi'nin lideri Castro'nun durumunda, aşktan da güçlü bu dostluğun başlarında, Márquez onunla ilgili kişisel fikrini söylemek istemezdi. 1977'de bir gazeteci ısrar eder, ama Gabo bir şey söylemez, zira yarutı "taraflı ve aşırı derecede Fidelci gözükecektir."[6] Ama ileriki satırlarda şöyle der: "[Fidel] Benim tanıdığım en duygusal insandır. Ve aynı zamanda devrimin en sert eleştirmenidir, kendini de insafsızca eleştirir."[7] Daha 1975'te şöyle demişti: "Fidel Castro, politik ve hayalci dehasının dışında, olağanüstü derecede bilgili bir insandır. Fidel Castro'ya karşı birçok sebepten ötürü büyük bir hayranlığım vardır, ama bunların içinde en önemlisi iktidarın gündelik riskini almış olmasıdır. İktidarın yıpratıcılığı korkunçtur. Fidel bu riski aldı ve bundan alnının akıyla sıyrılmayı başardı."[8] Bazı durumlarda kısa ve özlü sözlerle yanıt verir: "Ben Fidel'in dostuyum ve devrimin düşmanı değilim, hepsi bu."[9] Ne var ki, Nobel'e az kala maske giderek düşmektedir.

28 Nisan 1982'de, Birleşik Devletli gazeteciler Warren Hinckle ve William Turner'ın kaleme aldıkları ve adını Domuzlar Körfezi çıkarmasının kod adından alan *El pez es rojo* adlı kitap hakkında bir eleştiri yazısı yayımlar. Bu yazıda, CIA'nın 1959'dan beri Küba'yla sürdürdüğü gizli savaşı bolca belgenin ışığında anlatırken, Castro'ya karşı düzenlenen çeşitli suikast girişimlerine değinmeyi de ihmal etmez. Kolombiyalıya göre Yankilerin budalalığı akıl almazdır, çünkü yirmi yıldan uzun bir süredir hiçbir amaçlarına ulaşamamışlardır. Bu kirli savaşla ilgili bazı anekdotları şaşkınlık içinde aktarır: "Bütün bunların temelinde bizzat gizli ajan 007'nin yaratıcısının olduğuna inanmakta insan güçlük çekiyor. Ama öyle. 1960 ilkbaharında –Hinckle ve Turner'ın dediklerine göre–, kısa bir süre sonra Birleşik Devletler başkanı olacak Senatör John F. Kennedy, en gözde yazarı Ian Fleming'i öğle yemeğine davet etti. Senatör, eğer Fidel Castro'yu ortadan kaldırma emri alsaydı, *James Bond*'un ne yapacağını sordu. Fleming lafı hiç gevelemeden Kübalılar için üç şeyin önemli olduğunu söyle-

6. Vicente Romero, "Gabriel García Márquez habla sobre Cuba", *Pueblo*, Madrid, 1977, Alfonso Rentería'da, a.g.e., s. 149.

7. a.g.e.

8. "GGM al banquillo", *Seuil Dergisi*, Brüksel, 1975, Alfonso Rentería'da, a.g.e., s. 99.

9. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 560.

di: Para, din ve seks. Bu öncülden hareketle, üç tane proje üretti. Bunlardan ilki Küba'nın üzerine, Birleşik Devletler'in lütfu olarak korkunç miktarda sahte para atmaktı. İkincisi, İsa'nın komünizmi bitirmek için çok yakında dünyaya gelişinin müjdesi olarak parlak bir haçın Küba semalarında görünmesini sağlamaktı. Üçüncüsüyse, Birleşik Devletler'in atomik denemelerinin devrimcilerin sakallarına radyoaktivite bulaştırdığı ve bunun onları iktidarsız yapacağı konusunda halkı uyaran Sovyetler Birliği imzalı kitapçıkları Küba'ya uçaktan atmaktı. Fleming bu uyarıdan sonra, Fidel de dahil, devrimcilerin sakallarını keseceklerini varsayıyordu. Ve sözlerine son noktayı koydu: 'Sakalsız devrim olmaz.'"[10]

Romancının bu esprisini ciddiye alan CIA, ayakkabıların içine konulunca bütün vücuttaki tüyleri döken bir toz tasarladı. Ama bu tozları Fidel'in botlarının içine koyacak kimseyi bulamadı. Ondan sonra Gabo, yazarların söz ettiklerinin yanı sıra, kitapta yer almayan ama Kolombiyalının bildiği gerçek saldırı girişimlerini aktarıyor. Ayrıca, Küba'nın karşı istihbarat konularında gerçek bir uzman olduğunu kanıtlıyor ve sıradan bir Kübalının ulaşamayacağı bilgilere sahip olduğunu gösteriyor. Metin biraz uzun, ama tamamı okunmayı hak ediyor:

> En az açıklanabilen fiyaskolar, elbette ki, Fidel'e yönelik saldırıların sonuçlarıyla alakalı olanlardır. Gerçekte, Castro'nun öngörülemez bir gündelik yaşantısı vardır, onun güvenlik servislerinin içine sızmak çok zordur ve Küba'nın karşı istihbarat örgütü dünyanın en iyilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak bütün bunlar, CIA'nın elindeki geniş imkânlar kullanılarak hazırlanan elliden fazla suikastın başarısızlıkla sonuçlanmasını açıklamak için yeterli değildir. CIA'nın bilgisayarlarının gözünden kaçan ve belki de Karayip büyüsüne çok da uzak olmayan başka bir unsurun var olduğunu düşünmek gerekiyor.
>
> Başkan Kennedy, bir grup Kuzey Amerikalı mahkûmun serbest bırakılmasını görüşmesi için New Yorklu avukat James Donovan'ı, Küba'ya gönderdiğinde, CIA, Donovan'ın bilgisi dışında, Fidel Castro için özel bir hediye hazırladı. Bu bir denizaltı dalış ekipmanıydı ve oksijen tüplerinin içinde verem mikropları bulunuyordu. Bizzat Donovan, bir sebeple, gönderilen hediyenin bir devlet başkanına layık olmayacağını düşünerek, New York'tan kendisinin satın aldığı bir başkasıyla onu değiştirdi. "Her halükârda –demişti Kübalı bir ajan– biz o ekipmanı kontrol edecektik zaten."

10. Gabriel García Márquez, "El pez es rojo" (Balık Kırmızı), *Notas de Prensa (1980-1984)*, a.g.e., s. 253.

En şaşırtıcı fiyaskolarsa CIA'nın 1971 yılındaki uzun Şili gezisi sırasında Fidel Castro'ya hazırladığı üç suikast girişimi oldu. Bunlardan ilkinde, Castro bir basın konferansı sırasında, televizyon kamerasının içine gizlenen bir makineli tüfekle katledilecekti. "Bu Kennedy suikastının bir benzeri olacaktı" demişti saldırıyı yöneten CIA'nın adamı, "zira Castro'yu öldürecek adamı Küba gizli servisinin Moskova'daki biriminde görevliyken taraf değiştiren bir casus gibi gösteren belgeler hazırlanmıştı." Ama olay anında, katillerden birinin apandisiti patlarken, diğeri tek başına ateş etmeye cüret edemedi. Öteki saldırının, Fidel Castro'nun Şili'nin kuzeyindeki Antofagasta madenlerine yapacağı gezi sırasında olması öngörülmüştü. Yol üstünde arızalanan bir otomobil konvoyun durmasına neden oldu. Otomobilin içinde elektronik bir fünyeye bağlı olarak dört ton dinamit vardı. Ancak bugün hâlâ açıklanamayan nedenlerden ötürü dinamit patlamadı. Üçüncü deneme, Fidel'in Lima aktarmasını yaptığı sırada başka bir uçaktan ateş açmaya dayanıyordu; ama iki uçağın konumlarında ortaya çıkan bir değişiklik neticesinde, CIA pilotu, zamanında kaçamam korkusuyla ateş etmekten vazgeçti. Yine sonuçsuz kalacak olan dördüncü bir teşebbüs ise, yakınına kadar sokulan güzel bir CIA ajanının, Fidel Castro'nun içkisine zehir kapsüllerini atmasına dayanıyordu. Ancak onları Küba'ya bir krem kutusunun içinde sokmuştu ve kullanmak istediği zaman onları bulamadı; kremin içinde erimişlerdi.

El pez es rojo yazarlarının anlatmadıkları üç olay var. Bunlardan biri, Fidel Castro'nun konuşacağı tribünün mikrofonlarına yüksek voltaj elektrik verildiğinde gerçekleşti. Küba güvenlik birimleri bunu tam zamanında fark ettiler ve çok mütevazı bir açıklama yaptılar: "Birinin günün birinde bunu yapacağını tahmin etmiştik." Asla gerçekleşmeyen bir diğer saldırı, CIA'nın Havana Libre Oteli'nin çalışanlarından birine verdiği ve ölümcül etkisi belli bir süre sonra ortaya çıktığı için suçluya kaçması için gerekli zamanı kazandıran, kokusuz, renksiz ve tatsız bazı kapsüllerle gerçekleşecekti. Yapılacak şey, Fidel Castro'nun sabahları kafeteryaya her gelişinde içmeye alıştığı meyveli *milk-shake*'in içine o kapsülleri atmaktan ibaretti. Ajan altı aydan fazla bekledi ve en sonunda Fidel orada belirdiğinde, kapsüller çoktan etkilerini yitirmişlerdi. Bunun üzerine CIA bu kapsülleri buzlukta saklandıklarında uzun süre bozulmayan başkalarıyla değiştirdi. Ajan onları buzluğa koydu ve dört ay sonra Fidel Castro tekrar geldiğinde, onun için, her zamanki gibi meyveli bir *milk-shake* hazırladı; ama son anda, kapsülü kaplayan buzu kıramadığı için plan yattı.

Bütün bunların içinde Fidel Castro'nun karşı karşıya kaldığı ve o olağanüstü kitapta da değinilmeyen en büyük tehlike –bu bir suikast

girişimi değildi–, Domuzlar Körfezi çıkarmasından sonra, üstü açık bir *jeep* ile cepheden dönerken gerçekleşti. Bozgunda hayatta kalmayı başaran ve yol kenarındaki çalılıkların arasına gizlenen iki kişi, bir anda Castro'nun on metre yakınlarından geçtiğini gördüler; onlardan biri birkaç saniye boyunca Fidel'i namlusunun ucuyla izledi. Ama ateş etmeye cesaret edemedi.[11]

Birleşik Devletlilerle birlikte yürünen bu engebeli yolda, dostu koruma duygusu politik-kültürel gelenekleri inceleme noktasına kadar götürür onu. 2 Aralık 1981 tarihli "Los dolores del poder" (İktidarın acıları) başlıklı makalesinde, Castro'nun sağlığı etrafındaki mutlak sessizliğin belki de karşıtlığını vurgulamak ve aynı zamanda da iktidarı çevreleyen her şeye karşı o bilinen tutkusunun bir kanıtı olarak, Birleşik Devletler başkanlarının sağlık durumuyla ilgili sürekli yapılan haberlerden notlar aktarır: "1961 yılında, genç ve sportif John F. Kennedy Viyana'da, bel ağrısından mustarip olup ülkesine bir çift koltuk değneğiyle dönünce, bir tür savaş gazisi muamelesi gördü. Birkaç yıl önce, erkek kardeşi Edward'ın oğullarından birinin yakalandığı kemik kanseri neticesinde bacağı kesilince, bu olay basın tarafından ailenin cesaretinin yeni bir kanıtı olarak sunuldu. Aynı dönemde, Başkan Gerald Ford'un ve New York Valisi Nelson Rockfeller'ın eşleri cerrahlarının hatası yüzünden sakat kalınca, bu talihsizlikler birinci sayfalarda kendine yer buldu [...]. Çoktan yetmiş yaşını doldurmuş olan Başkan Ronald Reagan'ın sağlığı birçok spekülasyona konu olmuştu, ta ki dokuz milimetrelik bir mermi sol tarafından girip omurganın çok yakınına saplanana kadar. Hastaneden çıkarkenki rahat görüntüsü ve diş macunu reklamlarına özgü sırıtışı, birçok kişiye Reagan'ın gerçek hayatta da, filmlerindeki gibi, iyi bir kovboy olduğunu düşündürttü. Ancak spekülasyonlar sona ermedi. Birleşik Devletler başkanının o saldırıdan sonra gençlik enerjisini kaybettiği ve çalışma saatlerinin günlük üç saate düştüğü hâlâ konuşuluyor. Kaldı ki, kendisini *guayabera* kıyafeti ve canlı canlı mumyalanmış izlenimi veren bir makyajla Cancún'da görmüş olan bizler, iştirak etmek zorunda olduğu yoğun görüşmeler ya da sayısız davet yüzünden bitkin düşebileceği yönünde bir izlenime kapılmadık."[12]

11. Gabriel García Márquez, "El pez es rojo", *Notas de Prensa (1980-1984)*, a.g.e., s. 254-255.

12. Gabriel García Márquez, "Los dolores del poder", *Notas de Prensa (1980-1984)*, a.g.e., s. 186-187.

Castro'ya yönelik dolaylı övgüde yine kültürel ve politik bileşenler var. Bir taraftan, Yanki liderlerden bahsederkenki mesafe ve ironi; diğer taraftansa Birleşik Devletlilerin dramatikliğe ve teatral davranışlara, abartıya ve *reality show* olayına, kendi ulusunu ve onu simgeleyen unsurları ölçüsüzce yüceltmeye meyilli olduklarının telkini. Bütün bunlar, devrimci siyasetin genel çerçevesi içinde insani ve kişisel tarafın çok az –neredeyse hiç– yer tutmasıyla çelişiyor. Bu arada Fidel'in cesur ve sert, sağlık durumunsa çelik gibi sağlam olduğu ya da kendini tamamen hükümet işlerine adadığı için beş, altı saatlik söylevleri boyunca "önemsiz" konulara bir dakika bile ayırmadığı kanısı uyanıyor insanda.

Sadece aşk melodilere hayat verir

Martí'nin *Versos libres* adlı kitabının en çok alıntılanan ve yorumlanan şiiri muhtemelen, aşkın melodiler yaratmaya yetkin yegâne gerçeklik olduğu yargısıyla sona erendir. Ancak bazen bunun tersi olur. Melodiler, zevkler, bağımlılıklar, sanatsal ifadeler, entelektüel ya da duygusal eğilimler vardır ki, aşk, kişisel yakınlık ve dostluk doğurur. Gabo birçok sefer ikisinin arasında da buna benzer bir şeyin edebiyat sayesinde olduğunu anlatmaya çalıştı. Nobelli, Castro hakkındaki ilk ayrıntılı konuşmalarından birini 1983 başlarında yayımlanan, *Playboy*'a verdiği söyleşide yaptı. Küba lideriyle dostluğu hakkındaki bir soruyu şöyle yanıtladı: "Biz çok iyi dostuz; bizimki entelektüel bir dostluk. Fidel'in çok kültürlü bir insan olduğunu çok az kişi biliyor: Birlikteyken edebiyattan konuşuyoruz. Fidel tam bir okuma tiryakisi. Gerçekte onunla dostluğumuz, o *Yüzyıllık Yalnızlık*'ı okuduktan sonra başladı; roman çok hoşuna gitmiş."[13] Ve söyleşiyi yapan kişi konuyu ne zaman siyasete ve iktidara getirmeye çalışsa, Gabo ustaca bir manevrayla konuyu tekrar edebiyata döndürüyor: "Gerçekte o kadar çok politika konuşmuyoruz. Birçok kişi, benim Fidel Castro'yla dostluğumun neredeyse tamamen ortak ilgi alanımız olan edebiyata dayandığına inanmakta güçlük çekiyor. Sohbetlerimizin pek azı dünyanın gidişatıyla ilgilidir. Çoğunlukla okuduğumuz iyi kitaplar hakkında konuşuyoruz. Küba'ya her gidişimde Fidel'e bir sürü kitap götürüyorum. Genelde gelir gelmez kitapları yardımcılarından biriyle gönderiyor ve daha sonra başka işlere dalıyorum. Birkaç hafta sonra, nihayet biraz sohbet etmek için bir araya gelebildiğimizde, o kitapların hepsini okumuş oluyor ve

13. *Playboy*, a.g.m., s.18.

üzerinde konuşacak bin tane konu çıkıyor."[14]

Gabo bir seferinde ona, aydınlar tarafından bazen küçümsenmesine rağmen inanılmaz derecede fantastik bir kitap olan, Bram Stoker'ın *Dracula*'sını getirdiğini anımsıyor. Fidel dostuyla bir saat kadar sohbet ettikten sonra kitabı alıp gitmek üzere kalktığında saat gecenin ikisidir. Bu Castro'nun alışık olduğu bir durumdur, zira dostlarını genellikle, uzun çalışma günlerinin ardından geceleri ziyaret eder. O gece Fidel'in, hükümetle ilgili çok önemli evrak üzerinde çalışması gerekmektedir, çünkü ertesi gün bunların üzerinde tartışılacak ve sunum yapılacaktır. On saat sonra, tam öğlen üzeri, tekrar buluştuklarında Castro ona şöyle der: "Gabriel, beni mahvettin! O ne kitap öyle! Bütün gece uyuyamadım."[15] *El olor de la guayaba*'daki uzun röportajında, bu ilişkinin başlangıcından bahsederken, Plinio Mendoza'ya benzer biçimde yanıt verir: "Şunu bil ki, Fidel Castro'yla aramdaki, çok kişisel ve karşılıklı sevgiye dayanan dostluğum edebiyatla başladı. 1960 yılında Prensa Latina'da çalıştığımız dönemde, onu çok farklı değerlendirmiş ve çok fazla konuşacak bir şeyimizin olduğunu hissetmemiştim. Daha sonra, ben ünlü bir yazar, o ise dünyanın en tanınan politikacısı olduğunda, birbirimize birçok kez büyük bir saygı ve sempatiyle yaklaştık, ama bu ilişkinin siyasi yakınlığın ötesine taşınabileceğine yönelik bir izlenime hiç kapılmadım. Ne var ki, yaklaşık altı yıl kadar önce, gecenin ilerleyen saatlerinde bana evine gitmek zorunda olduğunu söyledi, zira okunmayı bekleyen birçok belge vardı. Bana bu kaçınılmaz görevin kendisini sıktığını, yorduğunu söyledi. Ben de ona, mecburi okumanın yorgunluğunu hafifletecek, hem eğlenceli hem de edebi değeri olan bazı kitaplar okumasını salık verdim; bir sürü kitap ismi saydım ve o anda çok az kişinin bildiği bir şeyi keşfettim: Fidel Castro gözü doymaz, sevdalı ve bütün zamanların iyi edebiyatını ciddi olarak bilen bir okurmuş ve en zor şartlar altında dahi, boş zamanını doldurmak üzere, elinin altında ilginç bir kitap bulundururmuş. Bütün bir gece süren bir sohbetin ardından, sabahın dördünde birbirimizden ayrılırken ona bir kitap bıraktım ve ertesi gün öğlen on ikide tekrar görüştüğümüzde, onu kitabı çoktan bitirmiş olarak buldum."[16]

Gabo, çok bariz bir şeyi kabul etmemek için "edebi" dostluğu

14. a.g.m.

15. *Playboy*, a.g.m., s. 18.

16. Plinio Apuleyo Mendoza, *El olor de la guayaba*, a.g.e., s. 156-157.

bir kalkan olarak kullanıyor. Yetmişlerin son döneminde politik sohbetleri sadece bir alışkanlığa dönüşmekle kalmadı. Aynı zamanda, gördüğümüz gibi, o bir devlet adamına dönüştü; üstelik sıradan bir devlet adamına değil, Küba devriminin içeride ve dışarıda zafere ulaşması için Castro'nun gözde büyükelçisine. İşte bu yüzden, Castro'nun bazı entelektüel konulara düşkünlüğünden hiç kimsenin şüphesi olmasa da, şu şekilde konuşmaya devam etikçe Gabo'nun burnu uzuyor: "Ve bu onun kişiliğinin çok az kişi tarafından bilinen bir tarafıdır ve bizim dostluğumuzun geliştiği topraklar da orasıdır. Bizim hakkımızda söylenenlerin aksine, biz asla siyasi amaçlı komplolar kurmadık. Fidel bir yazarın görevinin komplo düzenlemek değil eserlerini kaleme almak olduğunu düşünür."[17] Fidel, mutlak bir başkan baba olarak, bir yazar devrimi destekleme konusunda işine yarıyorsa ona kucak açar, ama politik menfaatine tam bir uysallıkla teslim olmuyorsa onu karşıdevrimci ilan eder. Eğer inanmıyorsanız, Eliseo Alberto'nun derlediği, düşünceleri yüzünden zarar görenlerin uzun listesine ya da yakın zamanda hapse atılan yaklaşık seksen kişiye başvurun.

Gabo'nun Havana'daki evinin Castro'nun başlıca konutlarından birinin yakınında bulunduğu bilinse de, Kolombiyalı bile komşusunun kesin olarak nerede yaşadığını bilmez. Bunu Küba'daki hiç kimse de bilmez. Yaşadığı yerin "girmenin yasak olduğu bir uyarı levhası ve polis tarafından açıkça belirtilen bir sokağın sonunda, sık ağaçlardan oluşan bir bariyerin arkasına gizlenmiş bir ev"[18] olduğu söylenir. Jon Lee, 1999 yılında, García Márquez'in bu konudaki cehaletine şaşırdığını ifade edince, Gabo, "istemeden açık edebileceği bir şeyi öğrenmemek için"[19] bunu dostuna hiçbir zaman sormadığını söyleyerek yanıt verecekti. İkisinin arasında tam bir güven olduğunu belirtmesine rağmen, liderin bu şekilde tedbirli davranmasına da hak veriyor: "Bana emanet ettiği şeylere ihanet etmeyeceğimi bilir, ben belki de en çok güvenebileceği insanım. Ama Fidel amma kuşkucudur! Ancak son zamanlarda biraz değişmeye başladı ve güvenlik konusunda daha az kaygılanır oldu. Ayrıca bazen beni arıyor ve 'Birazdan geliyorum' ya da benzer şeyler söylüyor. Daha önceleri bunu asla yapmıyordu. Telefonların sürekli olarak Yankiler, yani CIA tarafından dinlenildiği tahmin ediliyor. Ve endişelenmekte muhtemelen haklıdır. Özel hayatını tamamen gözlerden uzak tutuyor. Mesela bana karısını hiç

17. a.g.e., s. 18.

18. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 62.

19. a.g.m.

tanıştırmadı. Hatta bana ondan söz etmedi bile. Onunla tanıştım çünkü Fidel'in uçağında olduğum bir gün yanıma geldi ve kendi kendini takdim etti. Doğru mu bilmiyorum, ama deniyor ki Fidel onu kardeşi Raúl'la bile tanıştırmamış. Fidel için özel olan şey, tam anlamıyla özeldir... Fidel'i birçok kişinin tanıdığından daha iyi tanıyor ve gerçek bir dost olarak görüyorum, ama özel hayatında Fidel nasıl bir insandır? Gerçekten Fidel nasıl biridir? Bunu hiç kimse bilmiyor."[20]

Bütün bunların sonucu olarak Castro, kişisel düzlemde, tartışmalı bir rejimde iktidarı uygulamanın neden olduğu yalnızlıkla her gün baş başa kalıyor. Kolombiyalı dışında kamuoyunun bildiği hiçbir dostu olmadı. Márquez onunla dostluğun, özellikle Kübalının bulunduğu hassas konum itibarıyla, sınırları olduğunu düşünüyor. "Fidel'in çok az dostu var. Bir keresinde biri ona –ben o sırada oradaydım– yaşadığı şeyin iktidar yalnızlığı olup olmadığını sordu. Olmadığını söyledi. Ne var ki ben, iktidara sahip olanlar ne kadar yalnız olduklarını acaba gerçekten hissedebiliyorlar mı, diye kendi kendime soruyorum."[21]

İki devi birbirine bağlayan şeylerden biri de, Komandante'nin edebi ölçütlerine Kolombiyalı yazarın çok güvenmesidir. *Başkan Babamızın Sonbaharı* ikisinin arasındaki dostluğun başlangıç dönemine denk gelmiş ve yanlış anlamalara (daha güzel bir ifadeyle, ilginç tesadüflere) neden olabilecek, her tarafa çekilebilir bir konuya el atmış olsa da, o andan itibaren Kolombiyalının eserlerinin son hali yayınevine teslim edilmeden önce Castro'nun elinden geçecektir. Bu ilk kez 1981 yılında yayımlanan *Kırmızı Pazartesi*'yle oldu. *Playboy* söyleşisinde bu konuya değiniliyor ve bu güvenin nedeni açıklanıyor: "Ona önceden okutmanın amacı, sadece çok iyi bir okur olması değildir, ayrıca şaşırtıcı bir konsantrasyon yeteneğine sahiptir ve müthiş titizdir. Okuduğu kitapların birçoğunda, sayfalar arasındaki tutarsızlıkları çabucak yakalar. *Kırmızı Pazartesi*, bir saatin iç mekanizmasının hassasiyetiyle kurgulandı. Eserde eğer bir hata, herhangi bir tutarsızlık olmuş olsaydı, durum çok vahim olabilirdi. İşte bu yüzden, Fidel'in dikkatli gözünü bildiğimden, herhangi bir olası çelişki bulmasını umarak romanın basılmamış halini ona göndermeye karar verdim."[22] Kimi sefer, Castro'nun Gabo'nun farkında olmadığı ama hayatın

20. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 62.

21. *Playboy*, a.g.m., s. 20.

22. a.g.m.

belli alanlarında deneyimli bir kişinin gözünden kaçmayacak ayrıntılara indiği oldu. Kolombiyalının dediğine göre dostu "o kadar dikkatli ve titiz bir okurdur ki, hiç umulmadık bir yerde çelişkiler ve yanlış veriler yakalar. *Bir Kayıp Denizci*'yi okuduktan sonra, geminin hızının hesaplanmasında bir hata olduğunu, dolayısıyla benim dediğim varış saatinin doğru olamayacağını söylemek için kaldığım otele kadar geldi. Haklıydı. Aynı şekilde, yayımlanmadan önce *Kırmızı Pazartesi*'nin son halini ona götürdüm ve bana av tüfeğinin özelliklerinde yaptığım bir hatayı gösterdi. İnsan onun edebiyatı çok sevdiğini, o dünyanın içinde kendini iyi hissettiğini ve her geçen gün sayısı artan yazılı söylevlerinin edebi biçimine özen göstermekten zevk aldığını hissediyor. Bir seferinde, belli bir melankoliyle, bana şöyle dedi: 'Bir sonraki reenkarnasyonumda dünyaya yazar olarak gelmek istiyorum.'"[23] Gabo yıllar sonra, 1996'da, 9 Eylül tarihli *El País* gazetesine şöyle bir demeç verecektir: "Artık Komandante'nin okumadığı bir kitabı yayımlamıyorum."

Söyleşi yaptığımız kişilerden bazıları Fidel'in kesinlikle edebiyatla ilgilenmediğinden dem vurup onun sadece büyük politikacıların biyografilerini okuduğunu söyleseler de, Vázquez Montalbán *Y Dios entró en la Habana* adlı kitabında çok belirleyici veriler ortaya koyuyor. Örneğin: 220. sayfada, 1 Ocak 1959 günü zafere ulaşacak olan devrime ellilerin başında hazırlık yaparken düştüğü cezaevinde okuduğu kitapların bir dökümünü yapıyor. En başta Victor Hugo ve Marx var; ayrıca Thackeray'den *Gurur Dünyası*; Turgenyev'den *Asilzade Yuvası*; Kominternci bir komünist lider olan Carlos Prestes'in biyografisi; Hewlett Johnson'dan *The Secret of Soviet Strength* (*Sovyet Gücünün Sırrı*); elbette ki *Kapital*'in yeniden okuması; Freud'un tüm eserleri; Lenin'den *Devlet ve Devrim*; Dostoyevski'den *Suç ve Ceza*; Kant'tan *Aşkın Estetik*; Roosevelt, Einstein, Shakespeare'in eserleri, özellikle de bu sonuncunun *Julius Caesar*'ı, ki bu metin ve kişilik başkan babasının sonbaharında vs Gabo'ya esin kaynağı olmuştur. Montalbán birkaç sayfa ileride, Gabo'yla Fidel arasındaki o buluşmalardan bazılarını betimliyor. Castro'nun, García Márquez haricinde, özel sekreteri Celia Sánchez'in kanserden öldüğü yıl olan 1980'den beri hiçbir dostu olmadığını ileri sürüyor. Ve devam ediyor: "Gabriel García Márquez ve karısı Mercedes karşısında, Fidel labirentin ötesinde olanlar hakkında kendisini asla aldatmayacak çok güvendiği iki medyumun karşısındaymış gibi konuşur. Sadece onu dinlemeyi ve hüküm vermeyi bilen kadınlar gibi dinleyen ve

23. Plinio Apuleyo Mendoza, *El olor de la guayaba*, a.g.e., s. 156-157.

hüküm veren, algısı yüksek Mercedes'le gecenin ilerleyen saatlerine kadar söyleşiler söz konusudur. Ya da Gabo ona bir yığın kitap tavsiye eder; yoğun bir edebiyat eleştirisi kursuna katılır gibi, büyük bir disiplin içinde, yorumlarını –çürüterek, tamamlayarak, onaylayarak– dinlemeye daima hazır yazarla birlikte on gün boyunca bu kitapları okur."[24]

2002 Ekim'inde, Gabo çok büyük merakla beklenen anılarının ilk bölümünü matbaaya verdiği günlerde, Kolombiya dergisi *Cambio*'da Castro'nun dostuyla, belki de yegâne dostuyla ilgili olarak kaleme aldığı "La novela de sus recuerdos"(Anılarının Romanı) başlıklı bir makalesi yayımlandı. Bu, Fidel Castro'nun edebiyat konusunda yazdığı ilk makale olması ve içinde siyasetten çok az söz edilmesi nedeniyle bütün dünyayı dolaştı.

> Gabo'yu oldum olası tanırım, ancak ilk görüşmemiz Garcia Márquez'in bereketli şiirsel coğrafyasının herhangi bir noktasında herhangi bir zamanda olabilirdi. Bizzat kendisinin de itiraf ettiği gibi, "resmi evrak karşısında kafa dağıtmanın bir yöntemi olarak hızla *best seller* tüketme bağımlılığını" bana aşılamış olmasının ve bugün bunun hâlâ sürmesinin vicdan azabını hissetmektedir. Buna ayrıca eklenmesi gereken, beni bir sonraki reenkarnasyonumda sadece yazar olmak istemeye değil, ayrıca göz kamaştırıcı abartılarının bütün inandırıcılığının felsefi temeli olan o inatçı ve azimli teferruatçılığıyla Gabriel García Márquez gibi bir yazar olmak istemeye ikna etmesindeki sorumluluğudur. Abartı demişken, bir keresinde benim on sekiz top dondurmayı yediğimi bile iddia etti ki, tahmin edileceği gibi, bunu var gücümle reddettim.
>
> Ayrıca, *Aşk ve Öbür Cinler*'in taslak metninde bir adamın on bir aylık atının üzerinde dolaştığını hatırladım ve yazara öneride bulundum: "Baksana Gabo, o ata iki, üç yıl daha ekle, çünkü on bir aylık at henüz bir taydır." İnsan daha sonra romanın basılmış halini okurken, Gabo'nun, öykünün geçtiği yıllarda Cartagena de Indias şehrinin en ünlü ve tartışmalı doktoru olarak kurguladığı Abrenuncio Sa Pereira Cao'nun olduğu bir sahneyle karşılaşıyor. Adam romanda, yol kenarındaki bir taşın üstünde, ekimde yüz yaşını dolduran ve bir yokuştan inerken kalbi duran atının yanı başında oturmuş ağlıyor. Gabo, tam da kendisinden bekleneceği gibi, hayvanın yaşını mucizevi bir olaya, doğruluğunun reddedilemeyeceği inanılmaz bir vakaya dönüştürmüştü.[25]

24. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 301.

25. Fidel Castro, "La novela de sus recuerdos", *Cambio.com*, 7-X-2002, s. 2.

Castro ayrıca Kolombiyalı'nın dilbilim ve edebiyat konularındaki bazı özel tavırlarını desteklemeye de girişiyor. Nobellinin eserlerinin onun hassasiyetini, kökenlerine tartışmasız bağlılığını, Latin Amerikalı ruhunu, gerçeğe sadakatinin ve ilerici düşüncelerinin göstergesi olduğunu ileri sürdükten sonra, ekliyor: "Dildeki sözcüklerin göreliliği üzerine şok edici, edebiyat akademileri ve akademisyenleri açısındansa yerleşik kurallara saygısızlık olarak algılanması muhtemel kuramı onunla paylaşıyorum ve bunu, sözlüklerin, özellikle de yetmişinci yaşımı doldurduğumda bana hediye ettiği ve sözcüklerin anlamına Latin Amerika edebiyatından meşhur cümleler, kelime haznesinin doğru kullanımına yönelik örnekler eklemesinden ötürü gerçek bir mücevher olan o sözlüğün bende uyandırdığı aynı büyülenmeyle yapıyorum. Ayrıca, söylevler yazma ve olayları anlatma mecburiyetindeki bir kamu adamı olarak, her zaman daha da iyisinin bulunabileceğinin inancıyla, ifade etmek istediğimiz duygu ya da düşünceye karşılık gelen cümle tam anlamıyla içimize yatana dek, bir tür bitmek tükenmek bilmez ve ortak saplantıyla, en doğru sözcüğü aramanın hazzında ünlü yazarla aynı noktada buluşuyorum. Özellikle doğru sözcük var olmadığı zaman onu büyük bir rahatlıkla icat etmesine hayran oluyorum. Onun bu yeteneğine imreniyorum!"[26]

Ve makalenin sonunda, *Kırmızı Pazartesi*'yle yaşandığını bildiğimiz ve geri kalan eserleriyle de yaşandığını sezdiğimiz şeyden bahsediyor: Castro onun taslaklarını dikkatlice okuyup, üsluptan ziyade ayrıntıların gerçeğe uygunluğuna bakan başlıca edebiyat danışmanlarından birine dönüşür: "Gabo kitaplarının müsveddelerini mütevazı ve cömert bir jestle, fikirlerine çok değer verdiği diğer insanlara olduğu gibi bana da gönderir; bana her zaman, eski ve yakın dostluğumuzun bir kanıtı olarak henüz taslak halindeki hali geldi."[27]

Castro'nun ima ettiği o dostlardan biri, kesinlikle, Nobelli yazarımızın belki de en güvendiği edebi danışmanı olan Álvaro Mutis'tir. İşte bu yüzden, onu bir vesileyle Kübalı dostuna takdim etmek istedi. *El Comercio*'nun pazar ekinin müdürü ve romancı Alonso Cueto, Lima'nın kıyı semti Miraflores'in en ünlü iki lokantasından birindeki bir öğle yemeği boyunca gerçekleşen o takdimin ayrıntılarını, 2002 Haziran'ında, belli bir mizah duygusuyla bize anlatacaktı. İspanyol romancı ve yorulmaz gezgin Javier Reverte; Perulu kültür dergisi *Etiqueta Negra*'nın müdürü Julio

26. a.g.e., s. 2-3.

27. a.g.e., s. 3.

Villanueva, vb gibi şahsiyetlerle birlikte aynı masadaydık ve Borges, Kapuscinski, Vargas Llosa, Ribeyro, Bryce, García Márquez hakkındaki edebi anekdotlar, yemek boyunca kadehleri hiç durmadan dolduran şarap gibi akıp gidiyordu. Cueto orada Gabo'nun niyetini gerçekleştirmeye karar verdiğinde hissettiği büyük tedirginliğine imada bulundu. Mutis, toplumun bölünmesine yönelik çok aristokrat bir düşünceye sahip olup beş ya da altı yüz yıl önceki Avrupa tarzı monarşinin, yani toplumun her parçasının ilahi irade tarafından, bulunduğu konuma bilgece yerleştirildiği temelinden hareket eden mutlak monarşinin değerlerini ölümüne savunmasıyla, Latin Amerika'nın en muhafazakâr yazarlarından biridir. Karara vardıktan sonra Gabo'nun harekete geçmekten başka çaresi kalmadı. Takdim esnasında bir gerginliğe fırsat vermemek amacıyla, ikisi aynı yerde birbirleriyle karşılaşmadan önce, Fidel'le konuştu ve ona şöyle dedi:

"Sana bir yazar dostumu, Kolombiya edebiyatının gelmiş geçmiş en iyi şairlerinden ve romancılarından biri olan Álvaro Mutis'i tanıştırmak istiyorum. Ama küçük bir sorun var: O monarşi yanlısıdır."

"Hiç endişelenme" dedi Fidel ona. "Hiçbir sorun yok, eminim ki onunla çok iyi anlaşacağız, çünkü ikimizin de düşmanı aynı: Burjuvazi."

Havana Macondo'sundaki eğlenceler

Kişisel, edebi ve siyasi açıdan böylesine bir güven tesis etttikten sonra, bu ilişkinin başka yönlerinin de olması şaşırtıcı değildir. Nobel döneminden beri ikisi, daha sonra başka güvenilir şahsiyetlerin de dahil olacağı bir gelenek başlattılar: Gabo'nun Havana'daki malikânesinde, yani Küba'daki Macondo'sunda yıl sonu kutlaması. Bu gelenek, belki yüzyılın ve binyılın değiştiği günlerde Gabo'nun sağlığındaki kritik anlar hariç son yirmi yıldır aynı şekilde devam etti. Fernando Ortiz Vakfı başkanı Kübalı şair Miguel Barnet'in bize anlattığına göre, İsveçlilerin ödülünü aldıktan sonra, samimiyetinin önemli bölümünü yitiren bu yıl sonu eğlenceleri, seksenli ve doksanlı yıllarda kaçırılmaması gereken sosyal aktivitelere dönüştü. Gabo bir tek samimi ortamlarda kendini tam anlamıyla keyifli hisseden bir insandır. Barnet bu son dönemde Kolombiyalı'yla yakın bir dostluk kurabilen az sayıda insandan biridir. Siboney malikânesini sıklıkla ziyaret eder ve orada kendini evindeymiş gibi hisseder. Bazen önceden haber vermeden gelir ve

Gabo o sırada yazmaktadır. Böyle durumlarda Nobelli işini bitirene kadar Mercedes onu bir süre bekletir. Evinde düzenlediği bu özel eğlencelere ne kadar titizlikle hazırlandığını bize Barnet anlatıyor: Beyaz ayakkabıları, beyaz gömlekleri, beyaz akrep ve yelkovanlı kol saatleri, net bir biçimde tropikal ve Karayipli stili. Dediğine göre bir seferinde, Gabo'nun evine geldiğinde Kolombiyalı'yı bir paket sigarayı seyrederken bulmuş. Barnet, kendinden geçmiş bir halde o nesneyle orada ne yaptığını sorunca, Gabo gereksiz sıfatları ve sözcükleri kaldırarak paketin üzerindeki, sigara içmenin sağlık açısından zararlı olduğu, kanser yaptığı, kalp krizi riskini artırdığı ve bağımlılık yarattığı konusunda uyarıda bulunan metni düzelttiğini söylemiş. Onu düzelttiğini, çünkü sigara şirketinin söz konusu metni hazırlatmak için vasat bir metin yazarıyla anlaşmış olması gerektiğini söylemiş. En sonunda, Gabo iki terimle kalmış: Sigara firmasının ismi ve "zarar verir" ifadesi. Son noktayı Barnet koymuş: "Bu yeterli."

Kübalı şair ve yazar ayrıca bu yıl sonu kutlamalarında ve diğer eğlencelerde siyasetten neredeyse hiç konuşulmadığını hatırlıyor. Somut olarak, ikisinin en çok değindikleri konular popüler müzikle ilgilidir: cumbia, rumba, bolero. Barnet bu ve dinsel objeler, Afro-Küba dinleri ve Karayip spiritüalizmi gibi Küba kültürüyle ilgili diğer konularda uzmandır. Gabo, 1994 yılında yayımlanan romanı *Aşk ve Öbür Cinler*'i yazarken, bu konularla ilgili bazı somut verileri sık sık Barnet'e soruyordu, zira eser Karayip bölgesindeki din ve batıl inançlarla ilintili mucizevi ve fantastik durumlardan bahsediyordu. Sohbetleri, doğal olarak, sıklıkla edebiyat üzerine de oluyordu. Azorín, Marguerite Yourcenar, Robert Graves vs gibi, ikisinin ortak gözde yazarları hakkında konuşmaktan hoşlanıyorlardı.

Bu kolektif eğlencelerde ele alınan bütün konular içinde en çok ön plana çıkanlar belki de en "iştah açıcı" yemekle ilgili olanlardı. Hem Fidel hem de Gabo yeme içme kültürü konusunda birer uzmandırlar ve iyi yemeklerin, iyi şarapların hakkını vermeyi bilirler. Barnet, tatlılara, morinaya, deniz ürünlerine ve genel olarak yemeklere karşı tutkusundan ötürü Gabo'yu sevecenlikle "büyük zevk düşkünü" diye adlandırıyordu. Bu eğlencelerin özellikle seksenli yıllardaki bir diğer müdavimi, Régis Debray, kutlamanın son derece rahat bir ortamda gerçekleştiğini vurgular: Bir masanın etrafında oturmayan aşağı yukarı otuz kişi. Yemek ve içkiler masaya büyük bir zevkle, ama aynı zamanda da oldukça sade bir biçimde yerleştirilmiş olurdu; herkes canının istediğini, canı ne zaman isterse gider alır ve canının istediği bir yere ilişirdi. Farklı konular-

da sohbet eden küçük gruplar oluşur ve ortam çok keyifli olurdu; bu arada herkes, evin bir tarafına dağılmış halde, ayakta yer ve içerdi. Fidel bu toplantılara daima tek başına katılırdı.

İkisinin güzel yemeğe karşı tutkusu çok iyi bilinir ve Nacional Oteli'ndeki ilk görüşmede tanık olduğumuz gibi, bu sadece dostluklarının başlangıcındaki bir konu olarak kalmamış, daha sonra da Küba'nın en iyi aşçıları tarafından ağırlanmışlardır. İçlerinde belki de en iyisi olan Büyük Smith çalışma hayatına devrimden önce Riviera'da başladı ve bugün hâlâ Küba Mutfağı'nın standardını belirleyen kişi olmayı sürdürmektedir. Masalarından geçmiş olan önemli şahsiyetlerin çetelesini tutar ve bunların arasında, Riviera'nın o dönemde sahibi olan gringo gangster Meyer Lanski, Hemingway, Joan Manuel Serrat, Gabriel García Márquez, Nat King Cole vb gibi isimler vardır. Bu Kübalı, Vázquez Montalbán'la yaptığı bir söyleşide, devrimin başlarında birçok meşhur aşçının adadan gittiğini ve bu yüzden Raúl'la Fidel farklı ülkelerin büyükelçilerine bir yemek verecekleri zaman, yemekleri kendisinin hazırladığını hatırlıyor. Söyleşinin birden fazla yerinde Gabo için "benim mutfağımın büyük bir hayranıdır ve neredeyse bitmek üzere olan anılarımın yer aldığı kitaba önsöz yazmaya söz verdi" diyor.[28] Bu kitapta, yemeklerin her biri kimin için düşünülmüşse o kişinin ismiyle anılıyor. Gabo'nunkinin ismi "Gabriel García Márquez için Macondo usulü ıstakoz", Fidel Castro'nunkiyse "Kaplumbağa konsomesi."[29] Yetmişlerdeki o ilk sohbetlerinden ve daha sonraki birçok buluşmalarının mönüsünden de anlaşılacağı gibi, her ikisi de deniz ürünleri konusunda birer uzmandırlar. Gabo, Fidel'in deniz ürünleri hakkında bilinebilecek her şeyi bildiğine ikna olmuş durumda.[30] Fidel ve din hakkındaki kitabıyla ünlenen Brezilyalı papaz Frei Betto'nun annesine, ıstakozların ve karideslerin nasıl pişirileceklerini Küba lideri şöyle anlatır:

> En iyisi karidesleri ve ıstakozları hiç pişirmemektir zira kaynar su etin özünü ve lezzetini azaltır, biraz da sertleştirir. Ben onları ızgarada ya da şişe takarak fırına atmayı tercih ederim. Karides için şişte beş dakika yeter. Istakoz içinse fırında on bir dakika, közün üzerinde şişteyse altı dakika iyidir. Sos olarak tereyağı, sarmısak ve limon yeterlidir. İyi yemek yalın bir yemektir.[31]

28. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 251.

29. a.g.e., s. 254.

30. *Playboy*, a.g.m., s. 20.

31. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 216-217.

Ve açıklamasını –biraz önce tanıştığımız– çok ünlü bir Kübalı aşçının hazırladığı ve çok hoşuna giden kaplumbağa konsomesinin adını anarak bitirir...

Ubi Sunt?

Ortaçağın en iyi İspanyol şairi Jorge Manrique, babasının ölümünün ardından bazı dörtlükler yazar ve insani, tinsel ve mesleki açıdan hak ettiği seviyeye yerleştirmek için onu, zamanının ölmüş olan büyük şahsiyetleriyle kıyaslar ve bunu yaparken de, edebi klişe *Ubi Sunt*'u (Neredeler) kullanır. "O krala ne oldu? Peki ya o prense? O aristokrat subayın başına ne geldi?" diye kendi kendine sorar. Aynı şekilde, Gabo tarafından bu yıl sonu eğlencelerine davet edilen ve onun Havana'daki Macondo'suna düzenli olarak uğrayan kişilerin türünü gözlemlediğimizde, Manrique'yle birlikte sorarız: Aydınlar, yazarlar *ubi sunt?* O eve gelip giden şairler, öykücüler, denemeciler, genellikle, aynı zamanda üst düzey politikayla da ilişki içinde olan kişilerdir: Mesela Miguel Barnet, Kültür Bakanı Abel Prieto, birkaç yıl önce ölene dek Kültür Bakanı yardımcılığı görevini yürüten ve Gabo'nun Küba'daki ilk dostlarından biri olan Antonio Núñez Jiménez. Peki, Kübalı büyük yazarlar *ubi sunt?* Mesela, Eliseo Diego'yla bu (zihinsel değil belki ama fiziki) uzaklaşma neden? Uzun yıllar boyunca France Presse'in Havana muhabirliğini yapmış ve Gabo'nun meşhur kutlamalarına da katılmış olan Alfredo Muñoz, onunla dostluğunun ilk başlarda çok yoğun olduğunu, ancak Nobel Ödülü'nden sonra Gabo'nun siyasi kesimle özellikle de Castro'yla, dostluğunu ilerletmesine karşıt olarak süratli bir biçimde azaldığını kabul ediyor.

Gabo, 1988 Nisan'ında, *El País*'in Kolombiya baskısında, "politikacılarla dostluğunda en bulunmayan şeyin politika olduğunu" ilan ediyor. Ayrıca, en az sayıda dostunun aydınlar arasından olduğunu, ama bunun nedenini bilmediğini söylüyor. Nedenin belki de "diğerlerini daha çok merak etmesi" olduğunu belirtiyor. İktidar için duyduğu hırs ve tutkuyla ilgili sorulara yanıt vermekten kaçınmak için konuyu saptırmaya devam ediyor ve onu etkilemek amacıyla bir devlet başkanıyla dostluk kurmanın absürd bir düşünce olduğunu söylüyor, zira "hiçbir siyasi lider, hiçbir devlet başkanı asla hiç kimseyi dinlemez. Belki dinlerler, ama neticede neyin yapılması gerektiğini düşünüyorlarsa onu yaparlar. Bu yüzden, bir devlet başkanı üzerinde nüfuz kurmak dünyanın en zor

işidir ve en sonunda bir bakarsınız ki onlar sizin üzerinde büyük bir nüfuz oluşturmuşlar."

"Romancı"nın burnu bir kez daha uzamaya başlar, zira Gabo'nun Karayip bölgesindeki birçok ülkenin siyasi kararlarını bariz bir biçimde etkilemeye başlamasından beri on yıl geçmiştir. 1982'den itibarense, İsveç Akademisi'nin garantisi altındaki saygınlığı ona istediği her şeyi, istediği kişiye söylemesini sağlar ve diplomasideki becerileri sayesinde birçok derin konuda siyasi hedefe ulaşmıştır. İşte bu yüzden, Küba'daki dostlukları her geçen gün iktidar topraklarına, "dükler"e ve "genel sekreterler"e yaklaşmakta, aydınlardansa uzaklaşmaktadır. Kendi cümleleri arasında bu tutumu teyit edenleri vardır: "Entelektüel yaşamdan, yazar kongrelerinden, konferanslardan ve televizyondaki edebi sohbetlerden nefret ediyorum"[32], "Eleştirmenler çok ciddi adamlardır ve ciddiyet uzun bir süreden beri ilgimi çekmiyor."[33]

Havana'ya yaptığımız son yolculukta bu içe kapanmayı dolaylı olarak kanıtlayan birçok tanıklık toplayabildik. Öykücü Julio Travieso bizi Reparto Playa'daki güzel bir evde, birkaç kadeh içki ve atıştırmalıkla ağırladı. Çalışma odasının raflarında Küba edebiyatı klasiklerinin ilk baskıları görülüyordu; bu bibliyografik mücevherler buradaki eski, incelikli mobilyayla mükemmel bir uyum içindeydi. Bu uyumu bozan yegâne nesne masanın üzerinde bulunuyordu: Yazarın günlük çalışmalarını yaptığı ve elektronik postalarını yanıtladığı bir bilgisayar. Ayrıca, son romanı *El polvo y el oro*'nun (Toz ve Altın) değişik baskıları göze çarpıyordu; kuşkusuz bu onun o güne kadarki en iyi romanı, ulusal ve uluslararası birçok ödül kazandı ve İspanyolca dilinde Küba, Meksika ve İspanya'da farklı yayınevlerince basıldı ve İngilizce, Fransızca, İtalyanca dillerine çevrildi. Sonra evin arkasındaki küçük avluya geçtik: Çok eskiden beri ortamı güzelleştiren, bir sürü kuşa barınak sağlayan ve muhtemelen birden fazla aileye ağız sulandırıcı meyveler sunan meyve ağaçlarının bolca bulunduğu küçük bir ormandı burası; ağaçlar bir hayli yaşlı olmalıydılar, zira en yüksek dalları binanın tepesini aşıyordu.

Ancak oranın en yaşlısı –ama en tükenmişi değil– bizi coşkuyla selamlamak için yanımıza gelen, Julio'nun karısının babası, yüz yılı çoktan geride bırakmış Sándor'du. Önce elimizi sıkışı, ardından kucaklayışındaki temasın zindeliği bizi gafil avladı. Bir

32. "García Márquez: la soledad de la fama", a.g.e., s. 1.

33. a.g.e.

de Sándor'un Alberti'yle, Dulce María Loynaz'la ya da Nicolás Guillén'le aynı yıl, Küba'da cumhuriyetin kurulduğu yıl doğduğunu ve kendisini büyüleyecek ülkede bir sonraki milenyuma kadar yaşamak için 1929'a doğru Doğu Avrupa'nın soğuk ülkelerinden gelip Havana'ya yerleştiğini düşününce... Julio bize, birkaç ay önce soğuk algınlığı geçirmesine ve doktorun içki ve tütünü yasaklamasına rağmen, Sándor'un günlük bir kadeh içkisinden ve purosundan asla vazgeçmediğini anlatıyordu. Kısıtlamalara sadece bir gün boyun eğmiş; ikinci gün kendini daha iyi hissedince bu "saçma" yasakları sürdürmeye gerek duymamış.

Julio'nun hatırladığına göre, Gabo seksenli yıllarda bir kitabını tanıtmak için Havana'ya geldiği bir seferinde yazarlarla bir yemek yemiş. Şansına, ona çok yakın bir yerde oturuyormuş ve belli bir süre dostça sohbet etmişler. Bundan iki gün sonra Travieso, Kolombiyalı'nın kitabının tanıtımına katılmış ve bir tane kitap alıp imzalaması için ona götürmüş. Önceki günkü sohbetlerinden aldığı belli bir güvenle onu selamlayınca Gabo hemen kendini geri çekmiş ve Travieso'ya açık bir biçimde mesafeli davranmış. Leonardo Padura'nın anlattığına göre, yine aynı dönemde Lichi Diego (Eliseo Alberto) kendisini aramış, çünkü Gabo ondan, Riviera'da bir yemek organize edip edebi konularda fikir alışverişinde bulunmak amacıyla, dikkat çeken genç edebiyatçılardan üçünü toplamasını istemiş. Lichi de, Padura, Senel Paz ve Manuel García'yı seçmiş. İlk takdimlerden sonra ve sohbete giriştikten sonra tuhaf bir hava oluşmuş, zira davet sahibi sohbete yön vermiyormuş. Leonardo bize, "Bu toplantıyı düzenlediğine daha sonra pişman olmuş gibiydi, o noktadan sonra onunla ne için buluştuğumuzu hiç birimiz bilmiyorduk," dedi. Bu tür bir yemek fikri ilk başta ilginç gelse de, netice itibarıyla sıkıcı ve biraz Kafkaesk bir havada sona ermiş.

Virgilio López Lemus, çok açıklayıcı bir anekdot anlatıyor: Yine seksenli yıllarda, Kolombiyalı üstat hakkındaki kitabını yayımladıktan sonra, ikisini Havana'da buluşturan bir vesilede, çalışmasının bir nüshasını ona göstermek için yanına gider, ama Gabo onu biraz şüpheci bir biçimde karşılar ve şöyle der: "Edebiyat eleştirisi beni kesinlikle ilgilendirmiyor." Siyasi bir menfaat sağlamayan ya da siyasi bağlantıları olmayan aydınlarla dük ya da genel sekreter olmayanların hepsinin nerede olduklarını artık elbette ki biliyoruz: Bécquer'in dediği gibi, "Unutmanın yaşadığı yerde."

Üçüncü bölüm

Küba'dan cennete: Tanrılar Havana'ya girerken

12

Castro'yla dostluğun diğer yüzü

Küba evrenindeki iyi konumuna rağmen Gabo her şeyin güllük gülistanlık olmadığının farkında ve Castro'yla dostluğunun başka bir yüzünün daha olduğunun bilincindedir. Sadece Vargas Llosa gibi çok değerli bir dostunu kaybetmekle kalmayıp, aynı zamanda, sağ kesimden olduğu kadar sol kesimden de, Avrupa'dan ve Amerika'dan, hatta bizzat yakın dostlarından bir yığın eleştiri almaktadır. Örneğin, yaşam boyu büyük dostu, gençliklerinde ondan çok daha devrimci ve eylemci, onu 1969 yılında "Gerçek Operasyonu", ardından da Prensa Latina vasıtasıyla Küba'yla tanıştıran Plinio Apuleyo Mendoza, bazı detayları henüz tam anlamıyla açıklığa kavuşmayan *Padilla Davası* nedeniyle arkadaşından uzaklaşma başlamıştır. Mendoza daha sonra, Gabo'nun hayatını ve eserlerini konu alan *El olor de la guayaba*'yı yazmca Nobellinin karısı bu durumu şöyle yorumlar: "Apuleyo bizi sevmiyor",[1] ayrılık, Gabo hakkındaki yeni bir kitabın, devrim temasma değinen kimi konularda adının sıkça geçtiği *El caso perdido. La llama y el hielo*'nun ardından kesinlik kazanır.

Plinio doksanların sonunda, Álvaro Vargas Llosa ve Carlos Alberto Montaner'le birlikte, yine dostuna atıfların yer aldığı başka bir kitap kaleme alır: *Manuel del perfecto idiota latinoamericano* (Kusursuz Latin Amerikalı Sersemin Elkitabı). Latin Amerika'nın siyasi-kültürel güncelliğiyle ilgili gerçek bilgiden yoksun olduğu gerekçesiyle sert eleştirilere maruz kalan yapıtta, Amerika kıtasındaki devrimci süreçleri destekleyen ya da Plinio'nun deyimiyle "dedenin sosyalizmi"nin[2] taraftarı olan herkes "sersem" diye nite-

1. Plinio Apuleyo Mendoza'yla söyleşi, 15-VII- 2002.

2. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e. s. 303.

lendiriliyordu. Bir seferinde Mendoza şöyle demişti: "İnanıyorum ki, Fidel ölünce Stalin'in ölümünde neler olduysa onlar olacak. İktidarı süresince gerçekleştirilen bütün gaddarlıkları duyacağız. Ve onun bu kadar yakın dostu olmanın Gabo'ya bir faydası olacağını sanmıyorum."[3] Vázquez Montalbán ise, Gabo'nun Fidel'le dostluğunu sürdürmek için ödediği bedelin, Havana'da sahip olduğu ayrıcalık ve rahatlıkla yeterince karşılanmadığını savunuyor.[4]

Her halükârda, aralarında var olan bu özel anlaşma ve karşılıklı güven, Gabo'nun da adadaki tüm nüfuzlu kişiler gibi, belli bir kontrole maruz kalmasını engellemiyor. Küba'da her şey bilinir, soruşturulur, izlenir ve kontrol edilir. Herhangi bir dostumuz, daha sonra eylemlerimiz hakkında raporlar hazırlayan bir devlet ajanı olabilir. Kübalılar açısından herhangi bir akrabaları ya da yakınları da bu işle iştigal edebilir. Gabo'nun durumunda, nereye giderse gitsin, adımlarını izleyen üç ya da dört kişinin varlığı bilinmektedir. Ricardo Vega'nın bize anlattığına göre, bizzat García Márquez'in kendisi de bunu biliyor ve bunu belli bir mizah duygusuyla karşılıyor. Bazen kendisini izleyenlerin yanına gidip onlara bira ikram ediyor. Eğer dostlarıyla bir barda içki içmekteyse, garsonu çağırıp şu dipteki masada oturan beylere –kendisini gizlice (!) izlemekte olanlara–, bir sonraki içkilerin kendisinden olduğunu söylemesini tembihliyor. Bu da bir diktatörle sürdürülen dostluğun bedellerinden biri. Bir seferinde, Marksizm profesörü ve Gabo'nun yakın dostu Antonio Valle Vallejo ona sordu: "Böylesine çelişkili bir muameleyi neden kabul ediyorsun?" Márquez buna şöyle yanıt verir: "Çünkü Fidel hakkında kitap yazmak istiyorum."[5]

Fidel'e gelince, bir dostluğu uzun süre devam ettirmesinin eşine ender rastlanır bir durum olduğunu belirtmekte fayda var. Genellikle sıkılır ve samimi ilişkilerini sonlandırır. Böyle bir şey Gabo'yla hiç olmadı. Aksine, geçen yıllarla birlikte bu ilişki daha da güçlenmekte. 2002 Kasım'ında, Kolombiyalı'nın anılarıyla ilgili olarak kaleme aldığı duygusal makalenin yayımlanmasından bir ay sonra, Fidel, uluslararası bir turnuvanın açılış töreni vesilesiyle büyük bir stadyumda bir araya geldiği Kolombiyalı'yla birlikte dünya basınının yarısında yeniden boy gösterir. Beyazlamış saçlarına ve biraz bitkin hallerine rağmen, bunca keyif aldıkları

3. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 62.

4. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 301-302.

5. Ricardo Vega'yla söyleşi, 9-X-2002.

dostluklarını sergilemek üzere kameraların karşısına çıktıklarında, bir suç ortaklığı barındıran neşeli bir tebessüm ve karşılıklı olarak hissedilen gurur yüzlerinden hiç eksik olmaz. Kolombiyalı, yaklaşık otuz yıl önce –bu dostluğun henüz başlarında– solcu *Manifiesto* dergisine şu açıklamaları yaparken sahip olduğu eleştirel ruhu hatırlamıyor bile: "Benim en zorlu vicdani sorunlarım, genellikle salt yazar olmamdan değil, birbiriyle uyum içinde olmayan bir sol grup içinde kendi pozisyonumu korumaya yönelik, biraz da hayali olan arzumdan kaynaklanıyor. Örneğin, Sovyetler Birliği'nin demokratik iç baskı karşısındaki dik kafalılığı, bizzat Fidel Castro'nun kendisi öyle olmadığını bildiği halde, bir yazarın Fidel Castro tarafından CIA ajanı olarak suçlanabilmesindeki kolaylık ya da Beethoven'la ilişkilerini keserken Pinochet'yle sürdüren Çin'in ahmaklığı benim politik vicdanımı darmadağın ediyor. Diğer yandan, benim yazar ciğerim onca zehri bir arada gayet iyi özümlüyor, zira edebiyatın, bu korkunç çelişkilerin basit tarihsel aksaklıklara indirgendiği çok geniş bir yelpazesi var."[6]

Birleşik Devletler: Madalyonun iki yüzü

Bütün ülkelerin paralarında olduğu gibi, gringolarınkilerde de bir yazı, bir de tura tarafı vardır. Gabo'nun Küba ve devrimiyle dostluğunun, doğal düşmanla ilintili olarak, doğurduğu sonuçların da, hem iyi hem de kötü tarafları vardır. Kuzeyden gelen her şey olumsuz değildir. Seksenlerin başında, Reagan başkan seçildikten sonra kaleme aldığı bir makalede Gabo, "engin yaratıcı gücünü bu yüzyılın en olumlu şeylerinin birçoğunu gerçekleştirmek için olduğu kadar, kimi en iğrenç olaylar için de kullanmış olan bu şaşırtıcı ülkenin tarihinde eşine az rastlanır bir yıkıcı felaket"in[7] yaşandığını düşünmektedir. *Playboy*'daki röportajındaysa şunu ifade eder: "Günümüzde hiçbir kültürlü insan Birleşik Devletler'i sıklıkla ziyaret etmeden duramaz."[8] Son olarak, 1999 yazında, –yaşı ve daha önce akciğer kanserine yakalanıp 1992'de bu yüzden ameliyat geçirmiş olması sebebiyle daha da büyük tehlike arz eden– lenf kanserine yakalandığını öğrendiğinde, olumsuzlukların olumlu niteliklere ağır bastığı bir hikâyeye mutlu bir son olarak, onu hayatta tutan tıbbi tedavi Kaliforniya'dan gelir.

6. Pedro Soreía, a.g.e., s. 238.

7. Gabriel García Márquez, "Del malo conocido al peor por conocer", *Notas de Prensa (1980-1984)*, a.g.e., s. 21.

8. *Playboy*, a.g.m., s. 16.

Orada kendisine lenfomayı kontrol altına almayı başaran ve bir yıl sonra normal yaşamına devam ettiğini, her şeyi yediğini, anılarının yanı sıra bir sürü öykü ve roman yazabildiğini, internette dolaşan ve dünyaya vedasını kaleme alan o meşhur mektubun kesinlikle uydurma olduğunu söylemek için kameraların karşısına çıkmasını sağlayan bir tedavi uygulanır. Kimi kötü niyetliler belki de kendi kendilerine sormaktadırlar: Gabo, devrimin imtiyazlısı olmasından ötürü illaki uygun bir tedavi göreceği bir Küba hastanesine neden gitmedi? Nitekim futbolun sihirbazı ve aynı zamanda da devrimin dostu Diego Armando Maradona buna benzer bir durumda uyuşturucudan tamamen kurtulmak için Birleşik Devletler'e değil Küba'ya gitmiş ve İtalya'da ya da Arjantin'de yapamadığını orada başarmıştı.

Gabo, *New York Times*'ın eleştirmeni John Leonard tarafından "büyük Amerikan romanının"[9] yazarı olarak ilan edilmesine ve romancı olarak Birleşik Devletler'de büyük kabul görmesine rağmen, şurası bir gerçek ki, zamanında Prensa Latina'da çalışmasından ötürü, 1961'den beri bu ülkede oturmak ve New York'ta çalışmak için yaptığı vize başvuruları siyasi fikirleri sebebiyle reddedilmektedir. Bu durum, Columbia Üniversitesi'nin ona fahri doktora verdiği 1971'e kadar sürdü. "O zamandan beri," diye açıklıyor 1983'te, "bana bir tür şartlı vize verildi ve bu bana güvensizlik hissi veriyor; Kuzey Amerika Dışişleri Bakanlığı'nın belirlediği oyunun kuralı bu."[10] Ve ekliyor ki, bu devlet "gerçekten antipatiktir; sanki insan alnının üzerine kazınmış bir işaret taşımaktadır ve onu silmek için hiçbir şey yapılamaz. Halbuki ben her zaman Kuzey Amerika edebiyatının propagandasını en ateşli biçimde yapanlardan biri oldum. Dünyanın her tarafındaki dinleyici kitlelerinin önünde, Kuzey Amerikalı romancıların bu yüzyılın gerçek devleri olduklarını dile getirdim. Diğer taraftan, Latin Amerika'nın etkisiyle Birleşik Devletler'de önemli kültürel dönüşümler yaşanmakta ve benim eserlerim bu etkinin bir parçasını oluşturuyorlar. Sanıyorum ki, hiçbir kısıtlamayla karşılaşmadan o dönüşümlerin bir parçası olabilmem *gerekirdi*."[11]

Gerçekte, Nobel'i aldığı dönemde bağlı bulunduğu yegâne Edebiyat Akademisi, Birleşik Devletler'dedir ve eserlerini en olumlu biçimde karşılayanlar da yine Birleşik Devletler'deki eleştirmen-

9. *Playboy*, a.g.m., s. 16.

10. a.g.m.

11. a.g.m.

lerdir. Gabo'nun duruşu, olayların olumlu ve olumsuz yönlerini doğru biçimde değerlendirerek açık ve tutarlı olmaya dayanır: "Bazen kimi ülkelerde –örneğin Birleşik Devletler'de– edebiyatımın ve siyaset faaliyetlerimin arasında, bunlar birbirlerine zıt şeylermiş gibi, bir ayrım yapma eğilimi olduğunu görüyorum. Şahsen ben öyle olmadığını düşünüyorum. Buradaki esas mevzu, sömürgecilik karşıtı bir Latin Amerikalı olarak ben genellikle Kuzey Amerikalıların menfaatlerine ters düşen tavırlar takınıyorum. Ve bundan hareketle –gayet safça– benim bir Birleşik Devletler düşmanı olduğumu düşünenler oluyor. Oysaki benim arzuladığım her iki Amerika'nın sorunlarını ve hatalarını birlikte çözmek ve ben Kuzey Amerikalı olsaydım da aynı şekilde düşünürdüm. Hatta, eğer ben Kuzey Amerikalı *olsaydım*, radikal bir militandan da öte bir şey olurdum, zira öyle bir durumda kendi ülkemin hatalarını düzeltmek söz konusu olacaktı."[12]

Emperyalizme yönelik eleştirileri, ülkenin ismi gibi küçük ayrıntılara kadar varır. Gerçekte, Kuzey Kutbu'ndan Patagonya'ya kadar herkes aynı derecede Amerikalıyken, Birleşik Devletlilerin, sanki yegâne Amerikalılar kendileriymiş gibi, Amerika sözcüğünü sahiplenmelerinden şikâyet eder. Üstelik onların yaşadıkları yer "adı olmayan bir ülke. Bugünlerde bir isim bulmaları gerekecek, çünkü şu an için herhangi bir ismi yok. Mesela Meksika Birleşik Devletleri ya da Brezilya Birleşik Devletleri var... Ama *Birleşik Devletler? Neyin* Birleşik Devletleri? Bu arada şunu unutmayın ki, bütün bunları içtenlikle söylüyorum [...]. Ama Kuzey Amerikalıların Amerika sözcüğünü bir tek kendi kullanımları için sahiplenmeleri karşısında, bir Latin Amerikalı olarak gücenmeden edemem."[13] Küçük ülkelerin onların çok yakınında bulunmasının emperyalizmi çok daha tehlikeli bir hale getirdiğini söyleyerek sözlerine devam ediyor. Bu gibi durumlarda Gabo'nun savunması "Karayip Kraliçesi" konusunda olduğu gibi oldukça radikaldir: "Küba da bu Amerikan gemisinin önemli bir parçasıdır. Küba Devrimi için en güvenli çözümün, bu halkın bir çekiciyle anlaşıp adalarını Florida'ya doksan milden çok daha uzak başka bir yere taşıtmak olduğunu sık sık düşünüyorum."[14]

Son yıllarda, yazarla hâlâ "isimsiz" olan ülke arasındaki alışılmış kavgaya rağmen, Gabo "adası"yla ve Kolombiya'yla Birle-

12. a.g.m.

13. a.g.m., s. 16.

14. a.g.m.

şik Devletler arasında siyasi arabuluculuk yaptı. Kolombiya'nın muhafazakâr devlet başkanı (1998-2002) Pastrana'yı, gerillayla diyalog konusunda kendisine yardımcı olabilecek Fidel'le tanıştırdı. Ayrıca Bogota'yla Washington arasındaki ilişkilerin düzelmesine katkıda bulundu. Birleşik Devletler Enerji Bakanı Bill Richardson, Gabo'nun bu buluşmayı organize eden kişi olmasa da, "katalizör"[15] vazifesi gördüğünü ifade etti.

Aynı şekilde, ambargonun kalkması, salcılar krizi vb gibi son derece önemli konularda, Küba'yla Birleşik Devletler arasında arabuluculuk yapmak ve bu arada Küba'nın belli bir rol üstlendiği, gerillayla Kolombiya hükümeti arasındaki anlaşmaların sonucunu Birleşik Devletler başkanına iletmek için Clinton'la birçok kez bir araya geldi: "Birleşik Devletler, Küba'nın Kolombiya'daki barış görüşmelerine katılımına ihtiyaç duyuyor, çünkü Küba hükümetinin gerillayla çok iyi ilişkileri var. Diğer taraftan, Küba sadece iki saatlik uçuş mesafesindeki konumu nedeniyle birçok avantajlar sunuyor: Pastrana ne zaman isterse oraya gidebilir, gerekli bütün görüşmelerini gerçekleştirebilir ve hiç kimse fark etmeden geri dönebilir. Zaten Birleşik Devletler de böyle olmasını istiyor."[16] Gabo'nun Clinton hakkındaki düşünceleri, en azından çok sert eleştiriler yönelttiği daha önceki başkanlara kıyasla bir hayli farklı. Hatta *Lewinsky Olayı*'yla ilgili olarak basında çıkan yazılarından birinde Clinton'ı savunma noktasına kadar geldi. Aynı yazıda, çok mizahi bir üslupla, bu haberi öğrendiğinde Fidel'in yanında olduğunu söylüyor. Komandante olayı duyar duymaz öfkeli bir biçimde söylenmiş: "Bu lanet olası Yankiler her şeyin üstüne atlarlar zaten!"[17] Onunla birçok kez bir araya geldi. Roberto Fernández Retamar, *balseros* (salcı) krizine bir çözüm bulmak için temasın nasıl kurulduğunu bize anlattı. Doksanların ortasında Küba ekonomisi en sıkıntılı dönemini yaşıyordu. Adalıların kitlesel bir şekilde Florida kıyılarına doğru denize açılışlarının *Mariel* olayına benzer yeni bir krize yol açmasından korkuluyordu. Clinton buna bir çözüm bulmak amacıyla Meksika Devlet Başkanı Salinas de Gortari'yi aradı, zira Meksika'yla Küba arasındaki ilişkilerin çok iyi olduğu biliniyordu. Gortari hemen Fidel'le temas kurdu, o da García Márquez'i bir kez daha bakan, büyükelçi, diplomat, joker, arabulucu vs yani kısaca Küba krizlerinin tam yetkili temsilcisi olarak görevlendirdi.

15. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 51.

16. a.g.m.

17. a.g.m., s. 64.

Bu toplantılardan biri Carlos Fuentes'in de katılımıyla yapıldı. Clinton çok samimi ve ilgili gözüktü, nitekim "aydın koleksiyonu yapan Birleşik Devletler başkanı"[18] olarak tanınmasını da boşa çıkarmadı. Söylendiğine göre Clinton, Latin Amerikalıların farklı konulardaki fikirlerini dikkatle dinledi, ama Küba'yla ilgili konulara değinmedi. Gabo, Küba'ya dönüşünde Fidel'e şuna benzer şeyler söyledi: "Küba hakkında konuşmadı, ama söylemediği şeyler umut verici oldu."[19] Vázquez Montalbán'ın belirttiğine göre, bu toplantıdan sonra Gabo'nun başkanla baş başa bir toplantısı daha oldu ve bunun ardından "başkanın çok oportünist olduğu, sadece seçimleri düşündüğü, ama ablukayı kaldırmaya açıkça karşı çıkan bir felsefe gütmediği ve eğer ablukayı kaldırmıyorsa bunun nedeninin siyasi sorunlar yaratmamak"[20] olduğu yönünde bir izlenime kapıldı. Bu ikinci sohbet hakkında bütün bildiğimiz bu. Oysaki ilki, Carlos Fuentes tarafından Vázquez Montalbán'la yaptığı söyleşide ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştı ve orada güzel edebi sohbetler dışında pek bir şey yoktu. Katalan gazeteci Clinton'ı kastederek şöyle der:

MVM: Oldukça açık davrandı, sanırım.

CF: Şöyle diyerek başladı: "Sizi çok dikkatli bir biçimde dinleyecek, ama hiçbir fikir yürütmeyeceğim, şimdi sizi dinliyorum..." Ve gerçekten konuştuk. Gabo konuştu, orada bulunan Meksika Eski Dışişleri Bakanı Bernardo Sepúlveda konuştu, ben konuştum ve bunlar olurken Clinton hiç tepki vermiyormuş gibi geliyordu bana; hiçbir duygusunu dışa vurmadı, kendini mükemmel bir biçimde kontrol etti. Bu durum yaklaşık kırk beş dakika, bir saat sürdü; en sonunda şöyle dedi: "Pekâlâ, burada yazarların arasındayım; neden politika konuşuyoruz ki? Gelin edebiyat konuşalım..." Ve akşam yemeğinin eğlenceli kısmı başladı.

MVM: Hangi yazarlardan konuştu?

CF: Özellikle Faulkner, en çok onu okuduğunu söyledi; sorunlu bir aile ortamının hassasiyeti, yoğun şiddet, üvey baba, anne, o, ırkçı Güney'in ortasında, linç olayları, tahammülsüzlük. Ve bize, Güney'in bu sefaletin ötesinde bir şey, Güney'in aynı zamanda Faulkner olduğunu hissetmek için, gençliğinde, on dört, on beş yaşlarındayken ara sıra bisikletine atlayıp Oxford'a (Mississippi), Faulkner'ın evini gör-

18. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 506.

19. a.g.e.

20. a.g.e., s. 511-512.

meye gittiğini anlattı. Okumuş olanların *Don Quijote*'den bahsettikleri gibi, Cervantes'ten bahsetti. Her gece uyumadan önce iki saat okuma alışkanlığından, bazı yazarlara yönelik tercihinden, mesela Marco Aurelio'dan bahsetti. Polisiye edebiyattan ve polisiye yazarlarından bahsederken, Paco Ignacio Taibo II, dedi ve, *two*, diye altını çizdi, *Taibo two*.

MVM: Paco Ignacio'nun başı göğe ermiştir.

CF: Herhalde. Edebiyattan bahsederken iyi bir okur olduğunu kanıtlıyordu. Faulkner'ın *Ses ve Öfke*'sinden ezbere bir bölüm okudu ve toplantı sona erdikten sonra Gabo'yla birlikte o bölümü bulmak için soluğu hemen bir kütüphanede aldık: Neredeyse birebir aynıydı.

MVM: Peki ya Küba? Küba'yla ilgili bir şey okumuş muydu?

CF: Hiçbir şey söylemedi. Telefon geldiği için iki kez masadan kalktı, sonra bize bunların İrlanda kriziyle, Gerry Adams ve Sinn Fein'le ilgili olduğunu söyledi. Ama Küba konusunda daha en başında hiçbir şey söylemeyeceğini belirtmişti ve dediğini yaptı. En azından politik olarak kendini kontrol etmeyi beceren bir adam.[21]

Bu birinci *round*'da Küba'yla ilgili sessizliğe rağmen, Clinton ve Gabo arasında görünüşe göre bir bağ kuruluyor. Daha sonra görüşmeler sürüyor. Ama ilişki çok iyi bir biçimde bitmiyor ve olası anlaşmaların hiçbir önemi kalmıyor: "Clinton'la yeniden görüşmek," diyor daha sonraları, "hoşuma giderdi, ama mevcut durumda bu mümkün değil. Kosova'dan sonra her şey değişti. Dünyadaki durum tamamen değişti. Clinton, Kosova'yla arkasında bırakmak istediği politik mirası buldu: Kuzey Amerika emperyalist modeli."[22] Gabo, abluka ve emperyalizm konusunda amacına ulaşamadı, ama en azından yaşama yeniden tutunma mücadelesini kazandığı yer Birleşik Devletler oldu. Kaliforniya'daki bir kliniğe tedavi olmak için yatmasından neredeyse dört yıl sonra, 2003 yılında, fotoğraflarına tekrar gazetelerde rastlamaya başladık. O dönemde Roberto Fernández Retamar da kansere yakalandı ve mücadelesini hâlâ sürdürüyor. 1999 yılının ortalarında, El Vedado'daki evinde bize, içinde bulundukları durumu ve hastaneye yatmaları gerektiğini öğrendiklerinde bu rastlantı üzerine bütün gün espriler yaptıklarını anlattı. Michael Jackson da tesadüfen o günlerde hastaneye yatınca Gabo, Roberto'ya dönüp belli bir ironiyle şöyle demiş: "Michael Jackson, sen ve ben hastanedeyiz: Kültür tehlike altında."[23]

21. a.g.e., s. 526-527.

22. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 51.

23. Roberto Fernández Retamar'la söyleşi, 13-XI-2002.

Madalyonun en parlak yüzü: Siyasi mahkûmlar

XXV. yüzyıldaki Kübalıların anlattığına göre, kısa bir süre önce ölen Fidel cennete gider, ama korkuya kapılan Aziz Petrus içeri girmesine izin vermez, üstelik ismi listede olmadığından onu cehenneme gönderir. Orada, şeytan onu ayaklarının altına kırmızı halılar sererek ve zarif "damağı"na uygun bir kaplumbağa konsomesi ikram ederek bir devlet başkanına layık şekilde karşılar.

"Merhaba, Fidel! Seni bekliyordum, dostum, şöyle geç, burada evindeki gibi rahat edeceksin."

"Sağol şeytan, ama önce halletmem gereken bir işim var. Biraz önce cennete uğradım ve valizlerim orada kaldı."

"Hiç merak etme" diye buyurur dostu, "eşyanı almaları için soldan üçüncü fırının CDR'lerinden* ikisini oraya göndereceğim."

Böylece cehennem güvenlik birimlerine bağlı iki ajan cennete doğru yola çıkarlar, ama oraya vardıklarında kapıları kapalı bulurlar, zira Aziz Petrus öğle yemeğini yemektedir. Yerine bakması gereken kişiyse büyükannesini Silvio'nun Gloria Estefan'la birlikte Las Vegas'ta verdikleri konsere götürmek için o gün izin almıştır."

"Hiç önemli değil," der şeytancıklardan biri, "duvardan tırmanalım ve hiç kimse görmeden valizleri çıkaralım."

Tırmanmaya başlamışlardır ki, oradan geçen iki melekçik onları görünce, adı Gabrielcik olan Rafaelcik'e döner ve şöyle der:

"Şu işe bak ya! Fidel cehenneme geleli yarım saat bile olmadı, ama şimdiden siyasi mültecilerimiz var."

Güzel Remedios'un çarşaflara sarılı olarak göğe yükselmesi, ama Fidel'i orada bulamayınca hevesi kursağında kalması kadar gerçek olan bu anekdot, her türlü diktatörlük hükümetiyle siyasi nedenlerle sürgün edilenlerin bolluğu arasındaki neredeyse doğal ilişkiyi gözler önüne seriyor. Üstelik bu sürgünlerin büyük bir kısmı, yine "doğal" bir biçimde bir dönemlerini karanlıkta geçirmişlerdir. Bir diktatörlüğü destekleyen bir politik figür, ama aynı zamanda da bir entelektüel (entelektüelin ne anlama geldiğini gayet iyi bilen biri) olan Gabo, bir yazarın siyasi bir rejim ya da çeşitli dayatmalar karşısında sahip olduğu bağımsızlığın derecesinin bilincindedir. Ayrıca bir şiirin bazen bir mermiden daha güçlü olduğunu da anlar. İşte bu yüzden, davaya adanmışlığı kendisini birçok sefer siyasi mahkûmların özgürlükleri ya da adada zor

* CDR (Comités de Defensa de la Revolución): Devrimi Savunma Komiteleri (ç.n.).

koşullar altında bulunan, edebiyatla ilintili kişilere yardım için uğraşma noktasına götürmüştür. Plinio Mendoza sahiverilen üç bin iki yüz kişiden bahseder. Birçok seferinde, reklamını yapma arzusu içinde olmadan, çabalarını gizlice yürütmüştür ve bu konularla ilgili olarak kolay kolay konuşmaz. Yeterince dezavantajın bulunduğu bir ilişkinin belki de en sevimli tarafı budur. Jon Lee Anderson şöyle diyor:

> Bu konuyla ilgili konuşması için ısrar edince, García Márquez insanlara adadan gitmeleri için yardım ettiğini teyit etti ve bana öyle bir operasyondan bahsetti ki, dediğine göre bunun neticesinde adadan gidenlerin sayısı "iki bini geçti. Fidel'le bu noktaya kadar gidebileceğimi biliyorum. Bazen bana 'Hayır' der. Bazense geç fark eder ve bana, 'sen haklıymışsın,' der." İnsanlara yardım edebilme duygusunun hoşuna *gittiğini* söyledi ve onların gitmesinin Fidel açısından bir sorun yaratmadığını ima etti. "Çok sık olmasa da, arada sırada Miami'ye gidiyorum ve adadan çıkmalarına yardım ettiğim insanların evlerinde kaldığım oluyor. Bunlar hemen dostlarına haber salıp büyük eğlenceler organize eden ünlü "solucanlar." Çocukları benden kitaplarımı imzalamamı isterler. Bazen yanıma yaklaşan insanlar zamanında beni açıkça suçlamış olanlardır. Ama baş başa kaldığımızda bana farklı yüzlerini gösterirler," Enrique Santos Calderon diyor ki, "Gabo, Küba hükümetinin ne olduğunu çok iyi biliyor ve bu konuda kendisini kandırmıyor, ama Fidel'le bir dostluğu var ve tercihini çelişkiler içinde yaşamaktan yana kullandı."[24]

Çünkü bir kez daha kanıtlandığı gibi, devrim mükemmel değildir. Gabo'yla tepeden tırnağa tanınan Küba'da bazı işler başarılmıştır, ama tarihin sunduğu en iyi sisteme sahip değildir. 1975'teki makaleden günümüze çok şey yaşanmıştır ve sağduyu artık gerçekdışı övgülere izin vermemektedir. Teodoro Petkoff, Ekim 2002 tarihli bir makalesinde, beş yıl önce olup bitmiş bir olayla ilgili olarak inanılmaz denilebilecek bir bilgiyi açıklar: "1997 Noeli'nde, Havana'daki evinde Gabo bana çok şaşırtıcı bir anekdot anlattı. Bir grup üst düzey memur, Fidel'le ve onunla sohbet ediyormuş. Gabo rejim hakkında bazı eleştirel gözlemlerde bulunmuş ve orada bulunanlardan biri bununla ne demek istediğini sormuş. Bunu yanıtlayan Fidel olmuş: 'Gabo'nun demek istediği, yaptığımız dev-

* Solucanlar: (Gusanos) Devrimden sonra Küba'dan kaçıp gidenlere Fidel Castro'nun taktığı isim (ç.n.)

24. Jon Lee Anderson, a.g.m., s. 62.

rim ne onun ne de benim hoşuma gidiyor'. Bu acı itirafın ardından ortama çöken ölüm sessizliğini tahmin edebilirsiniz."[25]

1978 Kasım'ında iki dost arasındaki ilişkinin siyasi sonuçları da olacak bir safhası ortaya çıkmaya başlar. Kolombiya'nın radikal dergisi *Alternativa* yazarla bir söyleşi yapar:

> ALT: Küba'ya geçelim. Ulusal ve uluslararası basın, senin çok iyi bildiğin bir süreç olan, Kübalı siyasi mahkûmların serbest bırakılmalarıyla ilgili farklı haberlerle dolu. Küba hükümetinin bu kararının arkasında ne var?
>
> GGM: Açıklığa kavuşturulması gereken en önemli şey, bunun Küba Devrimi'nin tek taraflı ve anlık bir kararı olduğudur; Ocak ayında devrim zaferinin XX. yıldönümü kutlanırken artık kendini yeterince olgun gördüğü ve zamanında devrimin istikrarı açısından gerçek bir tehlike teşkil etmiş ama artık etmeyen bu insanları, hapiste tutmaya ihtiyaç duymayacak denli güçlü bir savunmaya sahip olduğunu düşündüğü için söz konusu kararı almıştır. Küba'nın ileri gelenleri ayrıca, Birleşik Devletler'de, Porto Riko'da ve özellikle de Venezuela'da sürgünde bulunan Kübalılar ve onların adadaki akrabalarıyla daha yakın temas ve iletişim kanalları oluşturmak vasıtasıyla Küba ailesinin birliğinin yeniden sağlanması yolunda çalışmak için, XX. yıldönümünü iyi bir fırsat olarak görmüşlerdir.
>
> Fidel'in ifadesiyle, sürgündeki bu Küba topluluğu, Küba'ya karşı terörizmden beslenen örgütlü küçük "kurtçuk" gruplarından farklılaşmaya başlamıştır. Küba hükümeti, dik kafalı "solucanlar"ı tecrit etmenin ailelerin yeniden birleşmesine çok katkı sağlayabileceğini düşündü. Hatırlayınız ki, Havana'da verdiği uzun röportajda Fidel, sürgündeki topluluktan, yaklaşık üç bin politik tutuklunun en kısa zamanda salıverileceğini söyleyip Küba hükümetiyle doğrudan ve aracısız bir biçimde müzakere edecek bir örgüt oluşturmalarını istemişti.[26]

Adaya ayak basalı henüz üç yıl olmasına rağmen, Gabo bu söylemiyle, Küba hükümetinin tanınan ve çok şey bilen bir mensubu gibi görünüyor. Durumdan derinlemesine haberdar, onu açıklamayı ve savunmayı biliyor. Dersine iyi çalışmış; özellikle topluluğun menfaati bireyinkinden önce gelir kısmına. İliğine kadar bu olaya bulaştığını (Jon Lee'yle yaptığı röportajda bu anlaşılıyor) hiçbir zaman ima etmiyor; oysaki özgürlükçü

25. Teodoro Petkoff, a.g.m., s. 3.

26. "La realidad se ha vuelto populista", a.g.e., s. 5-6.

mekanizmanın işletilmesi için lideri ikna eden belki de "devrimin tek yanlı ve anlık bir kararı"nın olgunluğu değil, o oldu. Nitekim ilerleyen satırlarda, daha önceki özgürlük bahşetmeyle ilgili olarak kendi kendini yalancı çıkarıyor. Reynol González'den bahsediyor: "On beş yıl boyunca tutuklu kalan Katolik lider Reynol González'in salıverilmesi için geçtiğimiz yılın Kasım ayında Fidel'in nezdinde girişimde bulundum. Reynol serbest kalır kalmaz hemen sürgünlerin müzakere komisyonlarından birine katıldı ve diğer siyasi tutukluların adadan çıkışını koordine etmek üzere Küba'ya döndü. Kısa bir süre önce, geri döndüğünü ve çok memnun kaldığını söylemek için beni Miami'den aradı. Altına bir araba ve bir protokol evi vermişler, ayrıca Fidel'le üç saat sohbet etmiş. Reynol'un bu ziyaretinden sonra kırk beş tutuklu salıverildi ve bunların arasında onun eski bir yoldaşı, Fernando de Rojas da vardı",[27] ama *La Celestina*'nın yazarı yoktu. Evet, *Fuera del juego*'nun yazarı Heberto Padilla 1980 yılında dışarı çıktı, ama uzun yıllar boyunca cezasını çektikten sonra. Onun *davası* patladığında, Gabo buna karşı mesafeli durdu ve bu durumu protesto etmeyen yegâne aydın oldu. Ne var ki, on yıl geçtikten sonra, adayı terk etmek için Castro'dan izin almasına yardımcı oldu. Homoseksüel ve karşıdevrimci olmaktan ötürü hakkında takibat yapılan Reinaldo Arenas da adayı aynı yıl terk etti ve bunu *Mariel* krizine borçlu. Ancak Gabo, uluslararası kamuoyundaki yansımalarından ötürü, bunun adayı terk etmek için iyi bir yol olmadığını düşünür. Böyle bir şey yapacağını öğrenince, ona daha yaraşır bir alternatif sunmak için yola çıkmadan önce ulaşmaya çalışır, ama artık çok geçtir. Her şey bir anda olup biter, ne Küba hükümeti ne de Gabo bir şey yapabilmiştir. Alfredo Muñoz'un bize anlattığına göre bir gün Riviera'nın lobisinde asansörden inen Gabo'yla karşılaşmış. Ona, Arenas'ın âşıklarından biri olan Coco Salas'ın biraz önce, Reinaldo'nun *Mariel*'le gittiği konusunda kendisini temin ettiğini söylemiş. Oldukça telaşlanan García Márquez hemen ICAIC'nin müdürü ve aydınlar dünyasıyla ilintili konularda Küba hükümetinde güçlü bir adam olan Alfredo Guevara'yı aramış. Onu durdurmak için hemen teyakkuza geçmişler, ama gemi çoktan demir almış. Birkaç saat sonra, Arenas Fransa topraklarına ayak basacaktı. Birkaç yıl sonra, 9 Nisan 1983'te, Arenas o alışıldık ironisi ve adadaki geçmişine yönelik derin bir hınçla, García Márquez'e bir mektup gönderecekti. Bu mektupta Kübalı yazar tarafından

27. a.g.e., s. 6.

Castro'ya yollanan ve Gabo tarafından bazı yazılarında atıfta bulunulan daha önceki bir mektuba gönderme yapıyordu. Şunlar Arenas'ın sözleri:

Sayın Gabriel García Márquez, M.K.[28]
Başkanlık Sarayı
Bogota, Kolombiya

Saygıdeğer masal yazarı,

Size yakın olan birçok yazar beni *vox populi**'nin sizin sayenizde artık ne olduğu konusunda bilgilendirdi; samimi dostunuz, Sayın Fidel Castro, size benim Küba'dan tamamen kişisel nedenlerden ötürü gittiğimi bildirdi ve bu bilgiyi süslemek için, kendisine gönderilmiş ve altında benim imzamın olduğu bir aşk mektubunu geniş göğsünden çıkarıp size gösterdi... Sizin tarafınızdan uluslararası boyutta yorumlanan bu mektubun varlığını burada yalanlamak gibi bir niyetim kesinlikle yok. Tam aksine: Böyle bir mektup var ve ülkeden çıkışımı elde etmek için serbest dolaşım belgesi olarak Küba İçişleri Bakanlığı'nın ajanlarına benim tarafımdan teslim edildi. Küba gizli polisiyle ilişkileriniz besbelli ki çok sıkı olduğundan, belki siz bu söz konusu mektubun bir fotokopisini hazırlamakta olduğum bir kitaba eklemem için bana gönderebilirsiniz. Böylece, mektubun birçok ülkede yayımlanmasıyla birlikte *Komandante*'niz tarafından size verilen bir görevden kurtulmuş olursunuz. Aksi takdirde, ve sizin yüzünüzden, o metni hafızamda kaldığı kadarıyla yeniden yazmak zorunda kalacağım; takdir edersiniz ki, yeniden yazım orijinalinin coşku ve tutkusundan mahrum olacaktır. Bu yüzden, mükemmel bir gazetecilik geçmişi olan sizden, okurları o söz konusu belgeden mahrum etmemenizi rica ediyorum.

Hepsi bu, saygılarımla.

Reinaldo Arenas[29]

Arenas bu mektubu yayımladığında, sonraki sayfada kocaman beyaz bir boşluk bırakır ve en son iki satırda şunları belirtir: "*Ya-*

28. M.K.: "Macondo Kontesi". O günden sonra, özellikle de ölümünün ardından yayımlanan *El color del verano* (Yazın Rengi) adlı eserinde, Kolombiyalı yazara böyle hitap edecektir.

*Vox populi: Halkın sesi (ç.n.)

29. Reinaldo Arenas, *Necesidad de libertad* (Özgürlük İhtiyacı), Universal, Miami, 2001, s. 294.

zarın Notu: García Márquez talep edilen mektubu göndermediği için, bu sayfayı, metni günün birinde yayımlayabilme umuduyla, boş bırakıyoruz."[30]

1960'tan itibaren yaklaşık yirmi yıl hapiste kalan ve sakat bırakılıncaya kadar nasıl işkenceye uğradığını bütün ayrıntılarıyla anlatan, en ünlü Kübalı siyasi tutuklulardan birisi Armando Valladares, özgürlüğüne Gabo sayesinde ulaştı. 8 Aralık 1982 tarihli *El País* gazetesinde (s. 26) Gabo, Kübalı'nın özgürlüğü için Fidel'le Mitterrand arasında aracı olduğunu ifşa etti. Ve açıkladı: "Mevzu şu ki, hiç kimse farkına varmadan hareket etmek benim hoşuma gidiyor. Her zaman, bunun birçok insan açısından gereksiz bir sorun olduğunu ve halledilmesinin iyi olacağını düşündüm." Gabo başka bir seferinde, Fidel'in Valladares'i kendisini memnun etmek için salıverdiğini belirtti ki bu sözler Jorge Semprún'a göre, "büyük yazarın ölçüsüz kibrinin ulaştığı boyutları gösteriyor."[31] Aynı şekilde Plinio Mendoza da, özel bir söyleşide bize, Gabo'nun, Paris'te sürgünde yaşayan Kübalı büyük şair ve öykücü Severo Sarduy'un anne babasına, oğullarını ziyaret etmek üzere adadan çıkmaları için yardım ettiğini söyledi. Eliseo Diego'nun oğlu Eliseo Alberto da, mesleki sebeplerden Kolombiyalı'nın yardımıyla adadan çıktı. Lichi, Gabo'nun Meksika'da yürüttüğü bazı sinema projelerinde çalışmak için gitti, bir daha da geri dönmedi. Kısa bir süre sonra *Informe contra mí mismo* adlı yıkıcı öyküyü yazacak ve bu muhtemelen Kolombiyalı dostunun hiç hoşuna gitmeyecekti.

Ama bu ülkeden göç hikâyeleri içinde en çok ses getireni Norberto Fuentes'inki oldu. Onun, Gabo'yu Küba "yüksek sosyete"sine sokan kişilerden biri olduğunu daha önce görmüştük. Dostluğuna sonuna dek sadık kalan Márquez en sonunda hiç beklemediği, belki de bu yüzden daha üzücü bir talihsizliğe maruz kaldı. Fuentes, silah kaçakçılarının karanlık dünyasıyla ilişki içinde olduğu dönemde, Albay De la Guardia'yı tanıdı. Aralarında belli bir dostluk bulunan Ochoa ve De la Guardia'yı kurşuna dizdiklerinde (1989), onu ne rahatsız ettiler ne de birkaç saatliğine bile olsa hapse attılar; oysaki bu, Jorge Masetti ve karısı Ileana de la Guardia'nın bize söylediğine göre, Tony de la Guardia'nın dostlarının akrabalarının birçoğunun başına gelmişti. Onun benzer rahatsızlıkları yaşamamasının sebebi kesinlikle Raúl Castro'yla olan arkadaşlığıydı; Raúl, bir yandan onu bu tür aşağılamalardan korurken, diğer yandan en çok dikkat çeken genç, devrimci entelektüellerden biri

30. a.g.e., s. 295.

31. Pedro Sorela, a.g.e., s. 244-245.

olarak himayesi altına alıyordu. Her halükârda, Norberto fırlamanemez bir korkuya kapılmış olmalı ki, hiç gerekmediği halde, hapisteki arkadaşını ihbar etmek zorunda hissetti kendini. Devlet Güvenlik Birimi'ni aradı ve Albay De la Guardia'nın evine içi dolar dolu bir valiz bıraktığını bildirdi.

İki askerin tutuklanmalarından ve kurşuna dizilmelerinden sonra Norberto izlendiği hissine kapılmaya başladı. Kısa sürede bu bir takıntı halini aldı ve ardından da tam bir paranoyak olup çıktı. İşte o dönemde ülkeden çıkmaya karar verdi, ama bırakmadılar ve bu yüzden de Havana'daki dairesinde açlık grevi yapmaya başladı. Gabo daima Norberto Fuentes'in büyük koruyucusuydu; işte bu yüzden gitmesine izin vermeleri için olaya müdahil oldu. Netice itibarıyla, Aztek ülkesine kadar bizzat Meksika devlet başkanının uçağında onunla birlikte gitti. Gabo, bu ülke dışına çıkış için Amerikalı yazar William Styron'un desteğini aldı. Kübalı yazar bir süre sonra Birleşik Devletler'e gitti ve orada gizli servislerin eline düştü. Bütün bunları bize anlatan France Presse'in muhabiri Alfredo Muñoz, bir gün onu telefonla aramış ve sormuş: "Peki sen nasılsın?"; Norberto Fuentes ona şöyle yanıt vermiş: "Miami'yle Virginia arasındayım", yani, "solucanlar"la, Yanki haber alma teşkilatının merkezi arasında. Küba'dan çıktıktan kısa bir süre sonra, Norberto, "Gabo'yu terk etme budalalığını yaptı: Kendisini besleyen eli ısırdı", diyordu bize Alfredo. Makaleleri ve doksanlı yıllardaki kitaplarından bazılarında, tek yaptığı ona yardım etmeye çalışmak olan kişiye karşı kin kusuyor.

Birçoğunu gizlilik içinde yürütmek istemesine rağmen, García Márquez'in kaybedilmiş davalarda aracı olarak kazandığı ün, kısa zamanda yeni bir aziz olarak görülmesine neden oldu. Örneğin, edebiyat ya da siyaset dünyasıyla hiçbir ilişkisi olmayan, tanınmamış bir aile, şöhretli yazardan, Küba'da hapiste bulunan babalarının adadan çıkışına izin verilmesini istedi. Gabo gerekli girişimlerde bulundu ve bu kişi yurtdışındaki yakınlarına kavuşabildi. Altında isim ya da soyadı bulunmayan tanıklık böylece gelecek kuşaklara kalacak ve o aile, Gabo açısından sadece bir ayrıntı, ama onların nezdinde hayattaki her şey olan bu olay için sonsuza kadar kendisine minnet duyacaktır.

Böylece, değişik türden kişiler ve kurumlar, Kolombiyalı'dan yerine getirileceğinden kuşku duyulmayan iyilikler istemeye başlayacaklardı. Márquez'in, 11 Ağustos 1982 tarihinde yayımlanan, "También el humanitarismo tiene su límite" (Hümanitarizmin de bir sınırı vardır) başlıklı, bir Hollywood filmine benzer bir hikâye

anlattığı çok ilginç bir makalesi var: 1980 yılı Aralık ayında, içinde on iki Kolombiyalının bulunduğu bir tekne, Küba karasularında yakalandı ve teknenin mürettebatı deniz sahasını ihlal ve uyuşturucu trafiğinden ötürü mahkûm edildi. 1981 yılı Nisan ayında, içinde bu kez dokuz Kolombiyalının bulunduğu bir başka tekne benzer sebeplerden durduruldu: Yüklü miktarda marihuana, karasuları ihlali ve ülkeye yasadışı yollardan giriş. Gabo, 1981 Kasım'ında Küba'ya geldiğinde mahpusların aileleri tarafından gönderilmiş ve söz konusu suçun siyasi değil adi bir suç konusu olmasından ötürü, Kolombiya Dışişleri Bakanlığı'nın herhangi bir girişimde bulunmayı reddettiğini anlatan mektup yığınları kendisini bekliyordu. Kolombiyalı talebi Fidel'e iletir, o da Devlet Konseyi'ne sunar, lakin Gabo sürecin ne şekilde devam ettiğini görmek için Mart ayında Küba'ya döndüğünde hapistekilerin sayısının eskisi gibi yirmi bir değil, artık otuz olduğunu öğrenir, zira şubat ayında bir başka tekne yakalanmış ve mürettebat tutuklanmıştır; bu sonuncular kısa bir süre sonra salıverildiler. Bu arada, Kolombiyalı o yılın yaz aylarında konunun hangi aşamada olduğuyla ilgili bilgi almak için Küba'ya döndüğünde, mayıs ayında on altı Kolombiyalının daha tutuklandığı bilgisiyle karşılaşır. İşte bu yüzden makalenin sonunu şu şekilde bitirmekten başka çaresi yoktur: "Ne en son tutuklanan on altı mahpus ne de bundan sonra, kuşku yok ki, yakalanacak olanların hiçbiri için aracılık etmeye niyetim yok. Bunun nedeni çok basit: Bu gidişle, salt kolaycı hümanitarizm yüzünden, hem ben hem de Küba otoriteleri gerçek uyuşturucu kaçakçılarının istemsiz, ama oldukça etkin uşaklarına dönüşeceğiz. Her halükârda, bu tutukluların ailelerinin, herkesin hayrına bir şekilde çekip gitmiş olan ve eskisine nazaran belki de daha cömert olan yeni Kolombiya hükümetine başvurma imkânları mevcut."[32]

Vázquez Montalbán, Gabo'nun arabuluculuğunun birçok örnekte belirleyici olduğunu kabul ediyor, ama onun "ikna gücü", ya da sadece, geçen yıllarla birlikte giderek artan gücü sayesinde özgürlüğüne kavuşan birkaç bin kadar siyasi tutukludan bahsetmeyi abartılı bulur. Lee Anderson, Plinio Mendoza vb'nin ortaya koydukları veriler, neresinden bakılırsa bakılsın, aşırı görünüyor. Bazı İspanyol aktörlerin, silah, mihver, *kahretsin-yerinize-oturun* naraları kullanmadan, ama üzerlerinde "Irak Savaşına Hayır" yazan tişörtlerle Millet Meclisi'ni "ele geçirdikleri" gün kendisiyle yaptığımız söyleşide Montalbán'ın bize söylediği bunlardı.

32. Gabriel García Márquez, "También el humanitarismo tiene su límite", *Notas de Prensa (1980-1984)*, a.g.e., s. 301.

Gabo üç nişanla yerde

Fidel XXV. yüzyılda bir kez daha ölür ve bir kez daha, cehenneme gider. Orada her ülke için farklı bir cehennem olduğunu görür. Alman'ın yanına yaklaşıp sorar:

"Burada sana ne yapıyorlar?"

"Burada insanı ilk önce, bir saat süreyle elektrikli sandalyeye oturtuyorlar, ardından yine bir saat süreyle çivilerle kaplı bir yatağa yatırıyorlar ve günün geri kalan kısmında da Alman zebani gelip biraz kamçılıyor."

Bu program elbette ki Fidel'in hoşuna gitmez ve diğer cehennemleri dolaşmaya gider. Birleşik Devletler cehenneminin önünden geçer, ama sormaz bile. Rus, İspanyol, Fransız cehennemlerini gezip cezalandırma sistemlerini inceledikten sonra şaşırarak fark eder ki, bunların hepsinde tamamen aynı şey yapılmaktadır. Küba cehennemine sıra geldiğinde, daha uzaklardan kapının önünde bir an önce içeri girmek için sabırsızlananların oluşturduğu upuzun kuyruğu görür. Bu durumdan işkillenip kuyruğun en arkasındaki Manolo García'ya sorar:

"Manolo, burada insanlara ne yapıyorlar?"

"Seni burada ilk önce bir saat süreyle elektrikli sandalyeye oturtuyorlar, sonra bir saat çivili bir yatağın üzerine yatırıyorlar ve günün geri kalan kısmında da, Kübalı zebani gelip kamçılıyor."

"Ama bu diğer cehennemlerde yaptıklarının aynısıysa neden bu kadar insan içeri girmek için uğraşıyor?"

"İçerde göreceksiniz Komandante" der Manolo, "sandalye çalışmıyor, çünkü elektrikler kesik; yatağın çivileri yok, çünkü onları geçen hafta çaldılar; zebaniyse, gelip kâğıdı imzalayıp gidiyor."

Keşke benzer bir cehenneme –ama hayattayken– maruz kalanların anlattıklarında da böyle olsaydı. Küba hapishanelerinde işkence görenlerin kişisel tanıklıklarının sayısı oldukça fazla ve bunlardan bazıları o kadar ayyuka çıktı ki, görmezden gelmek çok zor. Padilla, o kendi kendini suçlama metnini okumak zorunda olduğunun "farkına varması" için en azından psikolojik işkence gördü. Valladares ömür boyu sakat kaldı. María Elena Cruz Varela, *La Razón* gazetesinde, bize bir gün fiziğini tamamen mahveden bir hormon "tedavisi"ne maruz kaldığını anlattı. Bazı romancılar hapishanelerin işleyişini "cezbetme ve düzeltme yöntemleri"yle betimlediler. Bazı tanıklıkların abartılı ya da tamamen hayal ürü-

nü olmaları ihtimali mevcuttur ve bazı örneklerde bu ihtimal, salt bir varsayımın ötesine geçer. Ancak bu konu üzerine yazılmış yüzlerce, binlerce belgenin mantık ve nesnelliğin ahenkli sesinden mahrum olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Özellikle, bütün diktatörlüklerde ve aynı zamanda da birçok demokraside, işkencenin rutinin ötesinde bir uygulama olduğunu biliyorsak. Manuel Ulacia 1992'de yaptığı açıklamalarında çok kesin konuşur: "Ona [Castro yönetimi] açık bir biçimde muhalefet etmek çok ciddi sonuçlar doğurur. Muhalifler, herkesin bildiği gibi, psikiyatrik yöntemler (elektroşok ve yüksek dozda psikotropik ilaç vermek), hapishane, işkence ya da ölümle cezalandırılırlar. Örneğin, 1989 Ulusal Şiir Ödülü'nün sahibi şair María Elena Cruz Varela'nın tek suçu, 'ülkede demokrasiyi barışçı yollarla hâkim kılmak için yönetimle muhalefet arasında bir diyalog' talep eden ve bir grup Kübalı aydın tarafından imzalanan bir manifestonun hazırlanmasında başı çekmekti; bu yüzden evi işgal edildi, insanların gözü önünde dövüldü, şiirlerinin müsveddeleri çocuklarının gözü önünde kendisine yedirildi ve sonra da iki yıl hapis cezasına mahkûm edildi."[33]

Öte yandan, Néstor Almendros bu konu üzerine, bu uygulamalara maruz kalmış bazı kurbanlarla tüyler ürpertici röportajların da yer aldığı birkaç tane belgesel çekti: Homoseksüellere yönelik baskı üzerine, *Conducta impropia* (Uygunsuz davranış) ve Kübalı siyasi mahkûmlara yapılan fiziksel ve psikolojik eziyetler üzerine, *Nadie escuchaba* (Hiç kimse dinlemiyordu). En "etkili" işkencecilerden biri olan Heriberto Mederos, kısa bir süre önce, sokakta karşılaştığı kurbanlarından biri kendisini tanıyınca, Miami'de tutuklandı. Kırk yıl boyunca Havana Psikiyatri Hastanesi'nde yüzlerce siyasi tutukluya elektroşokla işkence yapmakla suçlanıyor ve hakkında ömür boyu hapis cezası isteniyor. BM'nin, cezaevi sistemindeki insan hakları ihlalleri yüzünden, son on bir yıl içinde, Küba hükümeti aleyhine on üç karara imza attığı ve bu merkezlerin uluslararası görevliler tarafından her yıl denetlenmesini talep ettiği düşünülünce, daha başka uygunsuz davranışlarla ilgili kuşkular artıyor; ancak kimsenin ülkeye girip denetlemesine müsaade edilmedi. Aynı şekilde, Uluslararası Kızıl Haç mensuplarının kontrol yöntemleri konusunda yardım ve teftiş için gelişleri Küba hükümeti tarafından defalarca engellendi. Uluslararası Af Örgütü ya da Human Rights Watch gibi kuruluşlar her yıl yayımladıkları

33. Manuel Ulacia, "El castrismo en México" (Meksika'daki Castroculuk), *Cuadernos Hispanoamericanos* 501:129 (1992).

raporlarında cezaevlerinin durumu ve belli türdeki mahkûmlara reva görülen muameleyi gözler önüne seriyorlar.

Ancak bu konularla ilgili en gülünç tanıklık Fidel Castro'nunkidir. Bazıları, ironik bir biçimde, bunun "neredeyse bir şiir"[34] olduğunu düşünüp, başkaları onu okuduklarında öfkelenirlerken, kimileri de Fidel'in konuşurken elini yüreğinin üzerine koyduğuna inanacaklardır... Söz konusu olan 1992'de yayımlanan *Un grano de maíz* (Bir Mısır Tanesi) adlı kitap için Tomás Borge'ye verdiği röportajda, son derece yüzsüz bir kinizmle, Küba'nın "insan haklarına en saygılı" [35] ülke olduğunu ifade eder, çünkü orada ne çocuk dilenciler, ne sağlık hizmetinden mahrum olanlar, ne okuma yazma bilmeyenler, ne kendi haline terk edilenler, ne çocuk fuhuşu, ne cinsel ya da ırksal ayrımcılık, ne yoksullarla zenginler arasında fark, ne sömürenler ne sömürülenler, ne "yaşamak için fuhuş yapan tek bir kadın" (bu sözler metinden alıntı), ne de uyuşturucular vs vardır.[36] Bu yalanlar ve yarı doğrular dizisinin ardından, düşüncelerini ortaya koymaya devam eder: "Küba'nın insan hakları konusunda yaptığı kadar çok şey yapan başka bir ülke var mıdır, acaba?" diye sorduktan sonra kendi kendisini yanıtlayarak, bir anlamda kendi çalıp kendi oynamış olur: "Burada, Tomás Borge, otuz yıldan beri halka karşı ne güç kullanılmış, ne de onca iftiraya rağmen işkence yapılmıştır; aynı şekilde, devrimci savaşımız sırasında da asla ne kimseye işkence yapıyor, ne de kimseyi hırpalıyoruz; zafere ulaşmamızın nedeni de, kısmen, silahlı mücadelemizin bu etik boyutudur."[37]

Vázquez Montalbán, konuyla ilgili analizinde, ortada bizzat kurbanlar tarafından dile getirilen binlerce tanıklığın olmasına rağmen, fiziksel işkencelerin varlığının (aynı şekilde tersinin de) kanıtlanamayacağı sonucuna ulaşıyor; ancak psikolojik işkence çok daha aşikârdır. Ariel Hidalgo'nun, *Disidencia:¿segunda Revolución cubana?* (Muhalefet: İkinci Küba Devrimi mi?), ya da Juan Clark'ın, *Cuba: mito y realidad* (Küba: Efsane ve Gerçek) adlı kitapları, mahpusları fiziksel ve psikolojik olarak kontrol etmek için devrimin baskıcı güçleri tarafından kullanılan "reçeteler"in bir envanterini çıkarıyorlar.

García Márquez'in de, bu kavşakta, Mecano'nun şarkısındaki

34. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 266.

35. a.g.e.

36. a.g.e.

37. a.g.e., s. 267.

boynuzlanmış ve dayak yemiş zavallı koca Mario Postigo gibi, üç nişanı bulunuyor: "Yüzükoyun yerde yatan Mario'nun üzerinde üç nişan: Birisi alnında, ki en çok bu acı verdi; diğeri göğsünde, ki onu bu öldürdü; diğeriyse haberdeki yalan..."[38] İspanyol pop müziğinin seksenli yıllardaki en iyi şarkısını bilmeyenler için: Mario geceleri, karısıysa gündüzleri çalışmaktadır. Neredeyse hiç görüşemezler ve evlilikleri normal bir çiftinki gibi değildir. Bir sabah, Mario çok erken saatte işten çıktığında, sokakta öpüşen bir çift görür. Biraz yaklaşınca, erkeğin yanındakinin karısı olduğunu fark eder; suçüstü yakalanan adam bir bıçak çıkarır ve Mario'yu öldürür. Aldatılan koca üç tane darbeye maruz kalmıştır: Birisini alnına, ki bu Mario'nun ihaneti gördüğünde duyduğu acıdır; diğerini göğsüne, ki bu bıçağın açtığı ve onu öldüren darbedir; üçüncüsüyse ertesi günkü gazetede çıkan yalanın verdiği acıdır, zira "Mario Postigo'nun krize girmiş iki uyuşturucu müptelası tarafından, olaya sundurmadan şahit olan karısının gözleri önünde öldürüldüğünü"[39] söylemektedir.

Gabo da aynı şekilde üç tane nişan taşımak zorundadır: Bunlardan birincisi alnındadır ve onu, dostunu ve kefil olduğu bir rejimi savunmaya mecbur eder; diğeri göğsündedir, yani bedenlerindeki ve ruhlarındaki yara izlerini gösteren kurbanların tanıklığıdır; üçüncüsüyse yalanın açtığı yaradır: Küba cezaevi sisteminde olan biten her şeyi mutlak surette inkâr eden resmi kurumlar ve vuku bulan gaddarlıkları bazen abartarak aktaran boyun eğmez sürgünlerdir. 1977 yılındaki bir röportajda, Gabo'ya, Küba hapishanelerini gezip gezmediği sorulunca, şu şekilde bir yanıt verir: "Sadece hapishane binalarını değil, gözaltına alma ve sorgulama mekânlarını da gezdim. Ama seni o tür yerlere götürdüklerinde, gerçekten böyle şeyler var olsa bile, elbette ki sana işkence aletlerini göstermeyecek, seni çocukları parçaladıkları odalara sokmayacaklardır. Bizzat görmediğim için işkence yoktur deme saflığına düşecek değilim."[40] Öte yandan, hiçbir işkenceye maruz kalmadığını söyleyen Reynol González'in tanıklığı sayesinde, tek bir kişinin sözüne güvenerek, bir genellemeye yeltenir: "Ben Küba'da işkence yapılmadığına eminim [...]. Bu işle görevli bir müfettişe, tutuklulardan itiraf almak için hangi yöntemleri kullan-

38. Mecano, "Cruz de navajas", *Entre el cielo y el suelo*, Ariola, Barselona, 1986.

39. Aynı şarkının sözleri.

40. Vicente Romero, "Gabriel García Márquez habla sobre Cuba", *Pueblo*, Madrid, 1977, Alfonso Rentería derlemesi, a.g.e., s. 149.

dıklarını sorduğumda, bana karşıdevrimcilerin ahlaki seviyeleri o kadar düşük ki, onları konuşturmak için şiddet kullanmaya gerek yok demişti; ayrıca Küba'daki işkenceyle ilgili Yanki propagandası yüreklerine öyle bir korku yerleştirmiş ki, elinizi omuzlarına koymaya fırsat bulamadan her şeyi anlatmaya hazır bir şekilde geliyorlar."[41] *No comment.* Düşmek istemediği saflık en sonunda çok daha kötü ve daha yararsız bir şeye dönüşüyor: Bir insanın söylemek istediği, ama inanmadığı ya da çok emin olmadığı bir şeyi başkasına söyletmesi. Üstelik bunlar insanın dile getirmeye utanacağı çocukça iddialar: Karşıdevrimcilerin düşük ahlakı ve düşman propagandasından kaynaklanan korku. Cebrián'la yaptığı söyleşide çok daha ikna edicidir: "Şimdi, Küba'yla ilgili olarak, kayıp insanlardan, ya da başka bir deyişle siyasi tutuklulardan, işkenceye uğrayanlardan falan konuşulmaya başlandığında, sorun ciddi bir hal alıyor. Küba hakkında devrim düşmanlarının birçoğundan daha iyi bilgilere ulaşmak için nedenlerim var. Eğer orada tek bir kişiye işkence yapıldığını bilseydim, bırakın şu anki duruşumu sergilemeyi, Küba'ya adımımı bile atmazdım. Küba'da işkence yok."[42]

Castro'nun projesini her ne pahasına olursa olsun savunurken gözlerini kapatmaya ya da blöf yapmayı sürdürmeye hazırdır. 1994 yılında, Arjantinli yazar Ernesto Sábato, birkaç yıl önce, "bu işe önayak olan García Márquez komünist ülkeleri dahil etmek istemediği için, İberamerika'da işkenceye karşı kaleme alınan bir belgeyi imzalamayı",[43] nasıl reddettiğini hatırlıyor. Tutku ya da ideoloji, aklı ya da gerçekliliği bulandırdığında ya da devre dışı bıraktığında, tarihe pek de iyilik edilmiyor. Eğer tehlike altında olan insanoğlunun itibarı, ya da bizzat hayatıysa, buna karşı savaşmak gerekir. Dostluk için teslim olmak ya da bağlılığı yanlış yorumlamak korku ve terörün kalın çizgisiyle işbirliği yapmaktır, alçaklığın suç ortağı olmaktır. Kimileri şu cümleyi Mao Tse-tung'a atfederler: "Bilge kişi ayın güzelliğini göstermek için kolunu kaldırdığında, ahmak onun parmağına bakar." Bundan daha kötüsü, öyle olunmadığı halde, ahmak gibi davranmaktadır.

41. a.g.e.

42. Juan Luis Cebrián, a.g.e., s. 81.

43. *ABC*'ye açıklamalar, salı, 25 Ekim 1994, s. 57.

13

Ve düşler... sinemadır: San Antonio de los Baños

"Her şey o evin girişinde bulunan o iki yüksek gerilim kulesiyle başladı. Kalpsiz bir memurun evin yasal sahiplerine haber dahi vermeden ön bahçeye dikilmelerini emrettiği, iki kaba zürafayı andıran, iki korkunç kule; bunlar, şu an bile hâlâ, bir milyon televizyon alıcısını çalışır halde tutmaya ya da otuz beş milimetrelik yirmi üç bin sinema projektörünün enerji ihtiyacını karşılamaya yetecek bir miktar olan yüz on milyon vatlık bir akımı başımızın üzerinden geçirmeyi sürdürüyor. Haberi alınca harekete geçen Devlet Başkanı Fidel Castro, yaklaşık altı ay önce buraya geldi ve bu haksızlığı düzeltmenin bir yolunu bulmaya çalıştı. Evin, Yeni Latin Amerika Sineması Vakfı'nın düşlerini ağırlamaya uygun olduğunu da bu sayede keşfettik."[1]

García Márquez, Yeni Latin Amerika Sineması Vakfı'nın, Havana'nın dışında, hem kendisinin hem de Fidel'in malikânelerinin bulunduğu yerin yakınlarındaki meşhur Quinta Santa Bárbara'daki merkezinin 4 Aralık 1986 günü yapılan açılış törenindeki konuşmasına böyle başlıyordu. Birçok kişi orayı, Tomás Gutiérrez Alea'nın, Küba yüksek burjuvazisine mensup, Castro devrimi öncesindeki gibi yaşamayı sürdürmeye yeltenen bir ailenin yüzyılın ortasındaki anakronik yaşamını ve destansı direnişini anlatan *Los Sobrevivientes* filminin mekânı olarak tanıyor. Burası aynı zamanda, kız kardeşi Dulce María Loynaz'a nispeten daha az tanınan kadın şair Flor Loynaz y Muñoz'un seksenlerin ortasındaki ölümünden kısa bir süre öncesine kadar çok sayıdaki köpeğiyle birlikte yaşadığı ev.

Quinta Santa Bárbara, beyaz parmaklıkları ve ahşap çerçeveleriyle, kolonyal tarzda, sarıya boyanmış çok güzel bir evdir. Dışa barındırdığı ağaç ve bitki türlerinin zenginliğiyle, mükemmel bir

1. *Fundación del Nuevo Cine Latinoamericano*, Havana, 2002, s. 1.

botanik bahçesi olabilir. Bunlardan bazıları, Miramar'daki Beşinci Cadde'de bulunan Belçika büyükelçisinin evinin önündeki asırlık ağacı hatırlatır. Şansımıza orayı yağmur altında gezmek zorunda kaldık, ama güzelliği iklim değişiklikleri yüzünden kaybolmuyor. Sayısız palmiyeler, yüksek tavanlar, kırmızı bir halıyla kaplı basamaklar ya da değişik odalarda asılı kocaman avizeler burayı vakfın merkezi için ideal bir mekân yapıyor.

Latin Amerika Sineması Vakfı, 4 Aralık 1985 tarihinde Latin Amerika Sinemacılar Komitesi tarafından kuruldu. Fikir, o yılki Havana Sinema Festivali'nin kapanışında, Julio García Espinosa ve Gabo tarafından Fidel'e bahsedilince doğdu. Bu son derece ilginç düşünce, büyük ölçüde Küba hükümetinin yardımı sayesinde, bir yıl sonra gerçeğe dönüştü.

Ama kökenleri çok daha geriye gider. Şarkı sözü yazarı Luis Eduardo Aute gibi, "bütün yaşam sinemadır ve sinema... hayallerdir" felsefesini şiar edinmiş dört hayalperestin yolu, fantezileriyle birlikte Batı'nın tarihi başkentinde kesişti. Devamını Gabo'nun konuşmasından dinleyelim: "Bugün burada bulunanlardan dördümüz, 1952 ve 1955 yılları arasında, Roma Deneysel Sinematografi Merkezi'nde eğitim görüyorduk: Kültür bakanının sinemadan sorumlu yardımcısı Julio García Espinosa; Yeni Latin Amerika Sineması'nın büyük babası Fernando Birri; kuyumcu titizliğiyle ortaya koyduğu çalışmalarla dikkat çeken Tomás Gutiérrez Alea ve o zamanlar hayatta sadece sinema yönetmeni olmak isteyen, ama asla olamayan ben."[2] Okulun kuruluşundan kısa bir süre sonra, Siboney'deki evinde Lídice Valenzuela'ya verdiği bir röportajda, o "yanılsama"nın daha ziyade bir gençlik düşü olduğunu açıklar: "Ben sinema yönetmeni olmak istiyordum ve fark ettim ki bunun için çok fazla çalışmam gerekecek. Deşifre etmeyi başaramadığım bir iş o, oysaki roman yazarken, ifade olarak, çok daha öteye gidebiliyorum. Bu eskiden inanmadığım bir şeydi. Yazar, romanda hisseder ve canının istediğini yazar. Eğer yazdıkları hoşuna gitmezse kâğıdı yırtar ve yeni baştan başlar. Ben romanlarımı gözümün önünde canlandırmıyorum, kitaplarımın görsel olduklarını sanmıyorum. Öte yandan, bazen kafamda öyküler canlandırıyor ve onları edebiyatta kullanmak istemiyorum. Biliyorum ki onlar edebiyattan ziyade sinemaya uygun. Zaten film şeridine yansıyanlar da bunlar."[3] Mesela kafasında "canlanan" o öyküler-

2. *Fundación del Nuevo Cine Latinoamericano*, a.g.e., s. 2.

3. Lídice Valenzuela, *Realidad y nostalgia de García Márquez*, Colección Pablo, Havana, 1989, s. 105-106.

den biri olan *Para Elisa*, Kübalı yönetmenler, Eliseo Alberto ve Tomás Gutiérrez Alea tarafından sinemaya uyarlandı.

Gabo her zaman bir sinema tutkunu oldu. Onu Tom Miks filmlerine ve başka filmlere götüren dedesi, Albay Nicolás Ricardo Márquez Mejía sayesinde çok küçük yaşlarda sinemayla tanıştı.[4] "Cartagena ve Barranquilla'da, iyi seyircinin sahip olduğu o tecrübeli gözü kazanarak tam bir sinefil oldu ve Barranquilla'dan arkadaşlarıyla, özellikle de Álvaro Cepeda Samudio'yla birlikte, sinemanın neredeyse edebiyat kadar olağanüstü bir ifade biçimi olduğuna kanaat getirdi."[5] Böylece, García Márquez, 27 Şubat 1954'te, *El Espectador* gazetesinin "Günbegün" adlı bölümünde haftalık sinema eleştirisi yazmaya başladı. Köşesinin adı "Bogota'da sinema. Haftanın galaları"ydı. Bu köşede yedinci sanat hakkındaki yazılarına on sekiz ay boyunca devam etti. Anılarının ilk cildinde bu etkinliğinin ayrıntılarını anlatıyor:

> Çok farklı bir gerçeklik beni sinema eleştirmeni olmaya itti. Bu işi yapabileceğimi hiçbir zaman düşünmemiştim, ama o güne dek Kolombiya'da bilinenden çok daha faydalı bir ölçütle sinema hakkında yön verici notlar yazmak için gereken temel unsurları, önce Aracataca'da, Don Antonio Daconte'nin Olympia Sineması'nda, daha sonra da Álvaro Cepeda'nın gezici okulunda sezinleme imkânım olmuştu. Dünya Savaşı'ndan beri Bogota'da yaşayan büyük bir yazar ve edebiyat eleştirmeni olan Ernesto Volkening, Radio Nacional'de yayınlanan bir programda yeni filmler hakkında yorumlar yapıyordu, ama dinleyici kitlesi bir avuç uzmanla sınırlıydı. *El Espectador* riski göze alan ilk gazete oldu ve haftanın yeni filmlerini, üst düzey uzmanlık metinlerinden ziyade meraklılar için bir elkitabı düzeyinde yorumlar yazmakla görevlendirildim. Ortaklaşa bir kararla alınan önlem, gişeden satın alınan biletle sinemaya girdiğimin bir kanıtı olarak serbest giriş kartımın hiç kullanılmadan durmasına sebep oldu [...].
>
> O zamandan itibaren, iki seneden kısa bir süre zarfında, yetmiş beş tane eleştiri yazısı yayımladım ve bunlara filmleri seyretmek için geçirdiğim vakti de eklemek gerekir.[6]

Kısa bir süre sonra Roma'daki Centro Sperimentale di Cine'de eğitim görmek için Avrupa'ya gitti. Bu İtalya dönemini şu şekilde

4. Dasso Saldívar, a.g.e., s. 307.

5. a.g.e.

6. Gabriel García Márquez, *Vivir para contarla*, a.g.e., s. 522-525.

anlatıyor: "O Roma günlerinde hayatımın, bir film yapım ekibi arasında geçen yegâne macerasını yaşadım. Okulda, Yönetmen Alessandro Blasetti'nin *Lástima que sea una canalla* adlı filmi için üçüncü asistanı olarak seçildim ve bu bende, orada bir şeyler öğrenebileceğim için değil, ama filmin baş aktrisi Sofía Loren'i tanıma fırsatını elde edeceğim için büyük bir sevince neden oldu. Ancak onu hiç göremedim, zira oradaki işim, bir aydan uzun bir süre boyunca, bir köşede meraklıların geçişini engelleyen bir ipi tutmaktan ibaret oldu. Bugün bu evde, kendiminkinde hiç olmadığım derecede başkanlık yapmaya ve onca takdire değer sinema insanı adına konuşmaya cüret etmemin nedeni de roman yazarlığı sayesinde sahip olduğum çok sayıda şaşaalı sıfat değil, sinema dünyasındaki o ilk görevimi yerine getirirken gösterdiğim başarıdır."[7]

Roma'daki bu deneyimle, Latin Amerika Sineması Vakfı ve Uluslararası Sinema ve Televizyon Okulu'nun kuruluşu arasında geçen sürede, Gabo sinemaya olan tutkusundan asla vazgeçmedi. Arzu edilen başarıyı maalesef hiçbir zaman yakalayamayan birçok senaryo kaleme aldı; bunlar daha sonra, romancı olarak uluslararası düzeyde isim yapmasının ardından, diğer eserleriyle birlikte yayımlandılar.

Vakfın öncelikli amacı Latin Amerika'daki ulusal sinemaları birleştirmekti. Yetmişli yıllarda, Küba sineması ve genelinde Latin Amerika sineması bir bunalım dönemi yaşıyordu. Bunun üzerine, sinema endüstrisi içindeki temel formasyon ve işitsel-görsel ürünler oluşturma konusunda Birleşik Devletler hegemonyasına bağımlı olmamak için özgün yollar yaratma gereksinimi doğdu. Gabo'ya göre bu çok ortaklı yapımları destekleyerek gerçekleşebilirdi: "Latin Amerika sinemasının birleşmesinden bahsederken bunu tek bir Latin Amerika sineması olsun ve bütün filmler birbirine benzesin anlamında söylemiyorum. Her ülke kendi kimliğini ifade etmek ister. Eğer ortak yapımın bir çözüm olup olamayacağını teyit etmek istersen, somut bir örnek üzerinde konuşalım. Geçtiğimiz yıl, Küba ve Kolombiya çok başarılı sonuçlar veren iki filme imza attılar. Bunlar aralarında ilişki olmayan iki ülke. Demek oluyor ki, sinema politik sorunları aşmasını da biliyor. Latin Amerikalıların ortak yapımlar ortaya koymaları, her birinin kendi başına bir şeyler yapmaya çabalamasından çok daha kolay. Olay bundan ibaret. Benim Yeni Latin Amerika sinemasının birleşmesi derken kastettiğim şeyin temel bileşenlerinden birini bu teşkil ediyor."[8]

7. *Fundación del Nuevo Cine Latinoamericano*, a.g.e., s. 2.

8. Lídice Valenzuela, a.g.e., s. 91-92.

Vakıf, Latin Amerika ve Karayipler'in Sinematografik Hafızası'nın korunması, Latin Amerika Sinema Tarihi'nin yazılması, Latin Amerika ve Karayipler'in İşitsel-Görsel Alanı üzerine çalışmaların gerçekleştirilmesi ya da bizzat García Márquez'in yönetimi altında senaryoların kaleme alınması gibi birçok projeye iştirak ediyor. García Márquez kendi atölyesinin esas metinden önce "bir tretman yazmak üzerine" olduğunu söyleyip ekliyor: "Bu atölyeyi yönetmek benim dinlenme biçimim. Dört saat boyunca bir şeyler icat etmek, yaşamı, dünyayı icat etmek kadar dinlendiren başka bir şey olamaz. Bu çok arındırıcı bir şey. Hiç kimse bu atölyeden yorgun ayrılmıyor. Hiç kimse bitkin bir halde, canı sıkkın olarak oradan çıkmıyor ve bugüne kadar hoş olmayan hiçbir olay yaşanmadı. O kadar eğleniyoruz ki, yan sınıftaki komşular bizim ne yaptığımızı sorup, bizim gülüşmekten başka bir şey yapmadığımızı, bir konu üzerinde çalışmaktan ziyade bir parti düzenlediğimizi zannediyorlarmış. Düşünüyorum da, dünyayı icat etmekten daha güzel bir şey olamaz. Bugünlerde, Gerardo Machado rejiminin hüküm sürdüğü otuzlu yıllar boyunca, genç sevgililerin başkentin hangi mekânlarında eğlendiklerini bize anlatması için Havana şehrinin tarihçisi olan Eusebio Leal'i aramam gerekiyor. Çünkü filmimizi zenginleştirecek temalarla ilgili olarak bizi aydınlatmaları için, atölyemize sürekli olarak konunun uzmanlarını davet ediyoruz."[9]

Vakıf aynı zamanda, oyuncu ve yönetmen Robert Redford tarafından yönetilen Sundance Institute (Utah, ABD) ile bir karşılıklı değişim programını sürdürüyor. Ne var ki, bu kuruluşun en önemli projesi San Antonio de los Baños Uluslararası Sinema ve Televizyon Okulu'nun kuruluşu oldu. Okulun açılışı 15 Aralık 1986 yılında yapıldı. Törene, García Márquez, Fidel Castro, Julio García Espinosa ve Fernando Birri başkanlık ettiler. "Yeni Latin Amerika Sineması Vakfı'nın başkanı ve okulun kurucusu olarak García Márquez; başlangıçtaki bina ve ekipmanları misafirperverlik ve dayanışma adına verip kurumun idari işleyişini sağlamış ve sağlamaya devam eden kalabalık insan malzemesini tedarik etmiş olan Küba devletinin şefi Fidel Castro; projenin ilk fikir babası ve Küba Sinematografik Sanat ve Endüstri Enstitüsü ICAIC'in başkanı olarak García Espinosa; fikrin öncüsü, geliştiricisi ve EICTV'nin ilk yöneticisi olarak Birri."[10] Başlıca amacı "ağırlıklı olarak Latin Amerika ve Karayipler, Asya ve Afrika kaynaklı sine-

9. a.g.e., s.102.

10. *EICTV, Fundación del Nuevo Cine Latinoamericano*, Havana, 2002, s. 7.

ma, TV ve videoların teknik-artistik formasyonuna ve gelişimine hizmet etmek"ti.[11]

Gabo, Valenzuela'nın kendisiyle yaptığı söyleşide, projenin ilk adımlarını açıklıyor:

> Okul konusunda öngörülmeyen hiçbir şey yaşanmadı. Bu okul burada, kâğıt üstünde, bu masada kuruldu. Bir çalışma grubu olarak buraya oturduk ve şöyle dedik: "Uluslararası, bürokratik olmayan, pratik, teorik ya da sadece teorik olmayan bir Sinema ve Televizyon Okulu planlayacağız" ve o okulun nasıl olacağını kâğıt üzerinde görselleştirme çalışmalarına hemen başladık. İstediğimiz türde bir şey ortaya çıkardığımıza kanaat getirdikten sonra da, kâğıt üzerinde öngörmüş olduğumuz okulun tamamen aynısı yaptık.
>
> Ancak pratikte, yaşamın çok daha zengin olduğunu fark etmeye başlıyorduk. Ve birçok şeyin doğaçlama yapılması gerekiyordu. Zira bu fikir Aralık 1985'te doğmuş ve Aralık 1986'da okulun açılışı yapılmıştı. Okul o yıl inşa edildi ve donatıldı. Öğrenci kayıtları yapıldı, öğretmenler bulundu, okulun öğretim müfredatı ve düzeniyle ilgili çalışmalar tamamlandı. Öğrenciler, öğretmenler geldiler ve okul öngörüldüğü tarihte eğitime başladı. Herhangi bir sorunla karşılaşmamak mucizevi bir şey olacaktı. Ancak hiçbir sorun yaşanmadı, her şey planlandığı şekilde gelişti.

Ancak orada olan biten her şey iyi fikirler, kolay ve hoş çalışmalar şeklinde gerçekleşmedi. Yeni çalışmaya başlayan her kurumda olduğu gibi, orada da bazı temel sorunların üstesinden gelmek gerekti:

> Okulda yaşanan öncelikli sorunlar hangileridir? Örneğin biz kayıt için öğrencilerden temel koşul olarak lise mezunu olmalarını ve yaşlarının otuzu geçmemesini istedik. Bu şartlara tamamıyla uygun öğrenciler geliyor. Liseden mezun olmuşlar. İstenen yaş şartına uyuyorlar. Ama bazıları iki ya da üç yıl başka bir okulda okumuş oluyorlar. Başka bir yerde okudular diye onların buraya girmelerini engelleyemeyiz, zira lise mezunu ve yirmi-otuz yaş arası olma şartlarını yerine getiriyorlar.
>
> İleride bu gibi durumlarda ne yapılacağına ilişkin sorunu çözmemiz gerekiyor. Şu anda onları buradan atamayız. Bu yıl böyle idare edilmek zorunda. Diğerlerinin de onlara yetişmesini umacağız. Şimdi üzerinde kafa patlattığımız konulardan biri, benzer sorunlar

11. *Fundación del Nuevo Cine Latinoamericano*, a.g.e., s. 7.

yaşamamak için öğrenci kabul sistemini nasıl daha iyi bir hale getirebileceğimiz.

Öğrenciler arasındaki kimi seviye farklılıklarının neden olduğu başlıca sorunlar işte bu noktada karşımıza çıkıyor. Bazılarının sinemada daha çok deneyimleri var, çünkü amatörce sinema yapmışlar. Sinemayı çok seven diğerlerininse hiç böyle bir çalışmaları olmamış[...].

Bu boşluğun ortaya çıkış sebebi sanırım okulun henüz bir hazırlık sınıfının olmaması; eğitime daha yeni başlıyor ve sadece öğrencileri aynı seviyeye getirme amaçlı tek bir sınıf var. 1988 yılında bir hazırlık sınıfı ve birinci sınıf olacak; daha sonraki yılsa, bunların yanı sıra bir de ikinci sınıf. Gelecekte, eğer hazırlık sınıfında çok ileri seviyede bir öğrencimiz olursa, çözüm ona sınıf atlatmak olacak, ama şu anda onu yerleştirecek bir üst sınıfımız yok.[12]

Okul, Havana'ya yaklaşık 35 kilometre mesafedeki eski San Tranquillo çiftliğinin binası ve arazileri üzerinde kurulu. Küba'yı son ziyaretlerimizden birinde okulu ziyaret etme fırsatımız oldu. Bir gün önce Quinta Santa Bárbara'da röportaj yaptığımız, vakfın genel müdürü Alquimia Peña sayesinde bizi en güzel şekilde ağırladılar. Öncelikle, her gün ICAIC'ın arkasından, Zapata'yla 10. Cadde'nin arasından, Colón Mezarlığı'nın önünden geçen okulun otobüsüne bindik; okulun öğrencileri, öğretmenleri ve aktörleri için özel bir otobüstü bu. Okula vardığımızda bize ilk sordukları soru "Siz aktör müsünüz?" oldu, zira sinema dünyasından değişik şahsiyetler ders vermek ya da derslere katılmak için oraya devamlı uğruyorlardı. Kendimizi takdim ettikten sonra, bizi okulun yemekhanesine kahvaltıya davet ettiler; birkaç dilim ekmek, biraz tereyağı, bir parça pasta, kahve ya da sıcak sütten oluşan sade bir mönü vardı. Öğrenciler, öğretmenler, aktörler gibi misafirler de aynı yerde yemeklerini yiyorlar. Karşımızdaki sahne çok eğlenceliydi. Orada beyazlar, siyahlar, Çinliler, sarışınlar, esmerler, İspanyollar, Latin Amerikalılar, hatta gringolar vardı; ama bizim en çok dikkatimizi çeken, rengârenk yün pançoları ve kıyafetleriyle başkalarıyla karıştırılmaları imkânsız And Dağları'ndan bir grup yerli oldu; özel bir etnik yönlendirme kursuna katılmak üzere oraya daha yeni gelmişlerdi. Bu mekâna kısa bir süre önce de, *Minority Report* filminin tanıtımını yapmak için Steven Spielberg gelmiş ve okulun tüm personeliyle uzun bir toplantı yapmıştı. Kıl payı farkla onu kaçırmıştık. Yemekhanede ne kimsenin sabit bir

12. Lidice Valenzuela, a.g.e., s. 95-96.

yeri var, ne farklı kategorilerden insanların farklı yemekleri, ne de belli bir önemdeki davetlilere yemek kuyruklarında öncelik tanıma gibi bir âdet. Robert Redford ya da García Márquez, okulu ziyaret ettiklerinde oraya sıklıkla uğruyorlar. Rehberimizin bize anlattığına göre, Gabo en son geldiğinde mönüde şansına sade bir Fransız tortillası varmış, üstelik o gün elektrikler kesilmiş... Kahvaltı bitince, projenin yöneticilerinden biri bize bütün okulu gezdirdi ve işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi verdi. Bize verdiği okulun broşüründeki bir fotoğrafta, Francis Ford Coppola öğrencilere nefis İtalyan soslarından birinin nasıl hazırlanacağını öğretirken görülebiliyor.

García Márquez'in vakfın merkezinin açılış konuşmasında açıkladığı gibi, okulun kuruluşu büyük ölçüde Küba hükümetinin mali yardımı sayesinde mümkün oldu: "Yeni Latin Amerika Sineması Vakfı gelecek hafta Küba hükümetinden bir bağış alacak ve dünyanın en az tanınmış sinemacısı Fidel Castro'ya hem bu benzersiz cömertliği ve sunduğu imkân, hem de kuruma sağladığı personelden ötürü sonsuz minnetimiz asla eksilmeyecektir. Kastettiğim kurum, Latin Amerika, Asya ve Afrika'dan profesyonelleri yetiştirmek için günümüzün en iyi teknik olanaklarıyla San Antonio de los Baños'ta kurulan Uluslararası Sinema ve Televizyon Okulu'dur. Merkezin inşaatı, başlamasından itibaren sekiz ay gibi kısa bir sürede tamamlandı. Dünyanın değişik ülkelerinden hocalar belirlendi, öğrenciler seçildi ve bunların çoğu şu anda bizimle birlikteler."[13]

ABD'deki iki ve Fransa'daki bir okulla birlikte bugün dünyanın en iyi dört okulundan biri kabul edilen Sinema Okulu işte bu sözlerle faaliyete geçiyordu. Okulda iki tip eğitim modeli mevcuttur: İki yıllık temel eğitim ve ayrıca "profesyonel gelişim ve mükemmelleştirme amacı güden uluslararası atölyelerden müteşekkil"[14] ikinci bir formasyon programı. Temel eğitim yedi farklı alanda sinemacılar yetiştiriyor: senaryo, yapım, yönetme, görüntü, ses, yayın ve belgesel. Öğrenciler ilk yıl bütün bu alanları kapsayan genel bir eğitim alıyorlar; ikinci yıl ise uzmanlaşmaya ayrılıyor.

İlk dersler 1987 yılında başladı. Kayıtlar ilk başta ücretsizdi. García Márquez kimi sorunların yaşandığı o yılları şöyle anlatıyordu: "Bu öğretim merkezinin yaşadığı sorun –ki bu sorun bütün okullarda vardır ve olacaktır– öğrencilerin neden buraya gelmeyi yeğledikleriyle ilgili. Bu okul çok büyük bir tehlikeyle karşı

13. *Fundación del Nuevo Cine Latinoamericano*, a.g.e., s. 1.

14. *EICTV*, a.g.e., s. 8.

karşıya, zira imtiyazlı bir okul olduğu yönündeki şöhreti giderek artmakta. Buradaki eğitim tamamen ücretsiz. Dünyada her şeyin ücretsiz olduğu böyle bir okul yok. Bu durumda şöyle bir tehlike ortaya çıkıyor: Mesela Tıp Fakültesi'nde sıkılan ya da Mühendislik Fakültesi'nde başarılı olamayan bir öğrenci soruyor: 'Acaba şimdi ne yapsam?' Ve yanıtı buluyor: 'En iyisi sinemaya takılmak. Güzel kızlar var, sanatçılar var...' İstenen özelliklere sahipler, zira bunlar yetenekli, zeki kişiler. Ve bir ya da iki yıl geçirmek, bakalım ne olacak diye görmek için buraya geliyorlar. Hoşlarına gitmezse çekip gidiyorlar. O halde gerçekten bu işe yatkın öğrenciler nasıl belirlenecekler? Ben, gerçekten bu işe yatkın olup olmadıklarını kanıtlamaları için liseden mezun olduktan sonra bir süre verilmesi taraftarıydım. Çünkü günümüzde sinema yapmak o kadar zor bir şey değil. Oysaki bizim 35 milimetrelik kameralarla eğitim gördüğümüz dönemde gerçekten çok zordu. Makineler tamamen profesyoneldi. Şimdi öyle değil. Bugünün gençleri her türlü kolaylığa sahipler."[15]

Okulun öğrencilere sunduğu elverişli koşullara rağmen, orada eğitim alan ilk gençler kırsal kesim kökenli değillerdi. "Birincisi, şehirlerde yaşayanların taşradakilere nazaran kayıt çağrısından daha kolay haberleri oldu. İkincisi, bu okulu ilk başta sinemacılık faaliyetinin çok popüler olmadığı bir yerde kurdular. Netice itibarıyla toplumsal tertip fena değil, ama adaletli de değil; ya da kısmen öyle. Bugünkü, ideal olmayan ve kolay kolay olacak gibi de gözükmeyen, öğrenci kaydetme biçiminin bir kusuru bu. Bunun tamamen bilincindeyiz. Şu an için söz konusu olan okulun açılmasıydı. Ancak öğrenci kayıt sistemi her geçen gün daha iyiye gidecek."[16]

Okulun kurulmasından on yıl sonra baş gösteren ekonomik sorunlar belli bir miktar kayıt parası almayı mecbur kıldı. 1996'dan itibaren, maalesef, sinematografik donanımı yenileme mecburiyeti doğdu; öte yandan Sosyalist Blok'un çöküşü ve Fransa'yla İspanya'daki hükümet değişiklikleri dış desteğin ciddi miktarda azalmasına yol açtı. Bugün iki yıllık düzenli eğitim ücreti yaklaşık on iki bin dolar. Ama okul en başarılı öğrencilerin beşine ikinci yıl için burs veriyor. Kayıt ücreti yüksek gözüküyor, ama idarecilerin açıkladığına göre, bu ücret karşılığında öğrencilere, "içinde banyosu olan tek kişilik odalarda kalma; yemek; Havana'yla San Antonio de los Baños arasında ulaşım; ilk yardım ve acil sağlık

15. Lídice Valenzuela, a.g.e., s. 96.

16. a.g.e., s. 97.

hizmeti; boş film ve kasetler dahil, eğitim malzemelerinin tedarikinin yanı sıra alıştırma yapımlarının genel masraflarının karşılanması"[17] gibi birçok kolaylık sağlanıyor. Ayrıca, öğrenciler olimpik ölçülerde bir yüzme havuzundan faydalanabiliyorlar ve onlar için on beş günde bir adanın değişik yerlerine geziler düzenleniyor. Orada yapım koordinatörü olarak çalışan Gabo'nun dostu Ricardo Vega'nın bize anlattığına göre, okul Küba'nın içinde başka bir dünya. Öğrenciler okulun bulunduğu binada yaşıyorlar; öğretmenlerinse hemen yandaki bir binada daireleri bulunuyor. García Márquez, *Labirentindeki General* adlı romanını bir ay boyunca orada yazmaya devam etti.

Öğrencilerin seçimi çok zor. Her yıl sadece kırk öğrenci kabul ediliyor ve bunlardan sadece üçü Kübalı olabiliyor. Ricardo Vega birçok kez girmeyi denemiş; bu konuda Gabo'nun desteğini de almış, ama bütün bunlar bir şeye yaramamış. Daha sonra Fernando Birri ve Lola Calviño'nun aracılıkları sayesinde okulun içinde bir iş bulmuş. Birçok kişi Gabo'nun öğrencilerle, öğretmenlerle ya da diğer çalışanlarla çok sıcak ve eşit düzeyde bir ilişki içinde olduğunu bize anlattı. İşte bir örnek: Bir seferinde, Ricardo Vega ve bazı arkadaşları İçişleri Bakanı José Abrantes hakkında oldukça eleştirel bir röportaj yapmaktadırlar. Bunun için bir kameraya gereksinim duyarlar ve onu Gabo'dan isterler. Gabo ne tür bir belgeselde kullanacaklarını sormadan kamerayı onlara verir. Ricardo, bu ve başka nedenlerden ötürü, kendisini muhalif kabul eden Küba hükümetiyle sorunlar yaşamaya başlayınca, Devlet Güvenlik onu okuldan atmak istedi. Gabo onu korudu ve kontratı bitene kadar orada kalmasını sağladı: "Ricardo okul için vazgeçilmezdir" diyordu.

San Antonio Okulu, özellikle eğitim kalitesinden ötürü, sinema dünyasında çok meşhurdur. Diplomasını eline alan 100 öğrenciden 85'i hemen iş bulur. Bunu büyük ölçüde, aktif olarak çalışan sinemacıları bazı dersleri vermeleri için sık sık okula davet etmelerine borçlular. Her yıl genellikle, kırk öğrenci için yaklaşık yüz altmış öğretmen derslere girer. Bu, müfredatın sürekli güncellenmesini sağlar. Steven Spielberg orada ders verdiğinde, insanları en çok etkileyen tarafı, filmlerinin her birinin başarısında ortak çalıştığı meslektaşlarının (aktörler, müzik, özel efektler, görüntü vs) hakkını teslim etmekteki dürüstlüğü olmuş. Yöneticilerden birini beklediğimiz sırada, *Los lunes al sol* adlı son filminin, İspanyol Akademisi tarafından bu yılın en iyi yabancı film Oscar'ında

17. *EICTV*, a.g.e., s. 21.

yarışmak üzere seçilmesinin hemen ardından, Küba'yla ilintili bir projede çalışmak için orada birkaç gün geçiren Fernando León'la karşılaştık. Yüksek topuklu çizmeleri, yeşil pantolonu ve siyah gömleği, her zamanki kirli sakalı ve atkuyruğu şeklinde toplanmış saçlarıyla orada telefonla konuşuyordu; uluslararası düzeyde bir başarı kazanma olasılığından, ama ondan önemlisi, yaptığı filmlerin yüksek kalitesinden, Bardem'in *Los lunes al sol*'deki rolünden ve eserlerinin, her geçen gün daha fazla tüketen ve kendi kusurlarının daha az farkına varan bir topluma dikkat çekmesinden ötürü kendisini kutlamak için konuşmasının bitmesini bekledik.

Çok sayıda insanın dahil olduğu, bütün bu gayretli çalışmaların bir sonucu olarak, yavaş yavaş meyvelerin toplanmaya başlamasında bir tuhaflık olmasa gerek. Okul, 1993 yılındaki, XLIII. Cannes Film Festival'inde, yani kuruluşundan sadece yedi yıl sonra Roberto Rossellini ödülünü aldı. Böylece, daha önceki yıllarda Scorsese, Kusturica ya da Zavattini gibi dâhilere verilmiş olan bu ödülü dünyada bugüne dek kazanan yegâne eğitim kurumu oldu. Ayrıca okulun öğrencilerinin çektiği birçok filmin de çeşitli ödüller kazandıklarını belirtmekte fayda var. Örneğin, San Antonio'nun eski öğrencisi İspanyol Benito Zambrano'nun bütün dünyayı dolaşan, *Solas* (1999) adlı uzun metraj filmi beş tane Goya ödülü kazandı. Diğer bir ilginç veri, okuldaki eğitime iştirak eden büyük sinemacılardan birçoğunun orada verdikleri dersler karşılığında genelde büyük ücretler almayıp, bunu daha ziyade dayanışma ve yardım düşüncesiyle ya da gerçekleşmekte olan projeye duydukları ilgiden ötürü yapmaları.

Okul ilk yıllarda özellikle Latin Amerika ve Karayipler, Afrika ve Asya'ya odaklanmasından ötürü "Üç Dünyanın Okulu" diye anılsa da, doksanların sonunda İspanya'nın yanı sıra diğer Avrupa ve Amerika ülkelerine açıldı. Bugün "Bütün Dünyanın Okulu" diye adlandırılabilir. Ricardo'nun bize açıkladığına göre bunun temel sebebi her şeyden önce mali gereksinimdi. Gabo, projenin hayata geçirilmesinden iki yıl sonra, okulun finansmanı ve aldığı mali destek hakkındaki bir dizi soruyu yanıtlıyordu:

"Gelecekte vakfın ve okulun döviz cinsinden harcamalarını nasıl karşılayacaksınız? 1986 yılında vakfın merkezi açılırken sizin yaptığınız bağış taleplerine nasıl bir yanıt geldi?"

"Okulun finansal durumu çok açık. Kurulu, işler halde ve Küba parasından yıllık bütçesiyle birlikte teslim edilen okul Küba'nın bir bağışıdır. Okulun, kaçınılmaz olarak döviz cinsinden yüksek bir masrafı

var. Malzemeleri, donanımı, öğretmen maaşları ve uçak biletleri hep döviz cinsinden harcamalar, ama bunları vakıf ödüyor, zaten benim bağış talebinde bulunmamın sebebi de buydu."

"Peki, vakfın bu harcamalar için belli bir bütçesi var mı?"

"Vakfın şu an için bu tür harcamaları iki yıl boyunca karşılayacak kadar döviz cinsinden parası mevcut."

"Açık bağış talebinize somut olarak ne yanıt geldi?"

"İspanya hükümetinden bir yanıt aldık. Para mı, yoksa malzeme şeklinde mi olsun diye üzerinde tartışıldı. Hükümet Başkanı Felipe González Küba'yı ziyaret ettiğinde, kendisine para istemediğimizi söyledim. Zira onlardan, diyelim ki bir milyon dolar istediğimizi ve onların da verdiğini düşünsene. Bir daha İspanya'dan bir kuruş bile isteyemeyecektik."

"Bu durumda, kararınız..."

"Karşılıklı değişim..."

"Ne tür bir değişim?"

"Mesela İspanya bize okul için belli miktarda burs verebilir ve maaşları onlar tarafından ödenen öğretmenler gönderebilir. Aslında, bize bir de donanım bağışı yaptı. Ayrıca İspanya'nın bize verebileceği bir şeye gereksinimimiz olduğu her seferinde, bunu İspanya'dan talep ediyoruz."[18]

Felipe González'le olan dostluğu bu yardımların gerçekleşmesini elbette ki çok kolaylaştırdı ve okula yardım sunan diğer ülkelerle de bunun aynısı oldu. Burada görüldüğü gibi, Kolombiyalı yeteneklerini sadece farklı türde ve üst seviyede siyasi anlaşmazlıkları çözmek için kullanmaz, aynı zamanda Küba ve Latin Amerika'da edebiyat ve sinemayı yaygınlaştırmak için "şöhretini kullanmak"tan da çekinmez. Röportaj kişisel sorumluluğunu yineleyerek devam eder: "Şuna tamamen emin olabilirsin ki, parasız kalmıyoruz. Eğer bir gün paramız biterse, bir gün parasız kalırsak, ülke ülke dolaşıp yardım istemek için ben kendi cebimden bir uçak kiralayabileceğimi umuyorum. Bana para vereceklerine eminim. Bu şimdilik bir kenarda tuttuğum bir olasılık. Şu anda bu tür şeyleri düşünmekten daha önemli işlerim var. Ama bir gün para istemem gerekirse, bunu kesinlikle yaparım. Bize yardım edebilecek durumda olan birçok insan tanıyorum."[19]

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu iyi niyet yeterli olmadı ve

18. Lídice Valenzuela, a.g.e., s. 98.

19. a.g.e., s. 99.

1996'dan itibaren okula kabulün ekonomik koşullarında köklü bir değişim yaşandı. İlgili ülkelerde iktidarların muhafazakâr hükümetlerin eline geçmesine paralel olarak, dostların yaptıkları katkılar gitgide azalınca, öğrencilerin yüklü bir kayıt ücreti ödemeleri kaçınılmaz bir sonuç oldu. Bu arada Gabo büyük bir gayretle çalışmaya devam etti. Okulda verdiği derslerden bir kuruş bile almıyor ve bu şekilde okula büyük bir yardımda bulunmuş oluyor. Ama hepsi bu değil: "Şimdilik, fazla acele etmeye gerek olmadan" diye açıklıyor, "Miguel Littin hakkındaki kitabımın telif hakları getirisiyle, neredeyse vakfın iki yıllık çalışma masraflarını karşıladık. Bana gelince, atölyemde verdiğim dersler karşılığında döviz cinsinden yüklü bir maaş alıyorum. İçinde maaşımın olduğu zarfı bana getirdiklerinde onu otomatik olarak vakfa bağışlıyorum."[20] Sonra tekrar öğretmenler ve davetli yapımcılar konusuna geri döner: "Orada çalışan insanların çoğunluğu maaşlarını bağışlayamaz, zira benim sahip olduğum ekonomik koşullara sahip değiller. Benim hayatım o açıdan sorunsuz. Ama seni temin ederim ki bu işi neredeyse zevk için yapıyorlar. Üstelik bu adamların hepsi üstün nitelikli profesyoneller. Küba'yı ziyaret etmek için bir süreliğine işlerini bırakmak zorundalar. Okulun bir diğer sorunu da işte bu ve sürekli öyle kalacak, zira en seçkin profesyoneller Havana'da bir, iki ya da üç yıl kalamazlar. Ve onlar o kadar seçkindirler ki, onları maaşla kendine çekmek mümkün değildir, zira dünyanın başka herhangi bir yerinde kesinlikle çok daha fazlasını kazanırlar. Ama burada bulunmaktan zevk alıyorlar, çünkü Latin Amerika sinemacıları bu maceraya genel olarak büyük bir heyecan duyuyor."[21] Öğretmenlerin geri kalanını aynı şeye teşvik eden bu özel cömertlik, Castro'yla yazar arasında bazen, özellikle de kitaplarının satışlarından gelen teliflerle ilintili olarak, şakaları tetikleyen bir konu oldu. Vázquez Montalbán'ın anlattığına göre, Gorbaçov Küba'yı ziyaret ettiğinde Gabo resepsiyonda hazır bulunacak kişilerden biri olarak seçildi. Takdimler sırasında, Castro Rus lidere şöyle dedi: "Gabriel buraya SSCB'de telif hakkı olarak kendisine borçlu olduğunuz parayı dolar cinsinden ne zaman ödeyeceğinizi sormaya geldi." Yazar buna anında cevabı yapıştırdı: "Önce siz Kübalıların bana olan borcunuzu ödemeniz hoş olurdu."[22]

Ricardo Vega ve okulla ilintili diğer bazı kişilerin bize anlattık-

20. a.g.e.

21. a.g.e., s. 99.

larına göre, Fidel'in bu projeye daha sonra hatırı sayılır miktarda para koyması şartıyla, Gabo okulun kurulduğu ilk yıllarda mali olarak çok yardım etmişti. Sovyet Blok'unun ortadan kalkmasının ardından adanın içine düştüğü zor koşullar nedeniyle Fidel sözünü tutamadı ve bu yüzden de Gabo bu projenin idaresinden giderek uzaklaştı. Birkaç yıldan beri, Havana'daki evinde belli dönemler geçirse de, okula sadece her yıl bir hafta boyunca atölyesinde ders vermek için gidiyor ve bu dönem bazen aralık ayı başlarında düzenlenen Havana Sinema Festivali'ne katılımıyla çakışıyor. Öte yandan, bağış söz konusu olunca her zaman elinden geleni yapıyor. Bir şeyin okulun işine yarayacağını düşündüğünde fırsatı hiç kaçırmıyor. Ricardo Vega'nın anlattığına göre, bir seferinde bazı gazeteciler Kolombiyalı'yla röportaj yapmaya gelmişler. Soru cevap faslından sonra, bu röportaj için kendisine ödeyecek paraları olmadığını söyleyip borçlarını kameralarıyla ödemeyi teklif etmişler. Gabo bunu kabul etmiş ve kameraları hemen okula hediye etmiş. Valenzuela'yla yaptığı röportajda, Gabo artık televizyon röportajları için para alacağını ve bununla San Antonio'ya yardım edeceğini ilan eder: "Benimle televizyon söyleşileri yapmak için dünyanın her yerinden korkunç bir talep var. Bunlara yanıtım daima hayır oldu. Şimdiyse 'evet' diyorum, ama okula bağış yapmaları şartıyla. Ve bu şartı kabul ediyorlar."[23]

Doksanların sonlarında, özellikle de yüzyılın değişim arifesinde, Havana'nın dışındaki küçük köydeki mevcudiyeti gözle görülür biçimde azaldı. Bu arada, 1999 yazıyla 2000 sonbaharı arası, lenf kanseri tedavisi için Los Angeles'ta yaşamak zorunda kaldığı ve bütün etkinliklerine ara verdiği bir dönem oldu tabii ki. Ayrıca, Alquimia Peña'nın vakıf merkezine giderken otomobilinde bize anlattığı gibi, ilk başta çok daha fazla zaman ayırması gayet mantıklıydı, ne de olsa okul faaliyetlerine birçok eksiklikle başlamıştı. Okul bugün kendi yağıyla kavrulabiliyor ve arada sırada ekonomik gelgitler yaşansa da, Nobellinin varlığı o denli gerekli değil. Gabo yine de basın dünyasıyla ilintili ve çok vakit ayırmasını gerektiren projelerde yer almaya devam ediyor. Örneğin, kısa bir süre önce, Latin Amerika'da gazeteciliği geliştirmek için merkezi –gazetecilik mesleğine adım attığı yer– Cartagena de Indias'ta olan, profesyoneller için uluslararası basından seçkin kişilerin katılımıyla atölyeler düzenleyen ve şimdiden büyük bir prestije sahip ödüller veren yeni bir vakıf kurdu.

Küba ekonomisi doksanların ortasından itibaren, özellikle do-

23. Lídice Valenzuela, a.g.e., s. 98.

ların yasal hale gelmesine bağlı olarak büyük bir iyileşme gösterdi. Şu sıralarda bazı yabancı şirketler Küba ekonomik sistemine dahil oldular ve esasen yabancı sermayeden oluşsalar da milli ekonomiye gelir sağlıyorlar, Aynı şekilde, ülke ekonomisinin hiç de küçümsenmeyecek bir kısmı, adadaki yakınlarına mütevazı miktarlarla yardım eden sürgündeki Kübalıların her ay gönderdikleri dolarlar sayesinde ayakta duruyor. Dışarıdan gelen bu yardımlar insanların devletten aldıkları cüzi maaşlara (iki yüzle, beş yüz peso arasında değişiyor) bir katkı sağlıyor. Bir fikir vermesi açısından, Küba'ya 2002 Kasım'ında yaptığımız en son ziyaretimizde, resmi döviz bürolarında bir dolar yirmi altı peso ediyordu. Bu yüzden, Küba'nın içinden geçtiği o "özel dönemin" en zor anlarında geçerli koşulları düşünecek olursak, ne Gabo'nun söyleşileri, ne dış yardımlar, ne kayıt ücretleri, ne de öğretmenlerin düşük ücretleri, Kübalıların birçoğunun aç kaldığı bir dönemde okulun nasıl ayakta kaldığını açıklamaya yetmiyor. O günlerde, çok özel bir Şilili, ekonomik faaliyetlerini, mali becerilerini, ortaya bir çıkıp bir kaybolarak ve adı Max ve soyadı Marambio'nun kesinlikle gizli kalmasını sağlayarak hizmetlerini Küba'ya sundu.

Bu Şilili işadamı ve milyoner bugün Şili'yle Havana arasındaki başlıca bağı teşkil ediyor. Fidel'in kişisel dostu, uzun süre boyunca Küba gizli servisinin çok önemli bir parçası ve Salvador Allende'nin güvenlik şefi oldu. 1978'den 1993'e kadar CIMEX'i [24] yönetti ve o dönemde büyük bir servet biriktirmeyi başardı. Bugün için İspanya Maliye Bakanlığı'nın Genel Denetim birimi tarafından, yurtdışında sahip olduğu (Küba'ya seyahatler düzenleyen Sol y Son adlı turistik şirket gibi) mal varlıklarını ve yürüttüğü ticari faaliyetleri bildirmediği için yolsuzluk şüphesiyle takip edilmektedir. Sürgündeki Kübalılar onu Castro'nun şahsi işlerinin bir paravanı olarak görürler. Birkaç yaz önce, *Forbes* dergisi Fidel'in İsviçre'deki çok sıfırlı banka hesabı hakkında oldukça açıklayıcı bazı veriler ortaya koydu.

Marambio aynı zamanda Gabo ve Carlos Fuentes'in de arkadaşıdır. 1990'da kurulan ve günümüzde Şili, Ekvador, Meksika, Küba ve İspanya'dan firmaları bir araya toplayan International Network

24. Bu kuruluş J.L.Padrón (İçişleri Bakanı José Abrantes'in yardımcısı Albay), Orlando Pérez (Banco Nacional'in eski başkanı), Regino Boti (Juceplan'ın eski bakanı) ve Emilio Aragonés (Arjantin Cumhuriyeti'ndeki Küba büyükelçisi ve finansal konularda Castro'ya en yakın olan kişilerden biri) tarafından kuruldu. CIMEX, ithalat ve ihracat yapan bir şirketler topluluğu ve Küba'da sadece dolarla alışveriş yapılan bir mağazalar zincirinin sahibiydi. CIMEX'in içinde, Birleşik Devletler ambargosunun etkilerini azaltmaya teşebbüs eden MC (Konvertibl Para) Departmanı bulunuyordu. Bu departmanda yine Tony de la Guardia'yı görüyoruz.

Group'a bağlı şirketlerden oluşan *holding*'in başlangıç platformunu teşkil eden sinema şirketini 1983 yılında kurdu. Şilili aynı şekilde Latin Amerika Sineması Vakfı'nın hayata geçirilmesinde de rol aldı ve okul, doksanlardan itibaren varlığını sürdürmesini önemli ölçüde onun finansal faaliyetlerine borçludur. Bütün bu bilgiler sayesinde daha iyi anlaşılıyor ki Latin Amerika'da ve Üçüncü Dünya ülkeleri genelinde sinema sanatını yaygınlaştırmak için kurulmuş olan aygıt mucize kabilinden çalışıyor. Ne olursa olsun bu takdire şayan bir olay.

14

Adalet mi yoksa intikam mı? "Ochoa olayı"

Bu haber, 1989 yılının 13 Temmuz günü *Granma*'da çıktı: "Bugünün, yani 13 Temmuz sabahının ilk saatlerinde, 1989 yılı 1 nolu Dava'da, Özel Askeri Mahkeme'nin Arnaldo Ochoa Sánchez, Jorge Martínez Valdés, Antonio de la Guardia Font ve Amado Padrón Trujillo adlı suçlular aleyhine hükmettiği karar infaz edildi." Kendileri için bir başlangıç olduğu kadar bir son da teşkil eden bu devrimin –bazıları masum– kurbanlarından dört subayın hayatına son verilmişti.

Her şey Haziran 1986'da, MC'nin[1] Panama'daki bürosunda başladı. Bu departman, Birleşik Devletler ambargosunun adaya girişini engellediği şeyleri ithal etmek için olası çözümler üretmekle görevliydi. Bir gün, Miguel Ruiz Poo'nun Interconsult[2] bürolarına yeğenine vize almak isteyen bir Kübalı sürgün geldi. Neticede iki Kübalının akraba olduğu anlaşıldı ve bu durum vize işlemlerini kolaylaştırıp onları farklı türde bir işbirliğine götürdü. İşe bilgisayar ticaretiyle başladılar. Birleşik Devletler'den aldıkları bilgisayarları Panama üzerinden Küba'ya ithal ediyorlardı. Bu işi yaparken hiçbir sorunla karşılaşmadılar ve belli bir kazanç elde ettiler; ancak, kafalarında yavaş yavaş çok daha kazançlı olabilecek bir fikir oluştu: Birleşik Devletler'e Küba üzerinden kokain sokmak.

Bu Ruiz Poo'ya iyi bir fikir olarak gözüktü, ama İçişleri Bakanlığı'ndan (MININT) şefi Binbaşı Padrón Trujillo'yla bir durum

1. Küba İçişleri Bakanlığına bağlı bir departman olan Moneda Convertible (Konvertibl Para)'nin kısaltması.

2. Başka şeylerin yanı sıra en karmaşık iltica vakalarında vize elde etmek için olmayacak çözümler üretmekle görevli Küba kamu kuruluşu.

değerlendirmesi yapması gerekiyordu. Andrés Oppenheimer'ın[3] söylediğine göre "Padrón tereddüt etti. Bu onun boyunu bir hayli aşıyordu. Uyuşturucu taşıyan uçakların Küba hava sahasını kullanabileceklerine yönelik bir anlayış Küba hiyerarşisinde mevcuttu. Bizzat Fidel'in kendisi Kolombiya kokainini taşıyan uçakların, uyuşturucu tacirlerinin eve dönüş yolunda gerillalara silah götürmeleri şartıyla, Küba hava sahasını kullanmalarına müsaade etmişti. Ancak Küba topraklarına iniş başka bir şeydi. Padrón buna izin verilip verilmeyeceğinden emin değildi. Daha üst kademelere akıl danışması gerekiyordu."[4] Konuyu tartışmak ve olur vermek için birkaç hafta sonra Havana'da düzenlenen toplantıya katılan üst düzeylerden biri de Antonio de la Guardia'ydı.

Kısa bir süre sonra, tacirlerle De la Guardia arasındaki bir sohbette, adamlardan biri Fidel'in bundan haberdar olup olmadığını sordu. MININT albayı açık bir biçimde ve onu sakinleştirerek yanıtladı, "Elbette ki evlat."[5] Oppenheimer'ın gözlemlediği kadarıyla, "Tony de la Guardia'nın kokain trafiğiyle ilgili planlarını Castro'yla konuşup konuşmadığı çok açık değil. Para konularına karşı beslediği içgüdüsel soğukluktan ötürü, Komandante'nin çetrefil ticari anlaşmaların parçası olması çok nadir rastlanan bir durumdur. Bu, İçişleri Bakanı Abrantes'in göreviydi. Tony de la Guardia, dolarları elde etmek için –fırsatını bulduğunda uyuşturucu işi de dahil– ne gerekiyorsa yapılması konusunda Abrantes'ten yeşil ışık almıştı. De la Guardia'nın Reinaldo Ruiz'e yaptığı yorum Castro'yla doğrudan yapılmış bir sohbetin yansıması olabileceği gibi, pekâlâ Abrantes'in uyuşturucu operasyonu gibi son derece riskli bir şeyi Fidel'in olurunu almadan onaylayamayacağını düşünen albayın bir varsayımı da olabilir."[6]

İlk operasyon tam bir fiyaskoyla sonuçlandı, ancak hepsi paçayı kurtardı ve herhangi bir skandal yaşanmadı. Ancak yaşananlar Yankilerin gözlerini açmıştı ve ikinci operasyonun içine bir CIA ajanı sokmayı başardılar. Kübalı üst düzey görevlilerin uyuşturucu kaçakçılığındaki katkısını kanıtlayan yüz saatten fazla ses kay-

3. Andrés Oppenheimer Arjantinli bir gazeteci. 1992 yılında *La Hora final de Castro* adında Pulitzer Ödülü'nü paylaşan bir kitap yayımladı. Kitabın birinci bölümünün tamamı *Ochoa-De la Guardia*'ya ayrılmış olduğundan tarihsel verilerle ilgili olarak bizim öncelikli bilgi kaynaklarımızdan biri oldu.

4. Andrés Oppenheimer, *La hora final de Castro. La historia secreta detrás de la inminente caída del comunismo en Cuba* (Castro'nun Son Saati. Küba'da Komünizmin Eli Kulağındaki Düşüşünün Gizli Öyküsü), Javier Vergara, Buenos Aires, 1992, s. 29.

5. a.g.e., s. 31.

6. a.g.e., s. 29.

dı elde ettiler. 1982'de de, üst düzey Kübalı görevlilerin karıştığı buna benzer bir narkotik kaçakçılık olayı –*Guillot-Lara Olayı*– yaşanmış, ama birinci dereceden tanık eksikliği yüzünden Birleşik Devletler hiçbir şey yapamamıştı; Castro o günlerde bu olayı, kamuoyu nezdinde emperyalizmin Küba'ya karşı yeni bir tezgâhı olarak sundu ve kısa süre sonra da sessizliğe büründü. Ama bu kez hem tanıklar hem de çok açık kanıtlar vardı. Bu durumda olan biten karşısında sessiz kalmak mümkün değildi. Devrimin imajını kurtarmak için Castro'nun yapabileceği yegâne şey Birleşik Devletler'den önce davranmaktı. Bu projede ona en çok yardım eden kardeşi Raúl oldu; Raúl fırsattan istifade, bir intikam meselesini de aradan çıkarmayı başaracaktı.

İçişleri Bakanlığı (MININT) ve Devrimci Silahlı Kuvvetler Bakanlığı (MINFAR) bir süreden beri birbirlerine hasımdılar. Raúl Castro'nun başında bulunduğu MINFAR, dış tehditlere karşı ülkeyi savunma rolünü üstleniyordu. Yaklaşık üç yüz bin mensubu bulunan kara, deniz ve hava kuvvetleri emrindeydi. MININT ise, yasaların ülke içinde uygulanması ve karşı casusluk konularıyla ilintili her şeyden sorumluydu. Tümgeneral José Abrantes (İçişleri Bakanı), Ulusal Polis, Devlet Güvenlik Departmanı, Özel Kuvvetler, Hudut Güvenlik Birimi ve İtfaiyede görevli bulunan seksen üç bin adamın başında bulunuyordu. Teoride, sınırları açıkça belirlenmiş görevleri üstlenmiş olsalar da, pratikte bu iki bakanlığın birbirlerinin görev alanlarına girdikleri sıklıkla görülüyor ve bu durum aralarında artık alışılagelmiş çatışmalara neden oluyordu. Raúl'a göre MININT gereğinden fazla güce ve hükümetin içinde gereğinden fazla bir ağırlığa sahipti; işte bu yüzden, bir süreden beri onun tepesindekilerle hesaplaşmak için bir bahane arıyordu. Uyuşturucu kaçakçılığının ayyuka çıkması onun arayıp da bulamadığı fırsat oldu.

Ancak hükümette Raúl için bir baş ağrısı daha kalıyordu ve bu kişi Arnaldo Ochoa'ydı. Angola'daki Kübalı kuvvetlerin en büyük generallerinden biri olan ve Devrim Kahramanı (Castro rejiminde elde edilebilecek en üst derece) unvanına layık görülen Tümgeneral Ochoa, Fidel'in bazı olaylardaki tutumuyla ilgili memnuniyetsizliğini herkesin içinde birçok kez dile getirmişti. Mesela, yavaş yavaş Angola'dan geri dönmekte olan askerlere ekonomik yardımda bulunulmaması karşısında büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştı. Birçok sefer eleştirilerini açıkça dile getirmişti ve bunlar Raúl'un kulağına kadar gelmişti. Üstelik kardeşi Fidel onu, Küba hükümetinde görece önemli bir görev olan Batı Ordusu komutan-

lığına atamak üzereydi. Bu durum onun harekete geçme gerekliliğini hissetmesi için fazladan bir neden daha teşkil etti. Generalin davranışını "askeri disiplini ağır ihlal"[7] olarak görmekten kendini bir türlü alamadı. Netice itibarıyla Castro kardeşler iki meseleyi tek bir olayda birleştirmeye karar verdiler. Ochoa, De la Guardia ve onlarla ilişki içinde olan diğerleri uyuşturucu kaçakçılığından ve yolsuzluktan yargılanacak ve ölüm cezasına çarptırılacaklardı. Raúl bunu Ochoa'ya açıkladığında, onun yanıtı şu oldu: "Dikkatleri temel konudan uzaklaştırmak için bir yolsuzluk davası yaratmaya çalışıyorsun; hepimiz biliyoruz ki, yönetimin üst kademelerindekiler arasında devrimin geleceğiyle ilgili büyük şüpheler var."[8] Ochoa açık sözlü ve net fikirleri olan bir adamdı.

12 Haziran 1989 günü, ilk önce Ochoa'yı, yolsuzluk ve ekonomik kaynakları kötüye kullandığı gerekçesiyle tutukladılar. Ayın 16'sında De la Guardia kardeşleri de tutukladılar. "Uyuşturucu kaçakçılığı" terimi o gün ilk kez olarak ortaya çıktı. Bu süreç dışarıya, o ağır suça karşı mücadele eden bir Küba imajını verme amacı güdüyordu. Karardan birkaç gün önce, zanlılar Castro'dan bir mesaj aldılar. Onlardan işbirliği talep etmişti. Böylesi herkes için daha iyi olacaktı. "Bunu, yerine getirmeniz istenen yeni bir görev olarak kabul edin. İşbirliği yapın, böylece bizzat kendinize de yardım etmiş olacaksınız."[9] Zanlıların itirafları akla Heberto Padilla'nın özeleştirisini getiriyor. Canlarını kurtarmaya çalışan bu adamları çok az tanıyan bütün Küba halkı çok iyi biliyordu ki, bu boyuttaki faaliyetleri Komandante'nin oluru olmadan gerçekleştirmek çok zordu.

25 Haziran günü, Askeri Mahkeme'de Ochoa-De la Guardia davasının ilk duruşması yapıldı. 13 Temmuz'da, zanlılardan dördü Havana'nın dışındaki Baracoa Plajı'nda kurşuna dizildiler. İlk önce düşük rütbeli iki subayı öldürdüler, ardından Tony'yi ve son olarak da Ochoa'yı. Ochoa'nın ağzından çıkan son cümle şu oldu: "Sadece şunu bilmenizi istiyorum ki, ben hain değilim."[10] Son nefesini verene kadar şerefli bir duruş sergiledi.

Çılgın Krizin Dört Atlısı

Tony de la Guardia kadınlardan hoşlanan neşeli bir adamdı ve espri yeteneğiyle hatırlanıyordu. Albay rütbesi taşımasına

7. Andrés Oppenheimer, a.g.e., s. 67.

8. a.g.e., s. 91.

9. a.g.e., s. 107.

10. a.g.e., s. 21.

rağmen, zeytin yeşili üniformasıyla çok az görülüyordu; kendine özgü giyim stilinde Calvin Klein marka kotları, kareli gömlekler ve Rolex saatle bütünleştiriyordu. Castro yönetiminin belli başlı gizli ajanlarından biriydi ve bu onun Küba'da ayrıcalıklı bir yaşam sürmesini sağlıyordu. Oppenheimer'ın belirttiği gibi, ülkesindeki yabancı diplomatlarınkiyle kıyaslanabilir bir yaşam tarzı vardı. Siboney'de, 17. Sokak 20600 numaradaki çok güzel bir evde yaşıyor ve nereye isterse seyahat edebiliyordu. 1986'dan beri, görevi "arkasında Küba hükümetinin olduğu dışarıdan fark edilmeden, para transferleri yapmak için yurtdışında iyi gizlenmiş bir ticari işletmeler ağı"[11] organize etmek olan CIMEX bünyesindeki MC Departmanı'nın başındaydı.

Üstelik Tony, Castro'nun "koruması"[12] altındaydı ve onunla arasında belli bir samimiyet olan çok az kişiden biriydi. Örneğin, Arjantinli gazetecinin anlattığı bir anekdot, onun Komandante'nin önünde nasıl rahat davrandığını çok güzel açıklıyor: "Castro'nun Benes'i [Miami'li bir banker], alışkanlığı olduğu üzere, gece yarısından oldukça sonra bürosunda kabul ettiği bir seferinde, Tony de la Guardia, toplantının henüz başladığına ve çok muhtemelen sabaha kadar süreceğine yönelik çok açık belirtiler olmasına rağmen esnemeye başladı. Benes'in hatırladığına göre, saat 1.30'a doğru Tony ayağa kalktı ve müsaade istedi. 'Ölü gibiyim. Biraz uyumaya ihtiyacım var', deyip herkese iyi geceler diledi. Küba'da bunu yapabilme özgürlüğüne sahip sadece bir avuç insan vardır. Ve Tony de la Guardia onlardan biriydi."[13]

Küba hükümetinde onu sürekli kardeşiyle ilişkilendirirlerdi. Onlar, De la Guardia ikizleriydiler. MININT'in Angola'daki misyonuna komuta eden Tuğgeneral Patricio de la Guardia, Arnaldo Ochoa'nın samimi arkadaşıydı. Fiziksel olarak ayırt edilmeleri imkânsız olsa da, iki kardeşin karakterleri birbirinden oldukça farklıydı. Antonio dışadönük, dikkat çekmeyi seven biriyken, Patricio daha sessiz, kardeşinin arkasında kaybolmaya meyilli birisiydi. O da zanlı sıfatıyla aynı mahkemede yargılandı ve otuz yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Ochoa, Tony'den çok farklıydı. Tümgeneral Arnaldo Ochoa bulunduğu noktaya sıfırdan gelmiş ve başardığı görevler sayesinde kısa sürede Küba'nın en çok madalya sahibi subaylarından biri olmuştu. Holguín yöresindeki Cauto Cristo'da köylü bir ailenin ço-

11. a.g.e., s. 42.

12. a.g.e., s. 35.

13. a.g.e., s. 42.

cuğu olarak doğmuştu. Liseyi bitirdikten kısa bir süre sonra Sierra Maestra'daki devrimcilere katıldı. 1 Ocak 1959'da zaferle sonuçlanan mücadelenin çoğu çarpışmasında yer aldı ve 1961 yılında Domuzlar Körfezi'nde, sürgündeki Kübalılara karşı yeni devrimci ordunun yüzbaşısı olarak önemli görevler üstlendi. Aynı şekilde, altmışlı yılları Sierra del Escambray'da saklanan karşıdevrimcilerle savaşarak geçirdi. Daha sonra, Venezuela, Etiyopya, Angola, Yemen ve Nikaragua'ya müdahale eden Kübalı kuvvetlere komuta etti. 1984 yılında Devrim Kahramanı sıfatını almaya hak kazandı. Daha 1976'da, Angola'daki Kübalı kuvvetlerin en üst düzey komutanlarından biri olarak tanınıyordu. İşte bütün bunlardan ötürü, García Márquez'in "Carlota Operasyonu" hakkındaki röportajında isminin bir kez bile geçmemesi oldukça tuhaf geliyor. Bu metin Ocak 1977'de, García Márquez'in Fidel Castro'ya yakınlaşmasının ilk yıllarında yayımlandı. Neden bütün övgü sadece Fidel'e yöneltilir de, Angola'daki silahlı kuvvetlerinden sorumlu herhangi bir subayın adından hiç söz edilmez acaba? Büyük olasılıkla temkinli olma adına: Komandante, kendisi dururken bir astının başrolü üstlenmesine tepki gösterebilirdi.

Oppenheimer'in anlattığına göre, "Ochoa, Castro'nun çok yakın dostu ve ona 'sen' diye hitap etmeye cüret eden az sayıda insandan biri olmuştu."[14] Fidel'in yurtdışına yaptığı sayısız ziyaret sırasında dostlukları gelişmişti. Komandante, resmi olmayan ortamlarda ondan "Kara Ochoa"[15] diye bahsediyordu. Ancak araları zaman içinde giderek açıldı. Generalin yaptığı en büyük hata kendi kafasına göre hareket etmek oldu ki böyle bir şey Castro rejiminde kesinlikle uygunsuz bir davranıştır. Öyle bir an geldi ki, Ochoa, Castro'nun emirlerini dinlemez oldu, çünkü ona göre, Havana'da oturan Castro, Angola'daki gerçek durumun nasıl olduğunu ve buna bağlı olarak da, nasıl davranmak gerektiğini bilmiyordu.

Fidel, Angola'daki Küba müdahalesine son vermek gerektiğini ve en iyi çözümün siyasi bir çözüm olduğunu kabul edince, dokuz generali New York'taki Birleşmiş Milletler toplantısına katılmaya davet etti. Bunların arasında bir tek Arnaldo Ochoa yoktu. Bu tutum, Ochoa'nın o savaşta oynadığı rolün Fidel tarafından reddi anlamına geldi. Taşıdığı sıfatlara ve başarılı özgeçmişine rağmen, hiçbir zaman büyüklük sanrılarına kapılmadı. Nuevo Vedado, 24. Sokaktaki evinde, ikinci karısı Maida González'le yaşamaya devam etmişti; burası Tony'nin Miramar'daki eviyle hiçbir ortak yanı ol-

14. a.g.e., s. 77.

15. a.g.e.

mayan mütevazı bir konuttu. Ochoa sessiz sakin bir adamdı ve dikkat çekmeyi sevmezdi. Mesela, bütün üst düzey Kübalı görevliler gibi onun da bir Mercedes Benz'i vardı, ama komşularının tepkisi yüzünden onu çok az kez kullanmaya cüret etmiş, en sonunda da Sandinist bir generale hediye etmişti. Ne var ki, New York toplantısı konusunda uğradığı hakaret onda tam bir hayal kırıklığı yarattı.

Buenos Airesli gazetecinin belirttiği gibi, üstelik Ochoa uyuşturucu kaçakçılığı olayında tamamen masumdu: "Tony de la Guardia'dan farklı olarak, Ochoa asla bir kokain kaçakçılığı operasyonu gerçekleştirmemişti. Ancak karargâh yaverinin [Jorge Martínez Valdés] De la Guardia grubuyla olan sıkı bağları –ve onun Medellín seyahatine Ochoa'nın verdiği izin– birkaç hafta sonra Fidel Castro tarafından, Küba Devrim Kahramanı'na karşı gösterişli bir dava açmak için kullanılacaktı."[16] Kendisine yöneltilebilecek yegâne suç, "memnuniyetsiz general"[17] olmaktı. Öldüğünde kırk dokuz yaşındaydı. Tony ve Ochoa'nın arasında hayattayken sürekli bir ilişki olmadı, ama şimdi Colón Mezarlığı'nda birlikte yatıyorlar; mezarlığın K sokağında 46427 numaralı mezarda Tony, 46672 numaralı mezardaysa Ochoa.

İçişleri Bakanı José Abrantes, Ochoa-De la Guardia davasından kısa bir süre sonra koltuğunu kaybetti ve yerine Raúl'un himayesindeki Colomé Ibarra atandı. İnfazdan birkaç hafta sonra, Abrantes de kendini mahkemede buldu. Astlarının yaptıklarını kontrol etmede "ihmalkârlık"[18] ve "yolsuzluk uygulamalarına müsamaha ve iştirak"le[19] suçlanıyordu. Yirmi yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1991 yılı başlarında geçirdiği kalp krizi neticesinde hayata veda etti. Kalbiyle ilgili bir şikâyeti hiçbir zaman olmamıştı. Fidel'in uyuşturucu kaçakçılığından haberi olup olmadığını açıklığa kavuşturabilecek davanın hayatta kalan son kişisi olduğu için, gerçek ölüm nedeninin o kriz olmadığından kuşkulananlar var. Tony'nin kardeşi Patricio'nun dediğine göre, Abrantes hapishanedeyken bir seferinde, Fidel'in de o ticaretten haberdar olduğunu itiraf etti.

Ya García Márquez?

Gabo, Kübalı üst düzey memurların tutuklandığını öğrendiğinde Mexico'daki evindeydi. İlk yaptığı gerçekten ne olduğunu an-

16. a.g.e., s. 83.

17. a.g.e., s. 71.

18. a.g.e., s. 121.

19. a.g.e.

lamak için hemen Havana'ya telefon etmek oldu. Ona dediklerine göre, Raúl akşam televizyonda bir konuşma yapacak ve her şeyi açıklığa kavuşturacaktı. Telefonu kapattıktan sonra Havana'ya bir uçak bileti almak için bu kez seyahat acentesini aradı. Gerçeği öğrenmek istiyordu. Oppenheimer'ın belirttiğine göre, "Raúl Castro'nun o gece, 14 Haziran 1989'da, Silahlı Kuvvetler Bakanlığı'nın ana salonunda, ulusa yönelik yaptığı o doğaçlama konuşma, hayatının en talihsiz konuşması oldu."[20] Olanları açıklığa kavuşturmak yerine Kübalıların kafalarını daha da karıştırdı.

Ileana de la Guardia ve Jorge Masetti, Gabo'nun Havana'da olduğunu öğrendiklerinde, gecenin geç bir saati olmasına rağmen, hiç vakit kaybetmeden onun evine yöneldiler. Onunla konuşmak zorundaydılar, zira Ileana'nın babasını ve diğerlerini kurtarmak için o son umuttu. Jorge, Gabo'nun devrimin ilk yıllarında bünyesinde çalıştığı Prensa Latina'nın kurucusu Arjantinli Jorge Ricardo Masetti'nin oğluydu. García Márquez ayrıca, Jorge'nin üvey kız kardeşinin düğününde sağdıçlık yapmıştı. Ileana, Tony'nin kızı, Tony ise Gabo'nun yakın dostuydu. Kısa bir süre önce Tony'nin evinde görüştüklerinde, Nobelli yazar, kaderin cilvesi olarak adı mevcut duruma cuk diye oturan, son kitabı *Labirentindeki General*'i onun için şu sözcüklerle imzalamıştı: "Hep iyilik saçan Tony'ye."

Ancak o 9 Temmuz 1989 gecesi, mahkemenin nihai kararına saatler kala, Castro da tesadüf eseri, onlar gelmeden önce, Gabo'nun evine uğradı. Oppenheimer bu ziyareti iyi betimliyor. Belirttiğine göre, Fidel bu görüşmeden biraz çekiniyordu, çünkü Gabo'nun ölüm cezasına, özellikle de Kübalı dört subayın davasında, karşı olduğunu biliyordu: "Gabo, Castro'nun üst düzey yardımcılarıyla yaptığı sohbetlerde dört zanlının hayatlarının kurtulduğunu görmeyi arzuladığını sezdirmişti. Ve Castro çok iyi biliyordu ki, García Márquez, Tony de la Guardia'nın çok samimi dostuydu."[21] Fidel'in ziyaret sebebine hiç değinmeden iki saat boyunca konuştular. Gabo onun rahatsızlığını fark etti ve tam kapıda vedalaşmak üzereyken, konuyu açtı ve dört subayın hayatını bağışlamasını istedi. Ve ekledi: "Senin yerinde olmak istemezdim. Çünkü eğer onları idam ederlerse, bu dünya üzerindeki hiç kimse emri verenin sen olmadığına inanmayacaktır."[22] Ve Castro yanıtladı: "Böyle mi

20. a.g.e., s. 102.

21. a.g.e., s. 116.

22. a.g.e., s. 117.

düşünüyorsun? Sence insanlar olayı bu şekilde mi görecekler?"[23]

Castro, halkının artık kendisi kadar devrime inanmadığını tahayyül dahi edemiyordu. Ve Oppenheimer devam ediyor: "Fidel, Gabo'nun evinin kapı eşiğinde, ayakta, sözlerinin altını çizmek için ellerini sallayarak, askeri mahkeme kararının izlediği yasal süreçlerin tarafsızlığını anlatmaya başladı. Mahkemenin oybirliğiyle aldığı kararın Ochoa ve Tony'nin ölümü hak ettiği yönünde olduğunu söyledi. 'Bütün devlet kurumlarıyla görüştüm ve ezici bir çoğunluk kurşuna dizmeden yana.' 'Senin bunu istediğini düşündükleri için böyle söylemiş olamazlar mı?' diye sordu García Márquez. 'Hayır, hayır, hiç sanmıyorum' diye yanıtladı Fidel. Fidel hoşça kal deyip uzaklaştığında, García Márquez üzgündü. Devlet Konseyi'nin Ochoa, Tony de la Guardia ve yardımcılarının hayatını bağışlamayacağından emindi. Birkaç ay sonra, infazlar ve evinin eşiğinde Fidel'le yaptığı sohbet hakkında düşünürken, Gabo bana şöyle dedi: 'Ben birçok devlet başkanı tanıyorum ve hepsinde sabit bir şey var: Hiçbir lider etrafındakilerin, onun duymak istediğini söylediklerine inanmıyor.'"[24]

Fidel daha yeni gitmişti ki, Jorge ve Ileana geldiler. Holün girişinde Tony'nin yaptığı bir resim görülebiliyordu. İkizler resim yaparlardı. Tony'nin resmi kişiliğini yansıtıyordu. Genelde yalın manzaraları resmetmesine rağmen daima canlı renkler kullanıyordu. Patricio'nun ondan farklı bir tarzı vardı. Jorge ve Ileana'nın Paris'teki dairelerinin salonunda, bunu kendi gözlerimizle gördük. Orada, Tony'nin birçok rengârenk tablosu var ve bir tane de Patricio'nun; deniz kıyısındaki çıplak bir kadının bulunduğu bu tabloyu hapisteyken yapmış. Kübalılar için deniz vazgeçilemez bir şeydir. Kadın ve deniz, içerdeyken belki de en çok özlediği şeylerdi.

García Márquez onlara, Tony ve diğerlerini kurtarmayı denediğini söyledi.[25] Birincisi, Tony'nin dostuydu, ikincisiyse, ölüm cezasına ve infazlara tamamen karşıydı. Ileana ve Jorge'nin bize daha sonra anlattığına göre, "bu gerçekleşemez", "Fidel'in infazları onaylaması için deli olması gerekir" ya da "bunu ne devrimin dostları, ne de düşmanları istiyor" gibi cümleler dökülmüş ağzından. Gabo onlara sakinleşmelerini ve inançlarını kaybetmemelerini söylemiş, ayrıca tanınmış insanlarla ya da insan hakları savunucusu örgütlerle temas kurmamalarını tembihlemiş. Ileana'nın

23. a.g.e.

24. a.g.e.

25. a.g.e., s. 118.

bize belli bir hüzün ve ihanete uğramışlık duygusuyla anlatıyordu: "Ona inandım, bana söylediklerine inandım." Gabo onlara umut vermişti, oysaki Fidel'in kararlı olduğunu biliyordu. Devrimin ve kendisinin imajını kurtarmanın yegâne yolu buydu. Plinio Apuleyo Mendoza'nın Madrid'deki bir sohbette bize anlattığına göre, García Márquez onları kurtarmak için her şeyi yaptığını, ama çok geç kaldığını söylemiş.

Fidel, İçişleri Bakanı Abrantes'in mahkemesinden kısa bir süre sonra, Gabo'yu ziyarete gittiğinde, beriki hâlâ holde durmakta olan Tony'nin tablosunu oradan kaldırıp Meksika'ya mı götürsem acaba, diye düşündü, ama neticede Fidel'in düşünebileceklerini göze alıp idam edilen dostunun anısına bulunduğu yerde bırakmaya karar verdi. Jorge ve Ileana'nın Paris'in Latin Mahallesi'nde, Seine Nehri'nden yaklaşık yüz elli metre uzaktaki apartman dairelerinde kendileriyle yaptığımız sohbet de De la Guardia'ya bir saygı niteliği taşıdı. Salonun duvarlarını Tony'nin ve Patricio'nun tabloları süslüyordu. Kitaplıkta Ileana'nın bir kitabı (Fransa ve Hollanda baskıları), Jorge'nin bir kitabı ve Fransızca bilen Kübalı kitap okurlarının evinden asla eksik olmayan, Jeannine Verdès-Leroux'nun *La Lune et le Caudillo* adlı kitabı vardı. Tony aynı zamanda Jorge ve Ileana'nın çocuklarının da adıydı: Tony Masetti de la Guardia. Saygıdeğer soyisimler. Babası, adadaki seçkin askeri kamplarda eğitim görmüş olan Arjantinli-Kübalı eski bir gerilla savaşçısı; annesi, devrimin ilk yirmi yılı boyunca etkili olmuş, nüfuzlu bir aileden gelen bir Kübalı. Baba tarafından dedesi, devrimin haber ajansını yönettikten sonra, büyük dostu Che gibi altmışların gerilla mücadelesinde can vermiş bir adam; anne tarafından dedesi, devrimci ordunun en önde gelen generallerinden biri. Henüz buna aklı ermeyen bir çocuğun gösterişli özgeçmişi. Muazzam bir kahramanlıklar ve ihanetler tarihini, henüz farkında olmasa da, benliğinde barındıran bir çocuk. İlk başta bize güvensiz bir biçimde bakıyor, anne babasının dikkatinin yabancı birilerine kaymasını istemiyordu. Daha sonra, sohbetin ortalarında, ilk Rioja şarabımızın mantarını çıkardığımız sırada, oynadığı oyunları bıraktı, bakışlarını televizyondaki motosiklet atlayışlarından uzaklaştırdı ve salonla bitişik oda arasında koşuşturmaya başladı ve bir yandan da bağırıyordu: "Verde que te quiero verde" (Yeşil, seni öyle seviyorum ki yeşil). Ona, Lorca'yı okulda mı okuduğunu, yoksa bu dizeyi babasının mı öğrettiğini sorduk. Bize bakışlarıyla meydan okudu ve hiç cevap vermeden devam etti: "Verde que te quiero coca-cola" (Yeşil, seni öyle seviyorum ki coca-cola).

Birlikte geçirdiğimiz o saatler boyunca, kitaplarda pek rastlanmayan birçok bilgi edindik. Yetmişlerin sonundan itibaren De la Guardia ailesi –özellikle de Tony– ve Kolombiyalı yazar arasındaki o dostluğun nasıl kurulduğunu anlayabildik. Aynı şekilde, çok genç yaştan itibaren politikacılar, subaylar ve devrimci seçkinlerin arasındaki önemli yazarlarla aynı ortamı paylaşmış ve Gabo'yla, babası ve Prela dönemi hakkında uzun uzun sohbet edebilmiş bir Jorge Masetti'yi keşfettik. Ricardo Masetti ölmüştür, ama onun sürgünü gerçek bir "devrim çocuğu"dur; babasının uğruna canını verdiği davanın timsali olarak büyütülmüş ve ordunun tepesindekiler tarafından, bir kahramanın, vefa borcu gereği üzerine titrenilmesi gereken doğal temsilcisi olarak görülmüştür. Ileana'nın bize anlattığına göre, García Márquez'in Fidel ve Raúl'la birlikte dünyanın en büyük tiyatrosunun sahnelendiği Kübalı Devrimci Silahlı Kuvvetler'in evrensel salonundaki büyük "ayna"nın ardından mahkemenin bir bölümünü izlemiş olduğunu, babası öldükten sonra güvenilir bir kaynaktan öğrenmişti.

Çiftin hayal kırıklığı sadece "sinizm gecesi" ve García Márquez'in "sahte tesellileri"yle sınırlı kalmadı; Jorge'nin bize anlattığına göre, Gabo, Mitterand'la buluşmak için ertesi gün Fransa'ya gitti ve orada artık iyi bilinen rolünü oynadı: "İnfazları açıklamak ve doğrulamakla görevli, Fidel'in yarı resmi büyükelçisi: Gabo'ya göre, askeri liderler arasında bir sorun söz konusuydu ve gelinen noktada Fidel'in başka türlü davranması mümkün değildi."

Daha sonra, Küba'dan çıkmayı başarıp Mexico City'ye geçtiklerinde, Ileana ve Jorge, Gabo'nun evine telefon ettiler. Oraya gittiklerinde onları Mercedes karşıladı ve ertesi gün tekrar gelmelerini söyledi, çünkü Gabo o sırada evde değildi. "Büyük yazarların eşleri" diye yorum yapıyor Jorge, "onlara ulaşmak için geçilmesi gereken filtrelerdir." Ertesi gün gittiklerinde Gabo yine evde yoktu; bu tuhaf bir tesadüf, özellikle de, hiçbir randevusunu kaçırmayacak kadar düzenli bir insan olan García Márquez söz konusuysa. Onları Mercedes ağırladı: "Bizi, öyle bir sorguya çekti ki, onun Devlet Güvenlik mensubu olduğunu düşündük" diye sitem ediyor Jorge. Bu onu son ziyaret etme teşebbüsleri oldu.

Ondan bir kez hariç bir daha hiç haber almadılar; birkaç yıl önce Paris'e geldiklerinde, Plinio Apuleyo Mendoza evlerine telefon etti ve onlara, Gabo'nun, Patricio'nun salıverilmesi için uğraşmak istediğini söyledi, şunu da ekledi: "Lütfen, Ileana ona kendi elyazısıyla bir mektup yazıp durumu anlatsın ve yardımını istesin." Bunu yapmadılar: Gabo, Patricio'nun lehine herhangi bir te-

şebbüs gerçekleştirmek için gereken bütün bilgiye sahipti. "Gabo daima tarihe geçmenin hesabını yapar" diyor Jorge, "ileride şöyle diyebilmek için: Ben müdahale ettim... Ben birçok politik tutukluyu çıkarttım, vs" Elbette ki bu tür iyilikler yapmışlığı vardır, ama bunları, Masetti'ye göre, ticaret yapıyormuş gibi yapar. "İnsancıl bir yardım söz konusu değil. O yardım ediyor, çünkü bu Küba hükümetinin işine geliyor. İnsanların özgürlüğü ve insan haklarıyla alakalı herhangi bir hassasiyeti, belki *Bir Kaçırılma Öyküsü* adlı kitabındaki hariç, hiçbir zaman göstermedi. Sadece dostunun mahpuslarıyla meşgul olur, ama Arjantin ya da Şili'dekiler onu o denli ilgilendirmezler. Küba rejiminin elindekileri serbest bıraktırmak, dostu Fidel *için* menfaat sağlamaya yarar."

Ayrıca, Jean-François Fogel ve Bertrand Rosenthal adlı gazetecilerin ifadelerine göre, Ochoa-De la Guardia davasıyla ilgili olarak, "Kolombiya'da, Panama'da ya da başka bir yerde geçmişi hatırlayan hiç kimse kalmasın diye, Küba'nın başlıca hapishanesi Combinado del Este'de tutulan neredeyse hepsi Kolombiyalı, on yedi Latin Amerikalı uyuşturucu kaçakçısı sessizce sınır dışı edilerek, yaşananların üzerine sünger çekilir. [...] Bu görevi yerine getiren Fidel Castro'nun dostu, Kolombiyalı yazar García Márquez oldu, zira daha önce de Küba hapishanelerinde yatan tutukluları dışarı çıkartmayı amaçlayan çok sayıda insani misyonu o üstlenmişti."[26] Küba'nın yakın tarihinin karanlık sayfalarından bir diğeri de bu. Ochoa ve De la Guardia öylesine önemli şahsiyetlerdi ki, Kübalıların birçoğu bu davaya kayıtsız kalmayacaktı. Aynı şekilde dünya kamuoyu da. Gabo bir anda iki dostu arasında kaldı: Ya Tony'ye ya da Fidel'e sadakat. Jorge ve Ileana'ya göre o daha çok şey yapabilirdi. Çok hassas bir noktadaydı, ancak kanayan yarasını göstermek için yüreğini asla açmayacaktı. Böyle bir şey Komandante'ye meydan okuma olurdu. Aydınların birçoğu, Kübalıların infazını lanetleyerek yaşam ve insan hakları lehine safları sıklaştırırlarken, García Márquez sustu. Tek bir satırda bile protesto etmedi. Kraldan fazla kralcı davrandı. Fidel'e sadık kaldı.

26. Jean-François Fogel y Bertrand Rosenthal, *Fin de siècle à La Havane* (Havana'da Yüzyılın Sonu) Seuil, Paris, 1993, s. 90.

15

Çarmıha gerilmek: Golgota'sındaki Elián

"Bumerang" isimli sal

22 Kasım 1999 günü Küba'da oturan on dört kişi ABD sahiline gitmek üzere bir sala bindiler. Onların arasında Elizabeth Brotons, oğlu Elián ve kocası Lázaro Rafael Munero da vardı. Maalesef karşılaştıkları bir sorun yüzünden sal alabora olunca, on bir kişinin hayatını kaybettiği bir trajedi yaşandı. O sırada yirmi sekiz yaşında olan Elizabeth, boğularak ölmeden önce oğlunu, can simidi olarak yanlarında getirdikleri üç otomobil lastiğinden birinin üzerine oturtmayı başardı. İki gün sonra, Fort Lauderdale civarından Donato Dalrymple adında bir balıkçı otomobil lastiğinden bir kamaraya sığmış çocuğu buldu ve hemen hastaneye götürdü. Elián ertesi gün taburcu edildi ve amcası Lázaro González'in evinde ağırlanmaya başladı. Çocuğun babası Juan Miguel González, oğlunun Küba'ya dönmesini talep etmekte gecikmedi. Böylece çocuğun, Miami'deki sürgün Kübalıların bayrağına ve Küba'yla Birleşik Devletler arasında –yakında yapılacak başkanlık seçimlerinde ciddi sonuçlar doğuracak– yeni bir diplomatik krizin merkezine dönüşmesinin öyküsü başlamış oldu.

Elián'ın anne babası olarak aralarındaki iyi ilişkiyi sürdürmelerine rağmen, Juan Miguel González, eski karısının oğluyla birlikte Miami'ye iltica etme kararı aldığından habersizdi. Elián haftanın belli günlerini annesi, diğerleriniyse babasıyla geçiriyordu. Juan Miguel oğlunu almak üzere okula gittiğinde, annesinin onu sabahtan aldığını ve bir daha geri getirmediğini öğrendi. Riskli Karayip Denizi yoluyla Miami'ye kaçış planından ancak günler sonra haberi oldu.

Birkaç gün sonra, bir Florida hastanesinden Elián hakkında bazı tıbbi bilgiler öğrenmek için aranınca, oğlunun başına gelenleri öğrendi ve o andan itibaren tek istediği oğlunu geri getirmek oldu.

Ne var ki, işler o kadar basit değildi. 10 Aralık günü, amcası Elián için Amerikan otoritelerinden siyasi iltica talebinde bulundu, ancak Immigration and Naturalization Service (INS-Göçmenlik ve Vatandaşlık Bürosu) Havana'da Juan Miguel González'e bir ziyaret yaptıktan sonra 5 Ocak'ta şu karara vardı: "Elián González adına konuşma yetkisi yasal olarak sadece Juan Miguel González'e aittir. Tam bir cehennem azabı çekmiş olan bu çocuğun babasının yanında olması gerekir."[1] Çocuğun 14 Ocak 2000 tarihinden önce Küba'ya dönmesi gerekiyordu.

Miami'deki akrabalar karara itiraz ettiler ve davanın bir kez daha görülmesinde ısrarcı oldular. Lázaro González geçici velayet talebinde bulundu, ama 1 Ocak'ta, ABD'li hâkim Janet Reno çocuğun velayetinin babaya ait olduğunu ve onun hiç vakit geçirmeden oğluna tekrar kavuşma hakkına sahip olduğunu ilan etti. Ocak ayının sonlarında, Elián'ın iki ninesi onunla konuşmak için Miami'ye gittiler. Torunlarıyla sadece bir çeyrek saat görüşebildiler, ama bu kadar bir süre bile çocukta yaşanan değişimi fark etmeleri için yeterli oldu. Nisan ayı başlarında, Elián'ın babası, babasının şimdiki eşi Nelsy Carmeta, altı aylık kardeşi ve bir yakınlarının eşliğindeki bir grup sınıf arkadaşı, Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı'nın vizesiyle, Washington'a gittiler.

Bundan bir hafta sonra Hâkim Janet Reno, Miami'ye gitti ve Elián'ın akrabalarını, çocuğu babasına teslim etmeleri için ikna etmeye çalıştı, ama onlar bu isteğe boyun eğmemekle kalmayıp, üstüne bir de, hukuki süreç sona erene kadar çocuğun Birleşik Devletler'de kalması için izin aldılar. Adada anlatılan sayısız fıkradan biri ve adanın Birleşik Devletler'le yaşadığı sürekli sorunlar Elián'ın yaşamının bu dönemini ölümsüzleştirir: Salıcı çocuk Küba'daki babasına bir telgraf çeker ve telgrafta sadece şöyle yazmaktadır: "E.L.I.A.N." Baba Juan Miguel büyük heyecanla Hükümet Sarayı'nın yolunu tutar ve Fidel'den mesajdaki şifreyi çözmesini ister. Fidel hiç duraksamadan onu yanıtlar:

"Çok basit. Demek istenen şu: *Espero Luchen Intensamente Ante Norteamericanos*" (Umarım Kuzey Amerikalılarla Sıkı Çarpışırsınız).

Baba hiç vakit kaybetmeden oğlunu arar ve onun için mücadeleye devam edeceklerini, umutsuzluğa kapılmamasını, bu nahoş olayın mutlu sonla bitmesine az kaldığını söyler; bu sözler karşısında şaşıran oğlu metindeki şifreyi nasıl çözdüklerini sorar. Juan

1. S. Kauffmann, "Les États-Unis se prononcent pour le rapatriement du petit naufragé cubain vers La Havane", *Le Monde*, 7-1-2000, s. 3.

Miguel buldukları anlamı ona söyleyince, çocuk katıla katıla gülmeye başlar ve şöyle der:

"Baba, telgrafın demek istediği şuydu: *Estoy Libre, Idiota. Aprende a Nadar*" (Ben özgürüm, sersem. Yüzmeyi öğren).

Gerçeğe dönecek olursak, Miami'deki akrabalarla federal yetkililer arasındaki pazarlıkların başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, 22 Nisan sabahı çok erken saatlerde, polis kuvvetleri çocuğu beş aydır kaldığı amcasının evinden zorla almak için harekete geçtiler. Ertesi günkü gazetelerin birinci sayfalarını, hayatını kurtaran balıkçının kucağında şaşırmış ve korkmuş bir halde ağlayan Elián'a elindeki kocaman makineli tüfeği doğrultan polisin fotoğrafı kapladı. Bütün dünyayı dolaşan televizyon görüntüleri de bundan daha az dokunaklı değildi: Hâlâ sal kazasının kalıntısı ıslak odun kokan haçı dik yolu boyunca sırtında taşıdığı özel bir Golgota'ya ilerlerken bir taraftan polis çekiştiriyordu, diğer taraftansa çocuğun "velileri." Elián hemen Washington'a götürüldü; babası ve onunla buluşmak için ABD'ye gelen diğerleri orada bekliyorlardı. Birkaç gün boyunca, Maryland'deki Andrews askeri üssünde kaldılar, ardından da hükümetin bir çiftliğine, "Wye Plantation"a taşındılar. Birkaç gün süren müzakerelerin ve kargaşanın ardından, salcı çocuk, yaşadığı onca işkenceye son vererek, beraberindeki kortejle birlikte doğduğu adaya döndü. Fidel Castro, gösterişli rehine kurtarmanın ardından, bunun ülkesiyle Birleşik Devletler arasında son kırk yıldan beri yaşanan "ilk ateşkes günü" olduğunu ifade etti. Elián bugün, babası ve arkadaşlarıyla birlikte, Cárdenas mahallesine tekrar tamamen katılmış durumda. Hiç kuşku yok ki, bu beş aylık macera ve oraya buraya çekiştirilme, sulardan kurtulan Yeni Musa'nın hafızasında bulanık bir anıdan fazlasını, belki de ömrünün sonuna kadar kurtulamayacağı bir etki bırakmıştır.

Elián Olayı'na yaklaşımı ve tutumu nedeniyle INS çok sayıda eleştiriye maruz kaldı, ama Janet Reno'nun söylediği gibi, "Lázaro González'i, çocuğu kendi isteğiyle babasına teslim etmeye ikna etmek için elimizden gelen her şeyi yaptık... Ancak Miami'deki akrabalar bizim bütün çabalarımıza karşı çıktılar ve bu yüzden de güç kullanmaktan başka çaremiz kalmadı."[2] Elián beş ay boyunca amcasının evinde kaldı; çocuğun üvey annesi rolünü oynayan yirmi bir yaşındaki kuzen Marisleysis de orada yaşıyordu.

Ancak öykü burada bitmiyor. Bu olay, zaten kötü olan iki ülke ilişkilerinin daha da bozulmasına sebep oldu. Çocuğun velayetini

2. Çeviri yazara ait.

elde etmek için verilen mücadelenin neden olduğu politik çatışma, söz konusu düşmanlığı canlandırdı ve bu olay, Birleşik Devletler'de yaklaşan seçimler bağlamında olduğu kadar, Küba'daki özgürlük mücadelesi kapsamında da, özellikle Florida'nın güneyinde yaşayan Küba kökenliler tarafından, kullanılmaya başladı. Bu sonuncuların savundukları görüşe göre, oğluna daha "özgür" bir yaşam sunmak istemiş Elizabeth Brotons'un son isteğine gösterilecek saygı, çocuğun Miami'de kalmasını meşrulaştıracaktı.

Hamarat kalem ve Gabo'nun telefonu

Nobelli yazar, çok sayıdaki sağlık sorunuyla karşı karşıya olmasına rağmen, bu olayda da sahneye çıkmakta gecikmedi. 15 Mart 2000 günü, Gabriel García Márquez, Kolombiya dergisi *Cambio*'ya, daha sonra internette dolaşan ve Küba'da da yayımlanan, "Naufrago en tierra firme" (Karadaki deniz kazası) başlıklı bir makale yazdı. Küba'da, *Juventud Rebelde* gazetesi, makaleyi çok sayıda fotoğrafla süslenmiş sekiz sayfalık (adadaki kâğıt kıtlığı göz önünde bulundurulduğunda abartılı bir miktar) özel bir sayı biçiminde yayımladı. Tutumu gayet açıktı: Küba hükümetinin çocuğun babasına iade edilme talebini savunur; ona göre, çocukla ebeveyni birbirlerine bağlayan kan bağları göz önünde bulundurulduğunda bu en nesnel ve en doğru çözümdür.

Gabo, Elián'ın anne babasının hikâyesini deniz kazasından iki yıl önce gerçekleşen boşanmaya kadar çok ayrıntılı bir biçimde anlatır: Juan Miguel'i çocuğu kaçırılan iyi bir baba olarak takdim ederken, anneyi, elmayı ısıran, kocasını başka bir erkek için terk eden ve Miami'ye kaçarken çok fazla riske girip ailesini trajik bir sona sürükleyen suçlu Havva gibi tasvir eder.

Salcı çocuğun babasıyla ilgili sunduğu görüntü dramatiktir ve okurda ona karşı bir acıma duygusu uyandırmayı başarır. Juan Miguel'in "kötü haber"i[3] nasıl öğrendiğini açıklar ve onun sözlerini aktarır: "O gün hayatım sona erdi" (1), diye düşünmüştü Kübalı. Melodramatik etkiyi artırmak ve aile fertlerini birbirine bağlayan sevgiden kaynaklanan duygudan istifade etmek için, suların içinde kaybolan annesinin kesin olarak yitip gidişini babasına anlatan Elián'ın sözlerini ilerleyen satırlarda metnin içine yerleş-

3. Gabriel García Márquez, "Náufrago en tierra firme", *Cambio.com*, 15-III-2000, s. 1. Şu andan itibaren bu makaleden, parantez içinde sayfa numaraları vererek, yapacağımız alıntılarda yukarıda adı verilen yayın temel alınmıştır. Bu makale ayrıca 19-III-2000 tarihli *El País*'te de yayımlanmıştır.

tirir: Trajediden kısa bir süre sonra, telefonda "Annemin denizde kayboluşunu gördüm" (3), demişti çocuk. Gabo üçüncü olarak, Elián'la Cárdenas'taki öğretmeni arasındaki bir konuşmadan yola çıkarak, dolaylı bir biçimde Elián'ın, deniz seferinden önce devam ettiği eğitim okulundaki sırasına yeniden kavuşma arzusunda somutlaşan Küba'ya geri dönme isteğini saptar: "Öğretmenleri ve sınıf arkadaşları arasında iyi bilinen okul sevgisinin yanı sıra sınıfına dönme arzusu" –diye iddia eder Kolombiyalı–, "birkaç gün sonra öğretmeniyle yaptığı telefon konuşmasında apaçık bir biçimde görülmüştür: 'Sınıftaki sırama göz kulak olun'" (3). García Márquez'in bu ifadesi, Elián'ın sürgündeki akrabalarının, çocuğun babasına Küba'ya dönmek istemediğini söylerken göründüğü bir videokasetle sunmaya çalıştıkları görüntüyle tezat teşkil eder.

Macondo'ya özgü ve *Yüzyıllık Yalnızlık* ya da *Kolera Günlerinde Aşk*'ı hatırlatan bir anlatı söz konusuymuş gibi, yazının devamında, mükemmelen oluşturulmuş bir *flashback* aracılığıyla Kübalı çiftin yarım kalmış hikâyesini anlatır. Kadın erkeğe âşık olduğunda sadece on dört yaşındadır. Dört yıl sonra evlenir ve kadının garson olarak çalıştığı Varadero'daki Paradiso Oteli'nin yakınında bulunan Cárdenas şehrine yerleşirler. "'Kardeş gibiydik', diyor, düzgün karakterli, sakin bir adam olan Juan Miguel; o da Varadero'da, Josone Park'ında kasiyer olarak çalışıyordu. Boşandıktan sonra da çocuklarıyla birlikte Cárdenas şehrinde birlikte yaşamaya devam ettiler [...] ta ki, genç kadın hayatına mal olan adama âşık olana kadar: Mahallenin yakışıklısı, çapkın, sabit bir işi olmayan, judoyu kültürfizik olsun diye değil, kavga etmek için öğrenen, Varadero'daki Siboney Oteli'ni zor kullanarak soymaktan iki yıl hapis cezasına çarptırılmış bir adam olan Lázaro Rafael Munero'ya. Diğer taraftan Juan Miguel daha sonra Nelsy Carmeta'yla evlendi ve çiftin bugün, Elizabeth Miami'ye götürene kadar Elián'ın en büyük aşkı olan altı aylık bir erkek çocukları var" (1-2). Yetenekli anlatı ustası, Lázaro Rafael Munero'yu yerin dibine geçirirken, onun karşısında çok olumlu özellikler yüklediği Juan Miguel'i methetmek için bütün becerilerine başvuruyor: "Herkes biliyordu ki, bu maceranın planlayıcısı ve yöneticisi, hazırlık safhasında Birleşik Devletler'e en az iki gizli yolculuk yapmış olan Lázaro Munero'ydu. Böylece, Elizabeth'le oğlunun yanı sıra, kendi küçük kardeşini, yetmiş yaşındaki babasını ve geçirdiği enfarktüsten sonra henüz tam sıhhatine kavuşamayan annesini de yanında götürmek için gerekli bağlantılara ve yeterli

cesarete sahip olmuştu" (2), diye sıralıyor Gabo. Buradaki mantık çok etkileyicidir: Sersem ya da dayanışma ruhu olmayan kötü bir Kübalı dışında hiç kimse, bu zahmetli şartlar altında, yaşlı ve hasta akrabalarla birlikte ülkeyi terk etmeyi aklından geçirmez. García Márquez'in burada hiç değinmediği konuysa, kırk üç yıldan beri yüz binlerce Kübalının, gelgit tehlikelerine, köpekbalıklarına, deniz kazalarına, geride kalan aile fertlerinin uğradığı baskıya meydan okuyarak neden aynı şeyi yaptıklarıdır. Çocuk ağlamasın diye anneyi sıkıştıran üvey babanın sürekli yinelediği sözlerden bahsederken, "Onu hemen sustur, yoksa ben susturmayı bilirim" (3), ifadesini Munero'nun ağzına yerleştirir.

Ancak Gabo'nun hışmına uğrayan sadece Elián'ın üvey babası değildir: Elizabeth Brotons'u da kıyasıya eleştirir. Birincisi, çocuğunu da kattığı kaçış planlarını Juan Miguel'den gizlediği için; ikincisi de, Elián'ı çok sevdiği küçük kardeşi Hianny'den ayırdığı için; son olarak da, sorumsuzca davranışından ötürü, zira oğluyla birlikte bindiği taşıt bu tür bir yolculuk için ne uygun ne de güvenlidir: "Sonuç itibarıyla, bir otomobilden daha uzun olmayan, ne çatısı ne de koltuğu bulunan, bu yüzden de yolcuların güneşin altında yere oturarak seyahat ettikleri basit bir salla denize açıldılar. [...] On dört yolcu için üç tane otomobil lastiğini can simidi olarak yanlarına aldılar. Bir kişilik bile yer kalmamıştı." (2)

Bunun ardından, annesinin ölümüne tanıklık ederek zaten ciddi bir travmanın kurbanı olan çocuğa verdikleri psikolojik zararı hiç umursamayan Miami'deki akrabalar da eleştirilerden nasiplerini alırlar: "Görünüşe göre, çocuğu maruz bıraktıkları kültürel köklerinden koparma yöntemleriyle Elián'ın zihinsel sağlığına verdikleri tahribat Miami'dekilerin pek umurunda değildi. 6 Aralık günü Miami'deki esarette doldurduğu altıncı yaşını kutlama partisinde, bencil ev sahipleri çocuğun başına savaş kaskı taktılar, öldürücü oyuncak silahlarla donattılar ve Birleşik Devletler bayrağına sardılar; nitekim bu olaydan kısa bir süre sonra, Michigan eyaletinde onun yaşıtı bir çocuk tabancayla sınıf arkadaşını öldürecekti." (4) Ve çocuğa hediye edilen oyuncaklarla ilgili olarak ekler: "Elbette ki bunlar sevgi oyuncakları değil, Jorge Mas Canosa'nun kurduğu ve onun mirasçıları tarafından desteklenen ve göründüğü kadarıyla Elián babasına verilmesin diye milyonlarca dolar harcayan Küba-Kuzey Amerika Vakfı'na milyonlarca Kübalının hiç çekincesiz atfettiği siyasi bir komplonun şaşmaz belirtileriydi. Yani: Elián esas kazayı denizin ortasında değil, Birleşik Devletler topraklarına ayak basmca yaşadı."(4)

Daha sonra, Juan Miguel'in oğluyla konuşabilmek için yaşadığı zorlukların neler olduğunu anlatıyor: "'Şunu bilmeniz iyi olur ki, başından beri bizi sabote etmek için her şeyi yapıyorlardı' dedi bana. 'Bazen bizim sohbet ettiğimiz sırada, çocuğa bağırarak sesleniyor, televizyondaki çizgi filmlerin sesini sonuna kadar açıyor ya da ne dediği anlaşılamasın diye ağzına bir karamel veriyorlardı.'" (3-4) Ama zorluklarla karşılaşan bir tek o olmadı, "fırtınalı Miami ziyareti sırasında bir polis memuru, kendini kaybetmiş bir rahibenin emriyle, Küba'daki akrabalara çocukla ilgili haberleri ilettikleri cep telefonunu kapıp götürünce Elián'ın nineleri Raquel Rodríguez ve Marcela Quintana da bu dalaverelerden paylarına düşeni almış oldular. İki gün olarak öngörülmüş ziyaret, netice itibarıyla her türlü kesintiye uğrayarak doksan dakikaya indirildi ve bunun ancak bir çeyrek saatini Elián'la baş başa geçirebildiler. Çocuğu ne kadar değiştirdiklerini görünce Küba'ya şoke olmuş halde döndüler." (4)

Gözlemlenebileceği gibi, García Márquez'in salcı çocukla ilgili olarak ortaya koyduğu anlayış, hep kaçınmak istediği bir anlatı tarzıyla, ideolojik romanla özdeşleşir: İyilerle kötüler, polislerle hırsızlar, Kızılderililerle kovboylar arasında mutlak bir ayrım vardır; ara tonların bulunmadığı Manici zıtlığa göre iyiler Juan Miguel González gibi Küba'da kalanlardır; kötülerse, Elizabeth Brotons, Lázaro Rafael Munero ya da Miami'deki Kübalılar gibi adadan gitmek isteyenler ya da gitmiş olanlardır. Bir insani dramın, bir liderle dayanışmadan –ya da körü körüne bağlılıktan– çok daha karmaşık olan uzantısı ve derinliği burada, biraz daha kuzeye ya da biraz daha güneye doğru 150 kilometrelik bir soruna indirgeniyor.

Öte yandan, Nobel Ödüllü yazara göre bu hikâyenin olumlu tarafı, Miami'deki sürgünler ve düşman ABD karşısında Kübalıları liderlerinin etrafında birleştirmiş olmasıdır. Her zamanki gibi, bu Karayip halkından büyülenmiş bir halde, nasıl ki bir bonsai uzmanı sürgünleri tek tek inceliyorsa, o da çocuğun geri getirilmesi için düzenlenen sayısız gösteriyi yeniden gözden geçirir: "Gasp edilen çocuğun geri dönüşünü talep etmek için ülkede ortaya çıkan halk seferberliği ve fikir bolluğu kendiliğinden ve olağanüstüdür." (4) Halkın feryadı elbette ki büyük şehirlerin sokaklarında duyuldu, ama önemli addedilen her konuda reklam kampanyalarını bizzat hükümetin organize ettiği de bilinmeyen bir durum değildir. Örneğin, Fidel sıkı bir ateist ve Marksist olmasına rağmen, politik olarak kullanabilirim düşüncesiyle, Papa'nın

ziyareti sebebiyle ülkede düzenlenecek kutlamalara kitlesel olarak katılmalarını adada yaşayan on milyon Kübalıdan defalarca istemiştir. Katolik olduğundan hiç şüphe edilmeyen García Márquez de bu kutlamalarda elbette ki boy gösterecektir.

Elián olayında, küçük salcının ulusal bir kahramana, kuzeydeki düşman karşısında Küba'nın egemenliği için –Birleşik Devletler'de– mücadele eden yeni bir Martí'ye dönüşmesi için tepe yönetimin harcadığı gayretin bizzat canlı şahidi olduk. Çocuğun adaya geri dönmesinden kısa bir süre önce Küba'ya gerçekleştirdiğimiz bir ziyaret sırasında, farklı toplumsal, ırksal ya da bölgesel özelliklere sahip, her yaştan çok sayıda insanın sokakları doldurduğunu görmüştük. Bu insanların giydikleri tişörtlerin üzerinde çocuğun resmi ve bilinçaltına hiç hitap etmeyen bir mesaj bulunuyordu: "Elián'ı kurtaralım!" Peki, Heberto Padilla'nın, María Elena Cruz Varela'nın, Gastón Baquero'nun ya da dünyaya gözlerini açtıkları topraklara duydukları sevgiyi göstermek için ellerinden gelen her şeyi yapan, büyük yeşil kertenkelenin gölgesi Batı'nın en ücra köşelerine ulaşsın diye yazılan her şiirde hayatlarını feda eden ve sürgündeki akrabaları onları alıkoyduğu için geri dönemeyen –bazıları zaten ölmüş olan– birçok ada doğumlu erkek ve kadının sahip olmadığı neye sahipti, bu çocuk?

Muhtemelen, bu çocuğun sahip olduğu şey, içinde bulunduğu korkunç durum yüzünden insanlarda uyandırdığı acıma duygusu ya da adalet arzusu değil, "Golgota"sına ayak basma "şansını" seçimlerin hemen öncesine rastlayan bir dönemde ve Kübalıların kendilerini kaybettikleri, sık sık aşırı ve berbat politik tutumlar sergiledikleri ve Beyaz Saray üzerinde etkili olan bir baskı grubu oluşturdukları bir yerde, yani Florida'da yakalamış olmasıdır. İşte bu yüzden, çocuğun onca zaman boyunca maruz kaldığı sıkıntılar en alt seviyede bir dizi siyasi manevranın sonucuydu; her kesim kendine menfaat elde etmeye çalışıyor ya da en azından Karayip'te akan kan üzerine sıçramasın diye uğraşıyordu.

Ancak Gabo olaya sadece bir tarafın penceresinden baktı. Birleşik Devletler'i, haklı olarak, çocuğu Küba'ya geri verme kararını politik gerekçelerle ve özellikle de seçimler sebebiyle geciktirmekle itham ediyor. Zira böyle bir karar demokrat aday Al Gore'a Florida'da oy kaybettirebilir ya da yargı kurumu açısından zararlı sonuçlar doğurabilirdi, çünkü bilindiği gibi Florida'da yargıçlar bulundukları makama seçimle gelirler. "Bu davada karar vermesi gereken Yargıç King'in, Küba-Kuzey Amerika Vakfı'yla bağlantıları yüzünden bu davadan çekilmek zorunda kalması dikkat çekti,"

diyor Kolombiyalı. "Onun yerine gelen Yargıç Hoelever, kuşkulu bir beyin kanaması geçirdi. Şu anki yargıç, Michael Moore, davayı seçimlerden önce hükme bağlamak için acele edecekmiş gibi görünmüyor."(5) Daha ileride şöyle devam ediyor: "Kaldı ki, Birleşik Devletler açısından bakıldığında, hukuksal ve tarihsel kayıp seçimlerin kaybedilmesinden çok daha pahalıya mal olabilir, zira bugün dünyanın değişik yerlerinde dolaşan on binden fazla Kuzey Amerikalı çocuk ebeveynlerinden biri tarafından, diğerinin izni olmadan, ülke dışına çıkarılmış durumda. Burada ciddi sorun yaratabilecek konu, Birleşik Devletler'de kalan ebeveyn çocuğunu geri getirmek isterse, bunu engellemek için Elián Davası'nın emsal olarak kullanılabilecek olmasıdır."(5)

Bu arada, bu dava kuşkusuz yetmişli yıllardaki "Peter Pan Operasyonu"yla ilişkilendirilebilir. Bu operasyonla ilgili söylentilere göre, adadaki hükümet Kübalı çocukları ailelerinden koparıp sıkı bir beyin yıkamaya tabi olacakları Sovyetler Birliği'ne gönderiyordu. Castro yönetiminin yalanlamalarına rağmen, birçokları adayı terk ettiler. Nobellinin dediği gibi Birleşik Devletler'in kaybının bir seçim kaybetmekten daha mı fazla olacağını bilemeyiz; ama şunu biliyoruz ki, 2000 sonbaharındaki seçimlerden sonra "demokrasi ülkesi"nin karşı karşıya kaldığı gülünç durumun Batı dünyasında bir eşi ve benzeri yok. O kasım günlerinde ayrıca, Miami Dade'de de bulunduk: En vatansever insanlar bile oy sayımı sırasında yaşananları doğrulayacak ya da gizleyecek sözcükleri bulamıyorlardı. Sokaklar bir kahkaha konserini andırıyor, eş dost sohbetlerinde yapılan yorumların çok tehlikeli mecralara kaymamasına çalışıyorlardı; bu arada plajlar, ülke gazetelerinin ilk sayfalarını dolduran konuya uzak turistlerle dolu olmayı sürdürüyordu. Sorun deliklerin tam mükemmellikle delinip delinmemesi değildi: Orada, yargıçlar, gözlemciler ve uzmanlar arasında, Birleşik Devletler başkanları tarihinin en az karizmatik adamlarından birisinin, son zamanların en uzun ve en utanılacak seçimini kazandığına karar verildi. Kazananı Kübalıların oyları belirledi. Kaderin cilvesi diye buna denir. Tüm yaşadıklarıyla Elián'ın da bu çorbada tuzu bulundu.

Diaspora ayakta: Kübalı söylemi ve kazazedeler arasında düello

Küçük bir tekne Havana mendireğini bir uçtan diğer uca geçmektedir. Bu her zaman izlediği bir rotadır. Birden ortaya çıkan çok sayıda silahlı adam dümenciyi kıyıdan kuzeye doğru yönel-

meye zorlarlar. Kübalı sahil muhafızları botun peşine düşerler ve hiç acımadan ateş etmeye başlarlar. Korku dolu anların ardından polis kuşatmasından kaçmayı başarırlar ve mürettebat bu özel kaçırma eyleminin sonuçlarını değerlendirmeye koyulur. Kısa bir süre sonra Florida kıyıları karşılarında belirecektir. İçlerinden birçoğu sevinç yaşar ve "kötü adamlar"ı kutlarlar. İşine gitmek için bu yolculuğu her gün, gidiş ve geliş olarak yapan Dişçi Stalin Martínez, hemen Miami'deki kardeşiyle temasa geçer; kardeşi onu "cüretinden" ötürü kutlar ve yeni bir hayata başlaması için gereken her şeyi elde etmesine yardımcı olur. Ne var ki, sürekli ailesini düşünen Stalin, devrimci dayanışmadan değilse de karısı ve çocuklarıyla olmak için adaya geri dönmeye karar verir. Havana'ya varınca kahraman gibi karşılanır, zira adanın zorluklarını, Amerikan serabının rahatlığına tercih etmiştir. Basının kendisiyle yaptığı röportajlarda, davaya sadık bir devrimci olduğunu, kaçırıldığı gemiden kurtulmak için her yolu denediğini ve bunun az daha hayatına mal olacağını ısrarla vurgular. Ancak, Florida'da geçirdiği dönemin ailevi durumu üzerinde çok kötü sonuçları olmuştur: Karısı başka bir adamla gitmiş, çocuklarıysa bir taraflara dağılmışlardır. Böylesine bir hüzne dayanamayıp Florida'ya doğru, bu kez kendi isteğiyle, tekrar yola çıkmaya karar verir. 1992'den itibaren öldüğü yıl olan 2002'ye kadar İspanya'da yaşayan Kübalı yazar ve editör Jesús Díaz'ın dördüncü romanı işte böyle başlar; son yıllarda birçok Kübalı'nın başına gelen bir olayla ilgili gerçeğe uygun bir tanıklığı, şakayla gerçek arasında, ortaya koyar. Elián olayıyla ilgili olarak o da konuştu ve Fidel Castro'yu en üst pozisyonuna yerleştirdi: "Bu insanlık dramından siyasi çıkar elde edenlerin başında o vardı" dedi.[4] Kübalı ve Latin Amerikalı diğer aydınlar da benzer şekilde düşünüyorlar; birçoğu, bir dostu her ne pahasına olursa olsun savunmanın, akıldışı bir lidere bağlılık eylemine dönüştüğü gerekçesiyle, Nobellinin açıklamalarına karşı çıkıyorlar.

Manuel Moreno Fraginals belki de tüm zamanların en iyi Kübalı tarihçisidir. "Naufragio de un Nobel" (Bir Nobellinin deniz kazası) başlıklı makalesinde, gerçek kazazedenin kim olduğunu kendi kendine sormaktadır. 1955 yılının Şubat ayında vuku bulan gerçek bir olaydan yola çıkan *Bir Kayıp Denizci* adındaki ilk kısa romanlarından birinde, Gabo bu konu üzerine yazmıştır. Karayip'te yaşanan bir fırtına esnasında sekiz denizci

4. Yazarın "Cuba rota" başlıklı makalesinden, *El País*, 31-I-2000, makalenin linki; <http://www.analitica.com/va/internacionales/opinionanteriores/9715146.asp >.

gemiden düşer ve bunlardan sadece biri, Luis Alejandro Velasco, dört gün sonra Cartagena de Indias'ın bir plajında can çekişirken bulunur. Bizzat onun ağzından çıkanlar, Nobellimiz tarafından, olayın en heyecanlı ayrıntılarını anbean yeniden yaşatan, gazetecilik tarzıyla kaleme alınmış mükemmel bir romana dönüştürülür. O günlerde García Márquez sansasyonel haber peşindeki genç gazeteci olabilir, ama elli yıl sonraki bu yeni deniz kazası Kolombiyalı için artık masum bir malzeme değildir. Fraginals'e göre, Gabo, olaylar ve bunların amaçlarıyla ilgili olarak kendine uyanları ayıklar: "Bu –Elián'la ilgili olan–, en azından iki amacı olan bir yazıdır: Elián'ın babası Juan Miguel González'in iyi kalpli ve dürüst, oğlunu bugünkü Küba'nın maddi ve manevi yoksulluğundan kurtarmaya çalışırken can veren Elizabeth Brotons'un ise bozuk, ahlaksız ve sorumsuz kişiliğini takdim etmek. Bu arada, ayaküstü, Elián'ın üvey babasını da namussuz ve kaba bir adam olarak gösterir."[5] Kübalı, sözlerinin sonunda, Elián'ın annesine ve üvey babasına yöneltilen eleştirilerin fazlasıyla gaddar ve öznel olduklarını belirtiyor, zira Lázaro Munero aynı yolculuğu defalarca yapmıştı ve bu yüzden, o kadar da sorumsuz sayılamayacak Elizabeth'in, risklerin bilincinde olsa da, bunun yapılabilir olduğunu düşünmesi normaldi. Ayrıca, üvey babanın faaliyetlerini gizlice yürütmesini haklı göstermek için, planladığı şeyin fark edilmesi durumunda "kurşuna dizileceğini ya da otuz yıla kadar hapse mahkûm edileceğini"[6] García Márquez'in unutmuş göründüğünü ekliyor. Bu ayrıca şu anlama geliyor ki, işin içinde Elián'ın üvey babasını harekete geçiren başka menfaatlerin varlığı kesin olsa da, neticede hayatını başkaları için riske atıyordu.

Bu arada, Elián'ın anne babası hakkında, tarihçinin son derece ilginç bir başka düşüncesi var. García Márquez, çiftin boşandıktan sonra da birlikte yaşamaya devam ettiklerini hatırlatarak, birbirlerini hâlâ sevdikleri ve ayrılığa rağmen, birbirlerinden kesin olarak kopamadıkları izlenimini veriyor... ta ki genç kadın "hayatına mal olan" adamı bulana kadar. Böylece, Gabo'nun anlatısının okuru, tam bir terk edilmişlik içinde tek başına kalan Juan Miguel González'e karşı acıma hissediyor. Öte yandan, Moreno Fraginals bize, "bugünün Küba'sında, çiftlerin boşanabileceğini ama her zaman ayrılmayabileceğini, çünkü devrimin zaferinden

5. Manuel Moreno Fraginals'ın, "Naufragio de un Nobel" başlıklı makalesinden, *El País*, 29-III-2000.

6. a.g.m.

beri konut sıkıntısının kronik bir soruna dönüştüğünü"[7] hatırlatıyor. Bu durumda, Gabo'nun makalesiyle ilgili olarak Fraginals'in ileri sürdüğü en önemli nokta, babanın ne bildiği üzerinde yoğunlaşıyor. Kolombiyalı'ya göre, Juan Miguel hiçbir şeyden haberdar değildi. Üstelik bunu ne şekilde öğrenmek zorunda kaldığını ve ne kadar şaşırdığını vs açıklayarak olayın etkisini daha da artırıyor. Ama görünüşe bakılırsa, baba durumu biliyordu; Moreno Fraginals'in yanı sıra, olaya çok zekice yaklaşan Guillermo Cabrera Infante'nin de doğruladığı gibi "çocuk Miami'deki ailesi tarafından alınınca baba ilk başta ne öfke ne de şaşkınlık gösterdi. Aslında Juan Miguel González'in, Dışişleri Bakanlığı'nın Birleşik Devletler'e giriş vizesi vermek için Washington'da her yıl düzenlediği piyangoya iki kez katıldığı bilinen bir şeydi. [...] González ayrıca Miami'de akrabalarıyla konuşmuş ve onlardan çocuğa göz kulak olmalarını istemişti: Demek ki gidişinden haberdardı."[8]

García Márquez mükemmel bir gazeteci ve usta bir röportajcıydı. Kırklı yılların sonundan itibaren çok sayıda köşe yazısı yazdı, yüzlerce söyleşi ve röportaj gerçekleştirdi, saygın gazete ve dergiler kurup onları yönetti. Bazı ayrıntıların atlanmasının bilgi eksikliğinden ya da muhabirin bilgisizlik ve deneyimsizliğinden kaynaklandığına inanmak zor. Üstelik yazısından anlaşıldığı kadarıyla babayı arıyor ve onunla uzun bir sohbet yapıyor. Bu telefon numarasını ona kim vermiştir acaba? Telefonla sadece dostlarını arayan –ve canı ne isterse onu yazan– ve yakın bir dostuyla sadece biraz vakit geçirmek için dünyanın öbür ucuna uçmaktan çekinmeyen bu yazarın, hiç tanımadığı ve hayatında hiçbir anlam ifade etmeyen bir insana karşı beslediği bu ilginin sebebi ne? Oyun herhalde kazazedeler arasında oynanıyor.

César Leante'ye göre, salcı çocuk hikâyesinin siyasi bir konuya dönüşmesinin başlıca sebebi Fidel Castro: "Normalde aile arasında ya da mahkemede çözülmesi gereken bir sorun, onun olaya dahil olmasıyla tamamen politik bir çekişmeye dönüştü. Miami'deki Küba kökenlilerin tutumu elbette ki siyasidir, ama bu tutum, Castro'nun daha ilk andan itibaren bu felaketi siyasallaştırma çabasına bir tepki, bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır."[9] Aynı

7. Manuel Moreno Fraginals, a.g.m.

8. Guillermo Cabrera Infante, "El niño prodigio", *El País*, 22-II-2000, yazının linki <http://www.analitica.com/va/internacionales/opinionanteriores/6530484.asp >.

9. César Leante, "Fidel Castro y los niños", *El País*, 25-III-2000.

şekilde Leante, Juan Miguel González'e desteğini haklı çıkarmak için, Castro'nun ileri sürdüğü gerekçeleri de eleştirir: "Görünüşe göre insani, ahlaki ve vatansever nedenlerle bu şekilde davrandı (ve davranmaya devam ediyor). Peki, aslında söz konusu olan neydi? Annesi öldükten sonra oğlunun velayetini talep eden bir babaya (ve büyükannelere) şartsız destek mi? Bir vatandaşının –bu vatandaş sadece altı yaşında olsa da– "kaçırıldığını" düşünen bir ulusun itibarı mı? Ya da basitçe, en temel babalık görevlerine (zira devlet aynı zamanda halka babalık eden bir kurumdur) ve etik değerlere istinaden himaye edilmesi gereken bir masumun korunması mı? Keşke böyle olsaydı. Ama korkarım ki böyle bir şey yok."[10] Ve *On Üç Mart* römorkörü olayını sözlerine kanıt olarak gösterir. 1993 yılında, Castro, yaşları altı aylıktan on beş yaşına kadar değişen bir düzine çocuğun da aralarında bulunduğu çok sayıda Kübalının kaçmaya çalıştığı o geminin batırılmasını emretti. Leante, ardından "yeni Hirodes" hakkındaki düşüncelerini zikreder: "Bu suçun sorumlusunun o olduğu tartışılmaz bir gerçektir, zira onun onayı olmasaydı o gemi batırılmazdı."[11] Yani, bazı savunmasız çocukların hayatı başka çocukların hayatından daha değerlidir. Cabrera Infante çelişkiyi vurguluyor: "Bu trajedi [*On Üç Mart* römorkörününki] karşısında tek bir resmi açıklama dahi duyulmadı. Peki, sulardan kurtulmuş kazazede bir çocuğun geri getirilmesi için şimdi bunca tantana ve tehdit niye? Bunun tek açıklaması kaçınılmaz olana (kendi yok oluşu, tiranlığının ve yaşamının sona erişi) karşı savaşan bir adamın tutarsızlığıdır."[12] Burada söz konusu olan bir ailenin huzura kavuşması için çalışan onca insanın çabalarını küçümsemek değil, ama her şeyi yerli yerine oturtmaktır. Jesús Díaz'ın gözlemlediği gibi "Castro bu trajediyi, kırk yıllık diktatörlüğü sırasında ilk kez aleyhine dönmeye başlayan ortamı tekrar lehine döndürmek için kullanmakta."[13]

Netice itibarıyla, bu olay, unutmaya karşı direnen sürgündeki Kübalıların birçoğunun yaralarını yeniden açtı. César Leante şunda ısrar ediyor: "Eğer Fidel Küba'yı bir cehenneme dönüştürmemiş olsaydı, hiç kimse buradan, özellikle de hayatını tehlikeye atarak, kaçmak istemeyecekti. Hiç kimse mutlu olduğu, ya da en azından kendini baskı altında hissetmediği bir yeri bırakıp git-

10. a.g.m.

11. César Leante, "Fidel Castro y los niños", a.g.m

12. Guillermo Cabrera Infante, "El niño prodigio", a.g.m.

13. Jesús Díaz, "Cuba rota", a.g.m.

mez."[14] Sürgündekinin hasreti, haber alamamanın verdiği acıdır; diasporayı hep huzursuz eden işte bu aşılması imkânsız engeldir. García Márquez'in, sürgündekilerin içinde yaşadığı koşulların üstünde hiç durmaması, ölmüş anneninse adını bile anmak istememesi çok tuhaf. "Sanki Küba halkı onu düşünmesin ya da unutsun istemektedir. Her iki olayda görünen bir tesadüf mü, yoksa bir sis perdesi midir?"[15] Nasıl ki çocuk yeni bir Küba vatanseverliğinin sembolüne dönüşmüşse, Elizabeth Brotons da herhalde Kübalı sürgünün yeni sembolü olacaktır.

Tekeler ve timsahlar arasındaki Mario Vargas Llosa

Mario Vargas Llosa, 2000 yılında kendi şaheserlerinden birini, Trujillo'nun kişiliğinde 1930'dan 1961'e kadar süren Dominik diktatörlüğünü ele alan *Teke Şenliği* adlı romanını yayımladı. Bu eserin uluslararası yankısı daha önceki romanlarınınkini aştı ve çok sayıda ülkenin basın yayın kuruluşlarında kendisiyle yapılan birçok röportaj yayınlandı. Bu röportajlarda, ideolojisi ne olursa olsun "kötülüğün en yüksek derecesi diktatörlüktür"[16] düşüncesini tekrarladı ve diktatörlük betimlemesi üzerinde ısrarla durmasının sebebini, kendisinin onunla mücadele etme tarzının bu olduğunu söyleyerek ve "edebiyat tarihinde kötüye yönelik ölümcül bir çekimin varlığını" ileri sürerek açıkladı; zira "bütün kötülüklerin aşağılık bir büyüleyiciliği ve daha kalabalık bir okur kitlesi var, bunun nedeni belki de, kendimizi bu tutkuların kurbanı olarak görmemizdir."[17] İşte bu yüzden, her türlü baskıcı hareketi sert bir biçimde eleştirmek için eline geçen her fırsattan faydalanıyor. Elián olayıyla ilgili olarak, Küba Devrimi'nin kötülüklerini ve Fidel Castro'nun gerçek yüzünü, "Latin Amerika yönetici faunasının çıkardığı en kanlı ve en iğrenç diktatörlerden biri"[18] ya da "en uzun ömürlü tiran"[19] vb gibi ifadelerle ortaya koyan bir dizi açıklama yaparken de, bu tutarlılığını hep korudu. Yönelttiği eleştirilerle Küba liderinin tutumunu kınamaktan hiç vazgeçmedi. García Márquez'in aksine, Vargas Llosa çocuğun tarafında yer

14. César Leante, "Fidel Castro y los niños", a.g.m.

15. a.g.m.

16. Raúl Cremades y Ángel Esteban, *Cuando llegan las musas*, a.g.e., s. 381.

17. a.g.e.

18. Mario Vargas Llosa, "Vida y miserias de Elián", *El País*, 30-IV-2000, yazının linki < http://www.caretas.com.pe/2000/1617/columnas/mvll.phtml >.

19. a.g.e.

aldı. Aynı César Leante gibi o da, bu olaydan menfaat sağlayanların başında *sakallı timsahın* bulunduğunu söyler: "İlk andan itibaren, önce Fidel Castro, sonra da Miami'deki Kübalı sürgünler, çocuğu rakibe karşı yürütülen politik mücadelede puan kazanmak için kullanılabilecek bir cevher olarak gördüler. Diktatör tarafından kurulan tuzağa safça düşen sürgünler en büyük hatayı, sadece hukuksal platformda ele alınması gereken bu konunun siyasi düzleme taşınmasını kabul ederek yaptılar."[20]

Böylece, küçük Elían "diktatöre karşı verilen mücadelenin bayrağı"na[21] dönüştü. İşte bu yüzden Vargas Llosa Birleşik Devletler'in, çocuğu babasına geri vermeye yönelik kararının tamamen karşısında yer alıyor, zira bu kararın, diktatör tarafından adada yaşayan tüm halkın üzerinde uygulanan kontrol yöntemlerinin kalıcılaşmasına katkıda bulunacağını düşünüyor: "Bu öngörülebilir ve yasaya uygun bir çözüm olabilir, ama bütün bunlar onun adaletli olduğu anlamına gelmez. Ben bu çözümün adaletsiz ve ahlaksız olduğu kanaatindeyim, çünkü Kübalı çocuğun içinde bulunduğu son derece özel şartlar düşünüldüğünde, ABD mahkemesinin Elían'ı teslim ettiği kişi babası değil, Küba adasındaki Kübalılar üzerinde gerçek babalık otoritesini uygulayan yegâne kişi olan Fidel Castro'dur."[22] Vargas Llosa ayrıca, Castro'nun savunmasız çocuğu, babasıyla birlikte dönmesi için koruduğu fikrine karşı çıkıyor, zira César Leante ve Cabrera Infante'nin de ortaya koyduğu gibi, *On Üç Mart* römorköründe yolculuk edenleri kurtarmak için bir şey yapmadı. Ve sözlerini şöyle bitiriyor: "Bu nedenle, Elían González'i 'savunma' amacıyla Fidel Castro tarafından aylar önce başlatılan olağanüstü seferberliğin, babacan bir tutumdan kaynaklanan fedakâr duyguların bir tezahürü olduğundan insan kuşku duyuyor. Gerçekte, bu iç cephenin dikkatini dağıtmaya yönelik psikolojik bir manevra ve Miami'deki Kübalı sürgünleri, Castro'cuların onları betimlerken kullandıkları aşırılık ve uzlaşmazlık özelliklerini teyit edecek ve böylelikle imajlarına zarar verecek davranışlar sergilemeye yönlendirmeyi amaçlayan kurnaz bir tahrikti. Diktatör her iki amacına da fazlasıyla ulaştı."[23]

Son olarak, makale boyunca iki defa Kolombiyalı eski dostu-

20. a.g.m.

21. a.g.m.

22. a.g.m.

23. a.g.m.

nun "karadaki deniz kazası"ndan bahsediyor. Bunlardan ilkinde, makaleyi Küba'nın ve takındığı tutumun lehine bir "propaganda yazısı" olarak niteliyor. Diğerindeyse, Castro'nun yürüttüğü propagandayla yönlendirilen bütün Kübalıların çocuğun babasına geri verilmesinden yana tavır almaları gerçeğine gönderme yapıyor: "Önde gelen şairler ve bir Nobel Ödüllü bile kalemini böyle bir dümenin emrine verdikten sonra, üzerine rejimin propagandasını yağdıranlardan başka bir haber kaynağına sahip olmayan yolunu şaşırmış Kübalı sıradan insanlardan ne beklenebilir ki?"[24] Görülebileceği gibi, bu iki eski arkadaşın –García Márquez ve Vargas Llosa– Küba'yla ilgili konulardaki duruşları, *Padilla Davası* nedeniyle Perulu'nun Küba Devrimi'nden desteğini çekmesinden beri, birbirlerine tamamen zıt. Kolombiyalı'nın her şeyini ortaya koymaktan başka çaresi yoktu. Doksanlı yıllarda Küba'nın lideri, meşruiyetleri güçlendirmenin, önemli bir siyasi proje etrafında coşku yaratmanın ve üstelik halkı kontrol etmenin en iyi aracı olan harekete geçirme gücünün nasıl gözle görülür biçimde azaldığını fark etmişti. Doksanların ortasında bu araç iyice işe yaramaz hale geldi, zira halkın morali bozulmuştu ve yokluklarla, özel planla vs ilgili fıkralar almış başını gitmişti: Kendi felaketine gülmek kolektif sefalet karşısında hayatta kalmanın yegâne yoluydu. Elián olayında, Castro'nun sahneye koyduğu oyun müthiş oldu: Herhangi bir Latin Amerika ülkesini yönetmiş liderlerin içinde en zekisi olan adam kartlarını çok ustaca oynadı. Seksenlerde olgunlaşmış, üst yönetim ve onun çıkarlarından tamamen kopuk, yolunu şaşırmış ve darmadağınık haldeki kuşak, antiemperyalist direnişin yeni bir sembolü (sulardan kurtarılan çocuk) sayesinde ömrünün sonbaharındaki başkan babalarıyla nihayet buluşan yeni bir gençlik kitlesi olmaya doğru adım atıyordu.

Böğürdeki mızrak: Kavşaktaki Carlos Fuentes

Meksikalı Carlos Fuentes, her zaman izlediği geleneksel diplomasiyle, ne o tarafı ne de bu tarafı yaralamamayı ve ikisinin tam ortasında durmayı tercih eder. Elían, Kübalılar ve gringolar tarafından çarmıha gerildi ve şimdi kolları kalasın üzerinde, bütün bakışlar son kalan kanını akıtacak olan mızrağın çok geçmeden yöneleceği böğre dikiliyor. Yani, annesinin ölüm trajedisini ve korkunç deniz kazasını atlattıktan sonra, hem adadakiler hem de Florida'dakiler tarafından daha çok işkenceye maruz bırakılıyor.

Elían, Miami'deki Castro karşıtları tarafından kendi özel savaşları için, Fidel Castro tarafındansa "Kuzey Amerika saldırganlığı karşısında Küba egemenliğinin savunucusu olarak görünmek"[25] amacıyla kullanılıyor; bu süreç "Birleşik Devletler başkanlığı için mücadele eden başlıca taraflar olan, Demokrat Al Gore ve Cumhuriyetçi George W. Bush'un kahramanlık histerisinde buluşarak 'çocuğu Kübalı despotun pençelerinden kurtaralım' diye haykıracakları"[26] seçim tarihine kadar devam edecektir.

Fuentes'in yazısı tarafsız kalma peşindedir: Ne Miami'deki sürgünlerin davasından yana taraf olur, ne de Küba'daki Kübalıların. Ona göre, bütün bu hikâyenin kurbanı Castro, Kübalı sürgünler ya da seçimdeki adaylar değil, sırtı yatay tahtayla dikey tahtayı birleştiren haça yaslanmış Elían olacaktır: "Fidel Castro, Miami'deki sürgünler ve Kuzey Amerika sağı tarafından kullanılan Elían González sadece altı yaşındaki sevimli bir çocuktur"[27] ve *Truman Show* filmindeki karakterin benzeri bir durumda bulunmaktadır: "Elían González, Kübalı sürgünlerin, Küba yönetiminin, Kuzey Amerikalı başkan adaylarının, basının, televizyonların ve dünya çapında meraklı evlerin siyasi gündemini oluşturan fotojenik, melek gibi bir çocuktur. *That's entertainment.*"[28] Tüm dünya tarafından gözlenmektedir ve polisin geliş anı da dahil, kameralar Miami'deki evin içine kadar girerler. Bu küçük Truman, o korkunç deniz yolculuğundan beri, kudretlilerin üzerinde tartışabilecekleri bir konu çıksın ve sokaktaki insan, söz konusu olan bir Brezilya dizisiymiş gibi, biraz gözyaşı dökmek ya da öfkesini göstermek için televizyonla olan alışıldık randevusunu sektirmesin diye, hayatının çoktan programlanmış olduğundan muhtemelen habersizdir. Seyirciler için oturdukları yerden bedava eğlence. Kimileri çok yazık, keşke bu kadar çabuk bitmeseydi diye düşüneceklerdir.

25. Carlos Fuentes, "The Elian Show", *El País*, 26-IV-2000.

26. a.g.m.

27. a.g.m.

28. a.g.m.

16

Sonsöz niyetine: Bir yükselişin öyküsü

García Márquez'in en tehlikeli zirvelerde nasıl düşmeden sapasağlam durabildiğini artık biliyoruz: İyi politika ve iyi edebiyat yapması ona kanatlar kazandırdı. *Kırmızı Pazartesi*'nin ilk sayfasında Gil Vicente'nin dizeleri yer alır: "Aşk avı küstahlıktır." Nobelli yazarımız av ve doruklar hakkında çok şey bilir; bu yüzden, yaşına rağmen, eğer toplantı önemliyse, asansöre ihtiyaç duymaz: Uçuşa geçmeyi ve avını yukarıdan ayırt etmeyi bilir. 2001 yazında Ángel Augier'in bize anlattığına göre, Gabo, Prensa Latina macerası sırasında birlikte çalıştığı eski Kübalı dostlarından birini görmek ister. Doksanlık Augier'in evine geldiğinde yanında, ajansta birlikte çalıştıkları diğer gazeteci arkadaşı, Gabriel Molina vardır. Asansör çalışmadığı için, sekiz kat merdiven çıkmak zorunda kalırlar. Kübalı şair ve gazeteci, bundan ötürü teşekkürlerini sunmak için, 28 Ağustos 2001 tarihli *Granma Internacional*'da "Gabo dostluğun sekizinci katında" başlıklı makalesini yayımlar.

Demek ki kader ona sadece kötü oyunlar oynamaz. Yüksekler-den bahsederken ve o sıcak yaz gününde yapılan sohbetle ilgili olarak, Gabo orada, anılarının henüz yayımlanmamış üçüncü cildinde yer alacak bazı bölümleri önceden açıkladı. Devlet başkanlarıyla dostluğuna ayrılan bir cilt olacağı için, Fidel Castro'nun eserde önemli bir yer işgal edeceğini anlamak için kâhin olmaya gerek yok. Ne var ki, kitapta hepsinden önce yer alacak kişi, terden sırılsıklam oldukları o toplantıda bizzat açıkladığı gibi, Torrijos olacak. Panama Devlet Başkanı'nın 1981 yılındaki trajik ölümüyle ilgili olarak yapılan bir yorum karşısında, Gabriel Molina, yükseklerdeki o talihsiz kazanın üzerinden yirmi yıldan uzun bir süre geçtiğine işaret etti. Gabo onu düşünceli bir biçimde yanıtladı: "Benim de o uçakta olmam gerekiyordu. Olmadım çünkü Mer-

cedes gitmemi engellemek için mümkün olan her şeyi yaptı."[1] Son dönemin yaşayan en önemli yazarının karısı Mercedes Barcha'nın bu önsezisi sayesinde, biz milyonlarca iyi edebiyat tutkunu, *Kolera Günlerinde Aşk* (1985), *Labirentindeki General* (1989), *On İki Gezici Öykü* (1992), *Aşk ve Öbür Cinler* (1994), *Bir Kaçırılma Öyküsü* (1996), *Anlatmak İçin Yaşamak* (2002) gibi eserlerin tadını çıkarabiliyoruz ve bu taze binyılda muhtemelen anılarının iki cildini ve ayrıca bazı yeni öykü ve romanlarını okuma zevkine erişeceğiz. Önemli olan en yükseğe ulaşmak değil, her an nerede ve nasıl olmak gerektiğini bilmektir. Ki Kolombiyalı bu konuda çok tecrübeli bir uzmandır.

Son yıllarda Gabo'nun başının göğe erdiği önemli olaylardan bir diğeriyse, Papa'nın Küba'ya yaptığı ikinci gezidir. Bu konuyla ilgili olarak Vázquez Montalbán'ın Nobelliyle yaptığı röportajda, Gabo şöyle der: "Şimdi Papa'nın ziyareti beni ilgilendiriyor. Belki bu konuda bir şeyler de yazarım. Fidel biraz melankolik bir insandır. Ben de öyleyim. Bizim eve geldiğinde birlikte konuşmaktan en çok hoşlandığı ve onu en çok dinleyen kişi Mercedes'tir. Kadınlar bizim asla duyamayacağımız şeyleri duyuyorlar ve bize, söyleyebileceğimizi hiç düşünmediğimiz şeyleri söyletiyorlar. Fidel'le Papa'nın buluşması belki de iki yılgın insanın buluşması olur. Birisi için devrim hak ettiği gibi ya da umduğu gibi olmamıştır, diğeri içinse canavar ölmüş ama öfkesi dinmemiştir. Komünist devletlerin sonu, dinin hegemonyası anlamına gelmemiştir. Her ikisi açısından da hassas bir dönemde bir araya gelen, tarihin iki efendisi gibidirler."[2]

Ama bu ilgi karşılıklı oldu. Orada bulunmak Gabo'nun ilgisini çekiyordu, Fidel ise tam yanında, rejimin iki numarası –kardeşi Raúl– ya da Lage veya Alarcón gibi siyasi otoriteler yerine "her işe yarayan" temsilcisinin olmasını istiyordu. Vázquez Montalbán'ın buna yorumu şöyle: "García Márquez'i Havana'daki ayinde hazır bulunan yönetim saflarının en önünde, Fidel Castro'nun yanında görünce, Torrijos'un Panama Kanalı'nın geri verilmesi anlaşmasının imza törenine Graham Greene ve Gabo'yu şahit olarak götürdüğü o tarihi anı hatırladım. Fidel Castro'nun Nobel Ödüllü yazardan, Papa'nın katılımıyla düzenlenecek son toplu törende kendisine eşlik etmesini istemesi, politik gücün ilk sırasının açıkça rencide edilmesi olarak algılanabilirdi, ancak sanıyorum ki, yazar, Castro'nun Küba'sıyla Birleşik Devletler Hükümeti arasında

1. Gabriel Molina, "Un Gabo para saborear", *Granma Internacional*, 9-VIII-2001.

2. Manuel Vázquez Montalbán, a.g.e., s. 561.

bir köprü kurma teşebbüsü sırasında Clinton'la iki kez görüşmüş olmasının kendisine kazandırdığı temsilcilik sıfatını, isteyerek ya da istemeyerek, sürdürüyordu. García Márquez, II. Jean Paul'ün önünde Castro'yla birlikteyken, sadece üçüncü papa gibi değildi, bu aynı zamanda bir işaretti."[3] Kolombiyalı, Castro'nun kararsızlıklarını ve melankolisini ilk kez fark ediyor değildi. Başka seferler, böyle bir şey olduğunda, her zaman onu teselli etmeyi dener ya da çöküşünü atlatması için ona herhangi bir fikir vermeye veya çare göstermeye çalışırdı. Bir seferinde, o anda ne yapmayı tercih edeceğini sorunca, Castro'nun buna yanıtı şu şekilde olmuş: "Sadece herhangi bir yol kavşağında avare gibi dolaşmak."[4]

Öte yandan, Gabo, Katalan gazeteci ve yazara verdiği röportajda belirttiği gibi, bu buluşmayı bir makaleyle ölümsüzleştirmek istemesine rağmen, o saatlerin ne anlam ifade ettiği hakkındaki düşüncelerini hiçbir zaman yazılı olarak dile getirmedi. Kolombiyalı başka etkinliklere de davet edildi, ancak "bağımsızlığını"[5] korumak için halka açık törenlerin dışında kalmayı tercih etti. Hepsini televizyondan takip etti ve birkaç gün sonra, iki lider arasında, görünüşteki uyumun ardında, belli bir uyuşmazlık olduğu kanaatine vardı. Fidel'e makaleyi yazacağını, ama bunu ikisinin arasında gerçekten ne geçtiğini öğrenmeden yapmayacağını söyledi. Gabo'nun kendi sözleriyle: "Fidel'in yanıtı, benden Kuzey Amerikalılarla ilgili kendisine bir iyilik yapmamı istemek oldu. Her şey yolunda giderse, öğrenmek istediğim şeyi bana söyleyeceğini belirtti. Bazı mesajları iletmekten ibaret olan iyiliği yaptım ve her şey yolunda gitti; ancak ona şöyle dediğimde, 'Pekâlâ şimdi söyle bakalım, Papa'yla aranızda ne geçti?', Fidel beni şu şekilde geçiştirdi: 'Ah! Başka bir gün sana anlatırım. Her halükârda senin düşündüğün gibi önemli bir şey değil.'"[6]

Fidel ve onun sırları. Her zamanki sinir bozucu durum. Mahrem dünyasının bir kısmı en yakın dostunun bile giremeyeceği dipsiz bir uçurumla kaplıdır. Kendi ifadesiyle, "ne şarkı söyleyen ne de dans eden az sayıdaki Kübalıdan biri olan"[7] lidere, Gabo'nun bu denli değer vermesinin nedenlerinden biri de belki budur. Şöyle

3. a.g.e., s. 567.

4. Fidel Castro, *My Early Years*, a.g.e., s. 25.

5. Jon Lee Anderson, a.g.e., s. 64.

6. a.g.e.

7. Gabriel García Márquez, Fidel Castro'nun *My Early Years* adlı kitabına yazdığı önsöz, a.g.e., s. 15.

açıklamalar yaptığında belki de onu düşünüyordur: "En çok hayranlık duyduğum erdem bir sırrı ölene dek saklama kapasitesidir."[8] Ve onu, hoyratlıklarına rağmen gerçekten sever, çünkü "sevememekten daha büyük bir insani felaket yoktur,"[9] diyor Gabo. Castro'ya sadakati sonuna kadar sürecek, zira bunu bizzat kendisi de belirtiyor: "Ben dostlarıyla birlikte gömülen insanlardanım."[10] Gerçekte, 2001 yazında "dostluğun sekizinci katına" yaptığı ziyarette, bu sadakatten ve liderle olan özel ilişkisinden yeterince bahsedildi. Gabriel Molina, "Tadımlık bir Gabo" başlıklı makalesinde, Augier'in evine giderken Gabo'ya nasıl eşlik ettiğini anlatıyor. Yol boyunca, Havana'nın merkezindeki birçok yerin berbat hali ya da şehri Doğu plajlarına bağlayan tünelin yenilenmesi gibi farklı konular hakkında konuştular. İnşaatın sürdüğü yıl boyunca oradan sadece diplomatik araçların, turist plakası taşıyanların ve otobüslerin geçişine izin veriliyordu. Bu durum, tünelin diğer tarafının neredeyse tamamen yalıtılması anlamına gelmişti, zira bu yeraltı geçidi şehirle bölge arasındaki yegâne bağlantıydı; ya da yolu çok fazla uzatan bir yolculuk yapmak gerekiyordu.

En sonunda, şairin evine vardıklarında, internette dolaşan ve sözde Gabo'nun, lenf kanseri yüzünden Los Angeles'ta bir hastaneye yatırılınca dünyaya veda maksadıyla yazdığı o sahte mektupla ilgili de şakalar yapıldı. Sohbete katılanların söylediğine göre, aldatmacanın en komiği, García Márquez'in sesini mükemmel taklit eden bir vantrilok, meşhur mektubu Arjantin radyosundan "seslendirince" yaşandı. O andan itibaren metin dünya basınına yayıldı, ta ki iyileşme sürecindeki yazar bizzat çıkıp böyle bir mektubu yalanlayana kadar. Bundan kısa bir süre sonra, Fidel o uzun konuşmalarından birini yaparken düşüp bayıldı. Gabo o sırada Los Angeles'taydı ve Miami'deki bir televizyon tarafından çekilmiş görüntüleri seyretti; bir yandan Castro'nun yere düşüşü, ağır çekimde, tekrar tekrar gösterilirken, diğer yandan da sunucu, bir süreden beri diktatörün hareketlerinde "belli bir yavaşlama" gözlendiğini dile getiriyordu. Kolombiyalı, dostunu görmek ve bu bayılmanın geçici bir şey olduğunu teyit etmek istedi. Hemen bir uçağa atlayıp Havana'ya geldi ve bir 4 Ağustos günü, Ulusal

8. "García Márquez: la soledad de la fama", a.g.e., s. 1.

9. a.g.e., s. 2.

10. García Márquez'in, Uluslararası Latin Amerika Sinema Festivali için bulunduğu Biarritz'de, 1995 yılının 29 Eylül Cuma günü gazeteye verdiği bir röportajla ilgili olarak, Fidel Castro hakkında *El País* gazetesinin uluslararası baskısına (2-X-1995) yaptığı açıklamalar.

Meclis'in oturumunun sona ermesinin ardından Komandante'yle görüştü. Sabahın dördüne kadar oturup olayın neden olduğu beklentiyle ilgili espriler yaptılar. Gabriel Molina makalesine şöyle devam ediyor: "Kendi gözleriyle doğruladı. Ertesi gün, Ana María'ya ve bana şöyle dedi: 'Fidel'in önünde daha uzun yıllar var.' Biz de buna karşılık şunu ekledik: 'Gabo'nun önünde daha uzun yıllar var.'"[11]

Gabo ve Fidel, işte bir dostluğun hikâyesi. Ölüm onları ayırana dek.

11. Gabriel Molina, "Un Gabo para saborear", a.g.e., s. 2.

Ek:

Artık şarkı söylemeyen kuğunun son çırpınışları

Kitap basım aşamasındayken, zaten kırılgan olan Küba'nın istikrarını daha da bozan bazı yeni olaylar yaşandı. 18 ve 21 Mart 2003 tarihleri arasında, neredeyse tamamı kendini Küba'nın, ama demokratik bir Küba'nın, ilerlemesine ve geleceğine adamış aydınlardan oluşan yetmiş dokuz barışçı muhalif tutuklandı. Bunların içinde "Sony marka bir kayıt cihazına"[1] sahip olmakla suçlananlar bile oldu. Düşünce suçlarından ötürü yirmi yıla varan hapis cezalarına çarptırıldılar. Kuğunun şarkısı, Irak Savaşı nedeniyle oluşan uluslararası kargaşadan istifade ederek bir kuyruk darbesine dönüşmekteydi. Olaydan kısa bir süre sonra, edebiyat, politika, sinema ve genel olarak sanat dünyasından yaklaşık üç yüz kişi, "Küba hükümetinden tüm muhaliflerin hemen serbest bırakılmasını" talep eden ve "barışçı muhalefete karşı baskıya son verilmesini"[2] isteyen açık bir mektubun altına imza attılar. Bunların arasında Mario Vargas Llosa, Günther Grass (militanca komünizmi benimsediğinden beri, devrimci "hareketleri" daima desteklemişti), Pedro Almodóvar, Ana Belén, Alfredo Bryce Echenique, Elizabeth Burgos, Jorge Edwards, Juan Goytisolo, Enrique Krauze, Claudio Magris, Javiar Marías, Antonio Muñoz Molina, Teodoro Petkoff ve Joaquín Sabina gibi çok dikkat çeken isimler bulunuyordu.

Savaş sona eriyordu ve müttefiklerin muzaffer ruhu liderlerinden birini, hâlâ baskı altında olan halkların bulunduğunu ve Kore gibi ülkelere müdahale ihtimalinin çok uzak olmadığını ima etme noktasına taşıdı. Basının dedikodu köşelerinde bir sonraki muhtemel hedef olarak çeşitli vesilelerle adı geçen ülkelerden biri de

1. Enrique Krauze, "Gabo en su laberinto", *El País*, 9-V-2003, s. 14.

2. "Represión en Cuba", *Cubaencuentro.com*, 2-V-2003, s. 1.

Küba oldu, ama her şey ince bir belirsizlik örtüsünün altında gerçekleşiyordu. Bütün bunlara Castro yönetimi açısından rahatsızlık verici bir durum daha eklendi: Birkaç gün içinde, birkaç uçak ve bazı gemiler ülkeden kaçmayı ve daha özgür topraklara yerleşmeyi arzulayan Kübalılar tarafından kaçırıldı. Bu gemilerden biri, yakıtı bitince Küba güvenlik güçleri tarafından yakalandı, kaçıran kişiler tutuklanıp çok hızlı bir biçimde yargılandıktan sonra ölüm cezasına çarptırıldılar ve cezaları infaz edildi; bütün bunlar bir hafta gibi rekor bir sürede gerçekleşti. 11 Nisan günü kurşuna dizildiler. Bunlardan üçü otuz yaşından küçük ve siyahtılar. En gençleri henüz yirmi yaşındaydı ve teknenin kaçırılması esnasında hiç kan dökülmemişti. Kısa bir süre önce, kurşuna dizilenlerden birinin annesinin televizyonda (Küba televizyonu değil) anlattığına göre, kendisini birkaç gün önce sabahın onunda arayıp oğlunun belli bir yere gömüldüğünü haber vermişlerdi. Hemen mezarlığa koşmuştu, ama cesedin kimliğini teşhis etmesine izin verilmemişti. "O kutunun içindeki benim oğlum muydu, yoksa orada bir köpeğin ölüsü mü vardı, bilmiyordum" dedi İspanyol Televizyonu'nun kameralarının önünde.

Beklendiği gibi, tepkiler gecikmedi. Mario Vargas Llosa'nın başkanlığını yaptığı ve üyeleri arasında Plinio Apuleyo Mendoza ve Carlos Alberto Montaner'in de bulunduğu Uluslararası Özgürlük Vakfı, yayınladığı "Küba hakkında manifesto"sunda şunu soruyordu: "Küba diktatörlüğü uluslararası sularda neden böylesine sert ve meydan okuyan bir biçimde davranmayı seçti? Çünkü burada söz konusu olan, özünde Kübalılara hiçbir özgürlük ya da özerklik hakkı tanımayan totaliter bir rejimdir ve tebasının tüm iradesinin sahibi ve efendisi olan diktatör, sivil toplumun, kontrolünden gitgide çıkan, artan hareketliliğini kaygıyla izliyordu. Castro açıkça bir ders vermek istedi. Muhalifleri cezalandırmak ve bütün toplumu sindirmek istedi. Her zaman yaptığı budur."[3] Ve sadece sözlü kınamalarla yetinmeyip, Küba'nın demokratik ülkelerdeki diplomatik varlığını azaltarak, Küba hükümetini bütün uluslararası örgütlerden atarak ve zamanında Güney Afrika'nın ırkçı rejimine karşı yapıldığı gibi köşeye sıkıştırarak eyleme geçme konusunda dünyadaki demokratları harekete geçirmeye çalıştı.

Daima Castro'nun tarafında yer almış solcu yazarlardan bazıları, bu vesileyle dayanışmanın da bir sınırı olduğuna ve bu sınırın en temel insan haklarını çiğnememek olduğuna kanaat getirdiler. Bu konuda en dikkat çekici örnek, 14 Nisan 2003 tarihli *El País*

3. http://www.fundacionfil.org/declaracion/cuba.html, 2-V-2003.

gazetesinde, "Benden buraya kadar" başlıklı kısa bir makale yayımlayan, 1998 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi José Saramago oldu. Sözleri bütün dünyayı dolaştı: "Bugünden itibaren Küba kendi yolunda ilerleyecek; ben burada kalıyorum. Muhalif düşünmek geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki bütün insan hakları bildirgelerinde görünmez mürekkeple yazılı bulunan ve bulunacak olan bir haktır. Muhalif düşünmek, insan bilincinin reddedilemez bir eylemidir." İşlenen suçlarla verilen cezaların orantısızlığından ve Havana'daki Amerika Göçmen Bürosu'yla Kübalılar arasında bir işbirliği olmadığından bahsediyor ve ekliyordu: "Şimdi sıra kurşuna dizmelere geldi. Bir uçak ya da bir gemi kaçırmak dünyanın her ülkesinde ağır bir biçimde cezalandırılan bir suçtur, ama kaçıran kişiler ölüme mahkûm edilmezler, özellikle de olayda can kaybı olmadığı göz önünde bulundurulunca. Küba bu üç adamı kurşuna dizerek hiçbir destansı savaş kazanmadı, ama benim güvenimi kaybetti, umutlarımı zedeledi, benim düşlerimi boşa çıkardı. Benden buraya kadar."[4]

Kendini aldatılmış hissedenlerden bir diğeri Eduardo Galeano oldu. "Küba acı çekiyor" başlıklı makalesi, tıpkı Saramago'nunki gibi, Küba basını tarafından çok sert bir biçimde eleştirildi. *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*'nın yazarı bu makalesinde, çöküşte olan ve "tepeden inen emirlere uymayı devrimci marifeti sayan"[5] bir iktidar modeliyle arasına sınır çeker. Hiçbir zaman ne "tek parti demokrasisine", ne de "her şeye muktedir piyasanın alternatifi" olarak her şeye muktedir devlet fikrine inandığını; devrimin, "başından beri itici gücü olan kendiliğindenlik ve tazelik rüzgârını" giderek yitirdiğini; "sosyalizme ihanet" anlamına gelen "polis devletlerine dönüşmüş komünist devletler felaketinin" varlığını ve demokratik açılımın Küba açısından olmazsa olmazlığını; ama "yeni demokratik alanlar açan ve ihtiyaç duydukları özgürlükleri elde edenlerin, dışarıdan kimse burnunu sokmadan"[6] yine Kübalılar olmaları gerektiğini ifade etti.

Bu aydınlar üzerindeki baskı öylesine ağır oldu ki, Galeano örneğinde, birkaç gün sonra bir düzeltme geldi. Ne var ki, Saramago çoktan kararını vermişti, geri adım atmadı. *Granma*, *La Jiribilla*, *Tiempo 21*, vb gazetelerin makaleleri, daha önce alıntıladığımız

4. http://www.lainsignia.org/2003/abril/ibe_036.htm.

5. Heinz Dieterich Steffan tarafından, Küba'nın Las Tunas eyaletinde çıkan *Tiempo21* gazetesinde alıntılandı ve yorumlandı, 2-V-2003, Fikir eki s. 1.

6. a.g.m.

Steffan'ın makalesinde olduğu gibi, ona karşı saldırıya geçtiler. 23 Nisan'daki Kitap Günü'nde Granada'da düzenlenen bir törende Portekizli yazarla karşılaştık. Kültür merkezinin açılışı tamamlandıktan sonra, baş başa yaptığımız bir sohbette bize, bütün olanlardan ötürü büyük bir hayal kırıklığı hissettiğini, zira devrime her zaman sadık kaldığını ve kalmaya devam edeceğini, ama kendi kendine ihanet etmekte olanın devrimin kendisi olduğunu, artık eskisi gibi olmadığını ve bu yüzden de, ona, eskiden olduğu gibi, destek vermeyi sürdüremeyeceğini söyledi.

Kübalıların tepkileri sadece şahıslara yönelik olmadı. 20 Nisan tarihli *El País*, üst düzey politikacıların ve Kübalı grupların, iktidar gücünü aşırı kullanmayı lanetleyen uluslararası yaygara karşısında kendilerini savundukları açıklamaları derleyecekti. Küba Dışişleri Bakanı Felipe Pérez Roque, infazların ve kitlesel tutuklamaların üzüntü verici ancak kaçınılmaz önlemler olduğunu söylemekte hiç tereddüt etmiyordu. Ve "Birleşik Devletler'le bir göçmen krizine sebebiyet verebilecek" ve silahlı müdahale için mükemmel bir bahane teşkil edebilecek "uçak ve gemi kaçırma –bu aylar boyunca yedi tane– eylemlerinde görülen hassas artış"tan kaynaklanan "özel durumdan ötürü"[7] ölüm cezasını haklı buluyordu. Aynı şekilde, aralarında Miguel Barnet, Leo Brower, Roberto Fernández Retamar, Julio García Espinosa, Eusebio Leal, Senel Paz, Silvio Rodríguez ve Cintio Vitier'in de bulunduğu yirmi yedi Kübalı aydın, 19 Nisan tarihinde, "Uzaktaki dostlara Havana'dan mesaj" başlıklı bir mektubun altına imza attılar; mektupta, son günlerde özellikle yanlış bilgilendirilmiş "yakın dostların" ürünü olan Küba'ya yönelik karalayıcı açıklamalardan duydukları üzüntüyü dile getirip bu kişilerin söz konusu tavırlarıyla, istemeden de olsa, Birleşik Devletler'in adaya bir müdahalesini kışkırtabileceklerini belirttiler. "Bizim küçük ülkemiz" diye vurgulanıyordu metinde, "bugün, daha önce hiç olmadığı kadar, faşist bir diktatörlüğü dünya çapında dayatma niyeti taşıyan süper gücün tehdidi altındadır. Küba kendini savunmak için, elbette ki hiç arzulamadığı sert önlemleri almaya mecbur kalmıştır. Onu yargılarken bu önlemlerin gerçek bağlamlarının dışında değerlendirilmemesi gerekir."[8] Ve kandırılmış komünist dostlarının dayanışma ruhunu yeniden uyandırmak için, Miami'deki Kübalıların "Bugün Irak, yarın Küba" haykırışlarına dikkat çekerler.

7. http://www.cubaliberal.org/04_04_21-a.htm, s. 1.

8. a.g.m.

Küba liderinin Kolombiyalı Nobelliyle olan ilişkisini iyi bilen bizler, o uzun ay boyunca kendimize şu soruyu soruyorduk: García Márquez nerede? Neden ortaya çıkıp dostunu savunmuyor? Ya da, ölüm cezasına hep karşı olduğuna göre, infazları neden kınamıyor? Hepsi bir yana, yirmi yedi aydının, tekrar Küba'yı desteklesinler diye eski dostlara hitaben yazdıkları mektubunu neden imzalamadı? Kolombiyalı'nın, Kübalı aydınların Castro yanlısı mektubunun altına imzasını eklemesinden birkaç gün önce, bir şeyleri açıklığa kavuşturma umudumuzu yitirmek üzereydik ki, Susan Sontag imdadımıza yetişti. Birleşik Devletler vatandaşı yazar, nisan ayı sonlarında XVI. Bogota Kitap Fuarı'na davet edildi ve kendisini çılgınca alkışlayan binlerce insanın önünde "Kriz dönemlerinde aydın" konulu bir konuşma yaptı. Orada, aydınların "topyekûn bir grup ya da sınıf"[9] olarak kabul edilemeyeceklerini belirttikten sonra, onların ifade özgürlüğünün baskıyla karşılaştığı durumlarda sessiz kalamayacaklarını söyledi. O sırada Gabo'nun toprağında bulunduğundan ve son olaylar karşısındaki sessizliği kendisini de şaşırttığından, ekledi: "Gabriel García Márquez'in burada çok sevildiğini ve kitaplarının çok okunduğunu biliyorum; o bu ülkenin büyük bir yazarı ve kendisine büyük hayranlık duyuyorum, ancak Küba rejiminin son yaptıkları karşısında sesini çıkarmaması affedilemez." Ve onun tutumunu Saramago'nunkiyle kıyasladı: "Ben Küba'yı Birleşik Devletler karşısında destekledim, ama kısa bir süre sonra Castro'nun niyetinin farkına vardım. Şimdi, hâlâ komünist olduğunu söyleyen José Saramago'nun da Küba'da yaşanan canavarlığa karşı çıktığını gördüm. Ama kendime soruyorum: Gabriel García Márquez ne diyecek? Korkarım ki sorumun yanıtı şu olacak: Hiçbir şey söylemeyecek. Büyük bir yazar olarak ortaya çıkma mecburiyeti olduğunu düşünüyorum. Konuşmadığı için onu mazur göremiyorum."[10]

Bu açıklama talebi karşısında, Gabo sessizliğini koruyamazdı. Nitekim ertesi gün, Bogota gazetesi *El Tiempo*'ya, Küba'daki durumla ilgili olarak harcadığı çabaları ortaya koyarak, ama soruna derinlemesine girmeden, kendini savunan bazı açıklamalar yaptı: "Yirmi yıldan uzun zamandır, mutlak bir sessizlik içinde, Küba'dan çıkmalarına yardım ettiğim tutukluların, muhaliflerin ve işbirlikçilerin sayısını ben bile tam olarak hesaplayamam. Onların birçoğu bunu bilmez ve bilenler de benim vicdanımın rahat olmasına ye-

9. *El País*, 30-IV-2003, s. 36.

10. a.g.m., s. 36.

ter." Devamında, üç Kübalının kurşuna dizilmelerine değinirken, Küba'nın o günkü çıkarlarına ters düşmemek için soyut ve genel bir ifadeyle yetinecekti: "Ölüm cezasına gelince, özel sohbetlerde ve herkesin içinde kendimi bildim bileli hep söylediklerime ekleyecek hiçbir şeyim yok: Nerede, hangi nedenle ve hangi şartlar altında olursa olsun buna karşıyım. Daha fazla bir şey söylemeyeceğim, zira ilke olarak, böylesine övgüye layık ve saygıdeğer –bu sefer olduğu gibi– bir kişiden bile gelseler, gereksiz ya da kışkırtıcı sorulara yanıt vermiyorum."[11]

Gabo'nun yanıtı, tahmin edileceği gibi, yeni Küba *davası* hakkında daha önce fikir yürütmüş olanların birçoğunu tatmin etmedi. Enrique Krauze, 9 Mayıs tarihli *El País*'in görüşler sayfasında, "Labirentindeki Gabo" başlıklı bir makale yayınladı. İyi bildiğimiz dostluğun tarihine yetmişlerden itibaren kabaca değindikten sonra, "Fidel'e sadakatin" nasıl açıklanacağını kendine soruyordu. Ve şöyle diyordu:

> 1996 yılında Kolombiya'da düzenlenen bir gazetecilik seminerinde, García Márquez şunları söyledi: "Fidel bu dünyada en çok sevdiğim insanlardan biridir." Oradan birisi, "Bir diktatör" deyince, yazar bunu, demokratik olmanın yegâne biçimi seçimler değildir, diye yanıtladı. Hemen ardından, Venezuelalı bir gazeteci neden Castro'nun fahri danışmanı gibi hareket ettiğini sordu. "Çünkü o benim dostum", dedi García Márquez ve insanın dostları için her şeyi yapması gerektiğini ekledi.[12]

Daha sonra Gabo'nun, gazetecinin röportajının son virgülüne kadar doğru olması gerektiğini söylediği bir cümlesini aktarıp tekrar soruyordu: "García Márquez, Küba gerçekliğiyle ilgili imtiyazlı bilgiye sahip olmasına rağmen, onun üstünü örtmeye yönelik şahsi çabalarını, bu gazeteci ahlakı bildirisiyle nasıl bağdaştırıyor?" Oysaki "hayatının sonbaharında ve şöhretin doruğundayken Fidel Castro'dan uzaklaşıp saygınlığını Küba'daki özgürlük, demokrasi ve insan haklarının hizmetine sunsa, ne kadar şiirsel bir adalet eylemi olurdu."[13]

Mario Vargas Llosa'nın, yapılan açıklamalara ve Gabo'nun Fidel'le devrime karşı tutumuna yönelik eleştirileri çok daha sert

11. a.g.m.

12. Enrique Krauze, a.g.m., s. 14.

13. a.g.m.

oldu. Vargas, aynı Kolombiya sahnesinde ve Nobelli'nin Sontag'a yanıtını öğrenir öğrenmez, García Márquez için şöyle dedi: "Fidel Castro'nun kurtizan bir yazarıdır; diktatörlük onu entelektüel alanda yalancı şahit olarak kullanır; Küba diktatörlüğünün işlediği tüm insan hakları ihlalleriyle, bazı siyasi mahkûmların özgürlüğünü, gizlice, sağladığını söyleyerek, bugüne kadar gayet barışık bir biçimde yaşamıştır. Fidel Castro'nun kurtizanlarına ve dostlarına zaman zaman bazı siyasi mahkûmları hediye ettiği hiç kimse için bir sır değildir. Bu onun vicdanını temizler. Ama benim için iğrenç bir sinizmin ilanından başka bir şey değildir. Her yazar olduğu gibidir ve bu tür davranışları bilinçli olarak yüklenir. García Márquez'in, bu sistematik ve sofuca görünen bağlılığını ahlaki ve medeni terimlerle açıkladığı bir makalesini ya da bir denemesini asla okumadım, zira entelektüel açıdan bunu açıklamak zorundadır, ama şu ana dek yapmamıştır ve yapacağından da kuşkuluyum."[14] En sonunda ve dehşetli sözlerine bir son olarak, Gabo hakkında şu düşüncelerini dile getirdi: "Fidel Castro'yla birlikte görünmenin dışında Küba'ya ne için gittiğini bilmiyorum; belki de rejimin sahip çıktığı ünlü bir yazarı olduğunu göstermek istiyordur."[15]

Lirik şiir ve artık şarkı söylemeyen ada kuğusu için kötü zamanlar. Ölümcül yaralarıyla, sadece çırpınıyor, tıpkı can çekişen bir balık gibi. Nereye kadar?

14. "Vargas Llosa critica a Gabo" (Vargas Llosa Gabo'yu eleştiriyor), *El Tiempo.com*, 2-V-2003, Kültür bölümü, s. 1.

15. a.g.m.

Kaynakça

ABELLARD, Alain, "Trois plaintes contre Fidel Castro ont été déposées auprès des tribunaux français", *Le Monde*, 8-I-1999.

— "Un témoin renforce la plainte contre Fidel Castro pour trafic de drogue", *Le Monde*, 23-I-1999.

— "Affaire Carlos: Un témoin met en cause Fidel Castro", *Le Monde*, 31-I/1-II-1999.

ALAPE, Arturo, *De los recuerdos de Fidel Castro: El Bogotazo y Hemingway*, Editora Política, Havana, 1984.

ALBERTO, Eliseo, *Informe contra mí mismo*, Alfaguara, Madrid, 1997.

ALEGRÍA, Fernando, *Literatura y revolución*, Colección Popular, Mexico,1970.

ALONSO, Odilo, *Prisionero de Fidel Castro. Historia de un español que sufrió durante 18 años las cárceles de Cuba*, Noesis, Madrid, 1998.

ÁLVAREZ CUARTERO, Izaskun, "Relaciones entre el Estado y la Iglesia católica en Cuba (1952-1961)", *Hispana Sacra* 47: 67-94 (1995).

ARENAS, Reinaldo, *Antes que anochezca*, RBA, Barselona, 1994.

— *Necesidad de libertad*, Universal, Miami, 2001.

ARENAS, Reinaldo, y CAMACHO, Jorge, *Un plebiscito a Fidel Castro*, Betania, Madrid, 1990.

ARRABAL, Fernando, *"1984": Carta a Fidel Castro*, Diana, Mexico, 1984.

AUGIER, Ángel, "García Márquez en La Habana", *Küba Yazarlar ve Sanatçılar Birliği Bülteni*, yıl I, 17: 1-4 (10-IX-1970), Havana.

— "Gabo en la octava planta de la amistad", *Granma Interna-*

cional, 28-VIII-2001, <http://www.granma.co.cu/frances/agosto4/35 gabo-f.html>.
AZUETA, Miguel, "Carlos Franqui: retrato sin justificación", *Camp de l'Arpa* 83: 54-57 (1981).

BAROVICK, Hariet, y THOMPSON, Mark, "What can a kid decide?", *Time Magazine*, 1-V 2000, s. 28.
BEER, Patrice de, "Un lourd échec pour la communauté cubaine de Miami", *Le Monde*, 25-IV-2000, s. 2.
BERNARD, Jorge L., y POLA, Juan A., *Quiénes escriben en Cuba. Responden los narradores*, Letras Cubanas, Havana, 1985.
BONASSO, Miguel, "Rodolfo Walsh y el espionaje popular", *Siempre* 1804:36-37 (I-1988).
BOSCHETTI, Anna, *Sartre et les temps modernes*, Minuit, Paris, 1985.
BRYCE ECHENIQUE, Alfredo, *Permiso para vivir. Antimemorias*, Peisa, Lima, 1994.

CABRERA, Miguel, "Heberto Padilla: el poeta de la prosodia", *Nueva Estafeta* 36(11): 117-119 (1981).
CABRERA INFANTE, Guillermo, "El niño prodigio", *El País*, 22-II-2000,
<http://www.analitica.com/va/hispanica/fuentes/6530484.asp>.
CAMACHO DELGADO, José Manuel, *Césares, tiranos y santos en "El otoño del patriarca". La falsa biografía del guerrero*, Diputación Provincial, Sevilla, 1997.
CAROIT, Jean-Michel, "Fidel Castro fête simplement les 40 ans de son arrivée au pouvoir", *Le Monde*, 3/4-I-1999.
— "Réquisitoires sévères contre les 'quatre' dissidents cubains", *Le Monde*, 6-III-1999, s. 5.
— "La répression politique à Cuba de nouveau condamnée aux Nations Unies", *Le Monde*, 25/26-IV-1999, s. 6.
CASAL, Lourdes, *El caso Padilla. Literatura y revolución en Cuba. Documentos*, Nueva Atlántida, New York, 1971.
CASTAÑEDA, Jorge, *La vida en rojo. Una biografía del Che Guevara*, Alfaguara, Mexico, 1997.
— "Una revolución cultural", *El País*, 14-I-1999, s. 10.
CASTELLAÑOS, Orlando, "García Márquez en dos partes", *Prisma del Meridiano* 80(3435): 12-15 ve 28-31 (1976).
CASTRO, Fidel, *La revolución cubana*, Era, Mexico, 1972.
— *Informe Central. Primer Congreso del Partido Comunista de*

Cuba, Ed. Del Departamento de Orientación Revolucionaria del Comité Central del Partido Comunista de Cuba, Havana, 1975.

CASTRO, Fidel, *Angola. Girón africano*, Ed. de Ciencias Sociales, Havana, 1976.

— *XXXIV Periodo de Sesiones de la Asamblea General de la Organización de las Naciones Unidas*, Ed. de Ciencias Sociales, Küba, 1979.

— *Informe Central. Segundo Congreso del Partido Comunista de Cuba*, Ed.Política, Havana, 1980.

— *El dilema de la deuda externa y el nuevo orden económico internacional como única alternativa verdadera*, Ed. Política, Havana, 1985.

— *Informe Central. Tercer Congreso del Partido Comunista de Cuba*, Ed. Política, Havana, 1986.

— *My Early Years*, Prólogo de Gabriel García Márquez, Melbourne ve New York, 1998.

— "La novela de sus recuerdos", *Cambio.com*, 7-X-2002, <http//66.220.28.29/calle22/portada/articulos/79/>.

CASUSO, Teresa, *Cuba and Castro*, Random House, New York, 1961.

CEBRIÁN, Juan Luis, *Retrato de Gabriel García Márquez*, Galaxia Gutenberg, Barselona, 1997.

CLARK, Juan, *Mito y realidad. Testimonios de un pueblo*, Saeta, Miami, 1992.

CLAVEL, André, "Bolívar: chronique d'une mort annoncée", *L'événement du jeudi*, 26-IV/2-V-1990, s. 104-105.

CLERC, Jean-Pierre, *Les quatre saisons de Fidel Castro*. Biographie, Seuil, Paris, 1996.

CLYTUS, John, y RIEKER, Jane, *Mi vida en rojo. El primer relato completo de la vida de un negro norteamericano en la Cuba de Castro*, Diana, Mexico, 1970.

COLLAZOS, Óscar, *Gabriel García Márquez. La soledad y la gloria*, Plaza y Janés, Barselona, 1983.

COLLAZOS, Óscar; CORTÁZAR, Julio, ve VARGAS LLOSA, Mario, *Literatura en la revolución y revolución en la literatura*, Siglo XXI, Mexico, 1977.

COMÍN, Alfonso, *Cuba: entre el silencio y la utopía*, Laia, Barselona, 1979.

CONDE, Alfredo, *Una conversación en La Habana*, El País-Aguilar, Madrid, 1989.

CONTE AGÜERO, Luis, *Fidel Castro. Psiquiatra y político*, Jus, Mexico, 1968.
CORNILLIE, Bert, *Revolución y legitimidad. Análisis de las prácticas periodísticas de la UNEAC (1966-1971)*, Lovaina, 1997.
CORTÁZAR, Julio, *La vuelta al día en 80 mundos*, Siglo XXI, Madrid, 1984.
— "Carta a Haydée Santamaría", *Obra crítica/3*, Alfaguara, Madrid, 1994, s. 45-54.
CHE GUEVARA, Ernesto, *El diario del Che en Bolivia*, Siglo XXI, Mexico, 1998.

DAY, Anthony, ve MILLER, Marjorie, "Gabo Talks", *Los Angeles Times*, 2-IX-1990, s. 10.
DELCAS, Marie, "Gabriel García Márquez, propriétaire de Cambio", *Le Monde*, 28-I-1999.
DÍAZ, Jesús, *Dime algo sobre Cuba*, Espasa Calpe, Madrid, 1998.
— "Cuba rota", *El País*, 31-I-2000, <http://www.analitica.com/va/hispanica/fuentes/9715146.asp>.
DÍAZ MARTÍNEZ, Manuel, "El caso Padilla: Crimen y castigo (Recuerdos de un condenado)", *Encuentro de la Cultura Cubana* 4-5: 88-96 (1997).
DONOSO, José, *Historia personal del boom*, Alfaguara, Madrid, 1999.

EDWARDS, Jorge, *Persona non grata*, Plaza y Janés, Barselona, 1985.
EICTV, Fundación del Nuevo Cine Latinoamericano, Havana, 2002.
"Entrevista con Gabriel García Márquez", *Playboy*, III-1983, s. 15-26.

FERNÁNDEZ RETAMAR, Roberto, *Calibán y otros ensayos. Nuestra América y el mundo*, Ed. Arte y Literatura, Havana, 1979.
— "El amor, casi el amor, toda la vida", *Casa de las Américas* 155-156: 191-193 (1985).
— "Sobre una primera lectura de *Cien años de soledad* —y otra lectura", *Casa de las Américas* 209: 89-92 (1997).
FOGEL, Jean-François, ve ROSENTHAL, Bertrand, *Fin de siècle à La Havane. Les secrets du pouvoir cubain*, Seuil, Paris, 1993.
FRANQUI, Carlos, *Cuba: el libro de los doce*, ERA, Mexico, 1977.

— *Camilo Cienfuegos*, Seix Barral, Madrid, 2001.
FUENTES, Carlos, "The Elian Show", *El País*, 26-IV-2000, <http://www.analitica.com/va/hispanica/fuentes/8588773.asp>.
FUENTES, Norberto, *Hemingway en Cuba*, Letras Cubanas, Havana, 1984.
— *Dulces guerreros cubanos*, Seix Barral, Barselona, 2000.
— *Narcotráfico y tareas revolucionarias. El concepto cubano*, Universal, Miami, 2002.
— "Espiando a García Márquez", *Diario 16*, 13-III-2001.
Fundación del Nuevo Cine Latinoamericano, Havana, 2002.

GALEANO, Eduardo, *Las venas abiertas de América Latina*, Siglo XXI, Madrid, 2000.
GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel, *Chile, el golpe y los gringos*, Editorial Latina, Bogota, 1974.
— *El general en su laberinto*, La Oveja Negra, Bogota, 1989.
— *Notas de Prensa (1980-1984)*, Mondadori, Madrid, 1991.
— *Obra Periodística 1: Textos costeños (1948-1952)*, Mondadori, Madrid, 1991.
— *Obra Periodística 2: Entre cachacos (1954-1955)*, Mondadori, Madrid, 1992.
— *Obra Periodística 3: De Europa y América (1955-1960)*, Mondadori, Madrid, 1992.
— *El otoño del patriarca*, RBA, Barselona, 1995.
— *Obra Periodística 4: Por la libre (1974-1995)*, Mondadori, Madrid, 1999.
— *Obra Periodística 5: Notas de Prensa (1961-1984)*, Mondadori, Madrid, 1999.
— *Vivir para contarla*, Mondadori, Barselona, 2002.
— "Náufrago en tierra firme", *El País*, 19-III-2000 <http://64.21.33.164/CNews/y00/mar00/2002.htm>.
— "¿Qué ha significado para ti la Revolución Cubana?", *Casa de las Américas* 112: 28 (1979).
GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel, ve VARGAS LLOSA, Mario, *Diálogo sobre la novela latinoamericana*, Perú Andino, Lima, 1988.
"García Márquez: La soledad de la fama", *El Tiempo.com*, 18-XII-2002.
GARCIN, Jérôme, "García Márquez: l'automne d'un stalinien", *L'événement du jeudi*, 26 IV/2-V-1990, s. 102-104.
GOYTISOLO, Juan, "El gato negro que atravesó nuestras oficinas de la Rue de Bièvre", *Quimera* 29: 12-25 (1983).

GRANDE, Félix, "Imaginaciones", *Cuadernos Hispanoamericanos* 504: 139-142 (1992).
GUARDIA, Ileana de la, *Le Nom de mon père*, Denoël, Paris, 2001.

JAMES, Daniel, *Cuba, el primer satélite soviético en América*, Libreros Mexicanos Unidos, Mexico, 1962.

KALFON, Pierre, *Che. Ernesto Guevara, una leyenda de nuestro siglo*, Plaza y Janés, Barselona, 1997.
KAUFFMANN, Sylvie, "Les États-Unis intensifient leurs relations avec Cuba malgré l'embargo en vigueur", *Le Monde*, 18/19-VII-1999, s. 3.
— "Les États-Unis se prononcent pour le rapatriement du petit naufragé cubain vers La Havane", *Le Monde*, 7-I-2000, s. 3.
LAGOBRUN, Victor, "Ochoa: un "procès de Moscou" à La Havane", *Le Monde*, 3/4-I-1999, s. 5.
LAMORE, Jean, *Cuba, ¿Qué Sé?*, Ed. Oikos-tau, Barselona, 1971.
LANGUEPIN, Olivier, *Cuba. La faillite d'une utopie*, Gallimard, Paris, 1999.
LEANTE, César, *Calembour*, Pliegos, Madrid, 1988.
— *Fidel Castro: el fin de un mito*, Pliegos, Madrid, 1991.
— *Gabriel García Márquez, el hechicero*, Pliegos, Madrid, 1996.
— *Revive, historia. Anatomía del castrismo*, Biblioteca Nueva, Madrid, 1999.
— *Volviendo la mirada*, Pliegos, Madrid, 2001.
— "La noche de Lino Novás Calvo", *Cuadernos Hispanoamericanos* 524:131-135 (1994).
— "Fidel Castro y los niños", *El País*, 25-III-2000, <http://www.chez.com/jpquin/fidenino.html>.
LEE ANDERSON, Jon, "El poder de Gabo", *Semana*, 4-X-1999, s. 46-66.
LIE, Nadia, "Casa de las Américas y el discurso sobre el intelectual (1960-1971)", *Cuadernos Americanos* 29(5): 186-199 (1991).
— "Las malas memorias de Heberto Padilla", en P. Collard [I. Jongbloet, M. E. Ocampo y Vilas'ın işbirliğiyle], *La memoria histórica en las letras hispánicas contemporáneas. Simposio Internacional. Amberes, 14/19-XI-1994*, Col. Romanica Gandensia, Librairie Droz, S. A., Cenevre, 1996, s. 187-206.
LINARD, André, *Cuba. Réformer la révolution*, Grip, Brüksel, 1999.
LUZÓN BENEDITO, José Luis, *Cuba*, Anaya, Madrid, 1988.

MAC CAUGHAN, Edward J., *Reinventando la revolución. La renovación del discurso de la izquierda en Cuba y México*, Siglo XXI, Mexico, 1999.

MARQUÉS, Bernardo, "García Márquez: Pasado y presente de una obra", *Alternativa* 93: 6-7 (9/16-VIII-1976).

MARTÍNEZ PÉREZ, Liliana, *Intelectuales y poder político en Cuba. La "intelectualidad de la ruptura" y el "proceso de rectificación"*, Mexico, 1992.

MASETTI, Jorge, *El furor y el delirio. Itinerario de un hijo de la Revolución Cubana*, Tusquets, Barselona, 1999.

MASSO, Jorge Luis, *Cuba R.S.S.*, Casablanca Printing Corp., Miami, 1964.

MATOS, Huber, *Cómo llegó la noche*, Tusquets, Barselona, 2002.

MENDOZA, Plinio Apuleyo, *El caso perdido. La llama y el hielo*, Planeta/Seix Barral, Bogota, 1984.

— *El olor de la guayaba*, Mondadori, Barselona, 1994.

MINÀ, Gianni, *Un encuentro con Fidel.* Entrevista realizada por Gianni Minà, Oficina de Publicaciones del Consejo de Estado, Havana, 1988.

— *Habla Fidel*, Edivisión Compañía, Mexico, 1988.

MINOCUR, Marcos, "La burguesía azucarera cubana. Estructura capitalista y definición política en la conyuntura insurreccional de 1952-1959", *Hispana Social* 11: 83-96 (1991).

MOLINA, Gabriel, "Un Gabo para saborear", *Granma Internacional*, 9-VIII-2001, <http://www.granma.cu/frances/agosto1/32 gabo -f.html>.

MOLINA, Gerardo, "Con Gabriel García Márquez en Cuba", *El Espectador*, 13-II-1980.

MORENO FRAGINALS, Manuel, "Naufragio de un Nobel", *El País*, 29-III-2000, <http://64.21.33.164/Cnews/y00/mar00/2908.htm>.

OBERHELMAN, Harley Dean, *Gabriel García Márquez. A study of its short fiction*, Twayne Publishers, Boston, 1992.

— *García Márquez and Cuba: a study of its presence in his fiction, journalism and cinema*, York Press, Fredericton (Kanada), 1995.

OPPENHEIMER, Andrés, *La hora final de Castro. La historia secreta detrás de la inminente caída del comunismo en Cuba*, Javier Vergara, Buenos Aires, 1992.

OTERO, Lisandro, *Disidencia y coincidencias en Cuba*, José Martí, Havana, 1984.

PADILLA, Heberto, *Fuera del juego. Edición conmemorativa 1968-1998*, Universal, Miami, 1998.
PADGETT, Tim (e.a.), "The Elian grab", *Time Magazine*, 1-V-2000, s. 20-27.
— "The raid in replay", *Time Magazine*, 8-V-2000, s. 40-42.
PALENCIA ROTH, Michael, *Gabriel García Márquez. La línea, el círculo y la metamorfosis del mito*, Gredos, Madrid, 1983.
Perfil histórico de las letras cubanas desde los orígenes hasta 1898, Letras Cubanas, Havana, 1983.
PETKOFF, Teodoro, "Los tiempos de la izquierda"; *Cambio.com*, 7-X-2002, <http://66.220.28.29/calle22/portada/articulos/81/>.
PETUSHKOV, Ivan, *La república de Cuba. 25 años de lucha y creación*, Ed. de la APN, Mexico, tarih yok.
PINO, Domingo del, "Cubanos en Etiopía: Operación García Márquez", El Viejo Topo 20: 28-32 (1978).
PLAZA, Galvarino, "El miedo como realidad textual: en mi jardín pastan los héroes", *Nueva Estafeta* 36: 73-74 (1981).

QUIMERA, Rita Virginia, "Donde no hay furia y desgarro, no hay literatura", *Quimera* 17: 19-23 (1982).
QUIROGA CLÉRIGO, Manuel, "Heberto Padilla: los héroes pueden pastar tranquilos", *Cuadernos Hispanoamericanos* 406: 171-173 (1984).

RAMÍREZ, Sergio, "Nada llega a perderse", *Cambio.com*, 16-X-2002, <http://66.220.28.29/calle22/portada/articulos/75/>.
RENTERÍA, Alfonso, *García Márquez habla de García Márquez*, Rentería Editores, Bogota, 1979.
RÍOS, Alejandro, ve MARTÍNEZ, Raúl Víctor, "Conversando con el hombre de Macondo", *Lea* 1: 2-8 (1980).
RIVERO, Raúl, "La vie "inventée" des Cubains de la rue", *Le Monde*, 3/4-I-1999.
RODRÍGUEZ, Félix I., *Guerrero de las sombras*, Lasser Press, Mexico, 1991.
RUBERT DE VENTOS, Xavier, "Gabriel García Márquez. Independencia nacional e integración", *Claves de Razón Práctica* 7: 46-50 (1990).
RUIZ FERNÁNDEZ, Teófilo, "La larga marcha de la Revolución Cubana", *Tiempo de Historia* 25: 4-25.

SALDÍVAR, Dasso, *El viaje a la semilla*, Alfaguara, Madrid, 1997.

SANTOS CALDERÓN, Enrique, "Las duras y las maduras de una larga amistad", *Cambio.com*, 12-X-2002, <http://www.cambio.com.co/calle22/portada>.
SARRET, Josep, "Los días que, uno tras otro, son la vida", *El Espectador. Magazín Dominical*, 12-VIII-1979.
SHEARMAN, Peter, *The Soviet Union and Cuba*, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1987.
SKIERKA, Volker, Fidel. *La biografía definitiva del líder cubano*, Martínez Roca, Barselona, 2002.
SORELA, Pedro, *El otro García Márquez. Los años difíciles*, Oveja Negra, Bogota, 1988.
SWANSON, Philip, *¿Cómo leer a Gabriel García Márquez?*, Júcar, Madrid, 1991.

TAIBO II, Paco Ignacio, *Ernesto Guevara, también conocido como el Che*, Planeta Bolsillo, Mexico, 1998.
TIMERMAN, Jacobo, *Cuba hoy, y después. ¿Es posible la vida sin Fidel?*, Muchnik, Barselona, 1990.
TRENTO, Angelo, *Castro et la révolution cubaine*, Casterman/Giunti, Floransa, 1998.

ULACIA, Manuel, "El castrismo en México", *Cuadernos Hispanoamericanos* 501: 128-131 (1992).

VALLADARES, Armando, *Prisionero de Castro. La patética voz de un gran poeta encarcelado*, Planeta, Barselona, 1982.
VALENZUELA, Lídice, *Realidad y nostalgia de García Márquez*, Colección Pablo, Havana, 1989.
VANDEPITTE, Marc, *De gok van Fidel. Cuba tussen socialisme en kapitalisme?*, EPO, Berchem (Belçika), 1998.
VARANINI, Francesco, *Viaje literario por América Latina*, El Acantilado, Barselona, 2000.
VARGAS LLOSA, Álvaro, *El exilio indomable. Historia de la disidencia cubana en el destierro*, Espasa Calpe, Madrid, 1998.
VARGAS LLOSA, Mario, *García Márquez: historia de un deicidio*, Monte Ávila, Barselona, 1971.
— "Vida y miserias de Elián", *El País*, 30-IV-2000, <http://www.caretas.com.pe/2000/1617/columnas/mvll.phtml>.
VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel, *Y Dios entró en La Habana*, El País/Aguilar, Madrid, 1998.
VEGA, Bernardo, *La agenda pendiente. Reformas, geopolítica y*

frustración. Artículos y conferencias. 1990-1995, Fundación Cultural Dominicana, Santo Domingo (Dominik Cumhuriyeti), 1996.

VERDECIA, Carlos, ve PADILLA, Heberto, *La mala memoria. Conversación con Heberto Padilla*, Kosmos, Kosta Rika, 1992.

VERDÈS-LEROUX, Jeaninne, *La lune et le caudillo. Le rêve des intellectuels et le régime cubain (1959-1971)*, Gallimard, Paris, 1989.

VICENT, Mauricio, "Cuba, 1959. Las fotos secretas de la revolución", *El País Semanal*, 20-XII-1998, s. 32-44.

— "Jour de détente entre Washington et La Havane à propos d'Elián", *Le Monde*, 25-IV-2000, s. 2.

Çeşitli yazarlar, "El caso Padilla. Documentos", *Libre* (IX/XI-1971).

— *Antes del asalto al Moncada*, UNEAC, Havana, 1979.

— *Gabriel García Márquez*, Taurus, Madrid, 1981.

— *La política exterior de la Cuba socialista*, Progreso, Moskova, 1982.

— *Causa 1/89. Fin de la Conexión cubana*, José Martí, Havana, 1989.

— *Cuba despierta. Seminario: Cuba y la Unión Europea*, Manuel Soriano, Madrid, 1996.

— *Desde Cuba con valor*, Pliegos, Madrid, 1997.

— *Cuba, la patria es de todos. Voces de la disidencia cubana*, Federico Campbell y Ed. del Milenio, Mexico, 1998.

— *Les événements dans Le Monde. 1959. Castro prend le pouvoir*, Seuil, Paris, 1999.

— "García Márquez. El colombiano del siglo", *Lecturas Dominicales*, 24-X-1999.

— *Cien años de historia de Cuba (1898-1998)*, Verbum, Madrid, 2000.

DK DOĞAN KİTAP

Ángel Esteban ve Stéphanie Panichelli

Gabo ve Fidel

Gabriel García Márquez ve Fidel Castro: Bir Dostluğun Hikâyesi

1996 yılında Kolombiya'da düzenlenen bir gazetecilik seminerinde, García Márquez şunları söyledi: "Fidel bu dünyada en çok sevdiğim insanlardan biridir." Oradan birisi, "Bir diktatör" deyince, yazar bunu, "demokratik olmanın yegâne biçimi seçimler değildir" diye yanıtladı. Hemen ardından, Venezuelalı bir gazeteci neden Castro'nun fahri danışmanı gibi hareket ettiğini sordu. "Çünkü o benim dostum" dedi García Márquez ve insanın dostları için her şeyi yapması gerektiğini ekledi.

XX. yüzyılda Latin Amerika'dan çıkan belki de en karizmatik iki karakter, Fidel Castro ve Gabriel García Márquez'in 1970'lerin sonunda başlayan dostlukları bugüne dek dünya basını tarafından merakla takip edildi. Küba'da aydınlara baskı, insan hakları ihlalleri gibi Castro yönetimini zorda bırakan iddialar karşısında bile, García Marquez Castro'nun arkasında durdu. Aydın kimliği ile Castro'nun sağladığı gayriresmi siyasi iktidar arasında seçim yapması gerektiğinde, tercihi açık ve net oldu.

Ángel Esteban ve Stéphanie Panichelli yaptıkları araştırmayla, bu ilginç dostluğu, Küba'nın yakın geçmişindeki kırılma noktaları ve Latin Amerika edebiyat ve siyaset dünyasının bağlamına yerleştiriyorlar. *Gabo ve Fidel*, çağın en önemli liderlerinden Castro ile Nobelli usta yazar García Márquez'i, erdemleri ve zaaflarıyla tanımamıza olanak sağlıyor.

ISBN 978-605-09-0023-1
9 786050 900231
Sertifika No: 11940
17 TL